

Prof. Dr. Çetin YETKİN

TÜRKİYE'DE ASKERİ DARBELER ve AMERİKA

27 Mayıs 1960 - 12 Mart 1971 - 12 Eylül 1980

5.
BASIM

kilit yayınları

PROF. DR. ÇETİN YETKİN

TÜRKİYE'DE ASKERİ
DARBELER VE AMERİKA

27 Mayıs 1960 • 12 Mart 1971 • 12 Eylül 1980

KİLİTYAYINLARI

TÜRKİYE'DE ASKERİ DARBELER VE AMERİKA

27 Mayıs 1960 • 12 Mart 1971 • 12 Eylül 1980

Prof. Dr. Çetin Yetkin

ISBN: 978-605-61822-6-6

*Tüm hakları saklıdır. Yayıncının izni olmadan, kısmen de olsa
fotokopi, film vb. elektronik ve mekanik yöntemlerle çoğaltılamaz.*

*Basımevi
Sözkesen Matbaacılık*

1. Basım

Ümit Yayıncılık

2., 3. ve 4. Basım:

Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk

5. Basım

Kilit Yayınları, Kasım 2011

Genel Dağıtım

Kıta Bas. Yay. Dağ. Ltd. Şti.

Mediha Eldem Sokak No: 41/2 Kızılay / Ankara

Tel: (312) 435 5903 Faks: (312) 435 5904

E-Posta: info@kitakitap.com

Eserin tüm hakları Kıta Bas. Yay. Dağ. Ltd. Şti. 'ne aittir.

Basım Yeri: Ankara, Türkiye

BİRİNCİ BÖLÜM

DARBECİLER VE AMERİKA

- I) Dış Siyasal Etkilerle Antikomünist Oluşum, 11
- II) 1945-1950 Arası İç Ortamın Etkileri, 16
 - a) Aşırılık, 16
- b) Çok Partili Geçiş Sancısının Orduya Yansıması, 25
- III) Darbeler Ve Ordunun Tasfiyeleri, 27
- IV) 27 Mayıs'ta Uygulamada "Sol" Düşmanlığı, 41
 - a) Niçin Özellikle 27 Mayıs?, 41
 - b) Uygulama, 42
 - V) Sonuç, 49

İKİNCİ BÖLÜM

27 MAYIS VE AMERİKA

- I) ABD – DP İlişkileri, 52
- II) CIA – DP Ve 27 Mayıs, 69
- III) Sivil İktidar Geleneğinin Yıkılması, 76
 - a) 27 1960'a Değın Genel Durum, 76
- b) Sivil Yönetim Geleneğinin Yıkılması, 80
- IV) 27 Mayıs Ve "Meşru"luk, 84
- V) Sonuç, 86

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AMERİKA'NIN ÇIKARLARI AÇISINDAN DARBELER VE ÜNİVERSİTEDEN "TASFİYE"LER

- I) Tasfiyelerin Genel Nedeni, 95
- II) 27 Mayıs Ve Üniversite, 97
- III) Sonuç, 104

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

12 MARTA GİDEN YOLDA AMERİKA

- I) 27 Mayıs'ın Etkisi, 106
- II) Demirel'e Göre 12 Mart Ve Amerika, 110
- III) 12 Mart Öncesinde Türk-Amerikan-Sovyet İlişkileri, 115

- IV) "Dickson Raporu", 124
V) Orgeneral Muhsin Batur'un Amerika'ya Gitmesi, 134
VI) ABD, Haşhaş Ve 12 Mart, 138
VII) Sonuç, 143

BEŞİNCİ BÖLÜM

12 MART UYGULAMALARI

- I) Genel Olarak, 146
II) Subay Tasfiyesi, 147
a) Orduda Tepkisel Oluşum, 147
b) Müdahalenin Amerikancı Yörüngeye Oturtulması, 151
III) Anayasa Değişikliği, 157
IV) Aydın Düşmanlığı, 161
V) Sonuç, 164

ALTINCI BÖLÜM

12 EYLÜL: "SON DARBE"

- I) "12 Eylül'ün Nedeni = 12 Eylülçülerdir" Savı, 171
II) Özel Harp Dairesi / Kontrgerilla, 178
III) ABD İle Darbeciler Arasında Bazı İlişkiler, 189
IV) Yunanistan'ın NATO'nun Askeri Kanadına Dönmesi, 198
V) ABD ve Ortaklarının İsteklerinin Yerine Getirilmesine
Bir Örnek Olay – TütünTekeli'nin Kaldırılması, 204
VI) "İrticaénın Önünün Açılması Ve Laiklik Karşıtlığı, 209
VII) 12 Eylül Üniversiteleri, 217
VIII) 12 Eylül'ün Bilançosu, 229
IX) Sonuç, 230

GENEL SONUÇ, 235

Kaynakça, 239

Dizin, 253

Kısaltmalar, 265

ÖNSÖZ

27 Mayıs 1960... 12 Mart 1971... 12 Eylül 1980... Bunlar, ülkemizde ordunun iktidara el koyduğu üç günün tarihi. Acaba bu tarihlere bir yenisi eklenecek mi?

Dilerim, eklenmez. Demokrasimiz sorunlara çözüm bulamazsa, çözüm bulup bulamamak bir yana yaşamsal sorunlarımızı daha da içinden çıkılmaz bir duruma sokarsa ve günün koşulları da olanak sağlıyorsa bir takvim yaprağı daha bu listeye pekâlâ eklenebilir.

İlk ağızda yadırgasak da şunu kabul etmeliyiz: Demokrasi, insanlığın uğrunda her türlü özveride bulunacağı bir **“son amaç”** değil, fakat insanca yaşamak için bireylerin hiçbir özveride bulunmak istemedikleri ya da çok az bir özveri ile bunu sağlayabileceklerini düşündükleri için bulup yaştattıkları bir rejimdir, başka bir deyişle bir **“araç”**tır. Eğer demokrasi bunu sağlayamıyorsa, varlık nedeni de kalmaz. O zaman, iktidar kapısı başka rejimlere açılır. Ülkemizde demokrasinin geleceğini her şeyden önce bu açıdan ve biraz da kaygı ile değerlendirmek gerekir.

Öte yandan, önce tarihsel açıdan demokrasinin geçmişine bakacak olursak, demokratik rejimlerin çok küçük bir zaman dilimini kapsadığını görürüz. İnsanlık tarihi içinde demokrasinin yeri gerçekten de küçüktür. Coğrafi açıdan demokrasinin bugünkü durumuna bakarsak, o zaman da yeryüzünün toplam olarak bile çok küçük bir bölgesinde demokratik rejimlerle yönetilen ülkeler bulunduğu gerçeği ile karşılaşırız. Açıkçası demokrasi, gerek **zaman** ve gerekse **mekân** açısından **“istinaî”** bir rejimdir.

O halde, sorulması gereken soru "Nasıl oluyor da demokrasimiz ikide bir askeri darbelerle kesintiye uğruyor?" değil fakat "Nasıl oluyor da ülkemizde askeri darbelerle karşın demokrasi –bağışlayın ama kör topal da olsa-hâlâ yaşayabildi?" olmalıdır.

İşim, bu sorunun yanıtını aramak olmayacak. Soruyu ortaya atmamın nedeni, bir dördüncü askeri müdahale olasılığının pek de öyle düşünölemeyecek gibi olmadığının altını çizmek için. Ama hemen söyleyeyim: Bu kitabın sayfaları çevrildikçe göröleceğı üzere, Türk toplumunun çoğı ölkeleri kışkandıracak bir demokrasi geleneğı olduğı gibi, ona sahip çıkmak için de kendine özgü nedenleri vardır. Ne ki, buna karşın ölkemizde askeri darbeler olmuşsa, yine de olabilecek demektir.

Bu araştırmayı yapmamın nedenlerinin başında işte bu olasılık geliyor. Biz istesek de, istemesek de, eğer ordu bir gün yine ölkö yönetimine el koyarsa, 27 Mayıs, 12 Mart ya da 12 Eylül'de kimi zaman yapıldığı gibi ulusal çıkarlarımızı Amerika Birleşik Devletleri'nin ya da bir başka yabancı devletin çıkarları gölgelemesin istedim ve bu amaçla elimden geldiğince Amerika'nın bu askeri müdahalelerdeki rolünü ya da etkisini ortaya koymaya çalıştım.

İkinci nedenim, tarihimizi ve hele yakın geçmişimizi bilmemizin önemi hiç tartışma götürmeyeceğine göre, günümüz Türkiye'sini biçimlendirmiş bulunan bu üç askeri müdahalenin Amerika Birleşik Devletleri ile bağlantılı boyutunu irdelemenin gereğine ve yararına inanmam oldu.

Herhangi bir yanlış anlaşılmaya yer vermemek için bir noktayı özenle vurgulamalıyım. 27 Mayıs 1960'ı gerçekleştirenlerden biri olan **Orhan Erkanlı** diyor ki: "*Bazı dış ve iç çevreler, her askeri hareketin arkasında, bir yabancı parmağı aramayı âdet haline getirmişlerdir. Maksatları, suyu bulandır-*

mak, orduyu halk nazarında dış güçlerle işbirliği yapan bir kuruluş haline getirerek itibarını ve gücünü yıpratmaktadır.”¹ Eğer ordumuzun yalnız bu müdahaleleri yapmış olan subaylardan oluştuğunu düşünürseniz, bu sav bir bakıma, ama yine de bir bakıma doğrudur. Ama bir kez ben ordumuzdan değil askeri müdahaleleri yönlendirmiş olanlardan söz edeceğim. İkincisi, örneğin, hiç kimse 12 Mart’ta haşhaş ya-sağının kaldırılmasının, 12 Eylül’de Yunanistan’ın NATO’ya dönmesinin sağlanmasının ülkemizin ulusal çıkarları ile bağdaştığını söylemeyeceği gibi, asıl bunların ordumuzun isteği olduğunu öne sürmek Türk ordusuna karşı yapılacak çok büyük bir haksızlık olacaktır. Dahası, bu gibi olaylarda **“orduyu yıpratma”** suçlaması yapılarak bunların sorumlularının birey olarak ortaya konulmaması, bu yanlışlığı tüm orduya mal edeceği için, ordumuzu yıpratır.

Bütün bunlara ek olarak şu gerçeğin de altı çizilmelidir: Ben, bir iki bireysel durum dışında, müdahalecilerin ABD ile **“işbirliği”** içinde bu müdahaleleri yaptıklarını öne sürecek değilim. Üzerinde duracağım olgu, ABD’nin askeri müdahalelerden yararlanmak istediği, bunda da zaman zaman başarılı olduğu, bu nedenle de müdahalecilere daha sıcak baktığı biçiminde özetlenebilir. Dahası, askeri yönetimleri kendi ulusal çıkarlarını gerçekleştirmek bakımından daha elverişli gördüğünde ABD’nin, askeri darbeler için gereken uygun koşulların oluşmasına şu ya da bu yöntemle katkıda bulunduğu da bir başka gerçektir. Uzun yıllar Dışişleri Bakanlığı yapmış olan **İhsan Sabri Çağlayangil**’in gerek başka azgelişmiş ülkelerdeki, gerekse Türkiye’deki darbelerin CIA (Amerikan Merkezi Haber Alma Örgütü)

¹ ORHAN ERKANLI: **Askeri Demokrasi, 1960-1980: Güneş** yyn., İstanbul, 1987, 221-222.

tarafından yapıldığını belirttikten sonra şöyle dediğini anlamak yerinde olacak: *"CIA'nın adamı olursunuz. Onun adına çalışırsınız, ama bundan haberiniz olmaz."*²

Ne Pentagon'un, ne CIA'nın, ne de ABD Dışişleri Bakanlığının gizli arşivlerine girme olanağı bulunabiliyor. Bu nedenle de elde edilebilen verilerin değerlendirilmesinde kimi zaman **"yorum"** yoluna başvurmak gerekecek. Ancak olayların birbirini izleyen ve bütünleyen gelişmeleri doğru saptanabildiğinde bu yorumlar da belirli ölçülerde nesnellik kazanacaktır.

Türkiye'deki darbelerin ABD boyutundan söz edildiğinde, konu, devletlerarası ilişkiler ortamında ele alınıyor demektir. Bir devletin öteki devletlerle ilişkilerinin yönünü iktidarda olanlar, başka bir deyişle de hükümetleri belirler. Bu nedenle de ilişkili devlet, eğer olanakları elverişliyse, karşısındaki hükümetin izlediği siyasayı kendi çıkarlarına uygun bulmadığında, o hükümeti yönlendirmek için ve eğer yönlendiremiyorsa kendine daha yatkın bir hükümetin işbaşına gelmesi amacı ile elinden geleni yapacaktır. Bunun böyle olmadığını öne sürmek, tarihi hiç bilmemek demektir. Bu nedenle de, bu tür girişimleri gün ışığına çıkarmak isteyenleri **"komplo teorileri"** üretmekle suçlamaya kalkışmak ise gerçeğin gizlenmesine hizmet etmektedir. Ne var ki, yabancı devletlerin bu tür çabalarına dikkati çekmek, iç dinamiklerin varlığını yadsımak demek değildir. Ancak, konumuzun dışında taşmamak için ben, askeri darbelerin iç dinamiklerini irdelemeyeceğim.

Şu da önemli: Ola ki, bu kitabı okuyacak birkaç bin kişi içinden bir ikisi de belki de yeni bir askeri müdahaleyi

² İHSAN SABRİ ÇAĞLAYANGİL: **Anılarım**; 3.basım, Yılmaz yın., İstanbul, 1990, s.234.

planlayan subaylardır. İşte o zaman; 27 Mayıs, 12 Mart ve 12 Eylül'de içine düşülen yanılgıları ve hatta ulusal çıkarlarımıza aykırı uygulamaları bir ölçüde ortaya koymuş bulunacağı ve onlara bir kez daha düşünme olanağı vereceği için, bu kitabın az da olsa *pratik* bir yararı da olabilir belki. Kim bilir?

Çetin Yetkin

DARBECİLER VE AMERİKA

Dış Siyasal Etkilerle Anti Komünist Oluşum

19 Mart 1945'te Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği (SSCB) 1925'te imzalanmış bulunan Türk-Sovyet Taraflararasızlık Ve Saldırmazlık Antlaşması'nı feshetti. Bunun arkasından, Türkiye'ye, 7 Haziran 1945 günü bir nota vererek doğu sınırımızda Sovyetler Birliği yararına bazı düzenlemeler yapılmasını, Boğazlar'da kendisine üs verilmesini istedi. Türkiye'nin bu istekleri geri çevirmesini, 7 Ağustos 1946 ve 25 Eylül 1946 günlü iki Sovyet notası daha izledi. Bu arada, İstanbul'da Tan ve bazı başka gazetelerin büroları ile bir Sovyet vatandaşının sahip olduğu kitabevinin 4 Aralık 1945'te bazı guruplarca yıkılıp dağıtılması da SSCB'nin tepkisine yol açmış ve bu olayları protesto eden iki ayrı nota daha vermiş bulunuyordu. Kısacası SSCB, Türkiye'ye karşı düşmanca bir tutum sergilemeye başlamıştı.

Öte yandan, 2. Dünya Savaşının bitimiyle birlikte SSCB Doğu Avrupa'da kendine bağlı devletler kuşağı oluşturmaktaydı. Görülen oydu ki, Türkiye'yi doğrudan denetimi altına almayı ve yönlendirmeyi, hatta bazı bölgelerini işgal etmeyi planlamıştı.

Türkiye'nin Sovyetler Birliği'ne karşı koyabilmek için Amerika'nın (ABD'nin) ve İngiltere'nin yardımına, desteğine gereksinimi vardı. Oysa, İnönü'nün 2.Dünya Savaşı boyunca izlediği siyasa, ülkede uygulamaya geçirdiği

rejimin Alman ve İtalyan faşizminden fazlaca etkilenmiş olması, bu ülkelerin bize sırt çevirmeleri ve bu aşamada Türk hükümetini Sovyetler karşısında yalnız bırakmaları ve hatta onları bu davranış ve isteklerinde onaylamaları ile sonuçlanmıştı.³ Ama bu zor durumdan sıyrılabilmek için de bu iki ülkenin yardım ve desteğini sağlamaktan başka çare yoktu. Bunu sağlamak ise, onların isteklerini yerine getirmeye bağlıydı. Pekiyi, başta Amerika ve İngiltere olmak üzere batılı ülkeler ne istiyorlardı? Bu soruya verilecek en doğru ve kısa yanıt, 1946'dan bu yana ülkemizde siyasal ve ekonomik alanda neler olup bitmişse, ana çizgileriyle, odur. Bu çizginin dışına fazlaca çıkıldığında ise 27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 ile karşılaşacağız. Bu konu üzerinde ayrıca duracağım.

Sonraki gelişmeleri doğru değerlendirebilmek için bu aşamada asıl yanıtlanması gereken soru, Sovyet tehdidinin Türkiye için ne anlam taşıdığı olmalıdır. Bu soru doğru yanıtlanmadığında günümüze değin uzanan siyasal ve ekonomik gelişim çizgisini de doğru değerlendiremeyiz. Bir kez, önce olaya SSCB ve TC arasındaki ilişki olarak değil, Rus-Türk ilişkisi olarak bakmak gerekir. Başka bir deyişle, SSCB'nin resmi ideoloji olarak benimsediği komünizmi bir yana koyarak tarihsel gelişmeleri değerlendirmeliyiz. Komünizm etkenini ise ayrıca düşünmek olayları algılamakta daha yararlı olacaktır.

Konuya bu açıdan yaklaşıldığında karşılaşacağımız gerçek, 1917 Devriminden önce de Rusya'nın, Türkiye için sürekli bir tehdit oluşturduğu olacaktır. Bunun da temel nedeni, hiç kuşkusuz Türkiye'nin ve Rusya'nın karşılıklı

³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. ÇETİN YETKİN: **Karşıdevrim, 1945-1950**; 3.basım, Otopsi yyn., İstanbul, 2004..

olarak coğrafi konumu, Asya'da Türk soyundan milyonlarca insanın yaşaması, bu Türkler'in yurtlarının ekonomik ve askeri açılardan stratejik maddeler yönünden zengin olmasıdır. Buna karşılık, 1917 Devrimi ile başlayan ve 2. Dünya Savaşı'nın öncesine değin süren dönemde ülkemize yönelik belirgin bir Rus tehdidi görülmemesi bir yana özellikle Ulusal Kurtuluş Savaşımız sırasında ve sonrasında bir Türk Sovyet dostluğu söz konusudur. Oysa bu dönem, SSCB'de komünizmin dorukta olduğu dönemdir. Şu halde, ülkemize yönelen tehdit, gerçekte komünizmden değil, fakat Rusya'nın kendi ulusal çıkarlarından kaynaklanmaktadır.⁴ 19 Mart 1945'te aldığımız ilk Sovyet notasını işte bu açıdan değerlendirmek gerekir.

Bu gerçeğin konumuzdaki yerine gelince; 2. Dünya Savaşı'nın bitimiyle birlikte, bu savaş boyunca ittifak içinde bulunan Batılılar ile Sovyetler'in yollarının ayrılmaya ve bunlarla eşzamanı olarak Batı'nın kapitalist ideolojisi ile Sovyetler'in komünist ideolojisi arasındaki çelişkinin ön plana çıkmaya başlaması, Türkiye'nin yöneticilerine bu çelişkidenden yararlanarak Sovyetler'e karşı Batılılar'ın desteğini elde etme olanağı vermiş bulunmaktadır.⁵ Bunun doğal so-

⁴ Stalin'in iktidarı ele geçirmesiyle, SSCB'de komünizmin ilkerlerinden giderek bir sapma olduğu ve Rus ulusal çıkarlarının ön plana geçirildiği de tarihsel bir gerçektir. Örneğin, Stalin'in Hitler Almanyası ile anlaşmakta bir sakınca görmemiş olduğu unutulmamalıdır.

⁵ Şunu özellikle belirtmek gerekir ki, SSCB'nin ülkemize karşı bir tehdit oluşturmadığı ara dönem boyunca Türkiye'de komünizme karşı sonraki uygulamalarla karşılaştırıldığında oldukça ılımlı ve hoşgörülü, hatta zaman zaman övücü bir tutum izlenmiş bulunmaktadır. Örneğin, bkz. FALİH RIFKI ATAY: **Moskova-Roma**; Muallim Halit Kitaphanesi, İstanbul 1932; FALİH RIFKI ATAY: **Yeni Rusya**; Ankara, 1931; ŞEVKET SÜREYYA AYDEMİR:

nucu da, ülke içinde antikomünist bir havanın estirilmesi olacak, bu hava orduda etkisini gösterecektir. Başka bir deyişle, başta ABD olmak üzere batılı devletlerin SSCB'ye karşı giriştikleri soğuk savaşta Türkiye'deki yönetim ve ordu ile Batılılar arasında **ideolojik bir ortaklık** ortaya çıkacaktır.

Konuyu irdelemeyi bu noktada bırakmamak gerek. Ülkemizde 1923-1945 arası dönemde sınıfsal ayrışım gide-rek keskinleşmiş ve hele 2.Dünya Savaşı süresince bir savaş zengini sınıf türemişti.⁶ Üstelik, altı yıl süren savaş geniş

İnkılâp ve Kadro; 2.basım, Bilgi yyn., Ankara, 1968; YAKUP KADRI KARAOSMANOĞLU: “Rusya’da Neler Oluyor?”; Hâkimiyet-i Milliye, 7 kanunu Evvel 1930. Bu dönemde, çok sayıda öğrenci eğitim görmek üzere SSCB’ye gönderilmişti ve ilk kalkınma planında bu ülkeden yararlanılmış olduğunu da belirtmek gerekir.

- ⁶ Cumhurbaşkanı ve Milli Şef İsmet İnönü, bu gerçeği 1 Kasım 1942’de TBMM’yi açış konuşmasında şöyle dile getirmiş bulunuyor: “Şuursuz bir ticaret havası, haklı sebepleri çok aşan bir pahalılık belası, bugün vatanımızı ıstırap içinde bulunduruyor... Bulanık zamanı bir daha ele geçmez fırsat sayan eski batakcı çiftlik ağası ve elinden gelse teneffüs ettiğimiz havayı ticaret metai yapmaya yeltenen gözü doymaz vurguncu tüccar... büyük bir milletin bütün hayatına küstah bir surette kundak koymaya çalışmaktadırlar... Ticaretin ve iktisadi faaliyetlerin serbestliğini bahane ederek milleti soymak hakkını hiç kimseye, hiçbir zümreye tanımamalıyız.” (TBMM Zabıt Ceridesi, C.XXVII, Devre 6, İçtima 4, Celse 1, s.4).

Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Vekili olarak Cemil Sait Barlas’ın 13 Mart 1950’de TBMM’de “...devletçiliğe rağmen vereceğim rakamlar, memlekette hususi sermayenin terakümünü (özel kapital birikimin) bariz bir ifadesidir” diyerek açıkladığı şu durum da, özellikle savaş boyunca halk neredeyse açlıktan kırılırken ve bir dilim ekmeği bile ancak kâr ile bulabi-

toplum kesimlerini daha da yoksullaştırmıştı. Varlıklı kesimin doğal olarak korkacağı ideoloji ise komünizmdi ve şimdi **komünist** Rusya, Türkiye'yi tehdit ediyordu. Bu nedenle de, bu tehdide karşı **kapitalist** Batı'nın desteğinin sağlanması özellikle bu sınıf için yaşamsal önem taşıyordu. Şu halde, başta ABD olmak üzere Batılı devletlerle bütünleşmenin sınıfsal-ideolojik bir yönü de vardı. Kaldı ki, bu sınıf, görüleceği üzere, gün geçtikçe kapitalist ülkelerle ticari ve ekonomik bir bütünleşmeyi de gerçekleştirmekteydi. Bu bütünleşmede en fazla yeri kaplayan ülke ise Amerika idi.

Bu dönemin başlangıcında ABD ve öteki kapitalist ülkelerin aynı zamanda emperyalist devletler olduğu, bu ülkelerle girişilecek ekonomik ilişkilerin, uygulamada onların çıkarına gelişeceği, bunların çıkarlarını korumakta da ne denli acımasız davrandığı genellikle gözden kaçırılmış ya da görmezlikten gelinmiş bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Ama bir kez ülkemiz ve ordumuz ABD'nin istek ve çıkarlarına göre yeniden yapılanma sürecine sokulmuş bulunuyordu.

Önemli olan nokta şudur: Sovyet tehdidi ile başlayan antikomünist yapılanma, ki orduda da bu gelişimi

lirken, bir kesimin nasıl semirdiğini gösterecektir. Gerçekten de bankalardaki mevduat artışı şöyledir:

1924 – 13 milyon TL

1929 – 117 “

1931 – 116 “

1935 – 139 “

1938 – 227 “

1944 – 444 “

1948 – 813 “

(TBMM Tutanak Dergisi, C.XXV/I, Dönem 8, Toplantı 4, Bileşim 63, Oturuş 1, s.312).

görüyoruz, ister istemez aynı zamanda ABD'nin de emperyalist çıkarları ile koşutluk gösteren bir nitelik taşıyacaktı. Bunu bir eleştiri olarak söylemiyorum. Amacım bir gerçeği saptamak. Kaldı ki, "1946-1950 arası dönemde ülkeyi yönetenlerin başka seçenekleri var mıydı?" sorusu da kolayca yanıtlanabilecek bir soru değildir.

-II-

1945-1950 Arası İç Ortamın Etkisi

a) Aşırılık

Belirtilen nedenlerle orduda ortaya çıkan anti-komünist oluşumunun etkisi 27 Mayıs, 12 Mart ve 12 Eylül askeri rejimlerinin uygulamalarında açıkça görülür. Yeri geldikçe bunlara değineceğim. Bu uygulamaların komünizme karşı savaş açmış bulunan ABD'nin amaçlarına uygun olduğu da apaçık ortadadır. Bu nedenle, bunları desteklemiş ve hatta yönlendirmiş olması da doğaldır. Ancak, 2. Dünya Savaşı'nın bitimiyle birlikte varlık kazanan anti-komünizmin yalnız orduda değil, az sayıda inatçı Türk komünist dışında ülke genelinde yaygın bir ortam bulduğunu da anımsamak gerekir. Ordudaki bu oluşumu bu olgudan soyutlayarak değerlendirmeye kalkışmak, bizleri yanlış sonuçlara götürecektir. Öte yandan, başlangıçta haklı nedenlere dayanan Sovyet korkusu ve bu ülkenin oluşturduğu tehdide karşı başta ABD olmak üzere Batılı devletlerin desteğine gereksinim duyulması, giderek yerini aşırı bir Amerikan hayranlığına ve buna koşut olarak da ülke içinde yersiz bir komünist avına bırakmıştır. Bunda kuşkusuz ülkede komünizmin bir iç tehlike oluşturduğu izlenimini yaratarak daha çok Amerikan yardımı sağlamanın da etkisi olmuştur. Bu nedenle 1945-1950 arasının genel havasına

kısaca değinmek yerinde olacak. Burada altını çizmek istediğim olgu, ordunun bir yandan Amerikan eğitime ve ilkelerine göre biçimlendirilirken, bir yandan da ülkedeki bu havayı solumuş bulunmasıdır.

Asım Us, "*Hatıra Notları*"nda 10 Mart 1947'de şöyle yazmış:

"... Moskova konferansına giderken Amerika'nın Türkiye ile Yunanistan'ı Rus istilası karşısında yalnız bırakmayacaklarını kesin olarak Sovyet hükümetine anlatmak iltiyacı duyulmuştur... Türkiye ile Yunanistan, Moskof istilası karşısında kendi istiklallerini müdafaa ederken aynı zamanda komünizm tehlikesine karşı batı medeniyetinin ilk seddini müdafaa etmiş oluyorlar. Bu itibarla Türkiye ve Yunanistan'a yapılacak yardım ile Amerika ve İngiltere kendi medeniyetlerini müdafaa ediyorlar demektir. Türkiye'nin muhtaç olduğu yardım üç kısımdır: Silah yardımını, mali yardım, teknik yardım."

Asım Us'un yazdıkları doğrudu, ama sivil kesimde işler çok kısa bir sürede çığrından çıkmaya başlamıştı. Örneğin, 1946'nın Nisan'ında İstanbul limanına Amerikalılar'ın Missouri zırhlısının gelmesi, Sovyetler Birliği'ne karşı ABD'nin Türkiye'nin yanında olduğunu göstermesi biçiminde yorumlandığından olumlu bir gelişmeydi, ama yapılan karşılama ve ağırlama ölçüsüzdü, hatta ulusal onurumuz derin bir yara almıştı. Örneğin, bir gazeteci hiçbir sakınca duymaksızın şöyle yazabilmişti:

"Konuşuyor, gülüşüyorduk, (Amerikalı) bir bahriyeli uzaktan bana işaretler yaparak:

⁷ **ASIM US: Hatıra Notları – 1930'dan 1950 Yılına Kadar Atatürk ve İsmet İnönü Devirlerine Ait Seçme Fıkralar**; İstanbul, 1966, s.703.

*Benim şikâyetim var dedi, buradaki annelerden şikâyet-
çiyim. Kızlarını çok sıkıyorlar. Saat 6'dan sonra eve gitmek mec-
buriyeti var. Halbuki ben ancak dörtte beşte karaya çıkıyorum.
Ahbab olduğum kızlarla sadece iki saatçik görüşebiliyorum..."*⁸

Geminin İstanbul'a gelmesinden günler önce kentin sokakları temizlenmeye başlamış, duvarlar ve dükkânlar, hatta genelevin duvarları boyanmıştı.⁹ Bir gazetecinin, *"İnanmayın, sakın inanmayın! Bu şehrin sokakları normal olarak pistir. Size şirin göziüksün diye temizlediler... (Dükkânlar ve du-
varlar) size şirin göziükme için bir gecede boyatıldı... Bu şehrin kadınları bile böyle değildir. Size şirin göziüksün diye takıp takış-*

⁸ SİNAN KORLE: "Conilerin Düşünceleri", Vatan, 9 Nisan 1946.

⁹ Missouri'nin gelişi nedeniyle yapılan hazırlıklardan bazıları 8 Nisan 1946 günlü Ulus'ta anlatılmaktadır: "Missuri'ye armağan olarak verilecek gümüş levha ve Hereke halısı özel bir itina ile hazırlanmıştır. Bu halı geniş bir salon kaplayacak kadar büyük ve yekparedir. Halının üzerinde İstanbul haritası vardır. Bu harita kabartma olarak işlenmiştir... İstanbul halkı resmi makamlardan ayrı olarak Amerikalı misafirlere gösterilecek geniş misafirperverliğe hazırlanmaktadır. Dolmabahçe'de gemi mürettebatının dolarlarını Türk parasına çevirmek üzere bir vezne açılmıştır. Tekel İdaresinin Türk tütününden harman edilmiş ellişer sigaralık Missuri kutuları bugünden itibaren piyasaya çıkarılmış olacaktır. Bu sigara paketlerinin üzerine Türk-Amerikan bayrakları konulmuş ve İngilizce (Hoşgeldin Missuri) yazılmıştır. Paketlerin üzerini baştan başa Missuri'nin bir silueti kaplamaktadır. Posta İdaresi de Missuri serisi çıkarmıştır. Değerli misafirlerimize Türk şekerleri de hazırlanmıştır. Belediyenin ayırdığı 12 otobüs geceyarısından bir saat sonraya kadar yalnız Amerikalıların emrinde olmak üzere Dolmabahçe-Taksim arasında işleyecektir. Diğer taraftan bütün taşıtlar Amerikalıların emrinde olacaktır ve değerli misafirlerimiz hiçbir ücret vermeyecektir. Üç sinemanın balkonları ile tiyatrolarda 80 kişilik yer misafirlerimize ayrılmıştır..."

tırılıp sokağa çıkarıldılar.”¹⁰ diye yazması, ertesi gün hemen hemen tüm basının bu gazeteciyi vatan hainliği ile suçlamasını gerektirecekti!

Amerika’nın yüceltilmesi ise bizim bugün için anlatmakta zorluk çekeceğimiz boyutlara varmıştı. Örneğin; **Falih Rifki Atay’a** göre:

“Amerika’nın ne istediğini biliyoruz; hür, eşit ve egemen milletlerin güvenliğine dayanan, harpsiz ve saldırısız sadece alı-lâk ve kanun bağlaşma ve anlaşmalarının hüküm sürdüğü bir dünya! Böyle bir dünyada yaşamak isteyen herkes Amerikan bayrağında kendi talih yıldızını da görür.”¹¹

“Amerika barışçı bir devlettir. Hürriyet ve hukuk temelleri üzerine dayanan bir dünya ister. Harpte ve hegemonyada menfaat aramaz.”¹²

Öte yandan, **Mümtaz Faik Fenik**, bir yazısının başlığını *“Amerika’nın Hududu Akdeniz’dedir”* olarak koyarken¹³ **Nihat Erim’in** de, *“Kati olarak beyan edilebilir ki Amerika, ileriye süreceği şartları tespit ederken, ilgili memleketlerin ekonomik ve politik bağımsızlıklarına ufak bir gölge dahi düşürmemekten iltimamla kaçınacaktır.”¹⁴* dediği görülmektedir.

TBMM’de de aynı hava estirilmiş bulunmaktadır. Örneğin, yine, Kocaeli Milletvekili **Nihat Erim’e** göre:

“... maddi ilerlemeler sahasında en önde gelen millet, ruh yüksekliği bakımından da en baştaadır. Gerçekten, ABD’nin gerek harp içinde ve gerek şu harp sonrası âleminde oynadıkları

¹⁰ Tasvir, 7 Nisan 1946.

¹¹ FALİH RIFKI ATAY: “Missuri”; Ulus, 8 Nisan 1946.

¹² FALİH RIFKI ATAY: “Barış Kurucu Amerika”; Ulus, 15 Mart 1947.

¹³ Vatan, 5 Ekim 1946.

¹⁴ NİHAT ERİM: “Amerikan Yardımı Dolayısı ile”; Ulus 20 Mart 1947.

asil rol bu millet tarihinin en büyük şereflerinden biri olarak yad edilecektir. Milletlerin eşitliği, kendi diledikleri şekilde idare olunmaları, büyük küçük her devletin toprak bütünlüğüne saygı prensiplerinin başmüdafiliği ödevini müttetikimiz İngiltere ile ortaklaşa yerine getirmeye çalışan Amerika'nın harcamakta olduğu gayretlerin memleketimizde en derin bir anlayışla karşılanmış olmasından daha tabii ne olabilir?... Bu siyaset ancak ve ancak yüksek bir ahlaki tekamiül merhalesinde görülebilen bir siyasettir. ABD'nin yepyeni bir hükümranlık, taptaze bir ekonomi anlayışının öncüsü olarak da bütün insanlık için hayırlı işler başarmak istediğini görüyor ve takdirle karşılıyoruz. (Bravo sesleri)."¹⁵

"Milliyetçi"liği kimseye bırakmayan İçel Milletvekili Hamdullah Suphi Tanrıöver'in, TBMM kürsüsünden söyledikleri ise gerçekten ilginç:

"... milletler yarına hâlâ endişe ile bakıyor. Işık nereden geliyor? Bu ışığın bir menbaı var: Yine Amerika. Ümit nereden geliyor? Amerika'dan. Güven nereden geliyor? Amerika'dan. (Bravo sesleri) Hayalinizde, aziz arkadaşlarım size şöyle bir ameliye teklif ediyorum. Amerika'yı pek kısa bir müddet için dünya siyasi mücadeleleri içinden elini çekmiş farz ediniz. Manzara nedir? Fecidir. Korkunçtur. Bugün istikbale ümitle bakıyorsak, bugün milletlerin hürriyeti davası talihsiz boş bir dava değilse, sebep yine oradaki silahlı kudreti, mali kudret, ahlaki ve manevi kudrettir. (Alkışlar)"¹⁶

Bursa Milletvekili Muhittin Baha Pars kürsüde:

"Bu ses nihayet Amerika'dan Peygamber gibi temiz ve kusursuz olan büyük insanın, Büyük Rozvelt'in sesi olarak ufuk-

¹⁵ TBMM Tutanak Dergisi, C.XXIII, Dönem 7, Toplantı 3. Bileşim 48, Oturum 1, 8 Mayıs 1947, s.32.

¹⁶ A.y., s.27.

lara aksetti. İnsanları esaret altında bırakmayacağız, medeniyeti yıktırmayacağız diyen bu azametli ses Rozvelt'in vatandaşlarının sesleriyle birleşerek ufuklarda gulguleler vücuda getirdi. Bundan sonra Amerikalılar açların imdadına ve silahları ellerinde olarak esir milletlerin muavenetine koştular... Bugün bu büyük milletin insanlara yaptığı yardımı hatırlayıp, teşekkür ederken, Peygamber gibi temiz ve kusursuz Rozvelt'i, onun halefi olan kıymetli devlet adamı Truman'ı hüürmetle selamlar ve Türk milletinin insanlık yolunda da, sulhte de beşeriyete yardımında beraber olacağını söylemekle iftihar duyarım. (Alkışlar)"¹⁷

Yine TBMM'de, Demokrat Parti'nin dört kurucusundan biri olan **Fuad Köprülü** de, daha sonraları diyecektir ki:

*"Birleşik Amerika'nın dünyanın hiçbir yerinde emperyalist bir gaye takip etmediği bütün siyasi hayatı ile ve bütün vakıaları sabittir. Amerika'nın bütün Avrupa ve dünya milletlerine yardımını doğrudan doğruya büyük maddi imkânlarla malik olan bu memleketin, bütün insanlığı korkunç bir çöküntüden kurtarmak için yapılmış büyük bir fedakârlıktır. Tarihte misali görülmemiş bir insani harekettir."*¹⁸

Herkes **Zekeriya Sertel**'i **solcu** olarak bilir. O bile bakın neler demiş:

"... uzanacak en samimi yardım eli, Amerika'dan gelebilir... Para orada, makine orada, teknisyen orada toplanmıştır. Böyle bir memleketin Türkiye'ye yardım elini uzatması bulunmaz bir nimettir. Amerika'nın başka milletlere yardım siyaseti, şimdi-

¹⁷ A.y.,, s.31.

¹⁸ TBMM Tutanak Dergisi, C.XXIV/2, Dönem 8, Toplantı 4, Bileşim 48, Oturum 3, 16 Şubat 1950, s.730-731.

ye kadar bildiğimiz emperyalizm esasına dayanmaz...¹⁹

Bu kadar da değil. Yine Sertel'e göre,

"Amerika'nın tek hedefi dünya sulhünü korumaktır."^{20/21}

Ülkede bu hava yaratılırken bu arada 1947'nin Mart'ında bir Türk-Amerikan Dostluk Derneği kuruldu.²² 3 Mayıs 1947'de bir Amerikan filosu daha İstanbul limanına geldi. Missouri nasıl karşılanmışsa bu gemiler de öyle karşılandı. Cumhurbaşkanı Milli Şef İsmet İnönü, Ankara Palas'ta Amerikan Askeri Yardım Kurulu onuruna verilen kokteyle geldi ve kurulun başkanı General Oliver ile birlikte fotoğraf çekti.²³ İnönü'nün damadı Metin Toker'in de belirttiği gibi İnönü'nün bu davranışı hiç de alışılmış bir şey değildi.²⁴

Öte yandan, ABD'de giderek yoğunlaşmaya başlayan her yerde ve şeyde komünistleri aramak eğilimi bizde de daha da şiddetli bir biçimde hemen kendini göstermekte gecikmemişti. Bu tutuma bir örnek olarak Ulus gazetesinin 23 Ekim 1947'de *"Holywood Komünist Yuvasıdır"* başlığı altında verdiği haberi gösterebiliriz. Haberde, *"Sinema artislerinden Adolf Menjou, dün Amerika'ya aleyhtar faaliyetler hakkında incelemede bulunan kongre komisyonuna çağrılarak ifa-*

¹⁹ ZEKERİYA SERTEL: *"Türkiye'nin Amerika İle Münasebetleri"*; Tan, 15 Ekim 1945.

²⁰ ZEKERİYA SERTEL: *"Dünya Sulhünde Amerika'nın Rolü"*; Tan, 30 Ekim 1945.

²¹ Bu konuda bkz. NECDET EKİNCİ – BENGİ KÜMBÜL – SERAP SARIHAN: *Zekeriya Sertel: Amerikan Kültür Emperyalizminin Ve Magazin Dergiciliğinin Öncüsü*; Yeniden Anadolu Ve Müdafaa-i Hukuk yyn.,Antalya, 2006.

²² Ulus, 20 Mart 1947.

²³ Ulus, 14 Temmuz 1947.

²⁴ METİN TOKER: *Tek Partiden Çok Partiye*; Milliyet yyn., İstanbul, 1970, s.274.

desi alınmıştır” denilmekte ve sonra da aktörün şöyle dediği belirtilmektedir:

“Holywood Amerika’daki komünist faaliyetlerinin başlıca merkezlerinden biridir. Moskova’daki şefler maksatlarına varmak için filmi bir propaganda vasıtası olarak kullanmak istiyorlar. Bu maksatlarından biri de Amerikan hükümetini devirmektir.”

Şu da bir başka haber:

“BİR FİLMİN GÖSTERİLMESİ MEN EDİLDİ-

Bundan önce İstanbul muayene komisyonu tarafından görülerek oynanmasında mahzur görülmeyen (Çanlar Kinin İçin Çalıyor) filmi, dün sabah şehrimizde Ankara Komisyonu tarafından incelenmiş, öğrendiğimize göre (Çanlar Kinin İçin Çalıyor) filmi aşırı sol fikirleri gayet ustaca telkin ettiğinden Türkiye’de gösterilmesi men edilmiştir. Hatırlarda olduğu üzere bu filmi Bergman ve Gary Cooper oynamakta idiler, artisler hakkında Amerika’da bile gene böyle bir sebepten soruşturma yapmak lüzumu hasıl olmuştu.”²⁵

Kişileri komünistlikle suçlamak artık günün modası durumuna gelmişti. Şu kadarını belirteyim ki, Mareşal **Fevzi Çakmak** bile bundan nasibini almış, CHP çevrelerince komünist olmakla suçlanmıştır.²⁶ İnanılmayacak gibi, ama **Adnan Menderes** de bu suçlamanın hedeflerinden biri olmuştur. **Menderes**, o tarihlerde Vatan gazetesinde yayınlanan bir yazısında bu tutumu eleştirirken özellikle “Mos-

²⁵ Ulus, 27 Mart 1948.

²⁶ Bu konuda örneğin bkz. NADİR NADİ: **Perde Aralığından**; 2. basım, Cumhuriyet yyn., İstanbul, 1965, s.241 vd.

kova radyosu ile parola birliği yapınak”la suçlanmış olmaktan yakındır.²⁷

İşin bu kerteye vardığını gördükten sonra sıradan vatandaşlarımıza ya da Dil-Tarih Ve Coğrafya Fakóltesi olayında olduğu gibi üniversite öğretim üyelerine, Köy Enstitüleri mezunlarına... karşı yürütölen komünistlik suçlamaları üzerinde durmaya hiç de gerek yok sanırım.²⁸

Önemli olan, işte bu ortam, bu hava içinde ordu-muzun Amerikan modeline göre yeniden yapılanması sürecine girilmiş olmasıdır. Türkiye’ye yardım tasarısının Amerikan Senatosu’nda 22 Nisan 1947, Temsilciler Meclisi’nde de 9 Mayıs 1947’de kabul edilmesinden hemen sonra 22 Mayıs 1947’de General L.E. Oliver başkanlığında 20 kişilik bir Amerikan askeri yardım kurulu Türkiye’ye gelmiştir.²⁹ 24 Mayıs 1947’de Kara Kuvvetleri subay üni-formaları Amerikan modeline göre değıştirilmiştir.³⁰ Aynı yılın ağustosunun sonunda Kurmay Yarbay **Ethem Özyılmaz**’ın başkanlığında bir grup subay Amerika’ya eğitim görmek üzere gönderilmiştir.³¹ 5 Ekim 1947’de de Genelkurmay Başkanı Orgeneral **Salih Omurtak** başkanlığında ve Korgeneral **Zeki Doğan**, Tuğgeneral **Saim Önhan**, Tümgeneral **Fevzi Uçaner**, Tümamiral **Necati Özdeniz**, Tuğ-

²⁷ ADNAN MENDERES: “**Teessür Verici Bir Manzara**”; Vatan, 19 Mayıs 1946.

²⁸ Bu arada şunu da belirtmeden geçmeyelim ki, toplumsal hak ve özgürlüklerin ve özellikle de işçi haklarının bu dönemde hep yıkıcı ve bölücü amaçlara hizmet edeceğinden korkulmuştur. Örneğin bkz. SADİ IRMAK: “**Türk Sendikaları**”; Ulus, 24 Şubat 1947.

²⁹ Ulus, 23 Mayıs 1947.

³⁰ Ulus, 25 Mayıs 1947.

³¹ Ulus, 22 Ağustos 1947.

general Rüşti Erdeniz, Albay Hüseyin Ataman, Albay Tefik Samurbaş, Albay Fevzi Turagay, Yarbay Fevzi Kurtbek, Binbaşı Taceddin Berin, Binbaşı Emin Dirvana ve Binbaşı Cahit Tokgöz'den oluşan bir kurul ABD'ye hareket etmiştir.³²

b) Çok Partili Düzene Geçiş Sancısının Orduya Yansıması

Bütün bunlar olup biterken bir yandan da çok partili demokratik düzene geçilmeye çalışılmaktaydı. Bu ortamda önce siyasal tarihimizde iz bırakmayan Milli Kalkınma Partisi, arkasından da Demokrat Parti kuruldu. 1946'da da genel seçimler yapıldı. Gerek 1946 seçimlerinin özgürce yapılmaması karşısında, gerekse bir sonraki seçimlerde de Cumhuriyet Halk Partisi'nin yine iktidarı bırakmayacağı düşüncesiyle orduda birtakım kıpırdamalar yaşanmaya başlamıştı. Buna karşılık, bazı üst rütbeli subaylar da iktidarın DP'ye bırakılmaması için ordunun devreye girmesi gerektiğini düşünüyorlardı. Örneğin; 27 Mayısçılar'dan Sıtkı Ulay'ın anlattığına göre,

*"1946'da denenen ilk seçimler onlar kadar (DP'liler kadar) bizi de üzdü, düşündürdü. Liderleri ile her türlü yasaklara rağmen İstanbul'da Selanik Bankasında temaslar arandı, desteklerinde olduğumuz haberleri ulaştırıldı. Arkadaşlar adına bu temas görevini Cemal Yıldırım yapmıştı. Bayar'ın yakını olan Selanik Bankası Müdürlerinden Bay Selahattin Güvendirten aracılık ediyordu."*³³

³² Ulus, 6 Ekim 1947.

³³ SITKI ULAY: **Harbiye Silah Başına! (27 Mayıs 1960)**; Kitapçılık Ticaret Limited Şirketi yyn., İstanbul, 1968, s.13.

Korgeneral **Fahri Belen**'e göre ise, 1947'de ordu-
daki kaynaşma bir "ihtilal havası"na³⁴ bürünmüş bulun-
yordu.³⁵ Ne var ki, **İsmet İnönü**'nün başlattığı demokratik-
leşme süresi bu kaynaşmaları frenlemekte gecikmediği
gibi, halkın büyük ölçüde desteğini sağlamış olan DP li-
derlerinin tutumu müdahale düşüncelerinin eyleme dönüş-
mesini engellemiştir. Kuşkusuz, "ihtilal"den yana olan su-
bayların dağınıklığının ve örgütsüzlüğünün de 14 Mayıs
1950'de iktidarın özgür seçimlerle el değiştirmesinde bir
başka etken olduğu söylenebilir. Ama şu da söylenmelidir
ki, eğer 1950'de **İnönü** iktidarı yine de bırakmayacak ol-
saydı belki de Türkiye 1950'lerde ilk askeri müdahaleyi
yaşayacaktı.

Bu gelişmelerin konumuz açısından önemi şudur:
Bir kez, artık orduda ülkenin yazgısında söz sahibi olma
eğilimi yer yer belirmeye başlamıştır. Ama asıl önemlisi, bu
dönemde bu eğilim çok partili demokratik düzene geçmeyi
sağlamak yönündedir, ama yine bu aşamada böyle bir dü-
zeni de en başta Amerika istemektedir.³⁶ Başka bir deyişle,
bu açıdan bakıldığında ABD'nin istekleriyle orduda görül-
meye başlanan müdahale eğilimi, ulaşılmak istenen amaç
noktasında birlik göstermektedir.

³⁴ FAHRİ BELEN: **Ordu ve Politika**; İstanbul, 1971, s.32.

³⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. ÜMİT ÖZDAĞ: **Ordu-Siyaset İlişkisi (Atatürk Ve İnönü Dönemleri)**; Gündoğan yyn., An-
kara, 1991, s.164-169.

³⁶ ABD'nin çok partili demokratik düzene geçişte etkisi için bkz.
ÇETİN YETKİN: **2. Dünya Savaşının Bitiminde Çok Partili
Düzene Geçişte Temeldeki Bozukluk**; Atatürkçü Bilinç, Akde-
niz Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Araştırma Ve
Uygulama Merkezi Dergisi, Ocak 1994, s.4-15.

Darbeler Ve Ordudan Tasfiyeler

Milli Birlik Komitesi, 20 Ağustos 1960'ta 7000'e yakın subayı emekliye ayırdı. Bu, orduda yapılan ve o güne değin eşi görülmemiş bir **tasfiye** işlemiydi.

27 Mayıs yönetiminin önce devlet, sonra da adalet bakanı olan **Amil Artus**, Milliyet gazetesinde yayınlanan anılarında bu işlemin NATO'nun ve ABD'nin isteği üzerine yapıldığını açıkça belirtmektedir.³⁷ 27 Mayısçı subaylardan **Orhan Erkanlı** da, anılarında bu tasfiyenin, ordunun NATO standartlarına ulaştırılması için gerçekleştirildiğini yazdıktan sonra diyor ki:³⁸

³⁷ AMİL ARTUS: "İhtilalin Adalet Bakanı Amil Artus'un Anıları"; Yayına hazırlayan İlhami Soysal: Milliyet, 22 Mayıs 1987. Artus şöyle diyor: "Temmuz ayı başında Ankara'ya NATO Başkomutanı Norstad geldi. Kendisi Cemal Gürsel tarafından kabul edildi. Kabul sırasında Dışişleri Bakanı Selim Sarper ve Başbakanlık Müsteşarı Alparslan Türkeş de hazır bulundular. Sonradan öğrendiğime göre Norstad, Türk Silahlı Kuvvetlerinin durumunu ele almış. Ordunun subay kitlesinin rütbelere göre bir piramit manzarası arz etmesi gerekirken, bir silindir haline geldiğini, yüksek rütbelerdeki subayların gerektiğinden fazla olduğu bu durumda ordunun harp gücünün azalacağını ve bunun düzeltilmesi gerektiğini söylemiş.. Bu görüşmenin sonucu olarak emeklilik sürelerini doldurmuş olsunlar veya olmasınlar subay kadrosunun bir piramit haline getirilmesi gerekiyordu."

³⁸ "Erkanlı, 27 Mayıs hareketinin 5 bin subayı tasfiye ettiğini (Eminsu'lar), Aydemir olayında 2 bin Harbiyeli'nin tasfiye edildiğini yazıyor. Oysa bilindiği gibi 12 Mart darbesinde Havacılar (THKP-C davası), Deniz Harp Okulu öğrencileri (85'ler davası ve diğer davalar) ve emeklilerle ordu geniş çapta tasfiyeye uğramıştı. 12 Eylül'de ise sessiz sedasız 3 bin kadar subay, çoğu tekaüdiyesiz, sadece bir tazminat alarak ordudan uzaklaştırıldı." (RASİH NURİ İLERİ: "Erkanlı'nın Kitabında Yayımlamadığı

*"Hiçbir siyasi iktidarın bunlara el atması, gerekli düzeltmeleri yapması beklenemezdi. Çünkü, bu güçlü müesseselere dokunmak tehlikeli sonuçlar verebilirdi."*³⁹

Hemen belirteyim ki, Erkanlı'nın burada ordunun yanı sıra sözünü ettiği öteki **"müessese"** üniversitedir.

12 Martta **"Bomba Davası"** diye bilinen davada yargılanan subaylardan biri olan E. Kurmay Yarbay Talat Turhan'ın bu olaya ilişkin görüşü ise şöyle:

*"... bu dava ile Türk Silahlı Kuvvetlerinin devrimci, ilerici ve radikal kesimi, Amerikan emperyalizminin önerileri doğrultusunda bir faşist özentisi sağ cunta tarafından bertaraf edilmek istenmiştir."*⁴⁰

Talat Turhan'ın dünya görüşünün tümüyle tersi görüşleri taşıyan Rıfkı Saim Burçak da, ilginçtir ki, bîr başka açıdan aynı sonuca varmış:

*"Bugün iyice açığa çıkmıştır ki, Genelkurmay Başkanı Tağmaç, müdahaleyi ordudaki radikal solun önünü kesmek gibi bir düşünce ile elveni şer olarak kabul etmiştir."*⁴¹

Uygulamalarına ilerdeki sayfalarda değineceğim 12 Mart ve 12 Eylül'ün darbeci subay kadrosunun ordudan tasfiye ettiği subayların bu kadronun görüşlerini paylaşmayanlar oldukları tartışma götürmez. Bu kesindir. Ancak,

mektup-27 Mayıs ve <Askeri Demokrasi>"; Yeni Gündem, 24-30 Mayıs 1987, s.54).

³⁹ ORHAN ERKANLI: Anılar, Sorunlar, Sorumlular; İstanbul, 1972, 36, s.40.

⁴⁰ TALAT TURHAN: Savunma; I, 2.basım, İstanbul, 1986, s.62. Turhan, sözlerini şöyle sürdürüyor: "CIA ajanı David Galula yaptığı, bu operasyonu <TEMİZLİK HAREKÂTI> olarak nitelirmektedir."

⁴¹ RIFKI SAİM BURÇAK: Türkiye'de Askeri Müdahalelerin Düşündürdükleri; Ankara, 1988, s.49.

bu “tasfiye” olaylarını daha bir açıklığa kavuşturabilmek için önce Milli Birlik Komitesi’nin bu emekliye ayırma kararına karşı bir dilekçe vererek itiraz eden subaylar ile ilgili ve o günlerde gazetelerde yer alan bir haberi okuyalım:

“...emekliye ayırma kararına itiraz eden subaylar, dilekçelerinde hangi kıstasa göre ve hangi gerekçe ile emekliye ayrıldıklarını öğrenmek istediklerini, sicilleri de muntazam olduğu halde kendi rütbelerinde daha yaşlı ve hasta raporu da olan subaylar dırurken, niçin kendilerinin emekliye ayrıldığını sormakta ve vazifelerine iade edilmelerini istemektedirler.”⁴²

Gerçekten de, o dönemi yaşayanlar herhalde anımsayacaklardır ki, aynı yaşta ve aynı rütbede olan iki subaydan biri emekliye ayrılırken ötekisi orduda kalıyor, herkesin ilerisi için kendisinden çok şeyler beklediği, bu nedenle de örneğin özel eğitim görmüş olan subayların işine son verilirken bu özellikleri taşımayanlar görevlerini sürdürüyorlardı. Hatta, 27 Mayıs’ın hazırlık çalışmalarına katılmış, katılmamış olsa bile ilk günden beri bu yönetimi içtenlikle benimsemiş ve desteklemiş olan subaylar da emekliye ayrılanlar arasında bulunmaktaydı. Üstelik, bunların çoğu da rütbelerine göre genç yaşta olanlardı. Kısacası, emekliye ayırmada bir ölçü yok gibiydi.⁴³

⁴² Milliyet, 3 Eylül 1960.

⁴³ Emekliye ayrılan bu subayların kurduğu EMİNSU Demeği (Emekli İnkılap Subayları Demeği) tarafından o tarihlerde yayınlanan bir kitapçıkta tasfiyede görünür bir ölçü bulunmadığına ilişkin örnekler verilmektedir. Bunlardan birkaçını buraya alıyorum:

“- Genç bir kurmay yarbay emekliye ayrılmış, albay olan yaşlı ağabeyisi orduda kalmıştır.

-Harp Akademisini birincilikle bitirerek Devlet Başkanının elinden diplomasını ve altın kol saati hediyesini alan genç bir kurmay binbaşya ertesi gün emeklilik tebligatı yapılmıştır.

“Emekliye ayırma”nın hangi ölçü ve gerekçeye göre yapılmış olduğunu bugün de bilebilecek durumda değiliz. Buna karşılık, **“orduda kalma”**nın ölçü ve gerekçesi bakımından aradan geçen zaman ve yaşanan 12 Mart ve 12 Eylül dönemlerinde ünlenen subaylar bize bir ipucu vermektedir. 1960’ın Ağustosunda emekliye ayrılan subaylara karşılık aynı Ağustosta kimlerin orduda bırakıldıklarını o günkü gazetelerde yayımlanan ordu terfi listelerini tarayarak çıkarabiliriz. O zaman, ilerdeki yıllarda kendilerinden çok söz edilecek olan şu subayların adları ile karşılaşırız: **Memduh Tağmaç, Faruk Gürler, Celal Eyiceoğlu, Semih Sancar, Faik Türün, Eşref Akıncı, Cahit Akyol, Sadi Koçaş, Orhan Süerdem, Sabri Yirmibeşoğlu, Naci Gür, İlhan Şener, Hanifi Öncül...**

1961 Ağustosunda bir üst rütbeye yükseltilen subaylar arasında da şunlar bulunmaktadır: **Haydar Saltık, Muhsin Batur, Tefik Türüng, Nevzat Bölügiray, Ali Elverdi, Necip Torumtay, Nejat Tümer, Adnan Doğu, Feruh Şenerdem, Süleyman Takkeci.** Başka bir deyişle, bu subaylar da 27 Mayıs’ın emekliye ayırmadığı, orduda bıraktığı subaylardır.

-38 yaşında ve iki yıl sonra generallik sırasında bulunan milletlerarası değerde jet pilotu kurmay subaylar emekliye sevk edilmişlerdi. Bu subaylar yabancıların yaptığı dolgun ücretli teklifleri ağılayarak kabul etmek zorunda kalmışlar ve bugün Amerikan Hava Yollarında çalışmaktadırlar.

-Radar mühendisi bir albay emekliye sevk edilmiş, fakat orduya ait radarların montesi için 5600 lira ücretle hizmete alınmıştır.

-40 yaşında bir kurmay albay emekliye ayrılmış, 46 yaşında bir binbaşı orduda bırakılmıştır.

-47 yaşında bir general emekliye sevk edilmiş, 55 yaşında bir albay orduda bırakılmıştır.....” **(EMİNSU’nun Yuvaya Dönüş Davası [tarih ve yer gösterilmemiş] s.23-24.**

Bu subayların adları ile 12 Mart ve 12 Eylül dönemlerinde karşılaşacağız ve onların bu askeri müdahalelerde önemli roller üstlendiklerini göreceğiz.

Bu terfi listelerinde o tarihlerde bir üst rütbeye yükseltilme sırası gelmediği için adları yer almayan ancak 12 Mart ve 12 Eylülde yine önemli roller oynayacak subaylar da, bu açıdan bakıldığında, 27 Mayısçılar'ın emekliye ayırmadıkları subaylar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Milli Birlik Komitesi'nin gerçekleştirdiği subay tasfiyesinin nedeni, kuşkusuz, ordudaki subay yığılmasını ortadan kaldırmaktı. Bunu da, ancak 27 Mayıs yönetimi gibi olağanüstü yetkileri elinde toplamış olan bir iktidar yapabiliyordu.⁴⁴ Ne var ki, bu tasfiyenin **objektif** sonucu, 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 tarihlerinde görev başında bulunacak üst rütbeli subayları önemli bir oranda belirlemek olmuştur. Şunu da eklemek gerekir ki, 12 Mart döneminde yapılacak olan ikinci tasfiye de 12 Eylül için bu açıdan ikinci belirleyici ve tamamlayıcı etken niteliğini taşıyacaktır.

⁴⁴ Daha önceleri de, özellikle 2.Dünya Savaşı nedeniyle sayıları gerçekten gereğinden çok artmış bulunan subayların bir bölümünün emekliye ayrılınmaları için çalışmalar yapılmış, ama bir sonuç alınamamıştı. Örneğin, Orbay'ın genelkurmay başkanlığı sırasında subayların sağlık denetiminden geçirilerek bunun sonucuna göre işlem yapılması yoluna gidilmiş, ancak hastane başhekimlerine kişilere göre rapor düzenlenmesi talimatları verildiği söylentileri de bu arada yaygınlaşmıştı. Orbay'ın yerine Omurtak'ın genelkurmay başkanı olması üzerine de bu yolla emekliye ayrılanların bir bölümü yeniden ordudaki görevlerine döndürülmüşlerdi (FAHRİ BİLEN; **Ordu ve Politika**; İstanbul, 1971, s.28) E.Korgeneral Belen'in belirttiğine göre, sağlık muayenelerine hile karıştırılmıştı (a.y., s.30).

12 Mart ve 12 Eylül dönemleri, ülkemizin tarihinde acı izler bırakan dönemlerdir. Bu dönemlerde, Türkiye'nin gerek dış ve gerekse iç siyasası, ABD ve NATO isteklerine göre biçimlendirilmiştir. Bu konu üzerinde ilerideki bölümlerde duracağım. Bu aşamada önemli olan şu: İşte, bu siyasaları Türkiye'de uygulamaya geçirecek olan subaylar, 27 Mayıs yönetiminin emekliye ayırmadığı ve hatta bir üst rütbeye yükselttiği subaylar arasından çıkacaktır.

Burada önemli bir tarihsel gerçeğe yeniden parmak basmak gerekiyor. Bilindiği gibi, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ordumuzun örgütlenişi, subayların eğitimi, savaş taktik ve stratejileri için Almanya'daki sistem model alınmıştı. Cumhuriyet döneminde de Alman etkisi varlığını korumakla birlikte giderek İngiliz modeli egemen olmuştu. Oysa, biraz yukarıda değinildiği üzere, 2. Dünya Savaşı'nın bitimiyle birlikte artık her alanda bugüne değin Amerikan etkisi görülmektedir. Özellikle, subaylarımız Amerika'ya gönderilerek orada eğitim görmüşlerdir. Orada eğitim görmemiş olsalar bile Türkiye'deki eğitimleri Amerikan modeline göredir. Şurası yadsınamaz bir gerçektir ki, aldığı eğitim o kişinin dünya görüşü üzerinde de şu ya da bu ölçüde etkili olur. 27 Mayıs 1960 öncesi ordudaki darbeci gizli örgütlenmeler içinde bulunan ve 22 Şubat 1962, 21 Mayıs 1963 tarihlerinde iki ayrı darbe girişiminde bulunan Kurmay Albay **Talat Aydemir**'in anılarında 1954 yılı ile ilgili olarak yer alan şu satırlar Amerikan tipi eğitim öncesi ve sonrası için aydınlatıcıdır:

"Bu karargâhtaki [Genelkurmaydaki] kurmay subaylar hepsi Akademi tahsillerini eski sistemde ikmal etmişlerdi. Harp Akademilerinin vermiş olduğu baskı altından kurtulamamışlardı. Çünkü o mektep öyle bir yerdi ki, inandığın fikirleri savunmana hiç imkân vermez. O baskı altında yetişen subaylar hayatta inisi-

yatışlarını kaybederler. Daima <Evet efendim>ci olurlar... En müihini: yeni sistemde yetişen kurmay subayların yanında bilgi bakımından zayıf kalmalarıydı. Çünkü yeni yetişen kurmay subaylar, Amerikan doktrinlerine göre yetiştirilmişlerdi. Halen Türk ordusu NATO devletleri orduları içinde görev alıyordu. Hazırlanan bütün planlar yeni usullere göre yapılıyordu. Eski Alman doktrinleri yerine Amerikan doktrinleri konmuştu.”⁴⁵

Şimdi bu gerçeğin ışığı altında, 27 Mayıs 1960’tan tam 30 yıl sonra 27 Mayıs 1990’da Hürriyet gazetesinde yer alan şu habere bir göz atalım:

“MİLLİ BİRLİKÇİLERDEN KİM AMERİKANCIYDI?

ABD Dışişleri Bakanlığının 27 Mayıs ihtilalinden bir yıl sonra hazırladığı rapor, darbecilerin karakterine varıncaya kadar açıklıyor. Gizliliği sona erdiği için açıklanan raporda, başta Or-general Cemal Gürsel olmak üzere Milli Birlik Komitesi üyelerinin çoğunluğu **Amerikan yanlısı** olarak nitelendirildi.”

Raporda, Gürsel’den başka bazı 27 Mayısçılar için adlarının karşısına yazılmış notlardan şu değerlendirmeler de yer alıyor:

Fahri Özdilek: Amerikan yanlısı ve batıcı.

Cemal Madanoğlu: Sağlam bir Amerikan yanlısı.

Mucip Ataklı: Paris’teki NATO karargâhlarında görev yaptı.

Osman Köksal: 1952-53 yıllarında Kore’de savaştı ve ABD’nin üstün hizmet madalyası ile ödüllendirildi.

Sami Küçük: Amerikan yanlısı olduğunu saklamaz.

Suphi Karaman: Avrupa’da bulundu. ABD’nin yürüttüğü Atom silahları kursunu bitirdi.

⁴⁵ TALAT AYDEMİR: **Talat Aydemir’in Hatıraları**; İstanbul, 1968, s.23-24.

Ahmet Yıldız: ABD’de Fort Still’deki top okulunu bitirdi. Fort Bragg’daki psikolojik savaş merkezinde eğitim gördü.

Suphi Gürsoytrak: Fort Leavenworth’daki ABD Kurmay Kolejinden mezun.

Sorulması gereken soru, 27 Mayısçıların orduda kalacak subayları belirlerken bu yönlerinin belirleyici olup olmadığıdır.

Bu soruya yanıt ararken, Başkan Truman’ın Amerikan Kongresinden, **“Seçkin bir Türk ve Yunan personelinin talim ve terbiyesi için yetki istemesi”**⁴⁶ ile başlayan süreçte 27 Mayısçı subayların çoğunun bu **“talim ve terbiye”**yi gördüklerini göz önünde bulundurmamız gerekir. Amerikan Senatosu’nun Dış İlişkiler Komitesi’nde 1962 Dış Yardım Kanunu, 87. toplantının 2. birleşiminde tartışılırken, ABD Savunma Bakanı **McNamara**’nın şu sözleri bu bakımdan ilginçtir:

*“Gelecek yıl Amerikan askeri okullarında yabancı uluslardan 18.000 kişi eğitim görüyor olacaktır. Bu kişilerden her biri demokrasimizin nasıl çalıştığına tanık olacak, bizim hükümet geleneklerimizi ve felsefemizi öğreneceklerdir. Ülkelerine döndüklerinde de her biri bunun uygulayıcısı olacaktır.”*⁴⁷

Üzerinde durulması gereken bir başka nokta da, 27 Mayıs’taki tasfiyenin amacı NATO standardını gerçekleştirmek olduğuna göre, bunun NATO ve ABD ile en azından bir bilgi alışverişi çerçevesinde yapılmış olması gerektiği olgusudur. Gerçekten de, **Abdi İpekçi** ve **Ömer Sa-**

⁴⁶ Ulus, 13 Mart 1947.

⁴⁷ DAVID A. BALDWIN: **Foreign Aid and American Foreign Policy – A Documentary Analysis**; Frederick A. Praeger, New York, 1966. s.142.

mi Coşar, 27 Mayıs üzerine yazdıkları kitapta önce **Amil Artus**'un **Norstad** ile ilgili olarak söylediklerini,

"Nato Başkomutanı Norstad acele Ankara'ya davet edilmiş, kendisine orduda yapılmak istenen operasyon açıklanmış ve Türk Silahlı Kuvvetlerine daha dinamik bir nitelik kazandıracak bu gençleştirme ameliyesi için desteği istenmişti. Norstad tasarımı uygun karşılanmış ve gereken mali yardımın sağlanmasında yardımcı olacağını vaat etmişti –Nitekim Amerika bu iş için 12 milyon dolarlık bir yardımda bulunmuştur-..."

diyerek yinelemekte ve "... ön çalışmalara ... o tarihlerde Washington'da ateşemiliter olan ve bu iş için özel surette getirilen **Albay DüNDAR Seyhan** katılmıştı"demektedirler.⁴⁸

DüNDAR Seyhan, gerçekten de, subay tasfiyesinde en önemli kişidir. **Seyhan**, 1950 Temmuzundan, 1951'in Ocak ayına değin ABD'de eğitim görmüş bir subaydı. 27 Mayıs'tan önce de darbe hazırlıkları içinde bulunmuyordu ve darbeci arkadaşlarınca 1960 yılı başında ABD'ye gönderilmişti. Milli Birlik Komitesi, 27 Mayıs'tan hemen sonra **Seyhan**'ı yurda çağırdı ve onu subay tasfiyesi işinde görevlendirdi. Daha sonraları, **Talat Aydemir** ile birlikte 22 Şubat darbe girişimine önderlik edecek olan **Seyhan**'ın demokrasi ve sivil yönetime ilişkin siyasal görüşü, kendi sözleriyle şöyleydi:

*"Ben hiçbir zamanı, komitenin ana memleket sorunlarını çözüm yoluna sokmaksızın iktidarı bırakması taraftarı olmadım."*⁴⁹

Seyhan, **Alparslan Türkeş**'e duyduğu hayranlığı açıklarken diyor ki:

⁴⁸ ABDİ İPEKÇİ-ÖMER SAMİ COŞAR: **İhtilalin İçyüzü**; İstanbul, 1965, s.332-334.

⁴⁹ DÜNDAR SEYHAN: **Gölgedeki Adam**; İstanbul, 1966, s.92.

*"...gerçekten bir Türk milliyetçisidir... Türklere ve Türkiye'ye hizmet temel fikrinde hareket alan bu vatanperver insan... Atatürk'ün prensip ve fikirlerini posasız hazmetmiş... Okuduklarını kafasına sindirmiş bir kültüre dayanan kuvvetli bir muhakeme tarzına... sahiptir. Düriüstlüğü, mükemmel bir aile reisi oluşu, arkadaşlığı ve insani meziyetleri hiçbir yönden münakaşa konusu edilemez."*⁵⁰

Seyhan, subay tasfiyesi çalışmalarında, Alparslan Türkeş'i, Orhan Kabibay'ın yanısıra "inanarak en büyük yardımı sağlamış olan" kişi olarak tanımlamaktadır.⁵¹

Dündar Seyhan, anılarında, 20 yıl sonra 12 Eylül yönetiminin gerçekleştireceği çok önemli bir planı;

*"Bu tensikatı düşünüp tatbik edenlerden biri olarak hemen açıklamak zorundayım ki; 1960 tasfiyesi hiçbir zaman Silahlı Kuvvetlere münhasır kalmak üzere uygulanacak müferrit bir icraat mütalaa edilmemiştir... Zincirleme olarak her sektörde yapılması öngörülen bir sıra revizyon teşebbüsü akim kalınca, ortada tek başına kalmış[tır]."*⁵²

Şimdi, Dündar Seyhan'ın subay tasfiyesinin "önemli nedenlerinden biri" başlığı altında belirttiğini açıklarken önce ne dediğini görelim:

"Silahlı Kuvvetleri on seneden fazla bir zamandır beri Amerikan askerlik prensiplerine göre yetiştiriyorduk. Türk Silahlı Kuvvetleri kendi imkânlarına ve yeteneğine dayanan bir kuvvet olmaktan çıkarılmış, ikmal kaynakları dünyanın öbür ucunda ve başka bir memleketin elinde bulunan bir ileri karakol birliği

⁵⁰ A.y., s.99.

⁵¹ A.y., s.49.

⁵² A.y., s.100.

haline getirilmişti. Görünüşe göre modern silahlar ve teçhizat alınıyor; modern taktik usuller uygulanıyordu.”⁵³

Şimdi siz herhalde, “Dündar Seyhan, bunun arkasından hemen bu durumu düzeltmek gerekir diye yazmıştır” diyeceksiniz. Ama gelin Seyhan’ın sözlerinin gerisini yine kendi kaleminden ve *ibretle* okuyalım:

“Ama kendimizi bir türlü modern düşünmeye ve böyle düşünmeye uygun davranışlara alıştıramıyorduk. Emir ve kumanda makamlarındaki zihniyet kitabın birinci kısmında örneklerle belirtmeye gayret ettiğim sınırları fark edilecek kadar aşmış değildi. Halbuki, günün ve yüzyılın telakkilerine uygun yepyeni bir anlayış ve aktivite içine girmek artık mukadderdi. Silahlı kuvvetlerin eğitiminde, ikmalinde, sevk ve idaresinde, personelinin sosyal güvenliğinin ele alınmasında ve nihayet memleket kaynaklarının sağladığı imkânlarla göre kendi kendine yeter ve güçlü bir hale gelebilmesinde tam bir zihniyet modernizasyonuna ihtiyaç vardı. İşler <Biz İstiklal Harbinde iken...> demekle yürütülen anlayış çerçevesinden bambaşka inanç ve icraat bekliyordu.”⁵⁴

Açıkçası, subay tasfiyesindeki önemli nedenlerin başında, subaylarımızdan Amerikan standartlarına göre “modern” düşünüp davranamayanların; Amerikan silah, teçhizat ve taktiklerine uyum sağlayamayanlarının ayıklanması gelmiş!... Ve bu ayıklamayı, 27 Mayısçılar tarafından darbeden önce ABD’ye gönderilen ve sonra da yurda çağrılarak bu iş kendisine verilen Alparslan Türkeş hayranı Dündar Seyhan yapmış! Dündar Seyhan, bu işi yaparken de en büyük yardımı Alparslan Türkeş’ten görmüş!.. Ne ki, tarih önünde gerçek sorumluluk bu görevi

⁵³ A.y., s.102.

⁵⁴ A.y., s.102

Dünder Seyhan'a veren ve onun hazırladığı listeleri onaylayıp uygulatan Milli Birlik Komitesi'nindir.

Somut bir olayla konuyu belgelemek istiyorum. Kurmay Albay Hidayet Uğur, tasfiye edilmeyen subaylardandı. 1961'de de ABD'ye bir inceleme gezisi için gönderildi. Albay Uğur, yurda döndüğünde, âdet olduğu üzere, üst makamlara gezisi ile ilgili bir rapor verdi. 27 Eylül 1961 günlü bu raporu şöyle başlıyordu:

"25 Ağustos ile 15 Eylül 1961 tarihleri arasında Amerika'da New York'tan başlayarak Arizona'ya kadar yaptığım geniş oriyantasyon gezisine iki memleket ve hür dünya memleketlerini alakadar eden müşahedelerim aşağıda sunulmuştur..."

Şimdi bu rapordan bazı bölümlere bir göz atalım:

"Amerikan ordusundaki malzeme, tekniğin en son tekâmülüne göre çok modern ve yeni bir durumdadır ve bir kelime ile mükenmeldir. Buna mukabil aynı gayeye hizmet eden Türk Silahlı Kuvvetlerinin bugün kullandığı silah ve malzemeyi, Vaşington'da endüstri müzesi, Arizona'da garnizon müzesini gezirken müzelerde gördüm..."

Amerika, hudutları dışında müdafaa değil oyalamayı ve kendi menfaatlerini düşün[mektedir]...

Amerikalılarla ilgili işlemlerin yapıldığı makamlardaki başkanları Amerika'ya davet etmek suretiyle, bizler için ideal tesisler göstermek, ikram ve dostluk gösterileri ile şahsi taraftar temin etmek Amerikan taktiklerinden birisidir. Amerika gezisinden sonra memlekette bilfiil yapılabilecek bir çalışma yoktur. Amerika'ya hayran personel temininden sonra yalnız Amerika'ya fayda sağlayan tesis ve faaliyetleri yürütmek, büyük bir gizlilik mefhumu vererek mevzuların belli başlı personele inhisar ettirilmesi suretiyle yurttan serbest çalışmak, bazen gayri meşru yollara başvurmak ve icabında yalnız bir taraf için yapılmış gibi yardımı kesmekle tehdit etmek gibi mantıksız bir hareketle

maalesef bazı memleketlerde güya muvaffak olmak, geri kalmış memleketlerin sanayini geliştirmemek ve daima kendisine muhtaç tutarak istifade sağlamak yollarıyla yalnız Amerika menafine [menfaatine] çalışmakta, garip bir zihniyetle işbirliği tekliflerini de reddederek ve hatta bu yolla çöken imparatorlukları bilmezlikten gelerek zahiren kazanılan İkinci Cihan Savaşıyla başlayan batı inhitatını hızlandırmaktadır...

Amerika'nın dünya ölçüsünde mevcut ve geliştirilmeye çalışılan muhabere şebekesi bir müdafaa şebekesinden ziyade erken ihbar, ikaz ve ilk atom darbe hizmeti görmeye matuf olup şebeke şemasında dahi bunu kolayca görmek mümkündür."

Rapor şöyle bitiyor:

"...hayati bir mesele olarak Türkiye ve Türk ordusu için kendi kendimize yeterli, muvazeneli bir durumun temini ve ayakta durma imkânlarının sağlanması için acil ve zaruri olan iktisadi, içtimai, askeri ve bazı siyasi tedbirlerin alınması zamanı çoktan gelmiş olduğu kanaatinde bulunduğumu arz ederim."⁵⁵

Görüldüğü gibi bu rapor o güne değin geçerli olan Amerika imajına aykırıydı. Kurmay Albay Hidayet Uğur, raporun veriliş tarihinden sonraki ilk 30 Ağustos'ta emekliye ayrıldı.⁵⁶

⁵⁵ CÜNEYT ARCA YÜREK: Cüneyt Arcayürek Açıklıyor, IV: Yeni Demokrasi, Yeni Anlayışlar, 1960-1965; 2.basım, Bilgi yyn., Ankara 1985, s.318-323; Hidayet Uğur hakkında daha sonrası için bkz. SADİ KOÇAŞ: Atatürk'ten 12 Marta; IV, İkinci Cumhuriyet'ten 12 Marta; İstanbul, 1977, s.1853.

⁵⁶ Kişisel bir gözlemimi anmak yerinde olacak. Yedeksubaylık görevimi Genelkurmayda yaptığım 1968 yılında Genelkurmay İstihbarat Başkanlığına bağlı olan şube için Amerikalılar ile yapılacak bir toplantıya çevirmenlik yapmamı istemişlerdi. Toplantıya katılanlardan biri NATO'nun Doğu Akdeniz istihbaratından ve biri de CIA'dan olmak üzere iki Amerikalı, NATO'ya karşı Türkiye'de yapılacak casusluk faaliyetlerinde

Konuyu tamamlamak için 27 Mayısçılar'dan Korgeneral **Cemal Madanoğlu**'nun şu sözlerini de analım:

"CIA, 27 Mayıs'tan sonra gözlerini açtı. Bize <sicil> verir hale geldi. Amerikan müşavir heyetleri gelir hakkımızda rapor tutardı. Sonra da raporlara göre <geri hizmete> gidersiniz. CIA, 12 Eylül'e kadar öyle bir bilinçlendi ki:"⁵⁷

Ne denli ölçü ve kuraldışı olsa da yine genel sonuçta bir gençleştirme anlamına gelen ve 27 Mayısçılar'ın gerçekleştirdiği tasfiyenin **başka** ne gibi sonuçları⁵⁸ olmuştur? Birçok kaynakta bu konuda çeşitli yorumlar yapılmış bulunmaktadır. Benim bunlardan doğruluk payı taşıdıklarına inandığım ikisi şudur:

1)"Mali takatımızı çökerten milyonlarca lira ikramiye ve emekli maaşı vermek suretiyle ordu mensupları para ile tatmin edilmiş göste[rildi]."⁵⁹

2)"Genç subayların hiç beklenmedik bir şekilde, birdenbire yüksek kumanda mevkilerine çıkışı, bir de buna 27 Mayısı doğurduğu hız eklenince, hiç şüphesiz daha sonraki gelişmelerde büyük rol oynayan bir baş dönmesi yarattı."⁶⁰

faillerin Türk makamlarının yanısıra Amerikalılarca yakalanabilmesini istemekteydiler. Türk tarafını temsil eden şube müdürü kurmay albay ve yardımcısı buna karşı çıktılar. Çok kısa bir süre sonra bu kurmay albayın doğuda başka bir göreve atandığını duyduk.

⁵⁷ CÜNEYT ARCA YÜREK: **Darbeler ve Gizli Servisler (1950-1988)**; 5.basım, Bilgi yyn., Ankara 1990, s.35.

⁵⁸ "Tasfiye" açısından 27 Mayıs üzerinde özellikle durmamın nedeni, yukarıda da belirttiğim gibi, sonraki darbeci kadrolaşmanın temelini bu aşamada atılmış olmasıdır.

⁵⁹ EMİNSU'nun **Yuvaya Dönüş Davası**, s.17.

⁶⁰ WALTER F. WEIKER: **1960 Türk İhtilali**; Cem yyn., İstanbul, 1967, s.154. Weiker'in sözlerini şöyle sürdürdüğünü de belirtmek gerek: "Bununla asla ordunun bir radikaller haline gelmiş oldu-

27 Mayıs'ta Uygulamada "Sol" Düşmanlığı

a) Niçin Özellikle 27 Mayıs?

Darbeci kadronun hangi nedenlerle antikomünist bir yapıya sahip olduğunu inceledik. Pekiyi, bu yapı 27 Mayıs'ta uygulamada kendini nasıl göstermiştir? Bu sorunun yanıtını aramak bu kesimin konusunu oluşturunuyor. Hiç kuşkusuz, yaşları elvermeyen genç kuşaklar 12 Mart ve 12 Eylül'ün bu alandaki uygulamalarını yaşamamışlardır, anımsamıyorlardır, ama özellikle 12 Eylül daha hâlâ bir ölçüde güncelliğini sürdürdüğü için bu konuda yazılıp çizilenlerden bu dönemlerde olup bitenlere ilişkin bir kanı-ları olması gerekir. Kaldı ki, 12 Mart ve 12 Eylül'ün yalnız komünizmin değil, fakat sosyalizmin, sosyal demokrasinin, hatta ne türden olursa olsun toplumcu düşüncenin acımasız düşmanı olduğu herkesçe bilinen tartışmasız gerçeklerdir. Fakat asıl 27 Mayıs üzerinde bu açıdan durmak istiyorum. İkincisi, 27 Mayısçılar, her ne kadar içlerinden çoğu kendilerini en azından sosyal demokrat olarak tanıtsalar ve bazı çevreler onları "sol" olarak nitelendirseler de gördüğümüz gibi, gerçekte onlar "sol"a karşıydılar. Hem de öylesine ki, o derli savundukları düşünce özgürlüğünü hiçe sayarak solcu avına bile çıktılar.

Bu olgu, yakın tarihimizi anlamak, bilmek için yaşamsal önem taşıyan bir gerçektir. Bu yapınadıkça gelişmeleri yerli yerine bir türlü oturtamayız ve hele ABD'nin, bundan sonraki bölümün konusu olan "ABD 27 Mayıs ne-

ğini söylemek istemiyorum. Atatürk'ün bıraktığı miras içine hızlı reformculuğun yanı sıra, ordunun siyasetten ayrı durması da girmektedir ve bu her iki unsur orduda mevcuttur."

den destekledi?" sorusunun doğru yanıtını bulamayız. Üstelik, sonraki yıllarda sosyal demokrat, sosyalist ve hatta bir ölçüde de düpedüz komünist çevrelerin 27 Mayısçıları kendilerine yakın görmeleri, 27 Mayısçıları'dan kimilerinin 12 Mart ve 12 Eylül'de sanık sandalyesine oturtulmuş olmaları, 27 Mayıs'tan bu yana geçen yarım yüzyılın da 1960-61 yılında yaşananları sislendirdiği göz önüne alındığında, 27 Mayıs'ın bu yönünün vurgulanmasını daha bir gerekli kılmaktadır.

27 Mayıs'ın sağcı, giderek Atatürk ilke ve devrimlerinden uzaklaşan, gerici güçlerle işbirliğine kalkışan, düşünce özgürlüğünü olabildiğince kısıtlayan DP iktidarına karşı gerçekleştirilmiş olması, bu askeri darbenin bu gelişimlerden kaygı duyan çevrelerce desteklenmesi ile sonuçlanmış olduğundan olayın bu yönü genel olarak gölgede kalmış bulunmaktadır.

Bu aşamada, 12 Mart'ın ve 12 Eylül'ün öncüsü 27 Mayıs'tır ya da bunların temeli 27 Mayıs'ta atılmıştır yargısı yadırgatıcı gelebilir. Ne var ki, daha bu aşamada bile 12 Mart ve 12 Eylül kadrolarının 27 Mayıs'ta biçimlendirildiğini de görmüş bulunuyoruz. Bir de "sol" karşısında 27 Mayısçıları'nın tutumunun ne olduğunu görürsek bu üç darbenin bir ortak yönünü daha saptamış oluruz.

Şimdi o günlere geriye dönelim ve 27 Mayısçıları'nın bu özelliklerinin uygulamada nasıl gerçekleştiğini olayları izleyerek görelim.

b)Uygulama

Önce şu gazete haberini okuyarak konumuz açısından 27 Mayıs yönetiminin nasıl bir nitelik taşıdığını görelim:⁶¹

"ARDAHAN'I RUSYA'YA SATMAK İSTEMİŞLER

Bu hususta vesikalar ele geçirildiğine dair çıkan haberler ilgili makamlarca ne teyit ne de tekzip edildi.

Sakit Başvekilin [Adnan Menderes'in] büyük bir kredi karşılığı olarak Sovyet Rusya'ya hudut tadilatı teklif ettiği ve Ardahan'ın Rusya'ya bırakılacağı hakkında bir vesikanın ele geçirildiği şayiisi ilgili makamlarca teyit ve tekzip edilmemiştir.

Dün sabah Milli Birlik Komitesi basın sözcüleri bu mevzudaki bir suali <Bu sorumuzu cevaplandırmayacağız> diye karşılamlıslardır.

Devlet ve Hükümet Reisi Cemal Gürsel ise Amerikan AP Ajansına verdiği hususi beyanatta <Kanaatinize göre yalnız Türkiye'yi değil, aynı zamanda NATO müttefiklerimizin sağ kanadını da kurtardık> demiştir.

Orgeneral Cemal Gürsel bu beyanatında şunları da bildirmiştir:

*<Devlet başkanı olarak bu sırada teferruata girmem doğru olmaz fakat gazeteci dostların bu meseleyi araştırabilirler. Mesele mühimdir. Türkiye'deki Amerikalı gazetecilerin de, Türkiye'nin nereye gittiğini sarahatle görmek gibi mühim bir vazifeleri var>..."*⁶²

⁶¹ Milliyet, 17 Haziran 1960.

⁶² İlginçtir ki, bu haber üzerine, Ömer Sami Coşar da, bir gün sonraki Milliyet'te bu konu ile ilgili olarak "Ardahan, Ruslar'ın ötedenberi göz diktikleri bir beldemizdir" başlıklı bir yazı yayınlamıştır.

Bir başka olay:

*"D  n İstanbul Esnaf ve Sanatk  rlar Birliği Kongresinde konuşanı Merkez Kumandanı T  ngeneral Faruk G  vent  rk: <Vatan Cephesi, bir kom  n  st teşkilatıydı. Ruslar aynı teşkilatı, Bulgaristan ve Macaristan'da da kurdular, muvaffak oldular. Yugoslavya'da kısmen başarı kazandılar. T  rkiye'de ise aynı teşkilat, kafalarına   kt  > demiştir.*⁶³

G  r  ld  ğ  gibi, karşıtlarını kom  n  stlikle ya da kom  n  st Rusya ile işbirliği yapmakla suçlamak, 27 Mayıs'ın da başvurduğu bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır.

7 Haziran 1961 günlü Milliyet'te yer alan bir haberin başlığı da şuydu:

"BAZI TEVK  FLER YAPILDI-

*Bursa Emniyet M  d  r  , 13 kom  n  st zanlısının yakında mahkemeye verileceğini d  n açıkladı."*⁶⁴

Gerçekte, Bursa'daki bu olay yurt düzeyinde başlatılan operasyonların bir parçasıydı. Çünkü 11 Mayıs 1961'de yine Milliyet'te "Kom  nizme karşı mücadele açıldı" başlığı ile yayımlanan haberde şu satırları okuyoruz:

"Devrim hükümeti kom  nizmle şiddetli bir mücadeleye karar vermiştir. Yabancı radyoların ve gazetelerin bu konudaki yayınları radyolarınızda cevaplandırılacaktır. Okullarda da öğrencilere uyarıcı bilgiler verilecektir. Bastırılacak açış ve pankartlar yırdın en   cra köşelerine kadar gönderilecektir. Hükümet bu konuda gazetelerden de yardımcı olmalarını isteyecektir.

⁶³ Vatan cephesi; DP'nin CHP'ye karşı yandaşlarını çatısı altında toplayıp örgütlediği yan kuruluşuydu.

⁶⁴ Ne var ki, bu "kom  n  st zanlıları" 5 Aralık 1961'de beraat edeceklerdir (Milliyet, 6 Aralık 1961).

Yakalanan komünist sanıkları hakkında Gürsel, <Beş on kişi önemli değil. Telaşlanacak bir şey yok> demiştir... Sıtkı Ulay <Yakalarını kolay bırakmayacağız> cevabını vermiştir..."

19 Mayıs'ta da şu habere rastlıyoruz:

"GREV YAPAN 40 ŞOFÖR NEZARET ALTINA ALINDI-

Balmumcu'ya sevk edilenlerden bir kısmının aşırı sol temayüllü, diğer kısmının ise devrim aleyhtarı bulundukları illerle ifade ediliyor."

Düşünce ve basın özgürlüğünü savunur gözüken, DP'nin basına uyguladığı baskı siyasasını 27 Mayıs'ın gerekçelerinden olduğunu öne süren 27 Mayısçılar'ın, işbaşında olduğu dönemde ilk basın davası, 27 Eylül 1960'ta, daha önce DP iktidarı Bakanlar Kurulunun yasaklamış olduğu "*Hayali Ve İlmi Sosyalizm*" adlı kitabı yayınlayan yayınevinin sahibi **İbrahim Hilmi Çığıracan** ve *tezgahtarı Abdullah Tanrıkulu* hakkında açıldı.⁶⁵

İstanbul Valiliği, İstanbul Cumhuriyet Savcılığı'na yazdığı 26 Nisan 1961 günlü yazıda, Tanin gazetesinde **Aziz Nesin**'in 2 Mart 1961'de yayımlanan "Açık-Seçik" başlıklı yazısı için soruşturma açılmasını istedi. Savcılık, 1961/247 hazırlık sayısına kayıtlı olarak yürüttüğü soruşturma sırasında Doç.Dr.**Selçuk Özçelik**'ten bilirkişi olarak görüşünü bildirmesini istedi. **Özçelik**, raporunda, yazının Türk Ceza Kanunu'nun 142. maddesine aykırı olduğunu bildirince de, **Aziz Nesin** ve gazetenin yazı işleri müdürü **İhsan Ada**, 19 Mayıs 1961'de tutuklandı. Ancak, yapılan yargılama sonucunda 31 Ekim 1961'de beraat ettiler. Bu olay için **Aziz Nesin** der ki:

⁶⁵ Milliyet, 28 Eylül 1960.

"Türkiye'de 27 Mayıs 1960'ta siyasi bir değişiklik olunca, sevinçten, Altın Palmiyeler'den birini devlet hazinesine bağışladım. Bu olaydan birkaç ay sonra da hapse atıldım. İkinci Altın Palmiye ile Altın Kirpi'yi⁶⁶ ilerdeki sevinçli günlerde yine gerekir diye saklıyorum."⁶⁷

Bu arada yine Tanin'deki bir yazısından dolayı **Melih Cevdet Anday**; 18 Mayıs 1961'de tutuklandı.⁶⁸

Yeni Dal Grubu olarak anılan sanatçılar, 1961 Mayıs'ında bir sergi açmışlardı. Sergiye yapıtları ile katılan sanatçılar **İbrahim Balaban, İhsan İncesu, Avni Mehmedoğlu, Marta Tözge ve Vahi İncesu**, 27 Mayıs'ın İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı'nın emri ile tutuklandılar. Sıkıyönetim Mahkemesinde Türk Ceza Kanununun 142. maddesine aykırı davranmak suçundan yargılandılar. 18 Temmuz 1961 günlü ve Esas 1961/260 sayılı ve Tümgeneral **Yusuf Alpmansü** imzasını taşıyan iddianamede yer alan suçlamalar arasında şunlar da bulunuyor:

"...sosyal realizm cereyanına mutabık [uygun] mahiyet arz eden bu resimlerin teşhiri, bazı mütefekkirler [düşünürler] üzerinde gayrimüsaid tesirler [uygunsuz etkiler] yaratabilir...

...ebedi sulhu tasvir [sonsuz barış anlatan] eden tabloları calib-i dikkattir [dikkat çekicidir]...

...Bu sanığa ait müsadere edilmiş veya fotoğrafı alınmış bir resim bulunmamakla beraber kendi ifadesine göre teşhir etmiş olduğu tablolardan birinde 27 Mayıs ihtilalini anlatmak istediği, bu maksat için bir askerin bir tarafına köylü, diğer tarafında işçi ve askerin arkasında da bir meşale içinde 28 Nisan kelimele-

⁶⁶ Aziz Nesin'in aldığı uluslararası ödüller.

⁶⁷ AZİZ NESİN: "Kendi Hikâyem", Vatan Sağolsun'da; Düşün yın., İstanbul, 1968, s.12.

⁶⁸ Milliyet, 19 Mayıs 1961.

rini gösterdiği anlaşılmakta ise de 27 Mayıs hareketinin ve 28 Nisan ayaklanmasının köylü ve işçi ile bir alakası bulunmaması, bu hareketin doğrudan doğruya üniversite talebeleriyle basının ve ordunun el ele vermiş olmasından doğmuş hareketler olması karşısında sanığın iddiası yerinde görülmemiş, kendisinin bu tablosu ile 28 Nisan arkada bırakarak bundan sonra buna benzer bir hareketin köylü ve işçiden geleceğini ima etmek suretiyle ihtilali yani işçi sınıfının hâkimiyetini kurmak için yapacağı hareketi kastettiği, şu haliyle TCK'nin 142/1-4 fıkralarına uygun mütalaa edilmiştir...

Bu sanık da... 29 Nisan talebe hareketini temsil ettiğini ifade etmiş ise de şahsın talebeye benzer bir tarafı görülmemiştir..."

Ve yine iddianameden:

"Bu resim elinde güvercin tutan bir köylü kızını göstermekte ise de bu resimden bir mana çıkarmak mümkün olmamıştır."69

Resimden sinemaya geçelim ve 27 Mayıs döneminde Sansür Kurulu'nun aldığı iki kararı görelim:

7 Aralık 1961 günlü ve 109 sayılı karar:

"Filme geçen Washington menşeli habere göre ABD'nin Türkiye'ye verdiği sualtı atom mayınlarının dökülmesine başlanmıştır şeklinde bir cümle bir sırrı ifşa ettiğinden... bu cümlelerin çıkarılması..."

8 Aralık 1961 günlü ve 110 sayılı karar:

"Oya'nın babasının Suat hakkında söylediği <İkiniz de ayrı âlemlerin insanlarısunuz> cümlesi bir sınıf farkını ima ettiğinden çıkarılması..."70

69 Sanıklar 50 gün tutuklu kaldıktan sonra 1 no.lu Sıkıyönetim Mahkemesi'nin E.61/158 sayılı ve 15 Eylül 1961 günlü kararı ile beraat etmişlerdir.

Tüm bunlara şunu da eklemek gerek: Her ne kadar 27 Mayısçılar'dan kimileri daha sonraki yıllarda Türk Ceza Kanunu'nun 141 ve 142. maddelerinden yakınıp duracaklarsa da, tek başlarına iktidar oldukları ve başbakanı, bakanları idam ettirebildikleri süre içinde, bu maddeleri Ceza Kanunu'ndan çıkartıp atmadılar. Atmaları bir yana, şimdi görmüş olduğumuz gibi, aydınlarımız, sanatçılarımız, işçilerimiz, onların döneminde bu maddelerden tutuklandılar, yargıldılar. Üstelik 27 Mayısçılar'ın ilişmeyi akıllarına getirmedikleri bu ceza maddelerini uygulamakla yükümlü mahkemelerce, bu kovuşturmaların haksız oldukları da, beraat kararları ile hükme bağlanmış bulunuyor.

Önemli olan şudur: Bilindiği üzere 1961 Anayasası, 27 Mayıs döneminin ürünüdür. Öte yandan, kişiler olarak 27 Mayısçılar, Atatürk ilke ve devrimlerine 12 Martçılar ve 12 Eylülcüler ile hiçbir biçimde karşılaştırılamayacak ölçüde bağlı idiler. Ne var ki, sol ya da sol sandıkları her çeşit düşünceye karşı 27 Mayısçılar'ın bu tutumları onları 12 Mart ve 12 Eylülcüler ile birleştiren çizgidir. Bunun nasıl oluştuğuna, hangi ortamda geliştiğine ve Amerika'nın yerinin ne olduğuna, değinmiş bulunuyorum. Ne ki, konuyu doğrudan Amerika'ya bağlamak için daha bazı başka gelişmeleri de görmemiz gerekiyor. Ama anımsayalım ki, 27 Mayıs'ın gerçekleştirdiği subay tasfiyesi ABD'nin ve NATO'nun isteği üzerine yapılmış bulunmaktadır ve DP iktidarı istese idi bunu gerçekleştirmezdi. Yine göreceğimiz gibi, ABD'nin DP'nin hoş karşılamadığı bazı girişimlerinden bu askeri yönetim sırasında vazgeçilecektir ve

⁷⁰ Bu tür sansür kararları için bkz. ÇETİN YETKİN: **Siyasal İktidar Sanata Karşı**; Bilgi yyn., Ankara, 1970, s.218-222.

ABD, DP'den esirgemediği yardımları 27 Mayısçılar'a yapacaktır.

-V- Sonuç

Uluslararası ortamda olanca yalnızlığı ve hatta başta ABD olmak üzere batılı devletlerin Türkiye karşısındaki olumsuz tutumları dorukta iken ülkemizin 2. Dünya Savaşı'nın bitiminde yüz yüze kaldığı Rus tehlikesi, CHP iktidarını bu devletlerin desteğini aramak zorunda bırakmıştır. SSCB'nin "komünist ideoloji" ile yönetilmesinden, ABD ve yandaşlarında giderek artan komünizm düşmanlığından yararlanarak bu desteği sağlamak Türkiye'nin o günkü (ve sonraki) yöneticilerince bir olanak gibi değerlendirilmiştir. Türk kamuoyu da bu yönde biçimlendirilmiştir. Ancak, bu konuda usdışı bir aşırılığa gidilmiştir ki, deyim yerindeyse, sap ve saman birbirinden ayırt edilmemiştir.

Türkiye'de giderek başta Amerika olmak üzere Batı'ya bağlı olarak gelişen varlıklı sınıf için de bu tutum sınıfsal ideolojik bir güvence oluşturmuştur. Bu nedenle de, ordudaki gelişmeler de kaçınılmaz olarak sınıfsal bir temele oturmaya başlamıştır.

Kendi çıkarlarını koruyup yaygınlaştırması için ABD'ye olağanüstü bir olanak tanıyan bu durumdan bu ülke yararlanmakta gecikmemiş ve özellikle bu kanaldan Türkiye üzerinde etkinliğini arttırmış, giderek denetimini sağlamıştır. Ordunun Amerikan modeline göre yapılanması ve subayların buna göre eğitimi, bu etkinlik ve denetimi kendiliğinden artıran bir etken olmuştur. Öte yandan, ülkede estirilen aşırı Amerikan yanlısı havadan, bu ülkenin

birer bireyi olarak subayların da etkilenmiş olduklarını söylemek gerekir.

Bu arada ABD'yi eleştirmenin "solculuk" ya da "komünistlik" olarak değerlendirilmeye başlandığını belirtmek de yerinde olacaktır.

Bu nedenlerle, koşullandırılması ve eğitimi ile ordunun -hiç olmazsa önemli bir bölümünün- ülke çıkarlarını korurken ya da koruduğu düşünülürken, aynı zamanda Amerikan çıkarları doğrultusunda da bir tutum sergilemesi kaçınılmaz olmuştur. Ancak ordunun Başkomutan **Atatürk'e** ve onun ilke ve devrimlerine geleneksel bağlılığı ve Atatürkçü düşünceye göre Harp Okulları'nda verilen geleneksel eğitim de varlığını sürdürmüştür. Bu nedenle de -hiç olmazsa önemli bir bölümünde- Atatürkçülük varlığını bugün de korumaktadır.

Sorulması gereken soru, Amerika'dan bu etkilenişin Atatürkçülük ile nasıl bağdaştırıldığıdır. İlerdeki sayfalarda bu sorunun yanıtı kendiliğinden ortaya çıkacak. Ama bağdaştıramayanlar da olmuştur.

Konumuz açısından buraya değin ortaya konulan gerçeklerden çıkarılması gereken önemli sonuç ise; bundan böyle 12 Mart'ın ve 12 Eylül'ün gerekçelerinin en başında ülkede komünizm tehlikesine engel olunmak istenmesi gelecek olmasıdır. 12 Mart ve 12 Eylül öncesinde Türkiye'nin komünistleşmesi olasılığı var mıydı, yok muydu sorusunu yanıtlamayı şimdilik bir yana bırakırsak⁷¹ bu tarihlerde ko-

⁷¹ Yine de şunu hemen anımsatmak gerekir ki, 12 Mart'ın ve 12 Eylül'ün görevden uzaklaştırdığı iktidar sağcı Adalet Partisi iktidardır ve başbakan olarak da her iki darbe de yapıldığında görevde bulunan Süleyman Demirel'in ülkenin komünistleşmesine olanak tanıyacak ve göz yumacak bir kişi olduğunu ileri sürmek akıl ve mantıkla bağdaştırılamayacak bir savdır.

münizmin yayılmasına karşı verilen savaşımın başını ABD'nin çektiğini bildiğimize göre, bu müdahalelerin ABD'yi rahatlattığı açık seçik bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bundan sonra yapmamız gereken iş, "27 Mayıs olsun, 12 Mart ve 12 Eylül olsun, bunların gerçekleşmesinde ABD'nin rolü ne olmuştur?" sorusuna yanıt aramak olmalıdır. Bunun yanı sıra yanıtlanması gereken bir başka soru da, bu darbelerin yapılmasında ABD'nin başkaca bir çıkarının bulunup bulunmadığını belirlemek olacaktır.

Çıkarılan bu sonuçların doğruluğu, kuşkusuz, daha çok ordu adına öne çıkan ve askeri müdahaleleri yönlendiren subaylarla ilgili olarak -elimizdeki veriler daha çok onlarla ilgili olduğundan- savunulabilir. Buna karşılık, ben, kişi olarak tanıdığım birçok subayın ulusal çıkarlarınıza salt bir biçimde ve her şeyin üstünde sahip çıktığını da biliyorum. Başta Kıbrıs olmak üzere birçok olayın, ABD'nin kendi ulusal çıkarlarından başka bir şeyi düşünmediğini kanıtladığı ve 12 Mart ve 12 Eylül'ün yanlış uygulamalarının ülkemize nelere mal olduğunu aradan geçen zamanın yeterince ortaya koyduğu da bir gerçek olduğuna göre, ordumuzun daha da ulusal bir nitelik kazandığı tartışmasızdır.

İKİNCİ BÖLÜM

27 MAYIS VE AMERİKA

-I-

ABD-DP İlişkileri

DP Milletvekillerinden ve Yassıada sanıklarından gazeteci **Mithat Perin** ile birlikteyiz. **Adnan Menderes** ile ilgili bir anısını anlatıyor:

“Menderes ekonomik yardım istemek için Almanya’ya gitmişti. Refakatine aldığı gazeteciler meyanında ben de vardım. Almanlar o zaman tamamen Amerika’nın etkisinde, Eisenhower ABD Başkanı. Krupp’a ve başka yerlere gittik. Türkiye bir an evvel sanayileşmeyi ileri götürmek çabasında. Ama Almanya buna yanaşmıyordu. Aslında batı, Türkiye’de ağır sanayiye müsaade etmiyordu. Müzakereler arasında Zorlu [Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu] masaya vurup çıkmıştı. Almanya, demir-çelik fabrikası, rafineri gibi tesislere yanaşmıyordu. Zaten Türkiye zaman zaman uyanık davranarak batının sultasından kurtulup bu gibi tesisleri hep Sovyetlere yaptırmıştır.

O sıralar Almanların bir geleneği vardı. Misafirleri Ren Nehri üzerindeki gemiyle gezdirirlerdi. Biz de böyle bir geziye davet edildik. Gemide ev sahipliğini Ludwig Erhard yapıyordu. Menderes ve bizler gemide güvertede oturduğumuz bir sırada Erhard purosunu tüttüre tüttüre geldi. Gelir gelmez de birdenbire sordu:

-Siz, dedi, ağır sanayide niçin bu kadar ısrar ediyorsunuz ekselans?

Ben gitmek istedim. Menderes, <Kal, kal> diyerek kalmamı istedi. Anlaşılan konuşmaya şahit olmamı istiyordu.

Menderes Erhard'a;

-Sizin pişmiş toprağınızı çimento olarak almamızı mı istiyorsunuz hâlâ? Türkiye bunu aşmıştır... dedi.

Erhard dedi ki:

-Size biz kredi açmayalım. Size avans para verelim: Türkiye'de tarımı geliştirin, entansif tarım yapın, Avrupa'nın hububat, meyve, sebze ambarı olun. Eksperlerinizi gönderelim, makinelerimizi gönderelim. Üretecekleriniz için kredi değil, peşin para ödeyelim.

Adnan Bey birdenbire:

-Biz sizin hiçbir şeyinizi istemiyoruz, dedi.

Kolumdan tuttu, geminin önünde bir amerikanbar vardı, beni oraya götürdü. Ben,

-Beyefendi, çok sinirlendiniz deyince,

-Bırak bu pis adamları, dedi. Hep kafalarında bizi geri bıraktırmak var. Bunun için ellerinden geleni yapıyorlar.

Hemen o sırada gülererek Erhard geldi:

-Ekselans, bana bir bira ısmarlar mısınız, dedikten sonra,

-Niçin kızılıyorsunuz? Politika bu. Tartışacağız, sonunda bir noktaya geleceğiz, dedi ve arkasından ilginç bir ses tonuyla konuştu:

-Avrupa'daki harplerin kaynağında daima demir-çelik sanayii bulunur. Bunu aklınızdan çıkarmayın. Bu hâlâ geçerlidir."

Mithat Perin'in bu anısı gerçekten önemli. Çünkü, aynı gerçeğe, 12 Mart ve 12 Eylül'de de karşılaşacağız. Ancak, bu noktada, Milliyet'te 13-19 Şubat 1989'da Nur Batur imzası ile yayınlanan "İngiliz gizli belgelerinde Menderes-Amerika kavgası ve 27 Mayıs doğru" başlıklı yazı dizisinde yer alan belgeleri ve bilgileri de anmamız gerek.

Bu yazı dizisinde İngiltere'nin Ankara Büyükelçiliği Müsteşarının İngiltere'ye verdiği gizli raporlar yer almakta ve bunlarda özetle, ABD'nin **Menderes** ve **Zorlu**'dan yatırımları durduracak kararlar almalarını, sanayileşmeden vazgeçmelerini istediği, ABD'nin **Menderes** ve **Zorlu**'nun tutumlarından hoşnut olmadıkları belirtilmektedir.

İngiliz Büyükelçisi **James Bowker** ise, 8 Haziran 1955 günlü raporunda şöyle demiş:

"Zorlu'nun görevden alınıp, daha az fikri sabitleri olan ve Amerikalılar ile anlaşabilecek birinin ekonomik işlerin başına getirilmesi herkes için iyi olacak."

Aynı yazı dizisinde, **Zorlu** döneminde Dışişleri Ticaret İşleri Genel Müdürü olan Milli Savunma eski Bakanı **Hasan Esat Işık** da şöyle demektedir:

"Menderes ve Fatih Beyi deviren Amerikalılardır. 27 Mayısı yapan olaylar ve kişiler mevcut değildir demiyorum. Ama böyle bir hareketin yapılmasını, Menderes ve Zorlu'nun işbaşından uzaklaştırılmasını Amerikalılar herkesten çok istiyorlardı."

DP iktidarı döneminde Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreter İktisadi İşler Yardımcısı, sonra da Genel Sekreter olarak **Menderes** ve **Zorlu** ile birlikte çalışan **Melih Esenbel** de diyor ki:

"Amerika, Menderes ve Zorlu'ya baskı yapıyordu. Amerika, Menderes'ten devalüasyon yapmasını, ithalatı kısıtlamasını, kalkınma hızını düşürmesini istiyordu. O zaman kalkınma hızı yüzde 8-9 dolayına çıkmıştı ve bizden 4'e düşürmemizi istiyorlardı. Menderes ise başlattığı yatırımları tamamlayabilmek için sonuna kadar direndi. Eğer 1954'te Amerika'nın istediği gibi devalüasyon yapılmış olsaydı, yatırımlar aksayacaktı. Halbuki Menderes yatırımları durdurmak istemiyordu... Dayton [Amerikan Yardım Heyeti Başkanı Leon Dayton], yardımı çok dar se-

viyede tutmak istiyordu. Hatta o kadar ki, inşa etmek istediğimiz yeni barajlara bile karşı çıkıyordu..."

DP milletvekillerinden **Adnan Selekler** de olup bitenleri gerçekçi bir biçimde şöyle değerlendirmektedir:⁷²

*"Kapitalizmin en gelişmiş aşaması olan emperyalizmin, tarıma dayalı ekonomik bünyesi ile Türkiye'yi bir pazar olarak muhafaza etmek isteyeceğini, sanayileşme gayretlerinin karşısına çıkacağını, yadırgasak bile bilmeliyiz. <Batılı devletlerin dostları yoktur, yalnız çıkarları vardır> sözü daima geçerliliğini korumaktadır. İşte, DP iktidarına olanlar da böyle olmuştur."*⁷³

Gerçekte, daha Marshall Planı ile birlikte ABD, Türkiye'yi hangi açıdan görüp değerlendirdiğini çok açık bir biçimde ortaya koymuş bulunuyordu. O denli ki, 1950'de Ankara'da yayımlanan ve bu planı tanıtmayı amaçlayan **"Marşal Planı Ve Siz"** adlı bir propaganda broşüründe bile açıkça,

"Amerika'nın Avrupa'daki menfaati iktisadi olduğu kadar siyasidir. Avrupa memleketleri en iyi ananevi müşterilerimiz olup dünya ticaretinin gelişmesinde mühim bir rol oynamaktadırlar. Şayet Avrupa'daki durum bozulmakta devam etseydi, bütün Amerikan ticareti bundan mütezarır olurdu [zarar görürdü]. İhracatımızı milli ekonomimizin belkemiğini teşkil etmekte-

⁷² ADNAN SELEKLER: **Politikanın Öbür Yüzü**; Milliyet, 11-28 Mayıs 1980, X VI, 26 Mayıs 1980.

⁷³ Semih Günver de, "Menderes ve Zorlu'nun en büyük sorunları, ülkenin sanayileşmesinin gecikmesi idi... Benim o yıllardaki itibarım Amerikalıların, Türkiye'yi kuvvetli bir sanayi ülkesi haline getirmek niyetinde olmadıkları ve ülkemizi genel stratejilerinde, icabında kendilerinin kullanacakları bir askeri üs olarak korumak ve ekonomimizi dışa bağımlı tutmayı tercih etmekte oldukları idi." (SEMİH GÜNVER: **Fatin Rüştü Zorlu'nun Öyküsü**; Bilgi yyn., Ankara, 1985 s.1 10).

dir. Bu sebeptendir ki, Amerikan malları için daha büyük pazar olabilecek kuvvetli ve sağlam bir Avrupa meydana getirmenin menfaatimiz icabı olduğu pek aşikârdır.”⁷⁴

deniyor ve ‘Türkiye’ye ne açıdan bakıldığı,

“Toprağı zengin ve iklimi müsait olan Türkiye, tabii kaynaklar bakımından da aynı derecede zengindir”⁷⁵

sözleriyle belirtiliyordu. Ayrıca deniliyordu ki:

“Türkiye’nin, daima, manul eşya ihtiyacını temin ettiği Avrupa ve Birleşik Devletler [ABD] ile olan ticaretinin kesilmiş olmasına rağmen, şimdi Marşal Planı sayesinde bu ticaret sahası tekrar açılmış ve genişlemiştir.”⁷⁶

Başka bir deyişle, ABD’nin kendisi, Türkiye’deki kimi aymazların hâlâ göremedikleri, ABD için ekonomik yardımın siyasal amaç taşıdığını, Türkiye’nin bir hammadde kaynağı ülke ve Amerikan sanayi ürünleri için bir pazar olduğunu Türk kamuoyuna böylece açıklıyordu.

Aklımızdan hiç çıkarmamamız gereken gerçek, hiç bir sanayileşmiş ülkenin hammadde kaynaklarından ve sanayi ürünlerini satacağı pazarlardan yoksun kalmak istemeyeceğidir. ABD gibi sanayileşmiş ülkeler bu durumla başlıca iki biçimde karşılaşır: Birincisi, o ülkenin sanayileşmeyi başararak hammadde kaynaklarını kendisinin kullanması, sanayi ürünlerini önce kendi iç pazarına sunması ve giderek dış pazarlara yönelmesi; ikincisi ise, bir başka sanayileşmiş ülkeye hammaddelerinden ve ülke pazarından yararlanması olanağını tanımasıdır. Bu söylenenleri ABD ve Türkiye arasındaki ilişkiye uygularsak; eğer ülkemiz *sanayileşirse* ya da *ABD yerine başka bir ülke*

⁷⁴ s.7.

⁷⁵ s.18.

⁷⁶ s.29.

geçerse, ABD Türkiye'deki hammadde kaynaklarından ve Türkiye pazarından yoksun kalacaktı. Türkiye açısından bu başka ülke ise, göreceğimiz gibi, Sovyetler Birliği olabilirdi.

Ote yandan, DP'nin iktidara gelmesinden önce, 1949'da **İsmet İnönü**'nün Cumhurbaşkanlığını sürdürdüğü dönemde, Uluslararası İmar Ve Kalkınma Bankası'ndan Türkiye için bir kalkınma modeli belirleyecek bir rapor istenmişti. Bu rapor, Amerikalı **James M. Barker** başkanlığındaki bir Amerikalı uzmanlar kurulunca hazırlandı. Ancak bu arada ülkemizde iktidar değişikliği gerçekleşmiş bulunduğundan, DP iktidarına verildi. *Barker Raporu* diye anılan bu rapor, Uluslararası İmar Ve Kalkınma bankası tarafından ABD'de 1951'de alt başlığı "*Türkiye'nin Ekonomisi-Bir Kalkınma Programı İçin Analiz Ve Öneriler*" olan bir kitap olarak yayımlandı.⁷⁷ Şimdi bu raporun sayfalarını çevirerek "*Sanayi Yatırımlarında Öncelikler*" başlıklı bölüme bir göz atalım. Burada önceliğin, ilkin tarıma verilmesi gerektiğinin belirtildiğini, sanayinin soba, basit pompa, pulluk, çekiç ve testere gibi şeylerin üretilmesi ile sınırlı olmasının one sürüldüğünü göreceğiz. Öteki sanayi yatırım alanları olarak da tuğlacılık, camcılık, dericilik, mobilyacılık, basit aşı ve serum yapımcılığı, sabunculuk, çanak çömlekçilik vb. gösterilmiş bulunuyor.⁷⁸ Buna karşılık, yatırım yapılmaması gereken alanlar da şunlar: Ağır makine ve

⁷⁷ Raporun tam başlığı şöyledir: *The Economy of Turkey-An Analysis and Recommendations for a Development Program — Report of a Mision International Bank for Reconstruction and Development in Collaboration with the Goverment of Turkey*; The John Hopkins Press, 1951.

⁷⁸ s.100.

metal işleme sanayii, ağır kimya sanayii, selüloz ve kâğıt sanayii.⁷⁹

Raporun 107. sayfasında ilginç bir not var: Deniliyor ki, gerçi böyle bir listede tekstilin de yer almasının gerektiği düşünülebilirmiş ama hükümet, bu alanda aşırılığa kaçılmaması için gereken önlemleri almalıymış. Yine aynı raporda öngörülen bu sanayi yatırım alanları dışında kalan, ancak o güne kadar gerçekleştirilmiş bulunan devlet yatırımlarının tasfiye edilmesi gerektiği de belirtilmektedir.

Daha da ilginç, raporun 125. sayfasından başlayarak ABD'nin Türkiye'de nasıl karayolu yapımı siyasasını desteklediğinin ve demiryolu yapımından vazgeçilmesi gerektiğinin anlatılmakta olmasıdır.⁸⁰

Öte yandan, o sıralar uygulamasına geçilmiş bulunan Sarıyar Barajı projesinin bitirilebileceği, fakat bundan böyle çok amaçlı büyük barajlar yapılmaması gerektiği belirtildikten sonra bakın neler önerilmiş:⁸¹

1)Hükümet, devletin sanayi, madencilik ve ticarete doğrudan katılmak niyetinin kapsamını çok daha açık bir biçimde tanımlamalıdır.

2)İktisadi devlet kuruluşlarının satılarak elden çıkarılması, devletin iktisadi yaşama müdahalesini sınırlandırma niyetini kanıtlayacaktır. Ancak bu gibi satışlar birçok

⁷⁹ s.101.

⁸⁰ Petrolü Amerikan Şirketlerinden alan, karayollarını yapacak makineleri ve yollar yapıldıktan sonra üzerinde gidip gelecek araçları (hele 1950'li, 1960'lı yılları düşünün) yine Amerika'dan alan Türkiye için demiryolu yapımından vazgeçmenin ne anlama geldiğini anlamayan, dahası bunu savunan hükümet ve devlet adamlarını insan gördükçe şaşmamak elden gelmiyor.

⁸¹ s.147.

önemli iktisadi, toplumsal ve siyasal sorunlara neden olduğundan, bu konuda çok dikkatli olunmalıdır.

3)Hükümet, iktisadi devlet kuruluşlarının yararlan-
dığı ayrıcalıkları kaldırmalıdır.⁸²

Bir başka öneri ise, yabancı sermayenin önündeki engellerin kaldırılması, ve koşulların yabancılar için çekici duruma getirilmesi!⁸³

Açıkça görüldüğü gibi, bu kalkınma modeli ile, Türkiye'nin bir tarım ülkesi olarak kalması, hiçbir biçimde sanayileşmemesi, başka bir deyişle ABD'nin bir hammadde deposu ve sanayi mallarını satacağı bir pazar olarak kalması öngörülmektedir. İktisadi devlet kuruluşlarının özel ve yabancı sermayeye devredilmesi ise, kuşkusuz, o güne değin ülkemizde sanayileşme adına ne yapılmışsa, hammadde kaynaklarımız ne kadar değerlendirilebilmişse bu kuruluşlar sayesinde bunların başarılmış olmasındandır.

Yine açıkça görüldüğü gibi, o günden bu yana, Türkiye'nin izlediği ekonomik model, ana çizgileriyle budur. Kuşkusuz Türkiye, kendisine çizilen bu sınırların ötesine geçmiştir. Ne var ki, ülkemizin bu çabaları başta ABD olmak üzere hep dostumuz bildiğimiz devletlerce engellenmek istenmiş ve bundan da çoğu kez başarı sağlamışlardır. Hele bugün olup bitenlere bakın: Demiryolu yapımı çoktan durmuştur, ağır sanayi doğru dürüst kurulamamıştır, kurulabilen sanayi de alınan önlemler nedeniyle ayakta kalabilme savaşımı vermektedir, yabancı sermayeye üstelik ayrıcalıklar da tanınarak kapılarımız ardına kadar açılmıştır, ülkemiz borç girdabı içindedir, iktisadi devlet kuruluşlarımız haraç mezat satılmaktadır.

⁸² s.167.

⁸³ s.249.

Ben burada *Barker Raporu*'nu yalnızca bir örnek olarak verdim. Bu rapor, Türkiye'nin bu yönde izlemesi gereken yolu gösteren tek rapor ya da öneri değildir. Sonraki raporlar da ve bundan önceki *Thornburg Raporu* da hep aynı niteliktedir. Örneğin, Amerikalı Max Westor **Thornburg**, raporunda şöyle diyordu:⁸⁴

"Bir kısım saban, taşıma arabaları, el aletleri gibi basit mallar Türkiye'de imal edilebilir."

Şimdi Menderes Hükümetleri'nin gerçekleştirdiği yatırımlar ne denli eleştirilirse eleştirilsin, ne denli plansız programsız olduğu öne sürülürse sürülsün, Türkiye'de ekonomik bir gelişmenin ve bu arada sanayileşmenin hızlandığı da bir gerçektir. Üstelik, bu kalkınma ve sanayileşmede kamu yatırımlarının payı giderek artmıştır.⁸⁵ Bu, Türkiye'ye çizilen sınırların aşılması demektir.⁸⁶ Bu gelişmeler

⁸⁴ MEHMET ALTAN: *Süperler ve Türkiye – Türkiye'de Amerikan ve Sovyet Yatırımları*; Afa yyn., İstanbul, 1986, s.82.

⁸⁵ Örneğin bkz. KORKUT BORATAV: *Türkiye İktisadi Tarihi, 1908-1985*; 3.basım, Gerçek yyn., İstanbul, 1990. s.86.

⁸⁶ Adnan Menderes'in muhalefete ve basına karşı hoşgörüsüz ve acımasız tutumu, Türk devlet geleneğini alt üst eden davranışları, irticaya ödünler vermesi vb. gerçekler onun iktisadi kalkınma çabalarını, hangi bilgi ile ve hangi ortamda, ne gibi bir amaçla yürüttüğünü yansıtan bir gözle değerlendirmemize engel olmamalıdır. Konuya açıklık getireceğini düşünerek burada bu açıdan sözü, Menderes'in maiyetinde çalışmış bulunan Ercüment Yavuzalp'a bırakmak istiyorum: "Menderes'in Başbakanlık döneminde, bilimsel ve rasyonel bir kalkınma politikası izlediğini söylemek, zordur. O dönemde ne siyasi kadroların yeterince tecrübesi vardı, ne de yeterli sayıda yetişmiş eleman. Üstelik yetişmiş elemanlardan gereği gibi yararlanıldığını da pek söyleyemeyiz. Bunun nedenlerini değerlendirirken, o günlerin koşullarını göz önüne almak zorundayız... Bence, kalkınma politikasının, bu konuda mevcut iyi niyet ve duyulan içten heyecanla orantılı şekilde

karşısında, ABD'nin de verdiği kredileri ve yaptığı yardımları giderek kısıtığını görmekteyiz. Bu yüzden de, DP iktidarının son yılları, birçok ithal malının piyasada bulunmadığı yıllar olmuştur.

Şimdi burada konuyu irdelemekte bir adım daha atmadan, ABD'nin ve Batı'nın Türkiye'nin sanayileşmesi isteklerine karşı çıkan DP'den esirgenen dış yardım ve kredilerin, 27 Mayıs 1960'tan başlayarak birden Türkiye'ye nasıl akmaya başladığına değinmek gerekir. Bu durum gazete sayfalarına şöyle yansımıştı:

yürütülememiş olmasında, Menderes'in hataları olduğu kadar, o günkü inkânsızlıkların, tam olgunlaşmamış siyasi ortamın, yeni şekillenmeye başlayan demokratik geleneklerimizin yetersizliğinin ve çarpıklığının da etkisi vardır.” Yavuzalp, bir yabancı yazarın eleştirileri üzerine, Menderes'in şöyle dediğini belirtiyor. “Bu yabancı, Türkiye’de bir fabrikanın fonksiyonu nedir bilmez. O bunu kendi tuzu kuru ülkesindeki kriterlere göre değerlendirir Biz fabrikadan, üretim yanında başka fonksiyonlar da bekleriz. Türkiye’de bir yere fabrikanın kurulması demek, oraya, okul, revir, doktor gitmesi demektir. Fötr şapkalı adam gitmesi, istihdam yaratılması ve tarımın gelişmesi demektir. Bunları o adam bilmez ki... Ona akıl hocalığı yapan benim adamım da bilmez. Benim için mesele, şekerin sadece kilo başına maliyeti değildir. Ben fabrikaları kurarken onun bu yan fonksiyonlarını da göz önünde tutmak mecburiyetindeyim...” Yavuzalp, gereğinden çok tekstil fabrikası açtığı eleştirilerine karşı da Menderes'in, “Çok fabrika yaptığımız söyleniyor. Yani fabrika yapınayıp da hep pamuk ihracatçısı mı kalalım. Ne için pamuğumu işleyip satmıyayın? İhracat niye yapamayalım? Farz edin ki, ihraç edemedik. O zaman bez yapar satarım. O da olmadı iplik yapar satarım. Hammadde satıcısı olmaktan daha iyi değil mi?...” dediğini kaydediyor (ERCÜMENT YAVUZALP: **Menderes'le Anılar**; Bilgi yın., Ankara, 1991, s.89-93).

5 Temmuz 1960:

"Amerika diin 1 milyar lira libede bulundu. Bu yıl 100 milyon dolar yardım muhtemel."

4 Ağustos 1960:

"Amerika 34 milyon dolar hibe etti. Bunun 11 milyonu akaryakıt, 6.9 milyonu çelik mamülleri ithalinde kullanılacak."

25 Kasım 1960:

"Avrupa İktisadi İşbirliği ve Para Fonu ile yapılan müzakerelerin iki gün içinde neticeleneceği bildirildi."

12 Ocak 1961:

"Amerika bize 43 milyon dolar verdi. Bu yardım ithalat için kullanılacak – 27 Mayıs'tan beri yapılan yardım tutarı 279 milyon doları buluyor."

16 Mart 1961:

"ICA 90 milyon lira daha serbest bıraktı."

19 Nisan 1961:

"Amerika 1 milyar liralık yeni bir yardımda bulundu."

15 Ekim 1961:

"Faure, yardımı zaruri görüyor."

Bu gibi yardımların ne anlama geldiğini, ne amaçla yapıldığını artık bilmeyen kalmamıştır. Burada salt bir arımsatma yapmak için Amerikalı ekonomi profesörü David, A. Baldwin'in *"Dış Yardım Ve Amerikan Dış Politikası"* adlı kitabından birkaç satırlık bir alıntıya yer veriyorum: *"Dış yardım, dış politika kapsamı içinde ele alınmalıdır. Dış yardım, devlet yönetiminin en önde gelen tekniklerindendir. Başka bir deyişle, bu yolla, bir ulus, öteki ulusları istediği yöne çekmeye çalışır."*⁸⁷ *"Dış yardımın bir başka amacı, dost hükümetlerin iktidarda kalmalarına yardımcı olmaktır."*⁸⁸

⁸⁷ B.A.BALDWIN, s.3.

⁸⁸ A.y., s.178.

Şimdi yine DP iktidarının son dönemlerine dönersek görürüz ki, **Menderes**, ABD'den ve Batı'dan istediği kredi ve yardımları sağlayamayınca, umudunu SSCB'ye bağlamak üzeredir!

Bu, tarihsel bir gerçektir. O denli ki, 27 Mayıs gerçekleştirildiğinde bir bakan SSCB'ye giderek ön görüşmeleri başlatmış ve **Menderes**'in de ağustosta bu ülkeye gitmesi kararlaştırılmış bulunmaktadır.

Bu gerçekleri kimse yadsımamaktadır, ama aradan zaman geçtikçe pek az kişinin **Menderes**'in bu girişimi ile 27 Mayıs arasında bir ilişki kurmak eğiliminde olduğu görülmektedir. Oysa, 27 Mayıs 1960'ı izleyen günlerde özellikle, çoğu DP'lilerin hep bu kuşkuyu duyduklarını kaleme aldıkları anılarından öğreniyoruz.

Ne var ki, Başbakan **Adnan Menderes**'in ve ama asıl Dışişleri Bakanı **Fatin Rüştü Zorlu**'nun, ABD açısından durum değerlendirilirse, "*ginal*"ları bu kadar da değildi. Onlar, Türkiye'nin uluslararası konumunda da, ABD'nin etkinliğini azaltıcı, ama bir ölçüde SSCB'den yana bir değişiklik yapılması gerektiği sonucuna varmış bulunmaktaydılar. Bu konuda yazılanların üçünden, bir gazeteci ile iki diplomattan, her üçünün de olayların içinde yaşadığını düşünerek, burada alıntı yapmak istiyorum.

İlki, gazeteci **Kemal Bağlum**'un "*Ampolitik, 1945-1960*"ından:⁶⁹

"Dışişleri Bakanı **Fatin Rüştü Zorlu** 1959 sonlarına doğru Amerika'dan 20 milyon dolarlık ek bir yardım istemi için Washington'a gelmişti. Kendisi ile çeşitli iç ve dış politikadan söz ediyorduk. Zorlu, Amerika'nın Türkiye'ye karşı takındığı yeni durumdan söz ederken bana şunları söylemişti:

⁶⁹ Bilgi yyn., Ankara, 1991, s.229-230.

-Bizim en büyük hatamız kayıtsız şartsız Amerika'ya tabi olmamız. Böyle bir politika sonsuza kadar devam edemez. Türkiye sirtını Amerika'ya dayamakla hiçbir sonuca varamaz. Aksine kendimizden çok şey veririz, yine de onları memnun edemeyiz... Türkiye NATO ve Amerika'nın yanı sıra Üçüncü Dünya ülkeleri ve Sovyetler ile belli ölçüde ve Türkiye'nin çıkarları doğrultusunda yeni bir politika izlemek zorundadır... Bir yıldan beri Adnan Beye bını telkin ediyorum... Adnan Bey bu ısrarların karşısında Sovyetlerle ekonomik alanda işbirliği yapılmasını ve Üçüncü Dünya ülkelerinin lideri durumunda bulunan Hindistan ile ilişki kurulmasını kabul etti. Ben de Başbakan Adnan Menderes'in Moskova'yı resmen ziyaret etmesi için gerekli girişimlerde bulundum. Bu girişimlerin özellikle Amerika'yı rahatsız ettiğini de biliyorum. Tahminime göre 1960 ortalarına doğru Adnan Menderes Moskova'ya gidecek..."

İkincisi, bu dönemde Menderes'in özel kaleminde çalışmış bulunan Dışişleri Bakanlığı eski Müsteşarı Büyükelçi **Ercüment Yavuzalp**'in "**Menderes'le Anılar**"ndan:

"Menderes'in 1960 Ağustosunda Sovyetler Birliği'ne yapmayı öngördüğü ziyaret göz önünde tutulursa, bu istikamette bir fikrin o zaman şekillenmeye başladığı söylenebilir. Nitekim Dışişleri Bakanı Zorlu'nun, artık Sovyetlerle yeni bir deneme zamanının geldiği yolundaki ifadelerine birkaç vesile ile tanık olmuşum. 27 Mayıs'ta ihtilal olunca bu ziyaretin gerçekleşmesi tabii mümkün olmadı."⁹⁰

Üçüncüsü, Büyükelçi **Semih Günver**'in "**Fatin Rüştü Zorlu'nun Öyküsü**" adlı kitabından:

"Bu karardan [SCB ziyareti kararından], tabiatı ile Amerikalılara haber verildi. Görünüşte normal karşıladılar.

⁹⁰ Bilgi yyn., Ankara, 1991, s.72.

Ankara'daki Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçiliği, Dışişleri Bakanlığımızla yaptığı temaslarda bu ziyaret tasarısının normal telakki edilmesi gerektiğini açıkladılar. Niyetlerimiz hakkında kendilerine ve CIA'ya gerekli bilgiler verildi. Ankara'daki ABD Büyükelçisi Moskova ziyaretine bir itirazları olmadığını bir mektupla Zorlu'ya bildirdi. Zeki Kunalalp Amerikalıların bu tekliflerinde samimi oldukları inancındaydı.

Fakat, CIA'nın derhal harekete geçtiği, ziyareti önlemeye çalıştığı intibai alındı. Aslında Washington, Moskova ziyaretinden hiç ni hiç hoşlanmamıştı. 1947'den beri Amerika'nın diimen suyuna girmiş bir ülkenin hükümeti ilk kez kendi başına bir harekete tevessül ediyordu. Ayrıca soğuk savaşın henüz luzını kaybetmediği bir dönemde, NATO üyesi bir müttefikin Amerika'dan izin almadan Moskova ile diyalog kurmaya kalkışması NATO içinde ve Hür Dünyada siyasi dalgalanmalara yol açabilecek bir olaydı."⁹¹

Bu noktada, Birinci Bölümde IV/b'de yer alan ve DP hükümetinin kredi karşılığında SSCB'ye Türkiye'den toprak vereceğine ilişkin "Ardahan'ı Rusya'ya satmak istemişler" başlıklı gazete haberini ve özellikle de bu haberin, "...Cemal Gürsel, <Kanaatimize göre yalnız Türkiye'yi değil, aynı zamanda NATO müttefiklerimizin sağ kanadını da kurtardık> demiştir."biçimindeki bölümünü de anımsamalısınız.

Eski Başbakanlardan **Nihat Erim** de bir başka gerçeği bize anımsatıyor:

"Demokrat Parti iktidarının Devlet ve Dışişleri Bakanlıklarında bulunan rahmetli Fatin Rüştü Zorlu'nun Kıbrıs işinde çok emeği geçmiştir. Zorlu, gerçekten zorlu bir diplomattı. Kariyerden yetişmiş bir hariciyeci idi. Bize Kıbrıs'a müdahale hakkını

⁹¹ s.133.

*tanınan Zürich ve Londra Antlaşmalarının hazırlanış ve im-
zalanmasında onun büyük hizmetleri olmuştur.*"⁹²

Aynı gerçeğe, eski Dışışleri Bakanlarından **İhsan Sabri ağlayangil** de değinirken diyor ki:

*"Fatih Zorlu'nun Dışışleri Bakanlığındaki icraatı, parlak
neticelerle doludur. Akıbeti ile icraatı arasında bir ilişki kurmak
mümkün değildir. Akıbetine siyasi demekten başka çare yoktur.
Mesela Kıbrıs'ı ele alalım. Kıbrıs'ta Türkiye'nin vazgeçilmiş b -
t n haklarını yeniden tesis eden, sonunda Türk askeri kuvvet-
lerini Kıbrıs'a şan, şerefle ithal eden bütün antlaşmaları hazırlayan,
alışan ve sonunda imza eden hep Sayın Zorlu olmuştur. Lozan Antlaşmasındaki Kıbrıs'ın İngiltere'ye terk edileceği sara-
hatine rağmen, Türkiye'nin Kıbrıs üzerinde yeniden konuşması
ve yeniden hak kazanması Fatih Beyin yürüttüğü çok başarılı
siyaset sayesinde neticelenmiştir.*"⁹³

Kıbrıs sorusunda **Fatih Rüştü Zorlu**'nun gösterdiği çaba ve elde ettiği başarı gerçekten büyüktür.⁹⁴ Ne var ki, Türkiye'nin, **Zorlu**'nun eseri olan Londra ve Zürich antlaşmalarına dayanarak Kıbrıs'a müdahalesinin karşısına en başta Amerika dikilecek, iş ülkemize ambargo koymaya değin varacaktır.

Günver, kitabının sonunda **Zorlu**'nun idamı  ze-
rine dünya basınında yer alan bazı yorum ve haberleri ek

⁹² NAZLI ILICAK: **15 Yıl sonra 27 Mayıs Yargılanıyor**; Kervan yyn., İstanbul, 1978, c.I. s.169.

⁹³ A.y., s.167.

⁹⁴ Bu konuda  rneğin Semih Günver'in burada andığımız kitabına ve MAHMUT D KERDEM'in "**Ortadoğu'da Devrim Yılları**" adlı kitabının "**Kıbrıs Sorunu – Nasıl başladı? Nasıl gelişti?**" başlıklı bölümüne (Cem yyn., İstanbul, 1990. s.121-159) bakılabilir.

olarak koymuş. Bunlardan biri de 23 Eylül 1961 günlü The Economist'den:

... öliim cezasına mahkûm edilenler arasında infaz için neden Zorlu ve Polatkan seçildiler? Zorlu, şahsi hataları ne olursa olsun, Dışişleri Bakanı olarak memleketine biyyük hizmetler görmüştü. Acaba, Zorlu ve Polatkan'ın idam edilmelerinin nedeni her ikisinin de popüler olmayışlarından ve idamlarının olaylara yol açmayacağıının düşünölmüş olmasından mı ileri geliyordu?"

Burada bir ayraç açarak, bu kitabı okuyanları bu sorunun doğru yanıtını aramaya çağırıyorum. **Mehmet Fuat Köprölü**, DP'nin **Celal Bayar**, **Adnan Menderes** ve **Refik Koraltan** ile birlikte dört kurucusundan biriydi. 1950-1955 yılları arasında Dışişleri Bakanlığı, 1955'te Devlet Bakanlığı, Başbakan Yardımcılığı, Milli Savunma Bakanlığı yaptı, 1955-1956'da yeniden Dışişleri Bakanı oldu. 1957'de ise DP'den ayrıldı. Başka bir deyişle, DP iktidarının dış siyasasını belirleyen kişi **Köprölü** idi. **Fatin Rüştü Zorlu**, bu siyasayı sürdürdü, ancak, gördüğümüz gibi, DP'nin son yıllarında dış siyasada değışikliği öngörmüştü. Öte yandan, **Zorlu**, görev nedeniyle iç gelişmeler ile de doğrudan ilgili değildi. Bu alandaki sorumluluğu öteki bakanlar ölçüsündeydi. Peki, neden **Köprölü** için 27 Mayıs'ın Yasısında Adalet Divanı'nda herhangi bir ceza öngörölmedi de, **Zorlu** asılarak idam edildi? Yoksa, suçu dış siyasada yapmak istediğı değışiklik miydi?⁹⁵ Sanırım, bunlar, en azından üzerinde düşünölmesi gereken sorular!..

⁹⁵ Kemal Bağlum'un öne sürdüğü şu savın doğru olup olmadığını bilebilecek durumda değilim: "Özellikle 1958'in ortalarına doğru ABD, Türkiye'ye karşı yeni bir plan hazırlamıştı. Buna göre Türkiye'yi emirlerine uyan bir uydusu gibi gördüğünden, yeni

27 Mayıs döneminde ABD ile olan ilişkileri de, birkaç örnek olaya kısaca bir göz atarak görelim:

Milli Birlik Komitesi, Maliye Bakanlığına, Washington'da Para Fonu temsilciliğinde bulunan **Kemal Kurdaş'ı** getirdi.

2 Ağustos 1960'ta, dört jandarma subayı, Binbaşı **Sadi Eninanç**, Yüzbaşı **Necdet Özgün**, Yüzbaşı **A. Coşkun** ve Üsteğmen **S.Yavan**, FBI yani Federal Soruşturma Bürosu'nda altı aylık bir kurs görmeye gönderildi.⁹⁶

1960'ın Ağustosunda Jüpiter MRBM füzeleri Türkiye'ye yerleştirildi.

ABD'nin kaygı duyduğu ve Doğu Anadolu'ya yönelik olarak Rus propaganda yayınları yapan radyo istasyonlarına karşı⁹⁷ önlem almak üzere radyo istasyonu kurulmasına girişildi.⁹⁸

izlenecek siyasette Türkiye, Amerika'nın çıkarları oranında desteklenecekti. Türkiye tarafından Amerika'nın başını ağrıtabilecek veya çıkarlarına aykırı düşecek davranışlarda bulunulursa Türkiye desteklenmeyecek veya çeşitli alternatiflerle Türkiye için sorunlar yaratılabilecekti. Bunlar arasında Ermeni ve Kürt sorunları hazırlanan yeni planda yerini almıştı. Amerika'nın gizli olarak hazırladığı yeni planı ilk öğrenen, zamanın Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu olmuştu" (a.y., s.228-229).

⁹⁶ Milliyet, 3 Ağustos 1960.

⁹⁷ W.F.WEIKER; s.194.

⁹⁸ CIA görevlisi **Victor Marchetti** ile ABD Dışişleri Bakanlığı Hâberalma ve Araştırma Bürosu görevlilerinden **John D. Marks'ın** CIA üzerine yazdıkları ve bazı bölümleri CIA'nın girişimi ile sansür edildikten sonra yayımlanabilen bir kitapta "radyo" konusunda şunlar yazılı: "Dünyada CIA hesabına çalışan radyo merkezleri vardı. Bunlara bu kuruluşun en önemli dalları gözüyle bakılıyordu. Söz konusu yayın organları genellikle yabancı ülkelerin başkentlerinde bulunan ABD konsolosluklarında faaliyet

Bunca zaman sonra, 16 Kasım 1961’de Milliyet’te çıkan şu haber, **Cevdet Sunay**’ın cumhurbaşkanlığına rastlayan 12 Mart günleri de anımsandığında, nasıl da anlam kazanıyor:

“Amerika’dan dönen Genelkurmay Başkanı, <Amerika bizim hükümet kurmamız meselesi ile en az bizim kadar ilgileniyor> dedi.”

Haberin gerisi de şöyle:

“Washington Birleşik Amerika Genelkurmayı ve Savunma Bakanlığı ile yardım konusunda temaslار yaptığını belirten Cevdet Sunay, şunları söylemiştir: <Çok iyi karşılandık. Yardım konusunda iimit verici vaatlerle döndük>.”

-II-

CIA-DP ve 27 Mayıs

Uğur Mumcu, 9 Nisan 1987 günlü Cumhuriyet’te 1953-1957 yılları arasında Türk Milli Emniyeti’ne (MİT’in o zamanki adı) CIA’nın elden maaş ödediğini, Yassıada duruşmalarının tutanaklarından belgeleyerek ortaya çıkardı. Milli Emniyet Başkanlığı yaptığı dönemde **Ahmet Salih Korur**’un, Milli Emniyet memurlarına, *“Siz benim memurumsunuz, Amerikalılar ile alakamız yok”* diyerek bu duruma son verdiği böylece kamuoyuna yansımış oldu. **Ahmet Salih Korur**’un Yüksek Adalet Divanının 22 Aralık 1960 günlü oturumunda açıkladığı ve tutanağa geçirilen gercekler şunlar:

gösteriyorlardı. Hatta bu radyo merkezlerinin arasında Amerikan askeri üslerinde kurulmuş olanları bile vardı...” (CIA, Amerikan Gizli Emniyetinin İçyüzü; ayrıca bkz: “Propaganda Ve Yanıltıcı Haberler-Radyolar” başlıklı bölüm, s.169-172).

*"Dedim ki, <Sureti katijede Amerikalılardan para alma-
yacaksınız>. Amerikalıların servis şefini daireme çağırdım. Kati
talimat verdim: <Hiçbir memurumuzla temas etmeyeceksiniz,
hiçbir memurumuza para vermeyeceksiniz...>"*

Aynı oturumda **Adnan Menderes**'in tutanağa geçi-
rilen anlatımı da şu:

*"Böyledir beyefendi. Yavaş yavaş yardımı kestik. Bu yar-
dımlar şöyle başlanuş: Servisler arasında irtibatlar tesis etmek,
birbirlerine malumat vermek suretiyle müşterek çalışılıyor. Bu-
nun bağlı olduğu külfeti karşılamak üzere yavaş yavaş irtibat
temin etmişler, bunu Behçet Türkmen'in⁹⁹ terviç ettiği [uygun
gördüğü] anlaşılıyor... Esasen kendisini [Ahmet Salih Korur'u]
bu servise bir de, orada neler cereyan ediyor, gayesini anla diye
vazifelendirmemin sebebi budur. Netice aldıktan sonra keselim.
Amerikalıları darıltmayalım. Daimi surette servis olarak yardım-
larına muhtacız. Bizim servise mensup olan memurlar, doğrudan
doğruya Amerikalılardan para alıyorlar gibi vaziyete düşmeyi ön-
leyelim dedim..."*

Şimdi bir de doğrudan doğruya işin içinde olan-
ların, yani MİT görevlilerinin bu konuda söylediklerine
kulak verelim. MİT İstihbarat Başkan Yardımcısı iken CIA
hesabına casusluk yapmaktan yakalanan ve yargılama so-
nunda mahkûm olan Kurmay Albay **Sabahattin Savaş-
man**'a göre:

*"Teşkilat, 1950'lerden itibaren Amerikan servisiyle bera-
ber çalışmaktadır. Yani isim değiştirmeden önce mevcut olan du-*

⁹⁹ Milli Emniyet Başkanı. Mumcu, bu yazısında Behçet Türkmen için şu açıklamada bulunmuş: "CIA'nın Milli Emniyet Memur-
larına aylık ödenmesini sağlayan Milli Emniyet Başkanı emekli
general Behçet Türkmen, görevden alındıktan sonra Coca-Cola
şirketinin Türkiye temsilciliğine getirildi. Behçet Türkmen, eski
Dışişleri Bakanı [12 Eylül döneminde] İlter Türkmen'in babası."

rum, isim değiştikten sonra da aynen sıiregelmiştir. Teşkilatın kullandığı bütüin teknik malzemeler CIA tarafından temin edilmiştir.¹⁰⁰ Birçok personel Amerikalılar tarafından yurtdışında kurslarda eğitilmiş, teşkilat okulu büyük çabalarla CIA tarafından kurulmuş ve onların tahsis ettiği eğitmenler sayesinde tedrisat yapılmıştır... Her türlü bilgi alışverişi yapılmış, bunların karşılığı olarak senede milyonlarca dolar akmuştır... Bunu ben, Teşkilatın üçüncü adamı olarak yazıyorum ve her an ispat etmeye hazırım.”¹⁰¹

“Normal işleyişte, iki bölümümüızden, koordinasyon örgütü vasıtası ile bilgi toplama ile ilgili olanı, her türlü neticeyi bize bildirir, biz bunları kıymetlendirip istihbarat haline getirdikten sona, bir kopyasını üst yönetime, bir kopyasını da CIA irtibat heyetine göndeririz... uygulamada daha toplama safhasında değerlendirme yapılmamış ham bilgiler doğrudan CIA heyetine ulaştırılır.”¹⁰²

Albay Savaşman’ın CIA hesabına casusluk yaptığı savıyla yakalayan ekipte bulunan ve daha sonra MİT’te daire başkanlığına yükselecek olan **Mehmet Eymür** ise aynı konuda şunları söylüyor.¹⁰³

¹⁰⁰ Marchetti ve Marks’ın not 97’de belirtilen kitaplarında geçen bir bölümü burada anmak yerinde olacak: “William Martin ve Bernon Mitchell Amerikan istihbarat görevlileri, 1960’ta Sovyetler Birliği’ne kaçtıktan sonra... NSA’nın kod ve şifre çözüme makinelerinden birkaçını başka ölkelere hediye ettiğini sonra da makineleri o ölkelerin mesajlarını okumak için kullandığını da söylediler. Bu çeşit operasyonlar hâlâ devam etmektedir.” (s.200).

¹⁰¹ SABAHAATTİN SAVAşMAN: 3.Adam Anlatıyor-MİT CIA İlişkisi; Kaynak yyn., İstanbul (tarihsiz), s.12.

¹⁰² A.y., s.17.

¹⁰³ MEHMET EYMÜR: “MİT’te Gördüklerim”; Milliyet, 12 Mayıs 1991.

"Benim göreve başladığım tarihte Amerikalıların takip şubelerinde ve teşkilattaki aktif çalışmaları son bulmuştu. Yani teşkilata ait çeşitli birimlerde herhangi bir Amerikalı çalışmıyor, ancak belli prosedür içindeki işbirliği ve temaslar devam ediyordu. Bununla birlikte ilk girdiğim yıllarda takipçilerin maaşları Amerikalıların teşkilata ödediği paradan karşılanıyordu."

27 Mayısçılar'dan **Suphi Gürsoytrak**'a göre de:

*"ABD, ordunun her kesimine, en küçük birimine kadar her yere gitmişti 1960'tan önce... Ordunun büyük küçük bütün birimlerine giren Amerika, kuşkusuz <istihbarat elemanlarını> da yerleştirmişti. Sürekli rapor alıyordu Amerika... CIA bir yandan, ABD büyükelçiliği bir yandan, soluk alışımızı bile saptıyorlardı."*¹⁰⁴

Öte yandan, **Alparsla Türkeş** de, son olarak Sabah'ta yayımlanan anılarının 20-21 Haziran 1994 günlü bölümünde CIA'nın İçişleri Bakanlığı'nda ve poliste nasıl yuvalandığını anlatmaktadır.

Bu açıklamalarda konumuz açısından ortaya çıkan gerçek şu: **Menderes**, bu içli dışlılığa, ulusal güvenlik kavramına taban tabana aykırı olan bu ilişkiye bir son vermek istemiştir. Neyin yanı sıra? Dışişleri Bakanı **Zorlu**'nun ABD karşısında daha bağımsız bir dış siyasa izlemeye ve Sovyetler Birliği ile bir yakınlaşmanın gündeme gelmesinin yanısıra! Üstelik, DP iktidarı, sanayileşme alanında ABD emperyalizminin çizdiği dar sınırların ötesine de geçmeye çabalamaktadır!..

Öte yandan, Türkiye ve Ortadoğu üzerine çalışmaları ile tanınan Amerikalı siyaset bilimci **Walter F. Weiker**'in, o tarihlerde ABD'nin gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkan iç çekişmelerden ve karışıklıklardan Sovyetler Birli-

¹⁰⁴ C.ARCAYÜREK: **Darbeler...**; s.53.

ği'nin yararlanacağı kanısını taşıdığına ilişkin saptamasına da değinelin. **Weiker**'e göre, 1960 Nisan ve Mayıs'ında Türkiye'de görülen karışıklık, ABD'de, bir yandaşı olan bu ülkenin güç yitireceği kaygısını da doğurmuş bulunmaktaydı.¹⁰⁵ ABD'nin, bu kanı ve kaygıyı taşıdığına göre, bu durumun bir an önce sona ermesini istediğini düşünmek hiç de yanlış olmayacaktır. Eğer ABD, 27 Mayıs öncesinde Türkiye'deki gelişmeleri bu gözle görüyor idi ise, CIA'nın tutumunun ne olmuş olabileceğini de araştırmamız gerekir.¹⁰⁶ CIA başkanlarından **Allen Dulles**, Washington Post gazetesine yazdığı bir mektupta bu konuda bakın ne diyor:¹⁰⁷

"Komünist tehlikesi başgösterdiği zaman, yardım için yazılı bir davet beklemeyiz, biz gelmeli ve yardım etmeliyiz."

CIA'nın haberalma ve dış siyaseti görüşüp değerlendirmek üzere kurulan Tartışma Gurubu'nun 8 Ocak 1968 günlü toplantı tutanağına göre ise:

*"İç kuvvet dengesine müdahale etmenin gayesi, gizli operasyonlar yolu ile, daha etkili, daha kudretli ve belki de daha akıllı müttetikler edinmektir."*¹⁰⁸

Başka bir kaynağa geçiriyorum. Birazdan çok daha önemli bir açıdan üzerinde duracağım ve 10 Kasım 1961 tarihinden başlayarak tam 101 gün süreyle **Kâmil Bülent** imzası ile Ulus gazetesinde yayımlanan ve yazarının Milli Emniyet ile bağlantılı olduğu izlenimi veren "**CIA—Ame-**

¹⁰⁵ W.F.WEIKER, s.193-194.

¹⁰⁶ ABD'nin başka ülkelerle ilişkilerinde genel olarak CIA'nın rolü, etkinliği ve eylemleri için bkz. DAVID WISE-B. ROSS: **Görünmeyen Hükümet CIA**; Çev.Alaattin Bilgi, 2.basım, Onur yyn., Ankara 1976.

¹⁰⁷ V.MARCHETTI-J.D.MARKS, s.49-50.

¹⁰⁸ A.y., s.372.

rikan İstihbarat Ajansı” başlıklı yazı dizisinin 29. bölümünde de şu görüşe yer verilmiş olduğunu görüyoruz:

“CIA uluslararası komünizmin fesatlarına karşı koymak gibi asil bir hedefe hizmet etmektedir. Bu amaç göz önünde tutulacak olursa, akla şu soru gelmektedir: <Acaba CIA faaliyeti sırasında bazı tehlikeli sonuçlara varır ve bu sonuçlar komünizmin süratle ezilmesi için derhal harekete geçilmesini gerektirirse, teşkilat tarafsız kalabilir mi? Örneğin, CIA’nın bir ajanı, General De Gaulle tarafından takip olunan Cezayir politikasının, Cezayir’in komünistlerin eline geçmesine yol açacağı kanısına varır ve bu yüzden, De Gaulle’cu politikaya muhalif olanları söz ve hareketleri ile cesaretlendirirse suçlu sayılır mı?>”

Yazı dizinin 32. bölümünde bu sorunun yanıtına ı ışık tutacak şu tümceler yer alıyor:

“Washington’da Langley’deki CIA başkanının odasında asılı bulunan dünya haritası ile Moskova’da GPU şefinin odasında asılı haritanın üzerindeki işaretler, bazı bakımlardan benzerlikler gösterir. Bu haritalarda bilhassa iki bölge kırmızı bir çizgi ile çerçevelenmiştir: Ortadoğu ve Orta Amerika.”

Yazar, 45. bölümde İran’da **Musaddık** karşısında yer alanların komünist aleyhtarı olmalarını yeterli görerek CIA’nın **Musaddık’a** karşı bunları nasıl desteklediğini anlattıktan sonra 48. bölümde şu ilginç satırları okuyabiliyoruz:

“Komünist kışkırtmalarının aralıksız devam ettiği bir dünyada Amerika Birleşik Devletleri kısa vadeli neticelerle yetinemez. Stratejik önemi olan memleketlerde¹⁰⁹ işbaşına komünist aleyhtarı rejimlerin gelmesini istemek ve bunun için çalışmak muhakkak ki iyidir; ancak bu rejimlerin sadece batı taraftarı olmasını yeter görmek hatadır... Batı taraftarı siyaset adamlarının,

¹⁰⁹ Kuşkusuz, Türkiye böyle bir ülkedir.

yurttaşlarının ihtiyaçlarını düşünmeleri ve ona göre hareket etmeleri gerekir. Aksi takdirde Sovyet propagandası bu halk kit-
lelerini en müsait hedef olarak ele alıp bugün içinde bulundukları
duruma <Made in America> damgasını yapıştırmaktadır.”

Daha da ilginç, 49. bölümde yazarın Mısır’da **Kıral Faruk**’un devrilmesinde CIA’nın askerlere yardımcı oldu-
ğunun, ancak umutlarını General **Necip**’e bağlamış bulun-
duğunun anlatılmakta olmasıdır.

Gelgelelim bu yazı dizisinin can alıcı bölümüne...
Yazar, 30-31. bölümde “**The Inside Story of CIA**” [CIA’nın
İçyüzünün Öyküsü] adlı kitaptan da alıntılar yaparak şun-
ları yazmış: “CIA Menderes’in zalimane idaresi karşısında Türk
ordusunda kaynaşma başladığını çok evvelden haber almış ve
Washington’a bildirmişti. İhtilalden bir hafta evvel Washington’a
gönderilen telgraflarda, hükümet darbesinin yakın olduğu belir-
tilmekteydi. CIA’nın yanıldığı tek nokta General Gürsel konu-
sunda oldu. CIA, Kara Kuvvetleri Komutanı olan General Gür-
sel’in politikadan tamamen uzak kaldığını hesaplarken, general
ihtilalin liderliğini üzerine alıyordu... [Menderes] fabrika ve ba-
rāj inşaatında o derece müsrifçe hareket etti ki¹¹⁰... İhtilali ha-
zırlayanların çevreleri ile temas temin etmeye muvaffak olan CIA
mensupları, durumu günü gününe Washington’a bildiriyorlardı.
CIA’nın Türk ihtilal hareketini evvelden öğrenmiş olması, CIA
düşmanlarının, Teşkilatın ihtilalde faal bir rol oynamış bulun-
duğunu düşünmelerine yol açtı...”

27 Mayıs’ı savunanların başında gelen Yön dergisi-

¹¹⁰ Sanayileşme konusu açısından bu tümceyi değerlendirmek gere-
kir.

nin "ilgi çekici" bulduđu¹¹¹ bu yazı dizisi yayınlandığında 27 Mayıs'ın üzerinden henüz iki buçuk yıl geçmişti, olay daha yeni idi. Fakat 27 Mayısçılar'dan buna belirgin bir tepki geldiğini de göremiyoruz.

Yapmamız gereken şey, gerçekleri alt alta sıralayıp bir sonuca ulaşmaktır. Ama, 27 Mayısçı **Gürsoytrak**'ın kendisi CIA'nın soluk alışlarını bile dinlediğini söylüyorsa, bu sonuç kendiliğinden yeterince belli değil midir?

-III-

Sivil İktidar Geleneğinin Yıkılması

a) 27 Mayıs 1960'a Değın Genel Durum

DP milletvekillerinden **Adnan Selekler**'in belirttiğine göre 27 Mayıs müdahalesinin hemen ertesinde ve Harp Okulu'nda gözaltında tutuldukları sırada "Beyefendi, Amerika askeri müdahaleye ne der?" sorusuna Dışışleri Bakanı **Fatın Rüştü Zorlu**'nun yanıtı şu olmuş:

*"...[Amerika] askeri rejimleri tercih eder. Amerikalılar askerlerle daha kolay anlaşılır."*¹¹²

Gerçekten de, yakın tarihe bir göz attığımızda, yer-yüzünde ABD'nin askeri rejimlerle daha içli dışlı olduğunu, daha iyi ilişkiler kurduğunu görüyoruz. Bu durumun en başta gelen nedeni, hiç kuşkusuz, birinci bölümde belirttiğim gibi, bu ülkelerin subaylarının Amerikan eğitiminden geçmiş olmaları, çoğunlukla da dünyayı Amerika'nın gözüyle görmeye koşullandırılmış bulunmalarıdır.

¹¹¹ "27 Mayıs İhtilalinde CIA'nın Parmağı Var mı?"; Yön, 2 Ocak 1963.

¹¹² A.SELEKLER, VIII, 18 Mayıs 1980.

Bu noktada biraz geriye dönmemiz ve tarihin sayfalarını çevirmemiz gerekiyor.

Yeniçerilerin ya da sipahilerin sayısız ayaklanmalarını hepimiz biliriz. Gerçekte, bu ayaklanmalar, konumuz açısından, bu askeri gücün iktidarda bulunmadığını kanıtlar. Ya da en azından sürekli olarak yönetimi ellerinde bulundurmadıklarını gösterir. Çünkü öyle olsaydı, kendi kendilerine karşı ayaklanmaları düşünülemeyeceğine göre, ayaklanmaları için bir neden bulunamazdı. Ama yine de, bunların zaman zaman yönetime el koyduklarını biliyoruz. Fakat önemli olan, bu dönemde Osmanlı Devleti'nde ordunun merkezi iktidarı sürekli değil, fakat zaman zaman geçici olarak elinde bulundurduğudur.

Öte yandan, 1808'de **Alemdar Mustafa Paşa** olayı ile önce "beyler" in etkinliğinin kırılması, 1826'da Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması ile de, artık amacından tümüyle sapmış bu askeri gücün varlığına son verilmesi ve 1839'da Tarizimat'ın ilan edilmesi sonucunda Osmanlı siyasal yaşamında Babiâli, yani hükümet, tümüyle ön plana geçmişti. Belirtmeden geçmeyeyim ki, bu dönemin ünlü yöneticileri olan ve adlarını hep duyageldiğimiz **Mustafa Reşit Paşa, Ali Paşa, Fuat Paşa** gibi "**paşalar**", sivil paşalardı. Çünkü paşalık, asker olmayanlara da verilebilen bir unvandı. 33 yıl süren **II.Abdülhamit** döneminde ise, bu duruma, padişahın bir darbe ile tahttan indirilme korkusu da eklenince, ordunun etkinliği ve önemi, olağan işlevinin ve ölçünün bile altına düşmüştü. Şu da ilginçtir ki, **II.Abdülhamit**'i tahttan indirmek için yapılan ilk girişimler —Ali Suavi olayı gibi— asker olmayan kişilerin girişimleriydi. Gerçi, bu padişahın saltanatına son veren İttihat Ve Terakki'den söz ettiğimizde aklımıza genellikle "ordu" gelirse de, aslında İttihat Ve Terakki, asker kişilerin de katılmasıyla varlık ka-

zanan bir “parti” idi. Ayrıca, unutmamak gerekir ki, bu partinin başkanı, posta memurluğundan gelen **Talat Paşa**’dan bir başkası değildi. Bu nedenle de, genellikle son söz partinindi. Dahası, **II.Abdülhamit**’in son günlerinde ve İttihat Ve Terakki iktidarı sırasında ordunun yönetimde belirgin bir ağırlığının bulunduğu da bir gerçektir. Ancak önemli olan, böyle bunalımlı yıllarda bile, iktidarın siviller ve askerlerce paylaşılmış, yönetimin yalnız ordunun elinde bulunmamış olmasıdır.

Konumuz açısından en önemli nokta ise, Ulusal Kurtuluş Savaşımız sırasında, egemen gücün TBMM olmasıdır. Tartışılmayacak gerçek, Kurtuluş Savaşımız’ın sivil bir yönetim altında başarıya ulaştırıldığıdır. I. ve II. Dönem TBMM’nin üyelerinden yaklaşık olarak ancak 1/6’sının asker olması ve bu meclislerin ülke yönetiminde en küçük ayrıntıya değin her şeyi denetim altında tutmuş bulunması, alınan kararların “sivil” niteliğini göstermesi bakımından önemli bir kanıttır. Üstelik, **Atatürk**’ün asker olan milletvekillerinden askerlik veya milletvekilliğinden birini seçmelerini istemesiyle TBMM’de “muvazzaf” asker milletvekili de kalmamıştır. Belki de en ilginç olanı, Ulusal Kurtuluş Savaşı sırasında ve hemen sonrasında, başka bir deyişle *savaş* ve yeni devletin *kuruluş* dönemlerinde yaşamsal görev yapan İstiklal Mahkemeleri’nin üyelerinin büyük çoğunluğunun sivil kişiler olmasıdır. Cumhuriyet’te **Atatürk** döneminde, ordunun siyasal kararlarda söz sahibi olmadığı da tarihsel bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır.¹¹³

¹¹³ Şunu belirtmekte yarar var: Çoğu kişi “siyasi” ve “idari” kararı birbirine karıştırmaktadır. En genel biçimiyle ve kabaca bir devletin genel siyasasını en üst düzeyde belirleyen, bakanlar kurulu ve yerine göre de parlamento tarafından alınan kararlar olarak

Şunu kesinlikle söyleyebiliriz: **Atatürk**'ün ölümüne değin olan dönemde ordunun ne 27 Mayıs, ne 12 Mart ve ne de 12 Eylül benzeri bir girişimde bulunması hayal bile edilemezdi.

İsmet İnönü iktidarının 2.Dünya Savaşı bitimine değin olan dönemi için de aynı gerçek geçerliydi. Bu tarihten sonra, dayandığı temellerin sallanmakta olduğunu görmekte gecikmeyen **İnönü**'nün çok partili siyasal yaşama geçmeyi sağlaması ve sonunda da 14 Mayıs 1950 seçimlerinde iktidarı DP'ye devretmesiyle ülkemizde zaten köklü bir geçmişi bulunan sivil iktidar geleneği iyice yerleşmiş oldu.

DP Genel Başkanı **Celal Bayar** ın ülkemizde asker kökenli olmayan ilk cumhurbaşkanı olmasının ayrıca bir önemi var mıdır? Kuşkusuz, vardır. Ancak hem buna, hem **Atatürk** ile **İnönü**'nün asker olmalarına bakarak, 1950 öncesinde sivil iktidardan söz edilemeyeceğini söylemek de olanaksızdır. Şunu anımsatayım: ABD'nin ilk Cu hurbaşkanı **George Washington** da askerdi; **De Gaulle** de askerdi. ABD cumhurbaşkanları içinde **Eisenhower** gibi başka askerler de vardır. ABD ya da Fransa için, bu duruma bakarak, bu ülkelerde sivil rejim yoktur denemeyeceği gibi,

tanımlayabileceğimiz “siyasi” kararlara karşılık, bu kararlari uygulamakla yükümlü olanların uygulamayı gerçekleştirmek bakımından aldıkları kararlari da “idari” kararlari olarak nitelendirebiliriz. Kuşkusuz ordu, bu tanımlar çerçevesinde “idari” kararlari almaktadır. Bu durum, özellikle sıkıyönetim sırasında belirginleşir. Sıkıyönetimin ilanı kararı “siyasi” bir karardır, sıkıyönetim yetkililerinin aldıkları kararlari ise “idari”dir. Ne ki, ülkemizde, ordunun ülke yönetiminde söz sahibi olmaya başlaması ile sıkıyönetim dönemlerinde askeri makamlardan alınış oldukları kararlari bakarak, ordunun siyasal açıdan da ülke yönetiminde söz sahibi olmuş buluşunu söylemek yanlış olmayacaktır.

salt bu nedenle de Türkiye için de aynı şey söylenemez.¹¹⁴ Bu çerçevede General **Fahri Belen**'in, "*Atatürk orduyu politikaya karıştırmadığı gibi devrini orduya emanet ettiği hakkında bir söz de söylememiştir*"¹¹⁵ saptaması büyük önem taşıyor.

b) Sivil Yönetim Geleneğinin Yıkılması

27 Mayıs ile birlikte sivil yönetim geleneği yıkılmıştır. Ordunun ülke yönetimine 12 Mart 1971'de dolaylı, 12 Eylül 1980'de de doğrudan el koyması 27 Mayıs'tan sonradır. 1960'tan bu yana, bu askeri ara dönemler dışında da ordu ağırlığını hep duyurmuştur. Öte yandan, 12 Eylül 1980'te işbaşına gelen askeri yönetimin mimarı olduğu toplumsal, siyasal ve ekonomik yapı hâlâ varlığını sürdürüyor. Demek ki, 27 Mayıs 1960, ülkemizin tarihinde yeni bir dönemin, ordunun siyasete egemen olduğu ya da en azından bu alanda etkin rol oynadığı yeni bir dönemin başlangıcı. Bu nedenle de, 27 Mayıs, 12 Mart ve 12 Eylül bu açıdan aynı özelliği taşımakla kalmıyor, ama aynı zamanda bu ikisinin, aradaki askeri etki ve müdahale girişimlerinin öncüsü olmak niteliğine de sahip bulunuyor.

Hep yineliyorum, yine belirteyim: 27 Mayıs ile öteki askeri yönetimler arasında çok büyük ayrılıklar var. Her şeyden önce biliyoruz ki, 1961 Anayasası, 27 Mayıs'ın ürünü. 1961 Anayasası'nın toplumsal içeriğinin ve de-

¹¹⁴ Bu nedenle de bazı çevrelerin Mustafa Kemal Paşaya karşı kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasını sivil yönetimden yana, ancak Mustafa Kemal Paşa'nın asker olması nedeniyle de Cumhuriyet yönetimini askeri bir rejim olarak göstermeye kalkışmaları, bir de TCF'nın başkanın, ikinci başkanının ve genel sekreterinin asker oldukları (Kâzım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy, Rauf Orbay) olduğu düşünülürse, tam bir saçmalık olmaktadır.

¹¹⁵ F.BELEN, s.43.

mokratik hükümlerinin “ilerici” niteliği de bilinmeyen bir gerçek değil. Bu hükümleri yozlaştıran ise 12 Mart yönetimi. 12 Eylül yönetimi de 1961 Anayasası’nı tümüyle yürürlükten kaldırarak yerine bu açılardan çok daha geri olan 1982 Anayasasını geçirmiş bulunuyor.

Ne var ki, 27 Mayıs, 12 Mart ve 12 Eylül’den ayıran bu özellikleri, onun siyasal yaşama askeri bir müdahale olması gerçeğini ortadan kaldırmamaktadır. Ülkemizdeki sivil rejim geleneğine 27 Mayıs son vermiştir. Şu yargı, bir 27 Mayısçı’ya, Milli Birlik Komitesi Üyesi **Orhan Erkanlı**’ya ait:

“Bugün anlaşılmıştır ki, 27 Mayıs yalnız DP iktidarını yıkan ve yeni bir anayasa düzeni kuran bir hareket olarak değil, Türk Silahlı Kuvvetlerini politikaya sokan, sık sık sivil idareye müdahale arzu ve geleneğini yaratan bir olay olarak da incelenmelidir.”¹¹⁶

27 Mayıs; 12 Mart ve 12 Eylül’den içerik ve amaç yönünden ne denli farklı da olsa, hatta o tarihte yapılması ne denli zorunlu da olsa, “ordunun kışladan çıkma alışkanlığının 27 Mayıs’la başlaması”, bir “olumsuzluk”tur.¹¹⁷

Bu dönemde ordu adına iktidarı elinde bulunduran 27 Mayısçılar, çok partili demokratik düzene geçildikten sonra da ordunun siyasette söz sahibi olabilmesini amaçlamış, bu amacını bir anayasa hükmü ile uygulamaya geçirmiştir. Gerçekten de, 1961 Anayasası’nın 111. maddesinde

¹¹⁶ O.ERKANLI: **Anılar...**; s.3; Bir asker olarak E. Korgeneral Faruk Güventürk’ün de aynı kanıda olduğu görülmektedir. (N. ILICAK; I. s.198).

¹¹⁷ TOKTAMIŞ ATEŞ: “**27 Mayıs Devrimi**”; Cumhuriyet, 28 Mayıs 1990.

öngörülen Milli Güvenlik Kurulu'nun amacı buydu. Bu madde şöyleydi:

“**Milli Güvenlik Kurulu, kanunun gösterdiği bakanlar ile Genelkurmay Başkanı ve kuvvet komutanlarından kuruludur.**

Milli Güvenlik Kuruluna Cumhurbaşkanı başkanlık eder; bulunmadığı zaman bu görevi başbakan yapar.

Milli Güvenlik Kurulu, milli güvenlik ile ilgili kararların alınmasında ve koordinasyonun sağlanmasında yardımcılık etmek üzere, gerekli temel görüşleri Bakanlar Kuruluna bildirir.”

Maddenin gerekçesinde de bu kurulun “*yurt müdafaaasının genel prensiplerini ve siyasetini tespit etmek için*” oluşturulduğu belirtilmekteydi.¹¹⁸ Gerçekten de, sonraki yıllarda Milli Güvenlik Kurulu'nun zaman zaman iç siyaset sorunları ile ilgili olarak görüş açıkladığına, üstelik hükümetin de aynı amaçla ve ordunun da belli olaylar karşısın-

¹¹⁸ 27 Mayısçılar'dan Suphi Gürsoytrak'ın kurulun işlevine ilişkin şu sözleri, MGK'nın hangi amaçla kurulduğunu çok açık bir biçimde ortaya koymaktadır: “MGK, Başbakanın vereceği konferansları dinleme yeri veya iktidarın siyasi maksatlarını sağlamada kullanacağı bir araç değildir. Devrimleri ve Anayasanın getirdiği laik demokratik sosyal devletin gerçekleştirilmesi ve korunması yolunda çaba gösterme durumundadır” (“**27 Mayıs'tan On Yıl Sonra Neredeyiz?**”; Devrim, 17 Şubat 1970). İlginç olan şudur ki, tasarıda “**milli güvenlik**” yerine “**milli savunma**” kavramına bağlı olarak “**Milli Savunma Kurulu**” önerilmiş iken, Kurucu Meclis'teki görüşmeler sırasında bu değişiklik yapılmış bulunmaktadır. **Milli güvenlik, milli savunma**'dan çok daha kapsamlı ve **savunma** dışında kalan **güvenlik** sorunları ile de ilgili bir kavramdır. Güvenlik sorunları ise, dış olduğu ölçüde iç siyasetin de gündem maddeleri içinde yer almaktadır.

da kendisi gibi düşündüğünü kanıtlamak için kurula bu yolda kararlar aldırıldığına tanık olunacaktır. Kısacası böylece, ordunun siyasal konularda görüş açıklayabilmesine, hükümete önerilerde bulunabilmesine, muhalefet çevrelerinin bu kurulun adı kullanılarak eleştirilebilmesine **anayasal** olanak sağlanmıştır.

ABD Dışişleri Bakanlığının 17 Nisan 1961 günlü ve 8453 sayılı, "*Türk Siyasetinde Silahlı Kuvvetlerin Rolü*" başlığını taşıyan "**gizli**" raporunda deniyor ki:

*"27 Mayıs 1960 tarihinde Başbakan Adnan Menderes hükümetini deviren Türkiye Silahlı Kuvvetlerince yapılan darbe, Türkiye dışında genellikle ağırlık taşıyan, Türk Silahlı Kuvvetlerinin **apolitik** olduğu ve ciddi bir siyasi bunalımda müdahale etmeyeceği yolundaki inancı yıkmıştır... Ordunun Türk siyasi hayatı üzerindeki etkisi, bu nedenle hiç şüphe yok ki, devam edecektir ve ordu, yeni bir siyasi bunalım ortaya çıkması halinde, eskiye oranla müdahale etmeye daha hazır olacaktır."*¹¹⁹

Bu raporda ortaya konan görüşün doğruluğunu yaşadığımız bunca olay kanıtlamış bulunuyor.

Eklemeliyim ki, 27 Mayıs'ın **kaçınılmaz** olması da, onun bu özelliğini ortadan kaldırmaz. Hatta, 27 Mayıs'la başlayan askeri müdahaleler döneminde, ABD'nin görevden uzaklaştırdığı sivil iktidarlara kabul ettiremediği isteklerini —bunlar üzerinde ilerde ayrıca duracağız, şimdilik bu tür olaylardan 27 Mayıs'ın subay tasfiyesini gördüğümüzü anımsatayım— askeri yönetimler aracılığı ile gerçekleştirmiş olması, bu **kaçınılmazlık** olgusu üzerinde daha bir eleştirici gözle durmamızı gerektirir.

Tüm bu söylenenler ordunun siyasete karışması açısından. Bu "karışma"nın ülke yararına olup olmama-

¹¹⁹ Milliyet, 26 Mayıs 1989.

si ayrı bir konudur. Bu konunun bugün için ayrı bir önemi de bulunuyor.

-IV-

27 Mayıs ve "Meşru"luk

Ülkemizde askeri müdahaleler yolunu açmış olmakla birlikte, 27 Mayıs **Dextrimi**, özgürlük ve demokrasi adına yapıldı. "Meşruluk"unu buradan alıyordu, gerekçesi buydu. Nasıl 12 Eylül 1980 olayının gerekçesi, başka bir deyişle de "**meşru**" olarak sunulabilmesinin mantığı, "anarşi ve teröre son vermek" idi ise, 27 Mayıs'ınki de, "Anayasa ve hukuk dışı tutum ve davranışlara son vermek, demokrasiyi ve özgürlüğü yeniden sağlamak"tı. Gerçekte, 27 Mayıs 1960 tarihinde, 12 Eylül 1980 benzeri bir müdahale düşünülemezdi bile. Ne halk, ne aydınlar, ne de sivil-asker bürokrasi bunu kabul edebilir, hatta ne de aklının ucundan geçirebilirdi. Hele, 20 yıl sonra ülkemizin toplumsal ve siyasal yapısını yeniden biçimlendirmek için alınacak önlemler, 1960'ta kimsenin hayal bile edemeyeceği, edecek olsa dehşet içinde kalacağı şeylerdi. Bu, şu demektir: 27 Mayıs 1960 tarihinde ülkemizde bir askeri müdahale olacak idi ise, bu, ancak Milli Birlik Komitesi'nin gerçekleştirdiği türden bir askeri müdahale olabilirdi. Bu gerçek, olayların sonraki gelişim çizgisini kavrayabilmek için son derece önemlidir. Çünkü Türkiye'de kök salmış bulunan sivil yönetim geleneğine 1960 Mayıs'ında son verilecekse, gerek kamuoyunun, gerekse müdahaleci askerlerin kendilerinin bu eylemi, haklı, meşru, kaçınılmaz olarak görebilmeleri gerekiyordu. Bu da ancak o günkü koşullarda 1961 Anayasası'nın başlangıç bölümünde belirtildiği gibi, "*Anayasa ve hukukdışı tutum ve davranışlarıyla meş-*

ruluğu kaybetmiş bir iktidara karşı” bir askeri müdahale olabilir. Başka türlü olamazdı. O nedenle de öyle oldu.

Konunun tam olarak anlaşılabilmesi için hukuk ve siyaset bilimlerinin ortaya koyduğu bir gerçeğin de altını çizmeliyiz. Hiçbir iktidar yalnız zora, kaba kuvvete, askeri güce dayanarak ayakta duramaz. Bunun için de yaptıklarını hep haklı gösterme çabası içindedir. En başına buyruk diktatörlerin bile göstermelik de olsa seçimler, halkoylamaları yapması; halkı alanlarda toplayıp kendilerini şirin ve haklı göstermeye çalışmaları bu bilimsel gerçeğin en açık kanıtıdır. Bu nedenle de, iktidarlar dilediklerini değil, dileklerinden ancak “olabilecek” olanları uygulamaya geçirebilirler. Bu gerçek, ordunun iktidara el koyması aşamasında da geçerlidir. İktidara istenildiği yönde el konulmaz. El konulabileceği anda ve kabul ettirilebilecek bir amaçla el konulabilir. Her ülkenin toplumsal ve siyasal yapısı değişik olduğundan iktidara el koyma koşulları da değişiktir. Gelişmiş ve demokratik geleneğe sahip ülkelerde ise, koşullar ordunun iktidara el koymasına elvermemektedir. Bu nedendir ki, ileri Batı ülkelerinde askeri darbeler düşünülemezken, azgelişmiş ve siyasal yapısı oturmamış ülkelerde bu olay sıkça görülebilmektedir. İşte, 27 Mayıs 1960 tarihinde ülkemizde, ancak 27 Mayısçılar’ın gerekçeleriyle ve yaptıkları biçimde iktidara el konulabilirdi. 12 Eylül 1980’de ise, 12 Eylülcüler’in gerekçeleriyle!... **Talat Aydemir**’in elindeki askeri güç, 27 Mayısçılar’ın elinde bulunduğundan daha fazla olmasına karşın, **Aydemir** ve arkadaşlarının girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmışsa, kuşkusuz başka nedenlerle birlikte, bunun başta gelen nedeni, o günler için “meşruluk” çizgisine ve haklı bir gerekçeye ulaşamamış olmalarıdır. 12 Mart 1971’de, 12 Martçılar’ın TBMM’yi kapat-

mamalarının temelinde yatan gerçek de o günün koşullarının buna olanak sağlamamış bulunmasıdır.

-V- Sonuç

Kapsam ve amaç yönünden 12 Mart'ın ve 12 Eylül'ün 27 Mayıs'ın bir devamı olduğunu öne sürmek gerçekleri yadsımak demektir. 27 Mayıs'ın, DP'nin kurma yoluna girdiği baskıcı ve ülkeyi geriye götürücü bir rejime karşı yapıldığını ve Türkiye'ye en azından 1961 Anayasası'nı armağan ettiğini yukarıda belirtmiş bulunuyorum. Bu nedenle de Milli Birlik Komitesi üyelerinden **Ahmet Yıldız**'ın şu değerlendirmesine de tümüyle katılıyorum:¹²⁰

"Daha sonraki askersel eylemler [12 Mart, 12 Eylül], ris-ki olmayan, başarıları önlenemez [başka bir ordu yoktu ki], yani ABD'nin de öğütlediği YAHYA HAN Modelini –en kolay yolu-seçtiler ve TSK'nin [Türk Silahlı Kuvvetlerinin] hak ve özgürlük-leri geliştirme, halkın yararına düzenlemeleri destekleme gelene-ğini de çiğneyerek, hak ve özgürlüklerden ve özerkliklerden rahat-sız olan birer siyasal gericilik örnekleriydiler. Bu nasıl bir örnek almalıdır ki, aslının tersini yapmıştır?"

Aslında o iki eylem, TSK adına yetkili olanların kararlar-ının tüm görevlilerce uygulanarak gerçekleştirildiğinden, tipik birer ordu eylemi olmalarına karşın, 27 Mayıs, hazırlanma, ger-çekleştirme ve uygulama yönünden bir TSK eylemi sayılamaz. Çünkü: TSK'nin haberi olmadan başlatılan, en üst komutanları da tutuklayan (Sayın E.Korutürk dışında), onların buyruklarını

¹²⁰ AHMET YILDIZ: TV'de <Demirkırat> Yanılsaması Üzerine; 27 Mayıs Devrimi ve Askersel Darbeler; SADIK GÜRSU (Ha-zırlayan): Darbeler, <Demirkırat>lar ve 27 Mayıs; Anahtar Ki-taplar, İstanbul, (tarihsiz), s.51-52.

yerirre getirecek generallerin %92'sini emekli eden iktidarın orduya gördürmek istediği eyleme karşı olan, riski büyük, başarı şansı kuşkulu, başarısızlık halinde de cezasını TSK'nin vereceği bir ihtilalin TSK adına sayılması yanlış olur."¹²¹

Öte yandan, işte, benim dediğim de, özünde budur. 27 Mayıs 1960 tarihinde eğer bir askeri müdahale yapılacak idiyse, bu, başka türlü olamazdı. Ve **Ahmet Yıldız**'ın dediği gibi olmuştur. "27 Mayıs olmasaydı 12 Mart olur muydu?" sorusunun yanıtlanması ise olanaksızdır. Ancak 27 Mayıs'ın, 12 Mart'ın gerçekleşmesini kolaylaştırdığı da kuşkusuzdur. "Neden 12 Mart'ta **Tağmaç** ile ekibi iktidara tümüyle el koymamışlardır ve TBMM'yi hiç olmazsa bir süre için, göstermelik de olsa yerinde bırakmışlardır?" sorusuna da verilecek yanıt, koşulların ancak buna elverdiği olmalıdır.

Ahmet Yıldız'ın bizi doğrudan ilgilendiren bir yargısı da şudur:¹²²

"<27 Mayıs ABD düzenledi. Hatta Menderes'in son politikalarından rahatsız olduğu için ondan kurtulmak istedi> türünden kargaların bile gülemeyecekleri yakıştırmalar, birçok kez yalanlandığı halde hâlâ da yinelenabiliyor. Oysa, Gnkur. Bşk. Erdelhun ve Milli Emniyet Gn. Bşk.'ı T. Karasapan'ın ve ABD'nin

¹²¹ Sadık Göksu'nun bu derlemesi, Mehmet Ali Birand'ın TV'de gösterilen <Demirkırat> adlı belgeseline bir yanıt ve eleştiri olmak üzere hazırlanmıştır. Yalnız bu belgesel ile ilgili olarak değil, fakat yine Mehmet Ali Birand'ın 12 Mart belgeseli, Milliyet'te yayımlanmaya başlayan ancak Ankara DGM Başsavcılığınca yayını durdurulan Apo röportajı ve TV'de gösterilen "Kara Ses" Cemalettin Kaplan üzerine olan programa ilişkin olarak benim de kaygı ve eleştirilerim bulunmaktadır. Bu konuya kitabın genel sonuç bölümünde döneceğim.

¹²² A.y., s.51.

Ankara Büyükelçisi F.Warron'un ['William Fletcher' olmalı] <ihtilal olmayacağına değin> olan sözlerini pekiştiren raporları, ABD yetkililerinin MBK'ye karşı hâlâ sürdürdükleri soğukluk, o savın saçmalığının belgesel kanıtlarını oluşturur."¹²³

Bu sözler üzerinde durmadan önce yine 27 Mayısçı subaylardan **Samî Küçük**'ün "Amerika ile bir temas yapıldı mı?" sorusuna verdiği yanıtı da görelim:

¹²³ Erdelhun ve ötekilerin raporlarının ve ABD yetkililerin MBK üyelerine daha sonraki yıllarda soğuk davranmaları ile ABD'nin askeri müdahaleleri yönlendirmekteki yeri arasında bir bağlantı bulunmadığından bu nokta üzerinde ayrıca durmuyorum. Ancak, 27 Mayıs öncesi ABD'nin Ankara Büyükelçisi William Fletcher ile ilgili olarak, Cüneyt Arcayürek'in "**Darbeler Ve Gizli Servisler**" adlı kitabında verilen bilgiyi buraya aktarmak yerinde olacak sanırım:

"Bazı zamanlar büyükelçilerin CIA ile ters düştükleri görülür.

1960 ihtilalinden önce, Ankara'da bir ABD Büyükelçisi vardı. Adı William Fletcher'di.

Diplomatlar arasında <uzun ahmak> diye anılırdı... Demokrat Parti iktidarına hayrandı. Merkeze gönderdiği raporlarda, Menderes ve Demokrat Parti iktidarını övmekle bitiremediği, hiçbir gücün bu gücü yerinden oynatamayacağını kesin vurgulamalarla savunduğu sonradan anlaşıldı. Fletcher raporları açıklandığında, büyükelçinin 27 Mayısın gelmekte olduğundan habersiz olduğu kanıtlandı.

Meğer adamın <mesleki tabiatı> böyle imiş. Fletcher, Ankara'ya gelmeden önce Venezüella'da büyükelçiydi. Venezüella cumhurbaşkanı ise tam bir diktatördü ve William Fletcher, diktatör Jimenez'i hararetle savunanların başında geliyordu.

CIA'nın Türkiye'deki durumu, Fletcher gibi görmediği kuşkusuzdu... CIA ile büyükelçi arasındaki yöntem ve görüş ayrımını belirgin biçimde ortaya koyan bu örnekten sonra, Amerika'nın gözü açıldı. Ankara'ya istihbaratta yanılğıya düşmeyecek büyükelçiler atamaya özen gösterdi" (5. basım, Bilgi yyn., Ankara, 1990, s.1982).

“Hayır. Kesinlikle yapılmadı. Küçük riitbeliyiz evvela. Tahmin edin ki, bir Kenan Evren durumunda değilsiniz ki, Amerika’nın en büyüğünü çağırıp konuşasınız! Böyle bir şey söz konusu olmadı.”¹²⁴

Kuşkusuz, bu da doğrudur.

Ama önce, tartışmaya açık da olsa, 27 Mayısçılar’dan olan ancak 13 arkadaşı ile birlikte Milli Birlik Komitesi’nden çıkarılan **Numan Esin**’in, “27 Mayıs olayının temelinde dış etkilerin belki bizim bilmediğimiz rolü olmuş olabilir... [Ama] komitenin parçalanması, 14’ler hadisesinin yaratılması ve bizlerin tasfiye edilmesi özünde dış güçlerin de katıldığı bir tertibin ürünüdür. Temelinde yabancı güçler vardır”¹²⁵ görüşünü kaydedelim ve bu kitabın başından beri ama özellikle de bu bölümde sıralanan gerçekleri nasıl yadsıyabileceğimizi kendi kendimize soralım!

İkincisi, ben hiçbir zaman, 27 Mayısçılar’la oturup ABD ile anlaştılar ve onun yardımı ile 27 Mayısı yaptılar gibi bir savda bulunmuyorum. Dediğim, 27 Mayısçılar’ın eğitimlerinin ve koşullandırılmalarının temelinde ABD’nin bulunması, **Menderes**’in son dönemlerde izlediği siyasanın ABD’nin çizdiği sınırı aşması, ABD’nin ülkede giderek artan huzursuzluğun SSCB’nin işine yarayacağını ve buna bir son vermek gerektiğini düşünmesi, yine bu ülkenin askeri rejimlerle daha iyi bir diyalog kurması gibi nedenlerle, **sonuçta**, 27 Mayıs’ın, bir yandan da, ABD’nin çıkarlarına hizmet etmiş olduğudur.¹²⁶

¹²⁴ BEDRİ BAYKAM: **27 Mayıs İlk Aşkımızdı**; Ümit Yayıncılık, Ankara, 1994, s.189.

¹²⁵ Milliyet, 20 Ocak 1991.

¹²⁶ DP, ülkemizin insanlarını kendisinden yana olanlar ve olmayanlar olarak iki düşman kampa bölmeye başlamıştı. 27 Mayıs, bu karşıtlığı kökleştirdi. Bu bölünmenin yanı sıra insanlarımız,

Burada tam yeri gelmişken, aynı konuyu Milliyet gazetesi adına araştırdığım sırada **Bülent Ecevit**'in yazılı olarak yaptığı ve bu gazetede 20 Ocak 1991'de yayınladığım açıklamasını anımsamamız gerek:

“12 Eylül askeri müdahale döneminde, yurtdışına çıkma yasağım kaldırıldıktan kısa bir süre sonra, İngiliz <Grenada> televizyonundan, ilginç bir televizyon programına katılmam için bir çağrı aldım.

İngiliz <Grenada> televizyonu ile Amerikan <CBS> televizyonunun ortaklaşa düzenledikleri ve yayımladıkları bu programda, dünya gerçeklerini andıran, fakat hayal ürünü (varsayimsal durumlar), önceden, geniş bir uzman kadronun katılımıyla, ayrıntılı birer senaryo olarak hazırlanıyordu. Televizyon programına katılanlar da, aralarında tartışa tartışa, senaryoları geliştirip bazı çözümlere ulaşıyorlardı.

Benim katıldığım tartışma senaryolarından biri, hayali bir ada devletiyle ilgiliydi.

Varsayimsal senaryoya göre, bu ada devleti zalim bir diktatör tarafından yönetilmekteydi. ABD ve İngiltere, kendi çıkarlarına sadakatle hizmet ettiği için, bu diktatörü destekliyorlardı. Fakat ada devletinin halkından yükselen muhalefet ve tepki o kadar ileri ölçülere varmıştı ki, ABD ve İngiltere, sonunda, diktatörün devrilmesine razı olmuş ve bunun için gerekenleri yapmışlardı.

Yine senaryoya göre, bu diktatörün yerine, Amerikan ve İngiliz tertibiyle bir başka lider getirilmişti. Fakat o lider de, bir

solcu-sağcı, Alevi-Sünni, laik-dindar, Türk-Kürt olarak bölünüp durdu. Bu gelişme, bugün ulusal birliğimizi tehdit eder duruma gelmiştir. “Bu durumdan kimler yararlanmaktadır” diye sordumuzda, başka güçlerle birlikte, yine ABD ve AB karşımıza çıkmaktadır.

süre sonra, fazlasıyla Moskova yanlısı bir tutum izlemeye başlamıştı.

Onun için, ABD ve İngiltere, ondan da kurtulmaya karar vermiş ve gereğini yapmışlardı.

Fakat yerine kim geçecekti?

İşte senaryonun bundan sonrasını geliştirme işlevi, programa katılan tartışmacılara bırakılıyordu.

Tartışmaya katılanlar arasında da, ABD ve İngiltere'nin bazı önde gelen devlet adamları ve komutanları yer alıyordu. O arada, General Haig, eski CIA başkanlarından biri ve o sırada FBI başkanı olan şimdiki CLA Başkanı Webster de bulunuyordu. Almanya'dan da birkaç önde gelen politikacı vardı. Bu ülkeden gelenler dışında, ayrıca, bir eski İtalyan devlet adamı ile, Türkiye'den ben vardım.

Hayali ada devletine yeni bir lider aramasına sıra geldiğinde, tartışmanın yöneticisi Amerikalı profesör, tartışmacılara bir kopya verdi:

-Ada devletinde, şimdilik bir köşeye çekilmiş, fakat halk arasında saygınlığı olan bir sosyal demokrat politikacı nasıl devletin başına gelecekti?

Amerikalılar dediler ki:

-Onun kolayı var... Eski diktatör bizim adamınız olduğuna göre, bu ada devletinin silahlı kuvvetlerinde de bizim hatırmızı kırmayacak yakın dostlarımız var demektir. Onlara söyleriz, sosyal demokrat politikacıyı iktidara getirmenin bir yolunu bulurlar.

İngilizler de, Almanlar da bu çözümü hemen benimserler.

Ben, o zamana kadar, tartışmaya hiç katılmamıştım. Bazıları yıllarca dünyanın kaderini etkilemiş Amerikalı ve İngiliz politikacıların, devlet adamlarının, komutanların, bir yabancı ülkeyle, bir yabancı ülkenin içişleriyle ilgili sorunlara nasıl yaklaş-

tıklarını kendi ağızlarından dinlemek, son derece ilginç ve şaşırtıcı idi. Hele son önerilen çözüm şaşkınlığımı büsbütün arttırmıştı.

Tartışmayı yöneten Amerikalı profesör birdenbire bana döndü ve

-Mister Ecevit diyelim ki o sosyal demokrat lider sizsiniz!.. Amerikalıların önerdiği çözümü kabul eder misiniz, diye sordu.

Hiç duraksamadan özetle şu yanıtı verdim:

-Dostumuz ve müttefikimiz de olsalar, bazı yabancı devletlerin içişlerimize böylesine karışmalarının ve silahlı kuvvetlerimizle böylesine içli dışlı olmalarını içime sindiremem. Onun için, bu çözümü kesinlikle kabul edemem. Kendi girişimimle ve serbest seçimlerle halkın desteğini alarak iktidara gelebilirsem gelirim; başka türlüisini düşünemem bile.

Tartışma hayali bir senaryo ile ilgili olduğu halde, benim o yanıttımdan sonra âdeta ciddi bir müzakereye ve çekişmeye dönüştü.

Tartışmanın ondan sonraki bölümünde, bir yandan Amerikalılar bir yandan İngilizler, beni ikna etmek için uzun uzadıya dil döktüler.

Nihayet, tartışmaya hararetle katılan, eski dostum bir İngiliz muhafazakar milletvekili, bana çıkıştı:

-Görüyor musun bize yaptığını, senin direnmen yüzünden bu devlet sorumuna bir çözüm bulamıyoruz, dedi.

Son olarak tartışma yöneticisi, General Haig'e dönerek,

-Ecevit kabul etmemekte direniyor, bu durumda ne yapacaksınız, diye sordu.

General Haig özetle şu yanıtı verdi:

-Bizim bu gibi konularda deneyimimiz vardır. Ecevit istemese de biz, uygun gördüğümüz bir çözümü uygulatmanın yolunu buluruz, dedi,”¹²⁷

Ecevit, sözlerini şöyle bağlamış bulunuyor:

“Aynı General Haig’in, 1983’te, Türkiye’deki genel seçimlerden kısa bir süre önce ilkemize gelip yaptığı temaslari bilenler, kendisinin televizyon programındaki sözlerini herhalde pek yabana atamazlar.”

Şu halde, birinci bölümün bitiminde ulaştığımız sonuçlara ek olarak:

1)DP iktidarının Amerikan emperyalizminin özellikle sanayileşme konusunda çizdiği sınırın dışına çıkmak istemesi ve bu amaçla da SSCB’den mali destek arayışına girmesi;

2)Dışişleri Bakanı **Fatin Rüştü Zorlu**’nun Türkiye’nin üzerindeki ABD etkisini azaltmak ve SSCB ile belirli bir ölçüde **dostça** ilişkiler kurmak istemesi, Başbakan **Adnan Menderes**’in CIA’nın Türkiye’deki varlığını sınırlandırmak girişiminde bulunması ve CIA’nın darbeden önceden bilgisi olmasına karşın bunu Türk hükümetine bildirmemiş olması;

3)ABD’nin ve batının DP iktidarından son dönemlerde esirgediği mali yardımı 27 Mayıs’ın askeri yönetiminden esirgememiş olması;

4)DP’nin baskıcı ve antidemokratik tutumunun neden olduğu karışıklık, iç çekişme ve huzursuzluktan SSCB’nin yararlanacağından kaygılanmış bulunulması;¹²⁸

¹²⁷ Burada V.Marchetti-J.D.Marks’ın “CIA...” adlı kitabında yer alan şu satırları anmak ilginç olacak: “Mesela büyük fakat kalkınmamış bir memleket söz konusu olduğu bir olayda, bir partinin sermayesine, partinin haberi olmadan, para eklenmişti.” (s.371)

5)27 Mayıs yönetiminin ABD'nin istekleri --özellikle komünizme ya da komünizm olarak düşünölenlere ve SSCB karşısında- bir siyasa izlemesi;

27 Mayıs 1960 olayını değeriendirirken göz önünde bulundurulması gereken etkenler olarak değeriendirilmelidir.

Amerikan yanlısı askeri rejimlerle yönetilmiş ya da yönetilmekte olan ölkelerde bu tür rejimlerle ABD'nin daha iyi bir ilişki kurduğı gerçeğı karşısında da, 27 Mayıs ile Türkiye'deki sivil yönetim geleneğinin darbe yediğini ve askeri yönetimin ölkemizde de olabileceğı yönünden bir düşünöcenin kamuoyunda yer ettiğini de kabul etmek zorundayız.

¹²⁸ Aynı gerçeikle 12 Mart ve 12 Eylül öncesinde de karşılaşacağı-mızı şimdiden belirtmek gerekir.

AMERİKA'NIN ÇIKARLARI AÇISINDAN DARBELER VE ÜNİVERSİTEDEN “TASFİYE”LER

-I-

Tasfiyelerin Genel Nedeni

Şu ana değin saptayabildiğimiz gerçeklerden bazı-
larını ana başlıkları ile anımsayalım:

•Dış siyasal ortamın etkisi ve aldıkları **yeni** eğitim
nedeniyle darbecilerde aşırı (zaman zaman gerçeklerden
kopuk) antikomünist ve Amerikancı oluşum;¹²⁹

•Amerikan çıkarlarını savunmada bilinçaltı koşul-
landırılma;¹³⁰

•Bu tür subaylardan olabildiğince çok sayıda ordu-
da bırakılması, ters görüşte olanların olabildiğince tasfiyesi
ya da etkisizleştirilmesi;¹³¹

¹²⁹ SSCB'nin dağılmasının, komünizmin çökmesinin ve Kıbrıs ve
PKK terörü gibi ülkemizin yaşamsal önemdeki sorunlarında
ABD'nin olumsuz tutumunun bu “**oluşum**”u değiştirmiş ya da
değiştirmekte olduğunu da önemle belirtmek gerekir. Bu “**deği-
şim**”in konumuz açısından taşıdığı önem üzerinde genel sonuçta
duracağım.

¹³⁰ Zaman zaman ABD ile TC'nin çıkarları belki aynı yönde olabilir.
Altını çizmek istediğim olgu, darbecilerin hemen her zaman bu
çıkarların aynı yönde olduğunu sanmış bulunmalarıdır.

•Demokratik ya da sivil bir yönetim aracılığı ile yapılamayacak bir uygulamanın iktidara el koyan askeri yönetim aracılığı ile yapılması (şimdilik, ordudan subay tasfiyesi);

•ABD'nin ve yandaşları emperyalist ülkelerin Türkiye'nin bir pazar ve hammadde deposu olarak kalmasını, sanayileşmemesini öngörmeleri ve DP'nin bu modelin dışına çıkmasının onlarda rahatsızlık uyandırmış bulunması; ekonomik açıdan Türkiye'nin kendilerine bütünüyle bağımlı kalmasını istemekte olmaları;

•ABD'nin gerek ülkemizin ekonomik bağımlılığını güvenceye almak, gerekse SSCB'ye karşı Türkiye kalesini tam anlamı ile elde bulundurabilmek için Türkiye'nin kendisine ve yandaşlarına siyasal açıdan da tam bağımlı kalmasının ABD'nin temel yaklaşımı olması;

•27 Mayıs'ın bu gerçeklerin dışında düşünülüp değerlendirilemeyeceği.

Şimdi, önce şu soruyu sormalıyız; ABD, ona "anga-je" olmuş bulunanlar bu gerçeklerin böylece açıkça ortaya konmasından da rahatsız olmayacaklar mıydı? Sorunun yanıtı kendiliğinden yeterince açıktır. İkinci soru: Buna engel olmaya çalışılmayacak mıydı? Bu sorunun yanıtının ne olduğu da 12 Mart ve 12 Eylül dönemlerinde günlük yaşamda görülmüş bulunuyor. Pekiyi, bu gerçekleri en çok kavrayabilecek ve kamuoyunu aydınlatabilecek olanlar kimlerdi? Kuşkusuz, aydınlar. Aydınların, en yoğun olarak ve et-

¹³¹ "Olabildiğince" diyorum: Yoksa, ordumuzun subay kadrosunun tümünün bu nitelikte olduğunu söylemiyorum. Araştırmamız açısından önemli olan, darbe yapanların bu tür subaylar arasından çıkmış olmasıdır.

kin olarak bulundukları biçimde seslerini duyurabildikleri yer, kurum ise üniversiteydi!

O zaman, 27 Mayıs 1960'a değin, baskıcı DP iktidarına karşı 27 Mayısçı subayların en büyük dayanağı olan üniversite öğretim üyelerini yine bu subayların üniversiteden "**tasfiye**" etmesini —hâlâ yadırgayanlar olduğu için söylüyorum— niçin yadırgayalım?

-II-

27 Mayıs ve Üniversite

27 Mayıs'ın Milli Birlik Komitesi, 28 Ekim 1960 günlü ve 10641 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 14 sayılı yasa ile 147 öğretim üyesinin üniversitedeki görevlerine son vermişti.¹³²

147 sayısı, büyük bir sayıdı . Hele, o tarihte yalnızca birkaç üniversitemiz bulunduğu anınsanırsa sayının büyüklüğü daha iyi anlaşılır. 12 Mart ve 12 Eylül'deki öğretim üyesi ayıklamasının, görevden uzaklaştırmanın, "**solcu**"ları ya da öyle sanılanları, o günlerdeki siyasal ortamın elverdiğinden daha "**ileri**" olanları hedeflediği açıkça ortadadır. Fakat 27 Mayıs'ın, 147'lerin görevden uzaklaştırılmalarında herhangi bir ölçütün geçerli olmadığı, bu ayıklamanın bir ilkeden yoksun olduğu, yalnızca birtakım ihbarlara dayanılarak yapıldığı o günden bu yana hep öne sürülen bir görüş olmuştur. Bu görüş, görevden uzaklaştırılan öğretim üyeleri tek tek ele alınp aralarında ne gibi ortak bir yön var diye bakıldığında, ilk ağızda, doğru gibi gözükmemektedir. Buna karşılık, olaya 27 Mayısçılar açısından bakıldığında ise, onların kafalarında bazı başka ölçüt-

¹³² Öğretim üyelerinin listesi bu yasaya ekli cetvelde yer almaktadır.

ler de bulunmakla birlikte, temel düşüncenin “solcu” öğretim üyelerini görevden uzaklaştırmak olduğu görülecektir. Başka bir deyişle, bu 147 öğretim üyesinin büyük çoğunluğu gerçekten de solcu ya da sol eğilimli oldukları için değil, fakat MBK onları genel olarak öyle *sandığı* için görevden uzaklaştırılmışlardır.

Çünkü;

Önce, 27 Mayısçılar’ın “sol” a ne denli düşman olduklarını ve “sol” dan ne anladıklarını görmüş bulunduğu muza göre, **kuramsal olarak**, bu uygulamalarında da aynı dürtü ile davranmış olduklarını, hiç olmazsa bu düşmanlığın ad saptamasında bir rolü bulunmuş olduğunu kabul etmek gerekir.

İkincisi, 147’lerin kendileri bu yargıda idiler. Temel gerekçeleri de, kendileri hakkındaki ihbarları yapanların “gerici” olmalarına dayanıyordu. Örneğin; görevden uzaklaştırılan bu öğretim üyelerinin kurmuş oldukları “147’ler Derneği”nce yayımlanan “147’ler Meselesi-Beyaz Kitap”ta şöyle denmektedir:

“.... Diğer bir tesir de, gericilerden ve türlü gizli emellerin sahiplerinden gelmiştir. Devrimci ve âlim, profesör, doçent ve öğretim yardımcılarının üniversiteden atılması bunu gösteriyor.”¹³³

MKB üyesi Yarbay **Muzaffer Karan**, görevden uzaklaştırma nedenlerini sıralarken “**bilhassa çoğu komünist**” olduğu için bu öğretim üyelerinin üniversitelerden atıldıklarını belirtmiş bulunmaktadır.¹³⁴

Alparslan Türkeş de hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak bir biçimde diyor ki:

¹³³ İstanbul, 1962, s.20.

¹³⁴ Yeni Sabah, 2 Kasım 1960.

“Bu profesörlerin tasfiyesinde, daha ziyade yine üniversite kadrosundaki diğer bir kısım profesörün verdiği raporlar, tavsiyeler rol oynamıştır. Çünkü, biz üniversiteyi tanımıyorduk. Birçok profesörün aşırı solcu, partizan veya ilmen başarısız olduğu veya ahlak bakımından birtakım zaafı bulunduğu hakkında çeşitli raporlar yine üniversiteden verildi.¹³⁵ Bunun üzerine, bu 147 kişinin listesi hazırlandı.”¹³⁶

MBK üyesi General **Mucip Ataklı**, Cumhuriyet Senatosu’nda Tabii Senatör sıfatı ile 1963 Ocağında yaptığı bir konuşmada üniversiteyi hangi gözle gördüğünü açıkça ortaya koymuştur. **Ataklı**, Prof. Dr. **Sadun Aren** gibi “solcu” öğretim üyelerini öğrencilerin “genç dimağlarını zehirlemek” ile suçlamıştır.¹³⁷

“...Üniversite dışında kalacakların seçiminde büyük hatalar yapıldığını, tesir altında kaldığımı, birçok değerli ilim adamına haksızlık edildiğini ve bazı kişilerin layık olmadıkları halde içeride bırakıldığını itiraf etmek isterim” diyen MBK üyesi **Orhan Erkanlı** da şöyle yazıyor:

“Her türlü kanaate, inanışa taarruz ediyorduk; solcusunu da, sağcısını da atıyorduk.”¹³⁸

Burada 27 Mayıs’ın ne denli sol düşmanı olduğunu bir kez daha anımsatarak şu noktaya dikkati çekmek isterim: O günkü koşullarda “sağcı”dan anlaşılan şey, daha çok “gerici”lik yapanlar ve bir oranda da “devrim”e, yani 27 Mayıs’a karşı olanlardı.

¹³⁵ N.İLİCAK; I, s.88.

¹³⁶ Bu raporları verenlerin çoğunun not 12’de belirtildiği biçimde SSCB’de yaşayan soydaşlarımızı, ABD ile SSCB arasındaki çeşitli malzeme olarak kullanan kişiler olduğunu da ayrıca belirtmek gerekir.

¹³⁷ Yön, 30 Ocak 1963.

¹³⁸ O.ERKANLI: “Anılar”...”; s.45.

Ama asıl önemlisi —subay tasfiyesinde olduğu gibi— görevde kalmaları uygun görülenler arasında kimlerin bulunduğudur. Gerçek ölçütü burada aramak gerekir. Öylesine ki, daha o günlerde **Aziz Nesin**, “*Öbür Yüzü*” başlıklı yazısında şunu belirtiyordu:¹³⁹

“147’leri savındığımız zaman bize çok kişi şöyle dedi:

-Nesini savunuyorsunuz bu 147’lerin? Onların içinde küçük çıkarları uğruna DP zorbalığını destekleyenler de, Menderes’e dalkavukluk edenler de var. İçlerinde içten içe devrime karşı olanlar bile var.

Biliyoruz böylelerinin olduğunu. Ama öte yanda 147’lerin içinde Atatürkçüler, ilericiler, devrimciler de var. Başka bir şey daha var; ya geride kalanların arasında neler, kimler var?”

Dediğim gibi, bu ayıklamanın hangi ölçütlerle yapıldığını anlamak için geride kimlerin bırakıldığına bakmak gerekir. Ne var ki, görevden uzaklaştırılmayanlar arasında Atatürkçü, devrimci ve hatta “sol eğilimli” öğretim üyeleri de bulunduğu için bu da yeterli olmayacaktır. Fakat, 1 Kasım 1970 tarihini taşıyan bir belge, 27 Mayısçılar’ın 147’ler olayında, 12 Eylülcüler’in izleyeceği çizgiyi başlattığını kanıtlamaktadır. Bu belge bir telgraf. Telgraf, görevde bırakılan bazı profesör, doçent ve asistanlarca MBK’ye çekilmiş bulunuyor. 147 öğretim üyesinin üniversiteden atılmasını büyük bir coşku ile onayladıklarını, MBK’yi yürekten kutladıklarını belirten bu öğretim üyeleri, bu “*tasfiye*”yi “*üniversitelerimize hürriyetin sıcak güneşini getiren*” bir işlem olarak nitelendirmişler.

Bu gurubun sözcüsü durumundaki öğretim üyesi, ilerdeki yıllarda önce Aydınlar Ocağı’nın kurucusu olacak ve daha sonra da uzun bir süre bu derneğin başkanlığını

¹³⁹ Tanin, 3 Nisan 1961.

yapacaktır. Türk-İslâm Sentezi düşüncesinin ideologlarından olan bu öğretim üyesini Aydınlar Ocağı 1982’de “Üstün Hizmet Armağanı” vererek ödüllendirecektir.

Telgrafı imzalamış olanların büyük bir çoğunluğunu da ilerde yine Aydınlar Ocağı üyesi olarak göreceğiz. 1960’ta meslek yaşamlarında henüz yeni olanlar ise, 12 Eylül döneminde ödüllendirileceklerdir.

Bir ikisi dışında tümü sağcı görüşte olan ve 1960’taki basının “*Telgrafçılar*” dediği bu gurubun içinde bazıları daha çok sivrilecektir. Örneğin daha sonra 12 Eylül’de profesörlüğe yükseltilen biri, doçent olduğu sırada Milliyetçi Hareket Partisi’nin (MHP) sözcüsü durumundaki bir gazetedeki makalesinde orduya sövdüğü savıyla tutuklanacak ve yargılanacaktır!

Bu arada bu gurubun başlıca uğraş alanının SSCB’ye karşı sistemli bir kampanya yürütmek olduğunu da belirtmeden geçmemek gerekir.¹⁴⁰

O günlerde “*Telgrafçılar*” başlıklı yazısında **Emil Galip Sandalcı**’nın büyük bir öngörü ile şunları yazdığına da tanık olmaktadır:¹⁴¹

“Yarının üniversitesini bunlar mı temsil ediyor? İlerde, çeşitli konularda ve memleket meseleleri karşısında üniversite, böyleleri vasıtası ile mi sesini duyuracak, görüşünü açıklayacak? İkinci cumhuriyetin üniversitelerini bunlar mı temsil edecek?”

¹⁴⁰ Burada belirtmek istediğim nokta, SSCB varlığını sürdürürken, bu birlik içinde yaşayan Türkler ile ilgilenmemek ya da bu Türk Cumhuriyetleri üzerindeki Rus baskısına karşı çıkmamak açısından değildir. Eleştirdiğim nokta, ABD ve SSCB arasındaki soğuk savaşta (ve sonrasında da) soydaşlarımızın ABD’nin çıkarları için **malzeme** olarak kullanılmak istenmiş olmasıdır. Kanımca, bu tutum, bu ulusal davaya büyük zarar da vermiştir.

¹⁴¹ Vatan, 3 Kasım 1960.

147 öğretim üyesinin affedilmesinde (görevden alınmasında) kullanılan ilmi ve ahlaki ölçünün temize çıkardığı bu baylar mı?”

Ve biz bugün biliyoruz ki, 12 Eylül yönetimi, Aydınlar Ocaklı öğretim üyeleri ile işbirliği içinde, üstelik onları akademik alanda yükselterek, yönetsel açıdan da en yetkili yerlere getirerek, üniversitelerimizdeki en geniş çaplı tasfiyeyi gerçekleştirmiş bulunuyor. O halde, gelişmelere soğukkanlı bir biçimde, nesnel açıdan bakıldığında, üniversite gerçeği karşısında, 27 Mayısçılar'ın, öğretim üyelerini tutuklayıp duran 12 Martçılar'ın ve yüzlercesini işsiz güçsüz bırakan 12 Eylülcüler'in yaptıkları iş, **özünde** aynıdır.

Aradaki başkalık, 27 Mayısçılar'dan çoğunun sonraki yıllarda bu konudaki yanlışlıklarını anlayıp kabul etmiş olmalarıdır. Örneğin, **Orhan Erkanlı** şöyle diyecektir:¹⁴²

“Üniversite olayında bir sabotaja maruz kalıp kalmadığınızı, kasten hatalara itilip itilmediğinizi bugün dahi düşünmekteyim. Çünkü yapılan isabetsizlikleri, adaletsizlikleri başka türlü izaha imkân göremiyorum. Sonraki yıllarda bu kanunları (tasfiye kanunlarının) hazırlanmasında bize yardımcı olanları yakından tanımak fırsatını buldukça şüphem kuvvetlendi.”¹⁴³

Evet, belki 27 Mayısçılar **“yanıltıldıkları”** için üniversiteyi böylece yaraladılar. Eğer öyle ise, önemli olan, onları kimin bu yanılgıya sürüklediğidir. Şunu öne süremeyiz: 12 Mart ve 12 Eylül'de de üniversite yine aynı uygulamaya hedef olacağına göre, 147'ler olayında perde arkasında olan güç, 12 Mart ve 12 Eylül'de de etkin olan aynı güç değil midir? 12 Mart ve 12 Eylül'de ise, Amerika'nın

¹⁴² **Anılar...**; s.47.

¹⁴³ Sıtkı Ulay'a göre de, üniversiteden çıkarılacakların adlarını belirlerken MBK “maşa” durumuna düşürülmüş, bunu da “kısıtlı isim bildiren kimseler” yapmışlardır (S.ULAY: **Harbiye...**; s.153).

rolü, göreceğimiz gibi çok açık! Gerçek olan şu ki, ülkemizin entelektüel potansiyeli, tarihsel birikim nedeniyle, ekonomik düzeyi ile ölçülemeyecek biçimde yüksektir. Türkiye üzerinde karanlık oyunlar oynanabilmesi için, işte, önce bu oyunları gün ışığına çıkarabilecek olan bu potansiyelin saf dışı bırakılması gerekir. En azından, askeri yönetimler üzerinde çok daha etkili olan ABD'nin bu amaçta olduğunu, yalnız Türkiye açısından değil, öteki askeri yönetimlere sahip ülkeler açısından da biliyoruz. 12 Mart ve 12 Eylül döneminde yaşadığımız aydın ve kitap düşmanlığını nasıl unutabiliriz? Kaldı ki, 12 Eylül'ün "üniversite operasyonu" sonucunda Türkiye Cumhuriyeti üniversitelerinin çoğunun nasıl çağıdışı ve ülke sorunları ile ilgisiz bir duruma getirildiğini bilmiyor muyuz?¹⁴⁴

Üniversite öğretim üyelerine 1985'te verilen ve daha sonra YÖK tarafından "*Türkiye'de Anarşi ve Terörün Sebepleri Ve Hedefleri*" adı altında kitap olarak yayınlanan konferansta ülkemize yönelen "**tehdit odaklarının temaları**" olarak hangi konuların gösterilmiş olduğuna bakarsak bu söylediklerim daha iyi anlaşılacaktır. Çünkü, şu konuların ele alınıp işlenmesi, üzerlerinde yazılıp çizilmesi tehlikeli, sakıncalı, yıkıcı olarak değerlendirilmektedir.¹⁴⁵

- Hak, adalet, eşitlik, özgürlük
- Emperyalizm, sömürü, geri kalmışlık
- Dünya ve bölge barışı
- Uydu devlet imajı... "¹⁴⁶/¹⁴⁷

¹⁴⁴ Bu konu, ilerde 12 Eylül dönemi incelenirken ayrıca ele alınacaktır.

¹⁴⁵ (Basıldığı yer ve tarih gösterilmemiş), s.218.

¹⁴⁶ Bu konferans az da olsa bazı gerçekleri yansıtan yönleri bulunmakla birlikte özünde 12 Eylülü savunmak ve ideolojisini açıklamak amacı ile verilmiştir.

İnsanın aklını başına toplaması, elini vicdanına koymas ı gerek: Bu “tema”ların ele alınması **kimin** için bir tehdit oluşturabilir? Özellikle, emperyalistler, sömürücüler, başka ülkeleri geri bırakt ır anlar, dünya ve bölge barış ını bozanlar için değil mi? Emperyalist, sömürücü... devletlerin baş ında Amerika gelmiyor mu?

-III- Sonuç

Ancak haksızlık etmemek de gerekir. 27 Mayısç ılar ile öteki darbecileri “niyet”leri açısından aynı kefeye koymayacağ ımız gibi, 12 Martç ılar’ın ve 12 Eylülcüler’in birer birey olarak niyetlerinin ne olduğunu da kesin olarak belirleyemeyiz. Fakat, ş u bir olgudur: Tarih, “niyet”lere değil, objektif sonuçlara bakılarak yazılıyor. Objektif olarak ise, 147’ler olay ının sonuçları, ileriye dönük olarak, ş unlar olmuştur:

1)Üniversite, bundan böyle kolaylıkla iktidardan kaynaklanan bask ıların hedefi olabilm iştir.

2)Üniversitelerde, kendinden yana olmayanların ayağ ını her türlü yola başvurarak kaydırmayı meslek edinen, tutucu, hatta gerici öğretim üyesi tipi bu tasfiye iş lemi sırasında belirginleş miştir. Bunun bir sonucu da, üniversitenin bilimsel düzeyinden çok ş ey yitirmesi olmuştur.

3)O güne değ in ordu ve aydınlar arasındaki iş birliğ i ve dayanış ma, 147’ler olay ı ile bir daha neredeyse onulmayacak bir yara almıştır. Bunun sonraki sonucu ise, 12

¹⁴⁷ Öteki “temalar” da ş unlar: “Milli, dini ve tarihi değ erlerin çağ dı ş ı olduğ u/batıl ve gayrimilli yönetim/tek lider milli iktidar / diğ erleri.”

Mart'ta ve 12 Eylül'de askeri yönetimin artık üniversiteyi ve aydınları hiçe sayabilmesi ve hatta tehlikeli görebilmesi olmuştur. Nasıl unutabiliriz **Kenan Evren'in Vahdettin'in** de bir "*aydın*" olduğunu söylediğini?

Tüm bu söylediklerimizden 27 Mayısçılar açısından çıkarılması gereken genel sonuç şudur: 27 Mayısçılar, tüm iyi niyetlerine karşın aldıkları eğitim biçimi ve gördükleri koşullandırma sonucunda hedeflerinden sapmış, sapmakla da kalmamışlar, daha düne değin DP iktidarına karşı hukuk ve özgürlük cephesinde birlikte savaştıkları aydınları ve üniversite hocalarını sırtlarından hançerlemişlerdir. O cephe arkadaşları ki, **Menderes** onlar için *kara ciüppeliler* diyordu! Elleri hançeri tutuşturanlar ise, 27 Mayıs'ın hedefi olarak gösterilen özgürlükçü düzenin ne denli düşmanı olduğunu ilerde kendileri kanıtlayacaklardır.

Böylesine bir yanılğı, bilinçli olamazdı. Onun için diyorum ki, 27 Mayısçılar "*kullanılmışlardır*". DP, bir profesörü görevden almıştı. Gücü yetmedi, göreve iade etmek zorunda kaldı. O gün için hiçbir sivil iktidar —tıpkı subay tasfiyesinde olduğu gibi— 147 öğretim üyesini birden işten atamazdı. Kendi istese bile bir sivil iktidarın yapamayacağı bir iş, böylece askerlerce yapılmış oldu.¹⁴⁸

147'ler olayı 27 Mayıs'ın, 12 Mart ve 12 Eylül ile birlikte ele alınmasını gerektiren bir olgudur.

¹⁴⁸ DP iktidarının Milli Eğitim Bakanlarından Celal Yardımcı, "(Görevden) aldığımız bir kişiydi. Ama 27 Mayısçılar ne yaptı? 147 profesörün birden defterini dürdü" (N.İLİCAK, II, s.402) derken bir gerçeği söylemiş olmaktadır.

12 MART'A GİDEN YOLDA AMERİKA

-I-

27 Mayıs'ın Etkisi

12 Mart Muhtırası'nı verenler, 12 Mart 1971'e ulaşan yolda ilk adımlarını 27 Mayıs ile atmışlardır.

Bu, hem bu kitabın başından bu yana belirtilen gerçekler açısından, hem de 27 Mayıs'ın getirdiği olumlu gelişmelere kimi iç ve dış çevrelerin katlanamamaları nedeniyle böyledir.

Belirtmiş olduğum gibi, 27 Mayıs ile birlikte ordunun siyasal yaşama doğrudan karışmasının yolu açıldığından, 12 Mart bu çizgideki ikinci durak olmuştur. 1960'ı izleyen yıllara bakıldığında, ordu içinde bir askeri müdahale daha yapmak amacı ile çok sayıda gurup ya da örgütlerin oluştuğu, ihtilal protokollerinin imzalandığı, hatta Kurmay Albay **Talat Aydemir** önderliğinde iki darbe girişiminde bulunduğu görülür. 12 Mart 1971 muhtırasını verenler de bu gurup ve örgütlerden biridir. Bu guruplar ya da örgütler içinde yer alan subayların sonradan kaleme aldıkları anıları okunduğunda hemen tümünün çıkış noktasının 27 Mayıs olduğu belirgin bir biçimde görülmektedir.

Ne var ki, üzerinde özellikle ve altını çizerek durduğum gibi, ABD etkisi ve yönlendirmesi, o dönemde kendilerinininkinden başka bir anlayışla toplumsal sorunlara eğilen herkesin komünist olarak görülmesi, ordudan ve

üniversiteden tasfiye yapılması gibi 12 Mart ile ortak yönlerinin yanı başında 27 Mayıs'ı, 12 Mart'tan ayıran başlıca özelliği, onun 1961 Anayasası, bireysel, siyasal ve toplumsal alanlarda sağladığı hak ve özgürlükler, yürütme erkinin karşısında yargıyı güçlendirmesi, yürütmenin etkinliğini sırlandıracak özerk kurumlar kurması vb. ile ellerinde bulunduracakları mutlak siyasal iktidar aracılığı ile çıkarlarını diledikleri gibi gerçekleştirmek ve kollamak amacıyla olan sömürücü çevreleri engelleyen ve böyle mutlak bir iktidarı kendi yörüngesine çekerek istediklerini yaptırmak isteyen dış güçlerin tepkisini doğuran bir anayasa idi. 1961 Anayasası'nın sağladığı bu ortamdan en çok yararlanan da, Türk solu olmuştu. Solun gelişmesi ise, egemen güçleri tedirgin eden bir başka olguydu.

Öte yandan, 1961 Anayasası'nın temellerini attığı yeni toplumsal ve siyasal düzen, yalnız solun gelişmesine olanak sağlamakla kalmamıştı. Bu anayasa ile düşünce özgürlüğünün, yine belli kısıtlamalarla olsa da, yaşama geçirilmesini de içerdiğinden, sol dışında kalan çevreler de ülkesel ve toplumsal sorunlara eğilmekte, bunlara çözüm aramakta gecikmeyecekti.

Gelişmelere daha başka bir açıdan bakarsak görürüz ki, 27 Mayıs 1960 öncesinde toplumsal ve siyasal tartışmalar CHP-DP ekseninde iken, sonraki tarihlerde giderek Türkiye'nin iç ve dış temel sorunları gündem maddeleri olmuştur. Buna koştur olarak gözlemlenen gelişme ise, bir yandan ulusal, ama bir yandan da sınıfsal bilincin gelişmekte olmasıdır.

Üzerinde önemle durulması gereken bir başka tarihsel gerçek ise şudur: 1961-1971 döneminin; yurtseverlerin Türkiye'nin ABD'ye ve NATO'ya aşırı ve koşulsuz bağlılığını sorguladığı, buna tepki gösterdiği, **Mustafa Kemal'**

in tam bağımsızlık ve ulusçuluk ilkesi bayrağını yeniden yükseltmek istediği bir dönem olmasıdır. Ama bu dönem, aynı zamanda, ABD'nin dünyanın dört bir köşesinde emperyalist amaçlarını her yola başvurarak uygulamaya geçirdiği dönemdir de. Bu nedenle de, ülkemizdeki bu gelişmeler ile ABD'nin çıkarları arasında açık bir çelişki ortaya çıkmış bulunuyordu.

12 Mart'ın, 1961 Anayasası'nı nasıl yozlaştırdığını, komünizm ve anarşi ile savaşım maskesi altında toplumsal ve bireysel hak ve özgürlükleri nasıl tırpanladığı, Atatürkçü ve laik düşünceyi, bunları savunanları nasıl hasım olarak gördüğü, ülkemizi ABD'nin yörüngesine nasıl daha da oturttuğu bilinmeyen gerçekler değil. Ben yine de bunlardan bazılarını yeri geldikçe daha sonra kısaca değineceğim. Burada şunu belirteyim ki, ABD ve 12 Mart arasındaki bağlantıyı daha irdelemeye başlamadan da, şu aşamada çizdiğimiz bu tablo bile 12 Mart'ın ABD'nin çıkarları doğrultusunda bir askeri müdahale olduğunu göstermeye yeter. 12 Mart muhtırası, *"emperyalizme Anadolu'dan tekrar uzanacak namluları sindirme ve sömürme doğrultusunda kızıştırılıp oluşturulan ve bu ülke halkının başına geçirilen Amerika kılıhı"* olarak tanımlayan, 12 Mart yönetiminin ordudan tasfiye ettiği bir subay olan Amiral **Vedii Bilget**'in şu sözleri, 12 Mart'a giden yolu yalın, doğru ve özlü bir biçimde çizmektedir:

"...Burjuvazi, Türkiye gibi çağının gerisinde bıraktırılmış ülkelerde, kapitalizmden tekelliliğe doğru sıçramalar yaparken, birtakım tutkulara saplanır. Devlet bürokrasisini tümüyle kendine bağlamak, emekçi sınıfların demokrasi mücadelesini engellemek, tüm ulusal güç ve kaynakları yalnızca kendi yararına araç edinmek, bu tutkuların önde gelenleridir. Türk tekellci burjuvazisi de, bu yöntemlerden payına düşeni gerçekleştirmede

sakınca görmedi. <Yahya Han formülü> yeşil ışık yakmıştı bir kez. Artık yol almak kolaydı. Yöntem, iç savaş tehdidiydi.

Küçük burjuvazinin baskı gurupları emekçi sınıfları ile çatıştırılacak, bu arada ordunun da demokrasiye inanmışlığı kırılacaktı. Dıştan körüklenen, içten pekiştirilen ekonomik kriz, birdenbire siyasi krize dönüştürülecekti. İşte bunlar gerçekleşirse, demokrasi kilitlenecek ve kökeni devrime dayalı cumhuriyet ordumuz da bu kargaşanın ortasına itilecekti. Yöntem, uygulamaya döküldü.

Yabancı sermaye ile içli dışlı olmuş yerli sermaye çevresi, arasına fesat soktukları gençlik eylemleriyle, <Türkiye'nin, anarşik olayların kazanında kaynayan, her gün asayiş tellerinin biraz daha gerildiği, her vatandaşın sinirinin yıprandığı, demokrasinin temellerinin gümbür gümbür sarsıldığı> bir ortama girildiğinden yakınırl oldular. Demokrasiyi yok etmek isteyen bu çevreler, demokrasiyi savunma maskesi altına sinerek, geniş halk yığınlarına korku aşıladılar. Evrensel sermaye kutbunun sözcüsü bazı basın organları da, yel ekip fırtına biçerek, 12 Marta neden oluşturmak için tüm kurumlarını seferber ettiler. Emekçi sınıfların sindirmeyi amaçlanmış gözü dönmüş burjuvazi, garip bir rastlantı olarak(!) bu ortamın oluşturulması için CIA'nın tüm halkçı hükümetlere karşı eyleme geçtiği bir dönemi seçti. Tekelci sermaye çevreleri, kendilerinin yaratıp yine kendilerinin kışkırttıkları anarşik eylemlerle, orduyu bir iç savaş tehdidinde çözüm getirmeye zorluyordu...¹⁴⁹

¹⁴⁹ Emekli Amiral Vedii Bilget'in açıklaması (Muhsin Batur'un Milliyet'te, Celil Gürkan'ın Cumhuriyet'te yayımlanan yazı dizileri ile ilgili olarak), Cumhuriyet, 17 Kasım 1985.

Demirel'e Göre 12 Mart ve Amerika

12 Mart 1971 Muhtırası'nı alan, **Süleyman Demirel**'in başında bulunduğu hükümet, aynı gün istifa etti. Oysa, Başbakan **Süleyman Demirel**, özel girişimciliği ve kapitali savunan, başka bir deyişle de burjuvaziden yana olan, iktidara gelirken ABD'nin desteğini arkasına almış bulunan ve hatta ABD Başkanı **Johnson** ile yan yana çekilmiş fotoğrafını seçimlerde propaganda aracı olarak kullanan, yabancı kapitale kolaylıklar sağlayan bir başbakandı. Ama muhtıra ile başbakanlıktan düşen de oydu. 12 Eylül 1980 darbesinde de, iktidardan düşürülen, partisi kapatılan, hatta kişisel özgürlüğünden yoksun bırakılan başbakan, yine **Demirel** olacaktır. İlk bakışta bir çelişki gibi görülen bu durumun nedeni nasıl açıklanabilir? Bir çelişki gibi görünen dememdeki bir başka neden de 12 Mart ve 12 Eylül yönetimlerinin iç siyasal alandaki hemen hemen tüm uygulamalarının **Demirel**'in gönlünde yatan uygulamalar olmasıdır. 12 Mart'taki bir başka çelişki de, **Demirel**'in partisinin kapatılmamasına, kendisinin de milletvekili olarak yasama görevini sürdürmesine, Millet Meclisi ve Senato başkanlarının yerlerini korumalarına, Cumhurbaşkanı'nın da yerinde kalmasına karşın **Demirel**'in başbakanlıktan düşürülmüş bulunmasıdır.

Bizim konumuz, müdahalelerin arkasındaki Amerika. Bu nedenle, 12 Mart ya da 12 Eylül'ü genel olarak ele alacak değilim. Bu, konu dışındadır. Bundan dolayı da, **Demirel**'in 12 Martı değerlendirmesini ABD açısından göreceğiz. Ben, Milliyet için hazırladığım ve bu gazetede 11-20 Ocak 1991'de yayımlanan "*Türkiye'de Askeri Müdahaleler Ve Amerika*" başlıklı yazı dizisi için yaptığım çalışmalar

sırasında 12 Martı bu açıdan değerlendirmesini Demirel'den istemiştin Demirel'e sorduğum soru şöyleydi: "Sizden ABD ne yapmanızı ya da ne yapmamanızı istemişti de siz bu isteği yerine getirmediğiniz? 12 Mart'ın ve 12 Eylül'ün yapılmasında bu durumun bir etkisi var mı? Varsa nedir?"

Soru, bu denli açık ve kesindi. Dahası, herhalde hiç kimse Süleyman Demirel'in bir komünist ya da bir Amerikan düşmanı olduğunu öne sürmeye kalkışamaz. O halde, önce 2. Dünya Savaşı bitiminde ortaya çıkan Sovyet tehdidi nedeniyle ABD'nin ve Batı'nın desteğine niçin gerek duyulduğu, ancak bu desteğin bir süre sonra ABD ve Türkiye arasında "mesafesiz", gereğinden çok içli dışlı bir ilişkiye dönüştüğü üzerinde duran ve bu arada,

"Devletten devlete olan münasebetler mesafe ister. Ne zaman ki, bu mesafe ortadan kaldırılır, şu veya bu sebeple içli dışlı hale getirilirse, onun neticeleri de ağır olur. Bunu, Osmanlı yaşamıştır. Cumhuriyet dönemi, kendi ayağının üzerinde durma dönemidir. Cumhuriyeti kuranlar, haklı olarak bana göre, Türkiye'nin toprak bütünlüğünün, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin bağımsızlığı tümüyle kaybetmeye ramak kalmıştır. Bunu kurtarmayı başardıktan sonra aç duralım, susuz duralım ama kendi bağımsızlığımızı, kendi varlığımızı muhafaza edelim noktasına titizlik göstermişlerdir. Bakın bu dönemlere, dışarıya borçlanma yoktur. Halbuki yanmış yıkılmış bir memleket, elde edebildiği kaynakları millileştirmeye, demiryolları gibi tesisler yapmaya sarfetmiştir. Kendi refahına sarfedebileceği kaynakları bile borç (Osmanlı borçları) ödemeye vermiştir"

diyen ve ancak Sovyet tehdidi üzerine başlayan gelişmeler içinde uzun süre Türkiye'nin kendisine bir dış siyasa üretmediğini, ABD'nin çizdiği çizgide yürüdüğünü belirten Demirel sözlerini şöyle sürdürecekti:

"Biz komşularınızla iyi münasebetler içinde olmaya, ticari ve kültürel münasebetlerinizi geliştirmeye, etrafınızda bir dostluk halesi kurmaya giriştiğimiz zaman Birleşik Amerika Devletleri bundan rahatsız oldu. Billhassa bizim Sovyetlerle münasebetlerinizi düzeltmeye girişmemizden rahatsız oldu.

SSCB ile nasıl aradaki sorunları çözmek için görüşmeler yapıldığını anlatan **Demirel**'in, Sovyetler'in aradaki uyumsuzlukların **Stalin**'in hatası olduğunu vurguladıklarını belirttiikten sonra da dediği şuydu:

"Kosigin bana aynen şöyle söyledi: <Stalin'in işidir o. Biz şimdi politikanızı tamamen değiştirdik.> Bu sırada Kruşçev de gitmiş, yerine Brejnev gelmişti. Kosigin, <Biz yeni bir politika izliyoruz, eski politikaları tasvip etmiyoruz> dedi. Bu, önemli bir aşamaydı. Biz bundan kaçmadık. Şimdi biz Sovyetler Birliği'ne yaklaşınca Birleşik Amerika Devletleri bundan rahatsız oldu. İlk mesele buradan başlar."

Bu gerçeği böylece açıkça ortaya koyan **Demirel**'in Amerika ve Türkiye arasındaki ilişkiler açısından vurgulamak istediği iki önemli gelişme vardı:

"Bununla birlikte iki şeyi söylemem lazım. Türkiye, Amerika ile içli dışlı olmuştu. Münasebetler, devletten devlete olan münasebeti biraz aşmış bulunuyordu. Bunu nerede görüyorsunuz dersiniz, şurada görüyoruz: Antlaşmalar yapmışız, bunlar <ikili antlaşmalar> diye sonra çok tartışılmıştır. Mesela, iki taraftan iki yüzbaşı oturmuş bir mektup imzalamışlar, bu da antlaşma olmuş. Hemen hemen yüzlerce böyle misal ortaya çıkmıştır. Biz döndük dedik ki, bunları devletten devlete münasebet haline getirelim. Birinci gelişme budur. Yani gelin bu münasebetlere biraz resmiyet kazandıralım. Devlet muamelesi resmiyeti kazandıralım. Bütün o antlaşmalar gözden geçirilmiş(tir). Bu, dört sene sürmüştür. Sonra bunların tümünü tek bir antlaşmanın içinde topladık, bir kısmını iptal ettik."

Demirel'in dikkatleri çekmek istediği ikinci gelişme de şu:

“Sovyetler bir U-2 uçağı düşürdüler. Bu U-2 uçağı İncirlik'ten kalkmış. Çok iyi hatırlıyorum. Ankara'da Sovyetler'le müzakerelerde bulunurken, ilk müzakerelerdir bunlar, Kosigin bundan şikâyet etti. Bu iyi komşuluğa yakışmaz, dedi. Biz düşündük, hakikaten dediği laf doğrudur. Sonra askerlerimize sorduk bize lazım mıdır bu uçağı çektiği fotoğraflar. Hayır, dediler, bunlar bize lazım değil, Pentagon'a lazımdır, biz bunların çok zaman neticelerini dahi bilmeyiz. Biz de Ruslara Boğaz'ın önünde bulundurdıkları hidrografi gemilerini şikâyet ettik. Çekin dedik hidrografi gemisini, biz de U-2 uçaklarına izin vermeyiz. Biz U-2 uçaklarının uçuşunu durdurmuşuzdur ve Birleşik Amerika'ya demişizdir ki, buradan uçmayın. Hoşlanmamışlardır bundan.

Bundan ve ikili antlaşmaların derlenip toplanmasından hoşlanmamışlardır. Miinasebetlerimizde sıkı fıkılık yerine devletten devlete miinasebet tesisinden hoşlanmamışlardır. Çünkü öyle kolaylarına geliyordu. Sanki kendi ülkelerinin bir parçası gibi Türkiye'yi kullanır durumda olmaları kolaylarına geliyordu.”

12 Mart'a giden yolda ABD'nin rolünü belirlerken **Demirel**'in üzerinde durmak gereğini duyduğu bir konu da ABD'nin Türkiye'nin kalkınmasına ve gelişmesine gösterdiği tepki olacaktı:

“Bizim 1967'de bazı projelerimiz vardı. Maden kaynaklarımızı kullanmakta çok sıkıntı içindeydik. Biz cevher ilraç eder, metal ithal ederdik. Mesela 5 ton cevher veririz, karşılığında 1 ton metal alırız. Soyulmadır bu. Bu cevheri işleyen fabrikalar kırmak düşüncesindeydim, zaten devletin de bir planı vardı, o plana da bunu koymuştuk. Bir demir-çelik fabrikası daha yapalım, bir alüminyum, çinko, kurşun ferrokrom, boraks, cıva, krom-manyezit, volfram fabrikası yapalım istiyorduk.

Bir de o günkü şartlar içinde Türkiye'nin rafinerilerinin kapasiteleri hemen hemen yleydi: Mersin'deki rafineri 3 milyon ton, İzmit 1 milyon ton, Batman 4.5 ton. Yine Türkiye, ham petrol yerine işlenmiş petrol aldıa çok para ödüyor dışarıya. Biz de rafineri kapasitelerini arttıralım, yeni rafineri yapalım dedik. Ayrıca, Mersin ile İzmit arasında bir rafineri yok. Taşıma yapıyorsunuz. Bunun ortası İzmir'dir. İzmir civarında bir rafineri yapalım; bir de İstanbul ile Hopa arasında rafineri yok, mesela Samsun, Trabzon gibi bir yerde bir rafineri yapılabilir; belki erkendir ama münasip bir zamanda Orta Anadolu'da bir yere de rafineri yapalım ki, taşımacılıktan kurtulalım gibi düşüncelerimiz vardı... Bunları batılılara yledik. Bunları finanse eder misiniz, dedik. Etmeyiz dediler. Sovyetlere sorduk, siz bunları finanse eder misiniz? Ederiz, dediler.

Sovyetler ile müzakere ettik, bunların inşaasına geçtik.

Bundan da rahatsız oldular. Batı rahatsız oldu bundan. Gayet iyi hatırlıyorum, 1967'de Amerikan Sefiri Başbakanlığa geldi, beni ziyaret etti. Hl gözümün önünde olay. Kapıdan girdi, daha oturmadan. <Are you changing axis?> diye bana sordu. Yani, <Aks mı değiştiriyorsunuz?>. Sovyetlerle bizim mnasibetlerimizi diizeltmemizden çok rahatsız olmuştu Amerika."

Pekiye, bu çizilen tablodan başta ABD olmak üzere Batı'nın Türkiye'nin özkaynakları ile kalkınmasından yana olmadığı sonucunu çıkarmamız gerekmiyor muydu? **Demirel**'in bu soruya verdiği yanıt da şöyle:

"Türkiye aslında şu anda batı için büyük bir pazar değil. Buna rağmen, ne olursa olsun, ilerde önemli bir pazar olur düşüncesi içinde olmuşlardır. Batı Türkiye'nin sanayileşmesini istemiştir veya mümkün görmemiştir. Bize tavsiye edilen tarımdır ve light industry, yani hafif endüstridir ve ağır sanayi ve sanayileşmenin diğer kollarını pek hoş karşılamamışlardır. Türkiye'nin sanayileşmesini batı kabullenmemiştir. Barker raporundaki bakış

da odur, bundan sonra tavsiyeler de hep tarım ve hafif sanayi istikametinde olmuştur. Ama Türkiye, 50'li, 60'lı ve 70'li yıllarda bunu dinlemedi, sanayileşmeyi geniş çapta yaptı. Tabii henüz o sanayileşmenin eşiğindeyiz, ama o rapora bakılsaydı Türkiye'nin elinde bugünkü sanayi olmazdı..."

Şu sözler de yine Demirel'in: "Türkiye artık <Viable>, yani kendi kendine ayakta durabilir bir ekonomik yapı kazanmak üzere oluşu sırasında ayağı takılıyor, tökezleniyor... Mukayese ve yorumu siz yapınız."¹⁵⁰

Demirel'in 12 Martta Amerika'nın rolü konusunda üzerinde durduğu bir başka gelişme de haşhaş ekiminin yasaklanması. Bu alandaki gelişmeleri ayrı bir başlık altında ele alacağım. Şunu da şimdiden belirteyim: 12 Mart döneminde, Demirel ve onun başında bulunduğu Adalet Partisi (AP), çoğu yerde bu yönetimin dünyaya bakış açısını paylaşmış ve hatta 12 Mart'tan kendi amaçları doğrultusunda yararlanmıştır. Yeri geldikçe buna da değinilecek. Ancak bu durum, 12 Mart darbesinin Demirel hükümetini düşürdüğü gerçeğini değiştirmemektedir.

-III-

12 Mart Öncesinde

Türk-Amerikan-Sovyet İlişkileri

Görüldüğü gibi Demirel, 12 Mart 1971 müdahalesinde ABD'nin etkisi olduğunu, nedenlerini de belirterek, öne sürmektedir. Demirel'in söylediklerini 12 Mart 1971 öncesinde Demirel hükümetinin ABD ve SSCB'ye karşı

¹⁵⁰ GÜNERİ CİVAOĞLU: "12 Mart'ı Demirel Anlatıyor"; Tercüman, 19 Mart 1978.

izlediği siyasa ve SSCB ile geliştirilen ilişkilerin Türkiye'nin ekonomisi üzerindeki yansımaları somut olayları izleyerek incelersek konu daha bir açıklığa kavuşacaktır.

Ancak konuyu daha iyi değerlendirebilmemiz için üzerinde durmamız gereken ilk somut gelişme, AP'nin tek başına iktidar olduğu tarihten iki yıl öncesine giderek 1963 Ağustosunda ABD ile SSCB'nin Moskova'da nükleer deneyleri sınırlayan bir antlaşmayı imzalamaları olmalıdır. Bu antlaşmanın imzalanması ile birlikte bu iki devlet arasındaki ilişkilerde bir yumuşama (detente) başlamış oluyordu. Bu yumuşama giderek artacaktır. Bunun Türkiye açısından anlamı ise, ABD'nin SSCB'ye karşı Türkiye'ye eskisine oranla daha az gereksinme duymasıdır. Öte yandan, bu gelişme ile eşanlamlı olarak Çin Halk Cumhuriyeti, SSCB'den bağımsız bir dış siyasa izlemeye koyularak uluslararası ilişkilerde yeni bir etken olarak belirlemekte ve ABD'nin bu devlete olan ilgisi artmaktadır. Bir başka gelişme de, "üçüncü dünya ülkeleri"nin uluslararası platformda yerlerini almaya başlamalarıdır.

Bir yandan uluslararası alandaki bu yumuşama ve çok kutupluluk, bir yandan da Kıbrıs olayları karşısında Türkiye'nin gösterdiği haklı tepki üzerine ABD Cumhurbaşkanı **Johnson**'un Haziran 1964'te Başbakan **İsmet İnönü**'ye gönderdiği mektup ve bu haklı davamızda Birleşmiş Milletler'de Türkiye'nin karşılaştığı yalnızlık, dış siyasamızın yeni bir çizgiye oturtulması gerektiğini gözler önüne seriyordu. **Johnson**, bu mektubunda, Türkiye'nin Kıbrıs'ta uluslararası antlaşmalardan doğan haklarını yadsıyor, Kıbrıs nedeniyle SSCB Türkiye'ye saldıracak olursa NATO'nun Türkiye'yi savunmayacağını belirtiyor, daha da önemlisi mektubunda kullandığı anlatım biçimi ile ülkemizi

küçük düşürüyordu. İnönü ise, Johnson'a verdiği yanıtta şöyle diyecekti:

*"Mesajımızın, Kıbrıs'ta giriştiği bir hareket neticesinde Sovyetlerin müdahalesine maruz kaldığı takdirde, NATO müttefiklerinin Türkiye'yi müdafaa mükellefiyetleri hususunda tereddüt izhar eden kısmı, NATO İttifakının mahiyeti ve temel prensipleri bakımından aramızda büyük görüş farkı olduğu intibahı vermektedir. İtiraf edeyim ki, bu, bizim için büyük bir teessür ve ciddi bir endişe kaynağı olmuştur. NATO müttefiklerinin herhangi birine yapılacak tecaviüz, tecaviüz eden tarafından tabiatı ile daima haklı gösterilmeye çalışılacaktır. NATO'nun bünyesi, mütecavizin iddialarına kapılacak kadar zayıfsa, hakikaten tedaviye muhtaç demektir. Bizim anlayışımıza göre, Atlantik Antlaşması, üye devletlere, taarruza uğrayan üyeye derhal yardım etmek ve cibesiini yüklemektedir. Her üye devletin takdirine bırakılmış olan husus, bu yardımın sadece mahiyet ve vüsatıdır."*¹⁵¹

Öte yandan, Türkiye'nin Kıbrıs ile ilgili tartışmasız olması gereken haklılığı öbür Batılı ülkelerce de desteklenmemekte, hatta Türkiye'nin girişimleri engellenmektedir.

Süleyman Demirel'in başında bulunduğu AP, işte bu ortamda iktidara gelmiştir. Bu ortam, **Demirel** ve hükümetini nasıl etkilemiştir? **Mehmet Gönübol** ve **Ömer Kürkçüoğlu**'nun bu soruya verdikleri yanıt şöyle:

"Bu iktidar batı ile mevcut ilişkilerini zedelemeyen, Türkiye'nin <Doğulu> devletlerle gerginliğini hâlâ sürdüren ilişkilerini <normalleştirmek> ve geliştirmekte olan devletler, özellikle geliştirmekte olan komşu devletlerle iyi ilişkiler kurmak çabasına

¹⁵¹ MEHMET GÖNLÜBOL-ÖMER KÜRKÇÜOĞLU: 1965-1973 Dönemi Türk Dış Politikası"; Olaylarla Türk Dış Politikası; C.I, 1919-1973'de, 4.basım, AÜSBF yyn., Ankara, 1977, s.517-518.

girişmiştir. Bu davranış öyle bilinçli olmuştur ki, 1965'ten sonra Türk hükümetlerinin başbakanı olan Süleyman Demirel, 12 Mart 1971 askeri müdahalesi üzerine bu görevinden ayrıldıktan sonra yaptığı bir mülakatta <Türkiye'de hiçbir başbakan Birleşik Amerika'ya benim kadar 'hayır' dememiştir> biçiminde konuşmuştur."¹⁵²

Ancak bu değerlendirmenin dış siyaseti iç koşullardan soyutlayarak yapıldığını da belirtmek gerekir. Konuya daha gerçekçi bir biçimde yaklaşan İsmail Cem'in bütünüyle katıldığı değerlendirme, gelişmeleri daha bir yerli yerine oturtmaktadır:

"1965-1970'in Adalet Partisi iktidarı, öncelikle temsil ettiği sınıf ve zümrelerin o dönemdeki özellikleri ve yararlarını yansıtan bir dış politika uygulamıştır. Bu objektif çerçevede, AP yönetimine o dönemde egemen olan, her ne pahasına olursa olsun hızlı büyüme tutkusudur; gelişen burjuvazilere özgü pervasızlıktır ve Demirel'in deyişiyle <büyüyen bir Türkiye'nin menfaati uyarınca her zamankinden çok dış ilişkilerin kurulması, değişik sahalarda ihtiyacı olan milletlerarası işbirliğini yapmasıdır.> (Politika, 24 Mart 1976, İsmail Cem'in 1 Aralık 1971'de Süleyman Demirel ile yaptığı özel mülakat).

Dönem iktidarı açısından, hızlı ekonomik büyümenin önkoşulları neyse, bunlar, temel dış ideolojik seçmeden sapılmaksızın yerine getirilmelidir. Başka bir deyişle, aranan uzun vadeli dış krediler, yeni pazarlar, komşularla iyi ilişkilerse, bunların gereği yapılmalıdır. Bu yapılırken de NATO'dan ayrılmak, tarafsızlık gibi bir mesele yoktur ortada. Sadece, mevcut dış siyaset çizgisini kısa süreli ekonomik yararlar gereğince bir ölçüde alınlmışın dışına taşımak vardır. Ancak bu bile, Ortadoğu konjonktürünün kritik 1965-1970 dönemi için <ihtilal> anlamın-

¹⁵² A.y., s.520.

dadır; ekonomik büyümenin gerektirdiği çok yönlü dış ilişkiler ve açılış, bir dengeyi önemli ölçüde rahatsız edebilmiştir.”¹⁵³

Bu arada temelinde bu gerçek bulunan çerçevede SSCB Başbakanı **A.Kosigin**, 20-27 Aralık 1966 tarihleri arasında Türkiye’yi ziyaret edecektir. Bu, SSCB’nin bir başbakanının ilk kez ülkemize gelmesi demektir. Bunu, 25 Mart 1967’te TC ile SSCB arasında, Türkiye’de kurulacak yedi sanayi birimi için teknik ve parasal yardım antlaşmasının imzalanması izledi. 19-29 Eylül 1967 tarihleri arasında Başbakan **Süleyman Demirel**, SSCB’yi ziyaret etti. Böylece düzelen ilişkiler sonucunda şu gelişmelerin olduğunu görüyoruz:¹⁵⁴

- 19 Nisan 1968 : İstanbul-Moskova aktarmasız yataklı vagon treni seferi antlaşması.
- 7 Mayıs 1968 : Üçüncü Demir-Çelik Sanayii ön proje antlaşması.
- 19 Haziran 1968 : Arpaçay Barajı protokolünün imzalanması.
- 23 Haziran 1968 : Sovyet uzmanlarından oluşan bir kurulun Türkiye’ye gelmesi.
- 8-12 Temmuz 1968 : Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil’in SSCB’yi ziyaret etmesi.
- 10 Ekim 1969 : İskenderun Demir-Çelik Sanayii ile ilgi antlaşmanın imzalanması.
- 10-21 Kasım 1969 : Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’ın SSCB’yi ziyareti.
- 16-23 Mayıs 1970 : SSCB Dışişleri Bakan Yardımcısı

¹⁵³ İSMAİL CEM: **Tarih Açısından 12 Mart, C.II- Tarihteki Yeri ve Sonuçları**; Cem yyn., İstanbul, 1977, s.16-17.

¹⁵⁴ M.GÖNLÜBOL-E.KÜRKÇÜOĞLU: s.549-550.

Vladimir M. Vinogradov'un
Türkiye'yi ziyareti.

Gelişmelere salt sanayileşme açısından bakarsak, Aliğa Petrol Rafinerisi, Üçüncü Demir-Çelik Sanayii ve Seydişehir Alüminyum İşletmeleri Sovyet yardımı ile gerçekleştirilecektir.

Gönlübol ve Kürkcüoğlu, bu noktada şu ilginç ve önemli saptamayı yapıyorlar. *"12 Mart müdahalesinden sonra Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki ekonomik ilişkilerde önemli sayılabilecek yeni gelişmeler olmuştur."*¹⁵⁵

Bu dönemde Türkiye'nin Doğu Avrupa sosyalist ülkeleri ile olan ilişkilerine gelince; bu alanda da bir düzelme ve iyileşme olduğu görülmektedir.¹⁵⁶

Türkiye'nin 12 Mart 1971 öncesinde Arap ülkeleri ile ilişkilerinin ne yönde olduğunu ise **Ömer Kürkcüoğlu**'nun *"Türkiye'nin Arap Orta Doğusu'na Karşı Politikası"* adlı kitabından izleyeceğiz. Buna geçmeden önce, SSCB ve sosyalist Doğu Avrupa ülkeleri açısından izlenen siyasa için **Gönlübol ve Kürkcüoğlu**'nun değerlendirmelerini anarak bu konuyu noktalayalım. **Gönlübol-Kürkcüoğlu**'na göre,

*"1965-1971 yılları arasında iç ve dış etkenler yüzünden Türk dış politikası, Cumhuriyet tarihinde eşine az rastlanan bir dinamizm içine girmiştir. Bu dönem, uluslararası koşullar bugünkü durumunu koruduğu sürece (1977), Türkiye'nin batıdan ne denli uzaklaşabileceğini, doğuya ise ne denli yaklaşabileceğini ortaya çıkarmıştır."*¹⁵⁷

¹⁵⁵ A.y., s.550.

¹⁵⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. M.GÖNLÜBOL-E.KÜRKÇÜOĞLU: s.550-556.

¹⁵⁷ A.y., s.562.

1967 Arap-İsrail savaşında Türkiye'nin tutumu belirgin bir biçimde Araplar'dan yana olmuş, Kızılây kanalı ile yardımdan başlayarak Arap ülkelerinin desteklendiği gösterilmeye çalışılmıştır. Konu Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda olağanüstü toplantıda görüşülürken 22 Haziran 1967'de Dışişleri Bakanı **İhsan Sabri Çağlayangil** şu açık anlatım ile Türkiye'nin Araplar'ın yanında olduğunu vurgulamıştır:¹⁵⁸

"Burada, Arap ülkeler hakkında beslediğimiz derin dostluk ve sempatinizi tekrarlamak isterim. Onların, tarihlerindeki bu ağır ve güç devreden süratle geçmeleri ümidini izhar ediyoruz..."

Türk hükümeti... kuvvete başvurulması sonucunda meydana gelen toprak iktisaplarını kabul edemeyeceğini derhal beyan etmiştir... Genel Kurulun, İsrail kuvvetlerinin işgal ettikleri topraklardan geri çekilmesi hususunda ısrar etmesi gerekmektedir." (Dışişleri Bakanlığı Belleteni, sayı 33, Haziran 1967, s.55-56).

Konu ile ilgili olarak Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda yapılan görüşmeler sonucunda oylamada Türkiye, Araplar'ın yanında yer almıştır.

21 Ağustos 1969'da Kudüs'ün İsrail işgali altında bulunan kesimindeki Aksa Mescidi'nin Avustralyalı bir turist tarafından kundaklanarak yakılmasının yol açtığı ortamdan yararlanmak isteyen Araplar, bir doruk konferansı düzenleyince Türkiye de bu konferansa çağrıldı. Türkiye, konferansa Dışişleri Bakanı **İhsan Sabri Çağlayangil**'i gönderdi. Ancak, konferansta Türkiye'nin izlediği "temkinli"

¹⁵⁸ ÖMER E. KÜRKÇÜOĞLU: **Türkiye'nin Arap Orta Doğu'suna Karşı Politikası, 1945-1970**; AÜSBF yyn., Ankara, 1972, s.156.

tutum, Kahire'nin tepkisini doğurunca bu kere Dışışleri Bakanlığı Genel Sekreteri **Orhan Kuneralp** Mısır'a gönderilerek Türkiye'nin Araplar'ın yanında yer aldığı anlatılınaya çalışıldı.

1970'te Ürdün ile Filistin Kurtuluş  rg t  gerillaları arasında çıkan  atışma, Suriye'yi de içine alacak biçimde genişleyince, Türkiye, ABD'nin bu olaylara müdahale için Türkiye'deki üslerden yararlanmasına izin vermedi. Türkiye'nin bu tutumu  zerine ABD'nin Akdeniz'deki Altıncı Filo Komutanı Koramiral **Campel Kidd**, 9 Kasım 1970 günlü Cumhuriyet'te yayımlanan demecinde şöyle diyecekti:

"Dünya savaşını başatabilecek bir buhranda özellikle İskender n Limanından yararlanamayışımız, bizi çok g   duruma düşürmüştür. Eğer, Türkiye bir buhran anında, ikmal malzemesi getirecek gemilerin kendi topraklarına ulaşmasını istiyorsa, bize limanlarından yararlanma imk nı vermelidir."

Oysa Suriye, Türkiye'nin bu tutumunu "takdirle karşıladığını" belirtmiş bulunmaktadır.¹⁵⁹

Türkiye'nin Arap ülkelerine karşı eskisine oranla büyük değişiklik gösteren bu olumlu yaklaşımı, ABD'de ve  teki Batılı ülkelerde, hiç kuşkusuz, iyi gözle g r lmeyecekti. Daha d ne değin ABD'nin her isteğini koşulsuz yerine getiren Türkiye'nin şimdi aynı tutumu göstermekten kaçınması herhalde ABD'yi mutlu edecek değildi. Öte yandan, Türkiye'nin Ortadoğu'da aktif bir siyasa izlemeye yönelmesi, birçok sakıncaları da birlikte getirmekteydi. Bir ke-re, Arap  lkeleri kendi aralarında bir bütünlük sergilemiyordu. Araplar arası çelişkiler, bir bakıma, İsrail ile olan çelişki  l s nde derindi. ABD'ye karşı açıkça cephe alan ve

¹⁵⁹ A.y., s.182.

SSCB'den destek gören radikal Arap ülkeleri ile ABD yö-
rüngesinde olmayı yeğleyen gelenekçi ve tutucu Arap ülke-
lerinden herhangi biri ile yakınlaşma Türkiye'nin bir yan-
dan da SSCB ve ABD ile olan ilişkilerini etkilemekteydi.
Öte yandan, İsrail'in ABD ile olan sıkı ve yakın ilişkisi, İs-
rail'e karşı ister reformcu, isterse gelenekçi ve tutucu Arap
ülkelerinden yana çıkılmakla, TC ile ABD arasındaki ilişki-
lerde de etkinliğini duyuracaktı. Bu ve benzer nedenlerle,
ana muhalefet lideri olarak **İsmet İnönü**, 1970 yılı bütçe
görüşmeleri sırasında TBMM'de yaptığı konuşmada, AP
iktidarının Ortadoğu'da izlediği siyasa yüzünden Türkiye'-
nin bir kazaya uğrayabileceğini, büyük bir tehlike altına
girdiğini belirtmiş ve "büyük bir belanın patlaması ihtimali
vardır" demiş bulunuyordu. **İnönü**'nün sözleri şöyle:

"Şimdi, bu Ortadoğu meselesine <karışmayalım, tarafsız
olalım> diyoruz. <Tarafsız olalım> diye ilk günden beri ısrar ede-
rim. Mecliste söylerim. Cumhuriyet Halk Partisi olarak vatan-
daşlarımızın büyük kısmına tercümanı olduğumuzu zannederek,
<Ortadoğu olaylarında tarafsız kalalım> davasını tutarız. Bize
şimdiye kadar, <hayır, tarafsız değil, taraflı olun> dememişlerdir.
Ancak, bu son aşamada, bu seneki gizli görüşmede, Senatoda ve
açıkta Dışişleri Bakanı, <Hayır, biz tarafsız değiliz. Biz taraflıyız.
Bir taraf olacağız, tutacağız> der ve Ortadoğudaki <çok yönlü>
diye vasıflandırdıkları politikayı bir taraflılık haline getirmek yo-
lundadırlar. Bu tehlikelidir... Kaza ile de olsa... Büyük bir bela-
nın patlaması ihtimali vardır. Biz bu Ortadoğuya niçin karışıyo-
ruz, ne menfaatimiz var? İsrail'in yüzünden... İsrail olmasın di-
ye Arap devletleri iddia ederler. İsrail'i biz çıkarmadık. Osmanlı
İmparatorluğu aleyhine Araplar ittifak ettikleri zaman Home
Rule adında İsrail'e bir yurt tanıdılar... Ortadoğuda gergin bir
hava vardır. İsrail, kalacak mı gidecek mi; o dava peşindedir.
Araplar, Arap memleketleri ellerinden gitmiştir, o davanın peşin-

*dedir. Amerika ile Sovyet Rusya ve büyükler, söyleyerek söylemeye-
yerek, bir tarafı tutarlar ve harp her gün devam eder... Bu bir
gün kaza çıkarır.”¹⁶⁰*

Türkiye’nin SSCB ile ilişkilerini geliştirmeye yönel-
mesi ise, daha önce **Süleyman Demirel**’in kendi ağzından
dinlediğimiz gibi, ABD’de Türkiye’nin taraf değiştirmekte
olduğu kaygısını yaratmış bulunuyordu. Bu gelişmeler kar-
şısında, *“Demirel’in 1965-1970 iktidarı, ABD ve NATO açısın-
dan güven vermeyen bir iktidardır, belirsizdir, hatta tehlikeli-
dir”¹⁶¹* yargısı gerçeği yansıtmaktadır.

-IV-

“Dickson Raporu”

27 Mayısçılar’dan Tabii Senatör **Haydar Tunçkanat**,
Cumhuriyet Senatosu’nda 7 Temmuz 1966 günü yaptığı
gündem dışı konuşmada “Çok Gizli” olarak sınıflandırıl-
dığını belirttiği üç belge açıkladı. Bunlar:

1) Bir Türk tarafından E.M. kodlu bir Amerikalı CIA
görevlisine verilen ve 28 Aralık 1965 tarihli bir rapor,

2) Etkisizleştirilmeleri istenen elli Türk’ün adlarını
içeren bir liste,

3) E.M. kodlu CIA görevlisinin Ankara’daki ABD as-
keri ataşesi Albay **Dickson**’a yazmış olduğu 5 Ocak 1966
günlü mektuptu.

Bunlardan üçüncü belge 28 Aralık 1965 günlü
raporun önemini belirtiyor ve bunun ilgili üst makamlara
ulaştırılması . gereği üzerinde duruyordu ve üzerinde
“O.K.” harfleri ile bunun altında **Dickson**’un imzası vardı.

¹⁶⁰ A.y., s.171-172.

¹⁶¹ İ.CEM: s.23.

Bu nedenle de sonradan bu rapor yanlış olarak "Dickson Raporu" biçiminde anılageldi. Yoksa, Albay Dickson tarafından yazılmış bir belge açıklanmış değildi.

Bizi doğrudan ilgilendirdiği için 28 Aralık 1965 günlü raporun çevirisini buraya alıyorum.¹⁶²

"Seçimlerden sonra ortaya çıkan ve sizi ilgilendiren bazı güçlükler aşağıdaki koşulların bir sonucudur:

1)Diğer bazı hususlarla birlikte 27 Mayıs hükümet darbesi, ekonomik sorunlar, iç ve dış politikada muhalefetle olan ciddi görüş ayrılığımız büyük güçlüklerle neden olmaktadır. Meşhur af ve seçim yasasını değiştirilmesi ile ilgili sorunlar bize karşı bir birleşmenin mümkün olduğunun belirtileridir.

<Çetin Ceviz> beklendiği üzere, eskiden yaptığı gibi, <Atatürk'ün ulusal politikası>, ikili antlaşmalar, üsler ve benzeri can sıkıcı sorunları tekrar ortaya atmaya çalışarak hükümete karşı entrika ve saldırılarını artırmaktadır.

Bu nedenle, herkes müttefiktir ki; bu tehlike, muhalefetin yavaş yavaş parçalanmasını, sol ve solcu eğilimlerin benzeri bir birlik yaratmalarını, önlemek ve arzu edilmeyen sonuçlarıyla birlikte boğulmasını tahrik eder ve hatta bizi buna zorlar.

Diğer yandan çok etkili tarafsızlaştırma (Neutralisation) çabalarının daha başarı ile uygulanmasının müsterek gayretlerle sağlanması gerekli görülmektedir (ilişik listenin bu maksada yardımcı olacağı kabul edilmektedir).

2)Tartışılmaz bir gerçektir ki; ülkenin politik hayatında ordu her zaman rejimin istikrarını tayin eden birinci derecede önemli bir faktör olmuştur. Hükümet darbesinden sonra binlerce subayın ordudan çıkarılması bizim askeri çevreler içindeki etkinliğimizi ciddi surette azaltmıştır.

¹⁶² HAYDAR TUNÇKANAT: Amerika, Emperyalizm Ve CIA; Tekin yın., İstanbul, 1987, s.132-137.

Mevcut subayların büyük çoğunluğunun reform psiko-
zunun etkisi altında, İnönü'nün körü körüne hayranları ve Ada-
let Partisine düşman oluşları rejim için potansiyel bir tehlike arz
eder. Seçimlerden hemen sonra mevcut durumu değiştirmeyecek
gibi görünmek için ordunun politik hayata müdahaleden kaçın-
ması hususunda, General Tansel'in emriyle verilen teminat her
ne kadar lehte ise de, hükümet için bir garanti teşkil etmez.

Aynı zamanda, biitin devlet cihazı maalesef, muhalefete
bağlı kimselerin elindedir. Muhalefet bu koşulları abartıp ve spe-
küle ederek hükümetin ordu tarafından desteklenmediği ve devlet
cihazının dengesiz, tutarsız ve hükümetin politikasının kararsız
olduğu izlenimini yaratmayı amaçlamaktadır. Bu durumdan kur-
tulmak için izlenecek politikanın, emir ve kumandanın tekrar ku-
rulması, devlet mekanizmasının muhalefet taraftarı elemanlardan
temizlenmesi ve NRP'nin [CHP'nin] aletleri olan bazı hasım ku-
ruluşların zararsız hale getirilmesi olduğuna herkes inanmıştır.

Buna bağlı olarak, bazı hükümet tedbirlerinin hazırlan-
masına ve uygulanmasına paralel olarak, rejime sadık olmayan
devlet memurları ve subaylardan en tehlikelileri bir program da-
hilinde tasfiye edilmek üzere saptanmaktadır. Şimdiye kadar ya-
pılmış olan değişikliklere karşı gösterilen tepki muhalefetin zayıf-
lığının bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir.

Kuşkusuz, sizin de bildiğiniz gibi; bu politika ve yuka-
rıda belirtilen tasarruflar çok önce Mr. M.P. tarafından teklif edi-
len güvenlik tedbirleri ile uyum halindedir.

3)27 Mayıs getirdiği Anayasanın bazı maddeleri, Tabii
Senatörlük müessesesi ve benzeri diğer sorunlar gibi, yasal siste-
min bazı hukuki aykırılıklarının düzeltilmesi usul ve imkânları
da, rejimin gelecekteki güvenliğini garanti edecek bir tedbir olarak
düşünülmektedir. Benim soruşturma ve iskandallerinin bir so-
nucu olarak İkili Antlaşmalar ve üsler problemlerini şöyle saptan-

dım: Amerika ve NATO ile birlik olmamız gereğini hatırdan çıkarmayarak ki, bu karşılıklı anlaşmalar olmadan mümkün değildir, halen mevcut durumu etkilemeyecek bazı değişiklikleri kabule istekli durumumuz yapıcı olarak kabul ediliyor. Diğer yandan bu muhalefete de uygun gelmiş olacaktır.

4)Cumhurbaşkanının bozulan sağlığının yeni problemlere neden olacağı açıktır. Tedavi fikri hâlâ tartışılmaktadır.

Eğer durum yeni bir cumhurbaşkanı seçilmesini zorunlu kılarsa, genel kanaate göre bugünkü koşullar altında en uygun olanı Bay Ürgüplü'dür.

Gerçi ordu komutanlığı bizim ülkedeki gerçek etkimizi kabule başlamıştır, ama askerler adına bazı müdahalelerde bulunulması gözden uzak tutulmamalıdır.”¹⁶³

Doğal olarak bu belgeler ve özellikle de metnini buraya aldığımız mektup Türk kamuoyunda büyük yankı uyandırdı. Çünkü, eğer gerçek iseler, bu belgeleri ABD'nin Türkiye'nin içişlerine ne denli karıştığını ortaya koymaktaydı. Ancak, ABD'nin Ankara Büyükelçiliği belgelerin düzmece ve Albay Dickson'un imzasının da uydurma olduğunu açıklamakta gecikmedi. Bu arada, Cüneyt Arcayürek, 20 Temmuz 1966 günlü Hürriyet'te, “*Tunçkanat Olayının İçyüzü*” başlığı altında, ABD Büyükelçiliği'nin açıklamasına ve bu doğrultudaki hükümet görüşüne dayanarak belgelerin düzmece olduğunu yazdı.¹⁶⁴ İşin ilginç yanı, sekiz yıl sonra 1974'te Amerika'da yayınlanan ve CIA

¹⁶³ Etkisizleştirmeleri önerilen kişilerin adları ve 5 Ocak 1966 günlü mektup metni için bkz. a.y., s.138-140.

¹⁶⁴ Cüneyt Arcayürek'in bu gelişmelere ilişkin açıklamaları ve yorumu için bkz. C.ARCAYÜREK: *Darbeler...*; s.244 vd. ve Arcayürek'in savlarına ve genel olarak belgelerin düzmece olduğu görüşlerine Haydar Tunçkanat'ın yanıtı için bkz. H. TUNÇKANAT: *Amerika...*; s.156 vd..

tarafından hazırlatıldığı açıkça belli olan “*KGB, The Secret Work of Soviet Secret Agents*” adlı kitapta da bu belgelerin SSCB gizli servisi KGB tarafından düzenlendiği, ancak “KGB Amerikan kırtasiyeciliğini noksansız taklit edemediğinden” Amerikalı görevlilerin bunların düzmece olduklarını karutladığı öne sürülecektir.¹⁶⁵

Olayı belli bir ölçüde de olsa aydınlığa kavuşturma-bilmek için bazı olgular üzerinde durmak gerekiyor. Birincisi, 1. ve 2. belgenin bir Amerikalı görevli tarafından değil, fakat CIA ile ilişkili bir Türk tarafından yazılmış olmasıdır. Bu nedenle de, **Tunçkanat**’ın da kitabında üzerinde durduğu gibi, bu belgelerde Amerikan kırtasiyeciliğini, Amerikalılarca kullanılan kâğıt türünü aramak anlamsızdır. Bu durum, ancak 3. belge için söz konusu olabilir. Ne var ki, bu belge üzerinde yer alan Albay **Dickson**’un imzasının gerçek olup olmadığının saptanmasının bilimsel ve tek yolu belgedeki imzarun aslı ile karşılaştırılmasıdır. Bu noktada **Tunçkanat**’ın üzerinde ısrarla durduğu gerçek şudur: **Dickson**’un imza örneği ABD Büyükelçiliği’nce sağlanmış ve Türk makamlarına gönderilmiştir. Oysa, Türk Milli Savunma Bakanlığı’nda ya da Genelkurmay’ında da bu albayın imza örnekleri vardır. Yapılan incelemede bu imza örnekleri kullanılmamıştır. Bunu açıklamak güçtür.

Bu nedenlerle, bugün için, bu belgeler gerçek miydi yoksa düzmece miydi, bunu söylemek olanaksızdır. Buna karşılık olayların sonraki yıllarındaki gelişimine bakarsak, raporda belirtilen çoğu isteğin gerçekleştiğini görürüz. An-

¹⁶⁵ Bu kitabın çevirisi Nebioğlu Yayınevi tarafından yayımlanmıştır: **JOHN BARRON: KGB –Sovyet Gizli Emniyet Organizasyonunun Kuruluş Ve Çalışmaları**; çev. Celal Bayrak, İstanbul, 1974. İlgili bölüm s.214-215’tedir.

cak hangi isteğin nasıl gerçekleştiğine değinmeden önce, bir başka noktaya parmak basmak gerekiyor: Kimilerince öne sürüldüğü üzere “ABD, ne Türkiye’nin ve ne de başka bir ülkenin içişlerine karışmaz, o nedenle de bu belgeler düzmecedir” savı, en hafif deyiimiyle, düpedüz saflıktır.

12 Mart 1971’de Milli Savunma Bakanlığı Hukuk Müşavirliği görevini yürütmekte olan ancak 12 Martçılar tarafından Gelibolu’ya atanan, arkasından kendi isteğiyle emekliye ayrılan Yargıç Albay **Emin Değer**’e göre, bu raporda üç ana hedef amaçlanmıştır:¹⁶⁶

1) Muhalefetin ve sağ ve sol eğilimlerin bölünüp parçalanması,

2) Uygun görüşte olmayan devlet memurlarının ve subayların bir program çerçevesinde tasfiyesi,

3) 1961 Anayasası’nın uygun görülmeyen hükümlerinin değiştirilmesi.

Emin Değer diyor ki: “12 Mart dönemi uygulamalarına göz attığınızda bu üç amacı gerçekleştirmekten ötede bir çalışma olmadığını görürüz”.¹⁶⁷ **Değer**, bu uygulamaların neler olduğunu teker teker sıralıyor. Amacım, 12 Mart’ın tüm uygulamalarının üzerinde durmak olmadığı için ayrıntıya girmek istemiyorum. Kaldı ki, ilerdeki sayfalarda konumuz ile doğrudan ilgili uygulamalara değinildiğinde bunların bu rapor ile ne denli bir uygunluk gösterdiği açıkça görülecektir. Burada yalnızca bir iki gelişmeye değinmek yetecek. Gerçekten de, gerek sağ ve gerekse sol akımlar —ama daha tehlikeli görüldüğü için olmalı ki özellikle sol— 12 Mart 1971 tarihine değin geçecek süre içinde ve sonrasında tam

¹⁶⁶ ORHAN TOKATLI: “12 Mart’ı Anlatıyorlar”, Milliyet, 19 Mart 1976.

¹⁶⁷ A.y..

bir bölünmüşlük içine düşmüştür.¹⁶⁸ 12 Mart yönetiminin gerek orduda, gerekse bürokraside gerçekleştirdiği "tasfiye" ise apaçık bir olgudur. 1961 Anayasası'nın 12 Mart döneminde raporda belirtildiği biçiminde değiştirildiği de bilinmeyen bir gerçek değildir.

Tüm bunlar yalnızca birer rastlantı mıydı? Sol ve sağ içindeki bölünmeleri ele alalım. Eğer giderek silahlı çatışmalara dönüşen bu bölünmeler kendi iç dinamikleri nedeniyle olsaydı, "rastlantıdır" demek zorunda kalırdık. Ama gençliğin sol kesimi içine nasıl kıskırtıcı ajanlar sokulduğu dava dosyalarına kadar giren resmi belgelerle kanıtlanmış bulunuyor. Sol teorisyenler olarak solu parçalara bölen kimi kişilerin nerelerle bağlantılı bulundukları sonraki yıllarda anlaşılmadı mı? Gençlik arasına giren ve eylem yapmaya kıskırtan, buna yanaşmayanları pasifist olmakla suçlayarak bölünmelere yol açan, Filistin Kurtuluş Örgütü'nde eğitim görmüş olmakla övünen ve bunu referans olarak gösteren kimi kişilerin de zamanla ABD'nin sözcüsü imişçesine yazıp çizdiklerini görmüyor muyuz? Sağ kesim için de durum hiç başka olmamıştır. Sağın yol göstericileri arasında yer alan kimilerinin CIA ajanı oldukları tüm belgeleriyle gazete sayfalarına değin yansımada mı? Subay ve bürokrat tasfiyesine ise bu açıdan daha sonra değineceğim. Gençliğin ve bir kesiminin böylece "eylem" yapmaya yönlendirilmesinin ve kendi aralarındaki çatışmaların 12

¹⁶⁸ Bu konuda örneğin bkz. SÜLEYMAN GENÇ: **12 Mart'a Nasıl Gelindi? Bir Devrin Perde Arkası**, 1960-71; İleri yyn., Ankara, 1971; ACLAN SAYILGAN: **Soldaki Bitmeyen Kavg**a; Ankara, 1970; METİN TOKER: **Solda Ve Sağda Vuruşanlar**; Akis, Ankara, 1971; ÇETİN YETKİN: **Türkiye'de Soldaki Bölünmeler**, 1960-1970; Toplum Yay., Ankara, 1970.

Mart'ın en önemli gerekçesi yapılmış olması ise bir başka konu.

Raporda yer alan şu satırları bir kez daha okuyalım:

"Cumhurbaşkanının bozulan sağlığının yeni problemlere neden olacağı açıktır. Tedavi fikri hâlâ tartışılmaktadır."

Burada söz konusu olan Cumhurbaşkanı, **Cemal Gürsel**'dir. Sağlığı bozulan bir kimsenin "tedavi" görmesi kadar doğal bir şey olamayacağına göre, tartışılan "tedavi"-nin **Gürsel**'in ABD'ye gönderilip orada tedavi ettirilmesi olduğu açıktır. Şimdi önce 12 Mart'ın Başbakan Yardımcısı E.Albay **Sadi Koçaş**'ı dinleyelim:

"Demek AP iktidarı içinde Amerikalılarla dertleşecek, düşünecek ölçü ve önemde, o güne kadar, Gürsel'e en yakın olan 3-5 kişiden biri olan benim dahi bilmediğim <Gürsel'in tedavisi için> bir müinakaşa varmış. Aynı maddenin 2. fıkrasında da <Eğer durum yeni bir Cumhurbaşkanı seçilmesini zaruri kılarsa> pasajı vardı."

Demek, daha bu raporun yazıldığı 28 Aralık 1965'te, Ankara'da iktidar çevreleriyle Amerikalılar arasında <yeni bir cumhurbaşkanı seçilmesi ihtimali> düşünülüyormuş. Dikkat etmek gerekir ki, bu tarihte Gürsel rahatsızdı ama, bu rahatsızlık beş yıldan beri görülen kadardı. Ve göreve asla etki yapmadığının en yakın şahitlerinden biri de bendim. O tarihte hiçbir önemli tedavi, hele yerine adam arama ihtiyacı yoktu."

Bu rapor, Gürsel'in hastalamp Amerika'ya gönderilmesinden 36 gün evvel yazılmıştır. Sayın Gürsel ile Amerika'ya hareketinden evvelki konuşmalarımız ortadadır. Yıllardır rahatsızdı. Ama hayati ve acil bir tehlikeden kimse bahsetmemişti. Ben de böyle bir durum görmemiştim. Nitekim ilgili uzman doktorlar, <Amerika yolculuğu uzundur> diyen ağabeyime, <bir sakıncası olmadığı> cevabını vermişlerdi."

Ve biz Dickson raporunu 7 Temmuz 1966'da öğrendiğimiz zaman Sayın Gürsel (Amerika'dan geri getirilerek), Gülhane Askeri Tıp Akademisi'nde hûlâ komada idi...

Olayları olduğu gibi anlattım. Raporun açıklanmasından önce böyle şeyler aklıma gelmemişti. Tural'dan önce de kimse böyle bir endişe belirtmemişti. Hatta bu rapordan sonra bile, örneğin Sayın Tunçkanat Cumhuriyet Senatosunda raporun bir çok maddelerini yorumladığı halde bu ifadelerden hiç şüphe etmemiş ve bir yorum yapmamıştı.

Ama hiçbir belgeye dayanmadan böyle düşünceleri ortaya atmak gerçekten zordur. Hatta yakışıksızdır. Fakat sanırım ki, bu görüş sadece yasal işlemler için geçerlidir. Yoksa, bizzat ABD Cunihurbaşkanı Kennedy'nin öliimünde bile, hiçbir belge olmadığı halde ortaya atılan iddialar karşısında, Tunçkanat'ın açıkladığı rapordaki şüphe yaratan ifadelerin anlamının açıklanmasını istemeyi aşırı bir iddia sanmak insafsızlık olur."¹⁶⁹

Koçaş sözlerini şöyle sürdürüyor:

"Özellikle 1975'lerde, CIA'nın yıllardan beri yaptığı operasyonlar ve cinayetler hakkında en yetkili kişi ve makamların açıklamalarından sonra, bu konu ahlaki, insani ve hatta hukuki bir zorunluluk haline gelmektedir."¹⁷⁰

Haydar Tunçkanat gerçi Senato'da raporu açıklarken bu nokta üzerinde durmamıştı, ama daha sonra adı geçen kitabında o da şöyle diyecekti:¹⁷¹

"Cemal Gürsel'in Amerika'ya sözde tedavi için gönderilmesi, gerçekte AP ve Amerika'nın hazırladığı çok gizli tutulan bir tertipti. Bu tertibi CIA ajanı AP'li en az bir ay dört gün önceden biliyor. Biz bu tarihi, Gürsel'in Amerika'ya hareketinden

¹⁶⁹ S.KOÇAŞ: Atatürk'ten...; C.IV, s.1645-1649.

¹⁷⁰ A.y., s.1649, n.468.

¹⁷¹ H.TUNÇKANAT: s.169.

bir hafta önce öğrenebilmiştik. Kendisini ziyaret için randevu istediğinizde bize randevu verilmedi Biz de randevusuz gitmeye karar verdik. Gürsel'le bizi görüştürmek istemeyişlerinin nedeni, bizim, onu Amerika'ya gitmekten vazgeçirip hazırlanan tertibin bozulmasıydı... Sonuçta Cemal Gürsel'i Amerika'ya büyük bir merasimle uğurladılar ve Gürsel orada komaya girdi."

Bu rapor, diyelim ki belki düzmeceydi. Öyle ise, kim bu raporu uydurmuşsa, sonraki günlerde Türkiye'yi nelerin beklediğini nasıl da bilebilmiş! İşte, raporun düzmece olup olmadığı üzerinde değil ama asıl bunun üzerinde durmak gerekir. Gerçekten de, raporu kim kaleme almış olursa olsun, 12 Mart'a giden yolda ve 12 Mart döneminde ABD'nin yerinin ne olabileceğini, isteklerinin ne denli yerine getirileceğini böylesine bilebilmişse, eğer o kişi o güne değin CIA hizmetinde değil idi ise, bu yetenekleri nede niyle, o tarihten sonra CIA mutlaka onunla ilgilenmiştir!

İşin bir ilginç yanı da, 7 Temmuz 1966'da **Tunçkanat** bu rapor ve belgeleri açıklar açıklamaz 8 Temmuzda, yani hemen ertesi gün, Albay **Dickson** ABD'ye geri dönmüştür. Hem de, "görev süresinin sona ermesi nedeniyle"¹⁷² Başka bir deyişle, 1963 yılından beri Türkiye'de görev yapan Albay **Dickson**'un görev süresi rapor açıklanır açıklanmaz sona ermiş bulunuyor. Bu da bir rastlantı olsa gerek.

ABD'nin gerçekten bu gibi raporlar hazırlatıp hazırlatmadığını merak edenler, örneğin **Sadi Koçaş**'ın bu kesimde adı geçen kitabının IV. cildinin 1612-1616. sayfalarına bakabilirler. Orada, buna benzer başka raporların fotokopilerini ve **Koçaş**'ın açıklamalarını bulacaklardır. Bun-

¹⁷² Dışişleri Bakanlığı'nın bu konudaki resmi açıklamasının metni için bkz. S.KOÇAŞ: *Atatürk'ten...*; C.IV, s.1610.

lardan 20 Ocak 1961 tarihini taşıyanının bir paragrafı da şöyle:

“Orgeneral Sunay, kesin ve gerçek bir politik kanaati olmayan, vasat nitelikte, dar görüşlü, eski kafalı bir politikacı; fakat kendisini çok beğenen, ihtirashlı bir general olmasına rağmen askerlerin yardımı ile iktidara gelebilir.”

Cemal Gürsel’in yerine Cevdet Sunay Cumhurbaşkanı seçilecek ve 12 Mart 1971’de bu makamda bulunan kişi olarak 12 Martçılar’la birlikte hareket edecektir!¹⁷³

-V-

Orgeneral Muhsin Batur’un Amerika’ya Gitmesi

Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral **Muhsin Batur**, 12 Mart Muhtırası’nın altında imzası bulunan dört generalden biriydi. **Batur’un** 12 Mart’tan hemen önce, 12 Eylül darbesinden hemen önce Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral **Tahsin Şahinkaya’nın** da yapacağı gibi, Amerika’ya gidip gelmiş olması, bazı soruların ortaya atılmasına neden olmuştur. Bu soruların başında da “Acaba, Batur Amerikalılar ile 12 Mart’ın bir planlamasını mı yaptı?” gelmektedir.

¹⁷³ Yukarıda kesimlerde, başında Süleyman Demirel’in bulunduğu AP iktidarının izlediği dış siyasette ABD’ye ters düştüğünü, ancak bu kesimde söz konusu edilen raporun bir AP’li tarafından hazırlanmış olduğunu gören okuyucu, biliyorum ki, burada bir çelişki olduğunu düşünecektir. Ancak konu, ABD’nin çıkarları ile AP’nin temsil ettiği sınıf ve katmanların bir yerde çelişen ama bir başka açıdan **çakışan** çıkarları sorunudur. Bu konuda bir kanıya ulaşabilmek için ilerdeki sayfalarda irdeleneceğimiz 12 Mart uygulamalarını da görmek gerekmektedir. Bu bölümün “Sonuç”unda bu sorun üzerinde durulacaktır.

Aslında önceleri ordu içinde bazı subaylar arasında söz konusu olduğu anlaşılan bu sorunun kamuoyuna yansımaları, 12 Mart'ın hemen ertesinde 16 Mart'ta emekliye ayrılan subaylardan Tümgeneral **Celil Gürkan**'ın anılarının Cumhuriyet gazetesinde 1985'de yayımlanması ile olmuştu. **Gürkan**'ın daha sonra daha ayrıntılı bir biçimde kitap olarak yayınladığı anılarında bu konu ile ilgili bölümde öne sürülenler şunlardır:

"12 Marta yaklaşıldığı sıralarda, Batur'un, ABD Hava Kuvvetleri Kurmay Başkanı (Komutanı) Orgeneral Ryan'ın resmi davetlisi olarak Birleşik Amerika'ya yaptığı ve içyüzünü, amacını bilmediğimiz –zaten kendisi de bunu hiçbir zaman bizlere açıklamak istememişti!- ilginç bir geziye tanık oluyoruz. Ankara'daki havacılar kanadındaki arkadaşlarımızdan bizlere iletilen doğru ise Batur, bu geziye alışlagelenin tersine, yanına karar-gâhtan hiçbir yardımcı almadan, deyim yerindeyse tek başına çıkmıştı... Batur'un, söz konusu toplantı sırasında ABD'de yaptığı temasların nasıl bir hava içinde geçtiği yolunda sorduğumuz soruya verdiği kısa yanıt, bir bakıma çok anlamlı idi:

"...Benim onuruma verilen bir kokteylde Orgeneral Ryan ile baş başa olduğumuz bir sırada bana, Türkiye'deki olaylar hakkında bazı sorular sordu ve sözü getirip 'Siz askerler, bir müdahalede bulunmanın tam zamanı olduğunu düşünümüyor musunuz? Gibi bir niyet yoklamasında bulundu. Ben de açık vermeyen bir mukabelede bulundum!'"¹⁷⁴

Muhsin Batur ise bu konuda **Celil Gürkan**'a verdiği yanıtta şöyle diyecekti:

"Diğer bir konu benim Amerika'ya gidişimle ilgili... Öyle bir hava yaratılmış ki, sanki ben Amerika'ya, Amerika 12 Mar-

¹⁷⁴ CELİL GÜRKAN: 12 Mart'a Beş Kala; Tekin yyn., İstanbul, 1986, s.205-207.

ta yeşil ışık yakmış diye gitmişim ve bu temaslarımı kimse öğrenmesin diye karargâhımdan yanıma hiçbir subayı almamışım. Karargâhımdan kimseyi almadan gittiğim doğru. Neden doğru?... (Çünkü bu toplantılar için) usul bu idi ve aradan yıllar geçmesine rağmen aynı usul şimdi de devam etmektedir... Her konuda emekli general Gürkan'a itimat etme yerine Cumhuriyet gazetesi, bu konuyu en azından Hava Kuvvetleri Komutanlığına sorarak doğruyu bulabilirdi."

Batur, Orgeneral **Ryan** ile arasında belirtilen biçimde bir konuşma geçmediğini de açıkladıktan sonra sözlerini şöyle sürdürüyor:¹⁷⁵

*"12 Eylül 1980 öncesinde Hava Kuvvetleri Komutanı Org. Tahsin Şahinkaya da tesadüfen aynı şekilde Amerika'da bulunuyordu. Onun için de buna benzer havadisler çıkardılar. Hiç olmazsa o havadisleri çıkaranlar Türk ordusunu tanımayan sivil kökenli insanlardı, emekli general değillerdi."*¹⁷⁶

Üzerinde durulması gereken soru, "Orgeneral Ryan, böyle bir soru sormuş olsa ne fark eder?" olmalıdır. Amerikalılar'ın Türkiye'deki gelişmelerden habersiz olduğunu düşünmek, hele 12 Mart darbesi için gerekli hazırlıkların açıkça yapıldığı göz önüne alınırsa, olanaksızdır. Ve bir Amerikalı yetkilinin de bu konuda bir sondaj yapmak istemesi kadar doğal bir şey olamaz. Gerçekten de, **Ryan** ile **Batur** arasında böyle bir konuşmanın geçip geçmediği ise

¹⁷⁵ "Muhsin Batur Yanıtıyor –Eski Hava Kuvvetleri Komutanı Batur'un Celil Gürkan'ın anılarına açıklamaları"; Cumhuriyet, 13 Kasım 1985.

¹⁷⁶ Buna karşılık, Gürkan'ın ve arkasından Batur'un bu açıklamaları üzerine yine Cumhuriyet'e bir açıklama gönderen emekli binbaşı Yılmaz Akkılıç, bu gezinin hemen ertesinde Batur'un General Aydın Kırıçoğlu'na, "İyi ama Aydın, siz fazla soldaymışsınız!" dediğini belirtmiş bulunmaktadır. (Cumhuriyet, 16 Kasım 1985).

ayrı bir konu. Ama eğer geçmişse bunun yadsınması düşündürücüdür. Kaldı ki, **Batur**'un Amerikalılarca takdir edilen ve güvenilir bir kişi olarak değerlendirilen bir komutan olduğu da belirtilmektedir.¹⁷⁷

12 Mart'tan hemen önce **Batur**'un, 12 Eylül'den hemen önce **Şahinkaya**'nın ABD'ye gidip dönmeleri de yalnızca birer rastlantı mıdır? Yoksa yapılacak darbe için Amerikalı yetkililer ile gerçekleştirilen bir fikir alışverişi midir? Bugün için bu soruya "Evet" ya da "Hayır" yanıtını vermek olanaksız bulunuyor. Yanıt ne olursa olsun bunu destekleyecek somut kanıtlar bulunmalı. Yoksa soru, hep zihinleri kurcalayıp duracak.

Bir şey daha var. 12 Mart Muhtırası'nın altında imzası bulunan ve dönemin uygulamalarından en azından tarih önünde sorumlu olan Orgeneral **Muhsin Batur**'un kendisi diyor ki:

"12 Mart olayından sonra bazı siyasetlerimiz ve düşüncülerimiz, olayın oluşumunda dış etkenlerin ve hatta CIA gibi dış örgütlerin, haşhaş gibi konuların rolünün olduğundan bahsettikler. Elbette yaşanan ortam çok önemlidir ve bu ortam çeşitli yöntemlerle değişik yönlerde çevrilebilir. Bu yönlendirmede; ajanlar, ajan provokatörler ve hepsinden önemlisi basın yayın yolu ile propaganda ve istenilen ortamın oluşması sağlanabilir. Bu ele-

¹⁷⁷ Örneğin, Cüneyt Arcayürek diyor ki: "Sunay'ın ABD'ye yaptığı resmi ziyaretteki heyette askeri danışman olarak Korgeneral **Muhsin Batur** vardı. Amerikalılar, **Batur**'un yeteneklerini biliyorlardı; özellikle Washington'da generale özenle <itibar> etmişlerdi. O gezide ben de gazeteci olarak bulunduğum için, durumu olanca açıklığı ile gözlemiştim." (Cüneyt Arcayürek Açıklıyor; C.V: **Demirel Dönemi, 12 Mart Darbesi, 1965-1971**; Bilgi yın., Ankara, 1985, s.191).

manlar, 12 Mart ortamının yaratılmasında kullanılmış mıdır? Olabilir..."¹⁷⁸

Ne var ki, **Batur** sözlerini şöyle sürdürmüş bulunuyor: "**Benim bu konuda bilgi veya yargım yok.**"¹⁷⁹ İşte, bunu kabul etmek olanaksız! Kuvvet Komutanı olarak imzaladığınız muhtıra ile hükümeti düşüreceksiniz, dilediğiniz kişilere yeni bir hükümet kurduracaksınız, verdiğiniz emirlerle 1961 Anayasası'nı tanınmaz duruma getireceksiniz, suçsuz insanlar tutuklanacak, işkence görecektir ve bu arada mahkeme dosyalarına geçen resmi belgelerle "ajan provokatörler" "deşifre" olacak, Türkiye'nin tarihine damganızı basacaksınız ve bırakın bu konuda **bilgi** sahibi olmayı, bunca belgeye, yaşananlara, yazılıp çizilenlere karşın bu konuda bir **yargı** sahibi bile olmayacaksınız!

-VI-

ABD, Haşhaş Ve 12 Mart

12 Mart 1971 öncesinde ABD'nin Türkiye'den haşhaş ekiminin yasaklanmasını istemesi, bunun **Demirel** hükümetince ilke olarak reddedilmesi, ancak 12 Mart yönetiminin bu isteği kabul etmesi de, üzerinde önemle durulması gereken bir olaydır. 12 Mart yönetiminin ilk sekiz ayında Başbakan Yardımcısı olarak görev yapmış bulunan **Sadi Koçaş**, haşhaş ekimi yasağının hükümet programına Başbakan **Nihat Erim**'in isteği üzerine konulduğunu belirtmekte, ancak bunda bir dış baskı bulunduğuna kendisinin tanık olmadığını belirtmektedir.¹⁸⁰ İlginçtir ki, haşhaş ekimi

¹⁷⁸ M.BATUR: **Anılar...**; s.453-454.

¹⁷⁹ A.y., s.454.

¹⁸⁰ S.KOÇAK: **12 Mart**; s.148.

yasağı, o yıllarda her konuda birbirlerine ters düşen **Süleyman Demirel** ve **Bülent Ecevit**'in üzerinde görüş birliğine vardıkları ender konulardan biridir ve her ikisi de haşhaş ile 12 Mart arasında bağlantı kurmaktadırlar. Gerçekte, haşhaş ekiminin yasaklanması olayı, 12 Mart müdahalesinin ABD ile olan içli dışlılığını gün ışığına çıkaran bir kanıt niteliğini taşıyor.

Önce, bu konuda **Bülent Ecevit**'in yaptığı açıklamayı görelim:¹⁸¹

“CHP’nin Genel Başkanı olduğum sırada, daha doğrusu ondan da önce Genel Sekreter olduğum sırada, benim Amerika’dan karşılaştığım ilk baskı haşhaş ekini konusudur. Yani 12 Mart 1971 askeri müdahalesinden önce ABD bir yandan o sırada işbaşında bulunan hükümet üzerinde baskılar uygulayarak haşhaş ekimini yasaklatmak istiyordu; hükümet de, Meclis de bunu kabul etmeye yanaşmıyordu. O sırada bizimle de tek tek görüşürlerdi. Örneğin zamanın ABD Büyükelçisi Handley benimle başa baş bir görüşme yapmıştı ve haşhaş ekini yasağını desteklemeniz için bizi ikna etmeye çalışmıştı ve tabii ki reddetmiştik.

Sonra 1974’te MSP ile birlikte hükümet kurunca biz (12 Mart yönetiminin koyduğu) haşhaş ekini yasağını kaldırma kararımızı açıkladık. Ancak, haşhaş ekini yasağını kaldırırken Türkiye’de yetiştirilecek haşhaşın insanlığa zarar verecek şekilde kullanılmasını önlemek üzere her önlemi alacağımızı da belirttik. Bizim bu açıklamalarımızdan sonraki aylar boyunca ABD bize çok ağır baskılar uyguladı, bizi tehdit etti...”

Ecevit, bu arada önemli bir gerçeği de açıklıyor:

“Pek çok kimse ambargo kararının Kıbrıs Barış Harekâtı üzerine çıktığını zanneder. Oysa bizim Kıbrıs Barış Harekâtımızdan 20 gün kadar önce ABD Senatosundan bu karar çıkmıştır.

¹⁸¹ Milliyet, 18 Ocak 1991.

Ancak, buna sonradan Kıbrıs bahanesi de katılmıştır bir kılıf olarak, yoksa asıl nedeni haşhaştır.”

Ecevit’in anlatımı ile bir başka gerçeğe geçelim şimdi:

“Aynı dönemde ABD, Hindistan’a haşhaş üretimini arttırması için baskı yapıyordu. Bunlar Amerika’da açıklanmış gerçekler. Ayrıca Laos, Kamboçya, Vietnam’da Amerikan yanlısı gerillaları maddi olanağa kavuşturmak için CIA açıkça bunların haşhaş ekimi yapmalarını destekliyor, teşvik ediyordu. Ve bunların Amerikan piyasalarına sürülmesine de aracı oluyordu. Bu aracılığı yapanlar yakalandığı zaman çok esrarengiz bir biçimde, gizli bir biçimde kurtarılıyordu. Ayrıca, Amerika, Türkiye’de haşhaş ekiminin yasaklanması yüzünden ilaç piyasasında meydana gelen açığı kapatmak için kendi memleketinde haşhaş ekimi başlatma kararı aldı... ABD Büyükelçisi Handley 12 Mart döneminde elde edilen sonucun ödülü olarak Amerikan Dışişleri Bakanlığında haşhaşla mücadele edilen birimin başkanlığına getirildi ya da bu konuda başdanışmanı olmuştu.”

Ecevit, ABD’nin haşhaş konusunda Türkiye’ye karşı tutumunun nedenini ise şöyle açıklıyor:

“O sıralarda Nixon çok sıkıntılı bir durumdaydı. Gerek Watergate skandalı dolayısı ile, gerek Vietnam Savaşında tırmanışa geçen baskılar dolayısı ile bir bunalımdan geçiyordu. Amerikan başkanlık sistemine ve özellikle de Nixon’a kolay ve ucuz bir zafer lazımdı. Türkiye’de haşhaş ekimi yasağını koydurtmakla Nixon, Amerikan kamuoyunda Amerikan gençliğini haşhaştan kurtarmak için en yakın müttefiklerinden biri olan Türkiye’den büyük bir ödün koparmış olma zaferine kavuşmuş olacaktı.”

Şimdi de Demirel’in görüşmemizde yaptığı açıklama:

“1969’da Nixon Cumhurbaşkanıydı. Bana bir temsilcisi-ni gönderdi, buradaki sefirini de birkaç kere gönderdi. Temsilci-

siyle, şurada benim bir çalışma odamı vardır orada konuştuk. Bir gece yarısı gelmişti. Richardson adlı bir zattı. Dedi ki, uyuşturucu madde kullanımından gençliğimiz fevkalade sıkıntı çekiyor, bunun ham maddesi olan baz morfinin Türkiye’den geldiği kanaatindeyiz, binaenaleyh haşhaşın Türkiye’de ekiminin yasaklanmasını istiyoruz.

Benim o zata söylediğim şudur: Bakın, Türkiye’nin çıkardığı 120 ton afyonun hepsi –Türkiye o zaman 120 ton afyon çıkarıyordu- Birleşik Amerika’ya gitse bile bu bir haftalık ihtiyacıdır Birleşik Amerika’nın. Afyonun memleketi Türkiye değildir, afyonun memleketi altın üçgen memleketleridir, Uzakdoğu ve Hindistan’dır. Hindistan 1000 tondan fazla çıkarıyordu o gün için. Ama biz sizin gençlerinizi zehirliyoruz gibi bir töhmetin altında kalmayız, her türlü muameleyi sıkılaştırırız gümrük muameleleri dahil, hudutlar dahil. Ekimi de daraltırız. Yalnız ekimini yasaklayamayız. Türkiye’de ismini afyondan alan bir il var. Esasen yasaklamayı biz yapsak bile sürdürmek mümkün değildir. Çok büyük infial doğar, böyle bir şeyi yapamayız.

Buna da bir müddet alınganlık gösterdiler. Bu 12 Mart Muhtırası öncesindeydi. 12 Mart Muhtırası neticesinde ben hükümeti bıraktım. Merhum Nihat Erim Bey işte o günkü partiler üstü hükümetin başına getirildi. Biz hükümeti bıraktıktan kısa bir süre sonra da afyon yasağı gelmiştir.”

Şunu anımsatmayalım: Demirel bu açıklamasını, bu bölümün “Demirel’e Göre 12 Mart Ve Amerika” başlıklı II.kesiminde yer alan öteki açıklamaları ile birlikte benim, “Sizden ABD ne yapmanızı, ya da ne yapmamanızı istemişti de siz bu isteği yerine getirmediniz? 12 Mart’ın ve 12 Ey-

lül'ün yapılmasında bu durumun bir etkisi var mı? Varsa nedir?" sorumu yanıtlarken yapmış bulunmaktadır!¹⁸²

Dönemin Dışişleri Bakanı **İhsan Sabri Çağlayan-gil**'in şu sözleri ise gerçeği bütün çıplaklığı ile ortaya koymaktadır:

"Amerika, şuna aldurmaz: Biz memlekette demokratik idare olmuş, şoven idare olmuş, faşist idare olmuş, ona hiç bakmaz.

Amerika, o memleketin kendisine ne ölçüde tabi olduğuna, kendi politikasına ne dereceye kadar satelit (uydu) haline gelebileceğine bakar.

*Amerika, bir albaylar cuntası ile Yunanistan'da istediğini yaptırabiliyorsa, Albaylar Cuntası Yunanistan için biçilmiş kaptandır. Amerika eğer bir Nihat Erim Hükümeti ile haşhaş men ettirebilecekse, Türkiye'nin layık olduğu idare tarzı Nihat Erim hükümetidir."*¹⁸³

Haşhaş ekimi yasağı konusuna son vermeden önce, ABD'nin o tarihte olaya nasıl bakmış olduğuna ilişkin ek bir fikir verebilmek için 10 Temmuz 1974 günlü New York Post gazetesinde yer alan başyazıda, Türkiye'deki haşhaş tarlalarının Amerikan savaş uçaklarınca bombalanmasının istendiğini belirteyim. Öte yandan, ABD'nin Ankara eski Büyükelçilik Müsteşarı **James Spain** de, *"Amerika-Türkiye Ve Haşhaş"* başlığı altında yayımlanan yazı dizisinde şöyle

¹⁸² Haşhaş ve 12 Mart arasındaki bağlantı üzerine Demirel'in görüşü için ayrıca bkz. G.Cıvaoğlu: **"12 Mart'ı Demirel Anlatıyor"**; Tercüman 21 Mart 1976; TURHAN BİLGİN: **"12 Mart"**; Milliyet, 24 Mart 1976; olayın gelişimi için bkz. İ.CEM; s.43-47; genel bir değerlendirme için bkz. **EMİN AYTEKİN'in Demirel 12 Mart'ı Anlatıyor Yazı Dizisi ile ilgili Açıklaması**, Tercüman, 23 Mart 1978.

¹⁸³ İ.CEM: s.51.

demiş bulunuyor: *"Bu tarihten (1969) sonra haşhaş sorunu, diğer bütün sorunların bağlandığı temel bir önem kazandı."*¹⁸⁴

-VII- Sonuç

Açıkça görüleceği üzere, 12 Mart 1971 öncesi birçok açıdan 27 Mayıs 1960 öncesini andırmaktadır. Gerçekten de:

1)Türkiye, belirli sınıf ve katmanların çıkarları gözetilse de, yine sanayileşme ve genel olarak kalkınma girişimlerinde önemli atılımlar yapmaktadır.

2)Başta ABD olmak üzere batılı ülkeler bu atılımlara sıcak bakmazken, başlıca destek yine SSCB'den sağlanmaktadır.

3)Üstelik SSCB ile diplomatik alanda yine iyi ilişkiler kurulmaya başlanmıştır.

4)Bunun dışında da Türkiye'de ABD'nin kimi isteklerini kendi ulusal çıkarlarına aykırı görebilecek ve bu nedenle de bunları yerine getirmeyecek bir hükümet işbaşındadır.

Özellikle 4. ve 5. noktalarda AP iktidarı, DP'den çok daha belirgin bir tutum içindedir.

6)Kuşkusuz, AP yöneticileri, başta **Demirel** olmak üzere, DP gibi Batı yanlısıdır. Ancak, daha önce de değinildiği gibi, ABD için bir hükümetin yalnız ABD yanlısı olması yeterli değildir. O hükümet, aynı zamanda, ülkede Amerikan karşıtı gelişmelere de engel olabilecek güç ve yetenekte olmalıdır. Oysa, 1965-1971 dönemi ülkemizde çok güçlü ve yaygın bir antiemperyalist uyanış dönemi başla-

¹⁸⁴ Günaydın, 22 Kasım 1975.

miş bulunmaktadır. Yalnız sol çevreler değil, bunun yanı sıra, sola sempati ile bakan ya da bakmayan Atatürkçü kesimde de ABD'ye karşı olumsuz bir bakış açısı hızla gelişmiştir. Gençlik arasında ise, antiamerikan eylemler almış yürümüştür.

Bu durumun ABD'yi rahatsız ettiği tartışma götürmez. Yazarı belli olmayan, ancak 12 Mart yönetimince hazırlatılıp yayınlandığı anlaşılan **"12 Marta Nasıl Getirildik?"**¹⁸⁵ adlı kitapta 12 Mart'a yol açan nedenler sıralanırken bu durumun nasıl Amerikan gözüyle görülüp değerlendirildiği açıkça belirtilmiştir. Örneğin;

*"Antiemperyalist olmak sol için NATO ve dolayısıyla Amerikan düşmanı olmak anılanına geliyordu."*¹⁸⁶

*"NATO ve Amerikan aleyhtarı propagandaya öğretim üyeleri destekçi oluyor, düzenlenen toplantılarda konuşmalar yapıyorlardı"*¹⁸⁷

denmekte ve bu durum 12 Mart'ın önde gelen nedenleri arasında sayılmaktadır.

7)Sınıfsal bilinçlenmenin gelişmesi, emekçi kesimlerde iç sömürü mekanizmasının fark edilmeye başlanması, 1961 Anayasası'nın sağladığı sendikal hakların yaygınca kullanılması, ancak bu kesimler ile iktidar arasında karşıtlığın giderek çatışmalara dönüşmesi, tüm bunlara koşturak da sol akımların güçlenmesi ve Türkiye İşçi Partisi'nin (TİP) TBMM'de temsil edilme olanağına kavuşması da herhalde ABD'yi mutlu kılacak gelişmeler olmasa gerekir.

¹⁸⁵ Ufuk Ajansı yyn., Ankara, 1971.

¹⁸⁶ s.76.

¹⁸⁷ s.78.

8)Öğrenci eylemlerinin giderek silahlı saldırılara, banka soygunlarına, adam kaırma ve öldürme biçimine dönüşmesi de, üzerinde durulması gereken bir başka olgudur.

6-8. gelişmeler birlikte düşünüldüğünde, yine daha önce de değinildiği gibi, bunların sonucunda ortaya çıkan toplumsal karşılıktan SSCB'nin yararlanacağı varsayımı ABD yönetiminde egemen olan bir görüş olarak karşımıza çıkmaktadır.

12 Mart yönetimi sırasında kalkınma girişimleri duraksamış, ekonomide sıkıntılar baş göstermiş, SSCB ile ekonomik işbirliğinde başkaca bir adım atılmamış, dış siyasette ABD etkisi daha da duyulur duruma gelmiş, başta haşhaş ekiminin yasaklanması olmak üzere ABD istekleri yerine getirilmiş, öğrenci ve işçi eylemleri bastırılmış, ister sol isterse düpedüz Atatürkçü çizgide olsun antiemperyalist görüşte olanlar susturulmuş, sol akımlara ağır darbeler indirilmiş, TİP kapatılmış, toplumsal ve sendikal haklar kısıtlanmıştır. 12 Mart'ın bu uygulamaları ABD çıkarları ile tam bir uyum içindedir. Üstelik, toplumsal ve siyasal tepkilere set çekebilecek güçte **partiler üstü** bir hükümet kurulmakla da kalmamış, sıkıyönetim ilan edilerek ülke bir cendere içine sokulmuştur.

12 Mart'a ulaşan gelişmelerde ABD'nin rolünün ne olduğunu ya da olabileceğini gelişmeleri izlerken gördük ve bu gerçeği dönemin en yetkili kişilerinin ağzından dinledik. 12 Mart döneminde olan bitenlere de bir göz atınca konu daha da bir açıklığa kavuşacak.

12 MART UYGULAMALARI

-I-

Genel Olarak

12 Mart, çeşitli yönleriyle birçok yazar ve araştırmacı tarafından inceleme konusu yapılmış bulunuyor. Dahası, 12 Mart'ın sorumluları ve dönemin kurbanları da anılarını ya da tanık oldukları olayları yazıp yayımladılar. Üstelik, 12 Mart, pek de geçmişlerde kalmış bir olay değil. O nedenle, ben yalnızca konumuz açısından bir iki olayı, gelişmeyi, anımsatmak ve yorumlamakla yetineceğim.

Ama her şeyin ötesinde belirtmek gerekir ki, 12 Mart dönemi, tarihimizin karanlık ve zulüm dolu bir sayfasıdır. Sorulabilir: 12 Mart'ın gadrine uğrayanlar arasında bunu hak etmiş olanlar, suçlular yok muydu? Vardı elbette. Ama onların da, TC Devleti'nin yasalarına göre hakça yargılanmaları ve ona göre cezalandırılmaları gerekirken bu bile esirgenmiş, üstelik insanlık dışı davranışların kurbanı olmuşlardır.

12 Mart'ı tarih önünde sorumlu kılacak en ilginç ve çarpıcı kanıt belki de **Sadi Koçaş** vermektedir. 27 Mayısçıları ile içli dışlı bir albay olan **Koçaş**, CHP senatörü iken, 12 Mart muhtırası üzerine ve muhtıracı dört generalin "emri" ile kurulan **Nihat Erim** hükümetinde Başbakan Yardımcısı olmuş, bu görevini sekiz ay sürdürmüş, bu arada İsrail'in

İstanbul Başkonsolosu **Elrom**'un kaçırılması üzerine radyo-
dan hukuk ilkelerini hiçe sayarak yasaların "makabline
şamil", yani kabul edilip yürürlüğe girdikten öncesine de
uygulanacağını açıklamış, bu açıklama üzerine de suçsuz
insanlar, aydınlar, devlet güçlerince "rehin" alınmıştır.
Koçaş, on bakan ile birlikte sekizinci ayda istifa etmiştir.
Aynı **Koçaş**, belki de çekmesi gereken vicdan azabının etki-
si ile, Başbakan Yardımcılığı görevini sürdürdüğü dönem
boyunca tanık olduğu tüm ulusal çıkarlarımıza aykırı dav-
ranışları, tek sözcük ile "çirkin" olarak adlandırılabilir
uygulamaları yazdığı kitapla kamuoyuna açıklamış bulun-
maktadır.

12 Mart üzerine yazılmış yayınların genişçe bir lis-
tesini kitabın sonundaki kaynakçada bulacaksınız. Burada
Koçaş'ın anıları üzerinde ayrıca durmamın nedeni, bunla-
rın gerçekten belki de dünyanın başka bir yerinde rastlana-
mayacak türden belgesel nitelik taşımalarından dolayı. Öte
yandan, **Koçaş**, asker bir kişi... Sonra, antikomünist... En
önemlisi 12 Mart'ın en yetkililerinden biri. İşin içyüzünü
biliyor. Ben, yalnızca konumuz açısından 12 Mart'a değin-
mekte olduğumu belirttim. Genel olarak bu dönemin ilk se-
kiz ayını izlemek isteyen okuyucularına **Koçaş**'ın anılarını
okumalarını öneririm.

-II-

Subay Tasfiyesi

a) Orduda Tepkisel Oluşum

12 Mart Muhtırası verildikten üç gün sonra, 16
Martta önce bazı, yüksek rütbeli subaylar emekliye sevk
edilerek ordudan çıkarıldı. Bunu, izleyen günlerde ise bazı
subayların yerleri değiştirilerek pasif görevlere getirildi ve

daha küçük rütbelerdeki bazı subaylar da çeşitli suçlamalarla sıkıyönetim mahkemelerinde sanık olarak yargılandı. Bu tasfiyeler neden yapıldı? Bu soruya verilecek yanıt, bu araştırmada ortaya konan gerçekleri pekiştireceği gibi, 12 Eylül 1980’de başlayan dönemde de olup bitenlere bir açıdan ışık tutacak.

Sorunun yanıtı önce **Demirel** iktidarının izlediği belirtmiş olduğum dış siyaset ve bunun ülke içindeki yansımalarında aramak gerek. Gerçekten de, **Demirel** iktidarının Arap Orta Doğusu’na karşı izlediği yakınlaşma siyaseti, yalnız Batılı güçleri tedirgin etmekle kalmayacak, bunun bir başka sonucu daha olacaktı. Şeriatçı Arap ülkeleri bu kanaldan Türkiye’deki gerici çevreleri maddi-manevi yönden desteklemeye, bu çevreler de onlardan aldıkları bu güçle saldırganlaşmaya başlayacaklardı. AP’nin çelişkilerle örülü yapısı ise bu sürecin hızlandırılmasına yol açmaktaydı. Çünkü, AP’nin bir kanadı burjuva liberalizmden yana idiyse de, bir kanadını da şeriat özlemi çekenler oluşturmaktaydı. Bu nedenle de, AP’nin İsrail’e karşı çıkarak Araplar ile yakınlaşmasını yalnız temsil ettiği sınıf ve katmanların ekonomik çıkarlarını gözetmesi açısından değil, ama aynı zamanda kendi İslamcı kanadının eğilimlerini de yaşama geçirip geçirmediği açısından değerlendirmek gerekir. Şunu rahatlıkla söyleyebiliriz: 1965-1971 AP iktidarı döneminde Türkiye’de “irtica”nın yaygınlaşmasında hem Araplar ile geliştirilen bu ilişkilerin, hem de AP’nin bu kanadının rolü büyük olmuştur. El-Fetih Örgütü’nde eğitim gören bir gurup Türk’ün oradan yanlarında getirdikleri silah ve patlayıcılarla Diyarbakır’daki radar üssüne saldırma ve üssü havaya uçurma girişimleri sırasında yakalanmalarını, fakat bir süre sonra salıverilmelerini, bu arada Dışişleri Bakanı **İhsan Sabri Çağlayangil**’in bu kişilerin

yargılandığı mahkemeye gönderdiği yazıda El-Fetih Örgütü'nün komünist olmadığını, İsrail'i Filistin'den çıkarmak için mücadele eden milli bir örgüt olduğunu belirten yazısını¹⁸⁸ —eğer bu kişiler hükümet ajanı değil idiler ise— başka nasıl açıklayabiliriz? Yine bunun gibi, şeriatçılık davası güdenlerce laik ya da solcu çevrelere karşı girişilen saldırıların faillerinin ortaya çıkarılmamalarının, hatta kimi zaman güvenlik güçlerince âdeta korunmalarının başkaca bir açıklanış biçimi çok güçtür.

Şu gerçeği bilmek zorundayız: 1945, 1946'dan başlayan dönemde genellikle Türkiye'nin çıkarlarının ABD'nin çıkarları ile tümüyle çakıştığı gibi yanlış bir yargı sivil kesimde ve orduda egemen olmuş ise de, bu demek değildir ki subaylarımız Atatürkçü düşünceye sahip çıkmaktan vazgeçmişlerdir. Tersine, subayların **büyük çoğunluğu** her zaman Atatürkçü düşüncede olmuşlardır. Ne var ki, her ikisinin birbiriyle çelişmediği düşünülmüştür. Öte yandan, yaşanan Kıbrıs olayları, bu olaylar nedeniyle ABD Cumhurbaşkanı **Johnson**'un mektubu, daha sonraları konacak olan ambargo ve benzer gelişmeler, son olarak yaşamakta olduğumuz olaylar, sanırım, bu düşünceyi de değiştirmiş bulunmaktadır. Ancak bu da demek değildir ki, orduda hâlâ eskisi gibi düşünenler yoktur. Kaldı ki, öyle olmasaydı, bir 12 Mart'ı, bir 12 Eylül'ü yaşamazdık. Zaten, şu anda ele almakta olduğumuz 12 Mart, birazdan göreceğimiz gibi, Atatürkçü subayların saf dışı edilmesiyle "12 Mart" olacaktır.

¹⁸⁸ Cumhuriyet, 9 Ekim 1970; (SÜLEYMAN GENÇ: 12 Mart'a Nasıl Gelindi? Bir Devrin Perde Arkası, 1960-1971; İleri yyn., Ankara, 1971, s.296.

İşte, ülkede gittikçe yoğunlaşan sağ ve sol, anarşi ve terörün yanı sıra, Atatürk ilke ve devrimlerine yönelen saldırılar, laikliği ortadan kaldırmayı amaçlayan ve çoğu kez dış kaynaklardan beslenen irtica, dış siyasette ulusal güvenlikten sapmalar, ordunun Atatürkçülüğe bağlı geniş kesiminde tepkilere neden olmaktaydı. Öte yandan, bu kesim, 1961 Anayasası'nı ordunun bir eseri gibi görmekte ve bu nedenle de iktidarın Anayasa'nın temel ilkelerine açıkça yönelttiği eleştirileri ve uygulamada bu ilkelere sapmasını yine tepkiyle karşılamaktaydı.

Ordu, bu tepkisini bazı somut davranışlarla da ortaya koyuyordu. Örneğin; 27 Mayıs 1960 öncesinin DP'ye karşı gerçekleştirilen en önemli öğrenci eylemi olan 28-29 Nisan olaylarının yıldönümünde Ankara'da Zafer Anıtı önünde general ve albay rütbesinde çok sayıda subay Türk Silahlı Kuvvetleri adına **Atatürk'e** bağlılık nöbeti tutacaktı. Bu davranış, Atatürk ilke ve devrimlerine karşı baş gösteren girişimlere karşı ordunun çok açık bir uyarısıydı. Deniz Harp Okulu Subay Taburu 1968'in Kasım ayı başında bildiriyayımlayacak ve bunda şöyle denecekti:¹⁸⁹

"Büyük Türk Ulusı,

Biz halk ordusuyuz, biz Atatürk ordusuyuz. Hiçbir zaman hiçbir zümrenin fikirlerine ve çıkarlarına alet olmadık, yalnız ve yalnız Atatürk'ün emrinde ve senin yani Büyük Türk milletinin hizmetinde olduk... Ama onlar, köşebaşlarında yeni Kubilaylar bekleyen gözü dönmüş sapıklar elbette buna karşı çıkacaklardır. Çünkü onlar şimdiye kadar halktan yana, devrimlerden yana, Atatürk'ten yana her şeye karşı çıkmışlardır."

3 Mayıs 1969'da Yargıtay Başkanı **İmran Öktem'in** Ankara'daki cenaze töreni sırasında gerici güçlerin eylemli

¹⁸⁹ Cumhuriyet, 3 Kasım 1968.

saldırıları karşısında da bazı yüksek rütbeli subayların sert tepki gösterdikleri görülecekti.¹⁹⁰ Öte yandan, Genelkurmay Başkanı Orgeneral **Memduh Tağmaç**'ın bir Milli Güvenlik Kurulu toplantısında "Alt kademeyi tutamıyoruz. Altımız rahatsız" demiş olması da¹⁹¹ aynı gerçeğin bir başka anlatımını olacaktır.

Daha da önemlisi, bazı havacı subayların 3 Şubat 1971 günü Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral **Muhsin Batur**'a iktidara el koyma hazırlıkları sırasında verdikleri yazıda:

"... Türk milletinin asırlardan beri içinde bulunduğu ve ATATÜRK İHTİLALİ ile yıkamadığı feodal tutumdan kurtulup muassır medeniyet seviyesine daha siiratlđ adđmlarla ulaştırılması ana istikametinde ve yeminimizde de sıralanmış umdelerden —ki bunlar sizin 25 Ocak 1970 Muhtıranızda da mevcuttur— taviz vermemek esastır... Bizler, aynı kaynaktan yetişmiş <yalnız Türk vatandı için!> diyen katıksız ATATÜRK subaylarıyız" demiş bulunmalarıdır.

İşte, bu kez de ordudan tasfiye edilen subaylar, bu kesimin önde gelenleri olmuştur.

b) Müdahalenin Amerikancı Ve Tutucu Yörüngeye Oturtulması

12 Mart Muhtırasını veren genelkurmay başkanı ile kuvvet komutanlarının ilk iş olarak "disiplinsizlik" gerekçesiyle emekliye ayırdıkları subayların başında gelen Tüm-

¹⁹⁰ Gericilerin bu saldırılarına karşı yüksek mahkeme yargıçları ve üniversite öğretim üyeleri de 5 Mayıs 1969'da yine Ankara'da büyük bir yürüyüş düzenleyerek tepkilerini dile getirmişlerdir.

¹⁹¹ T.BİLGİN: Milliyet, 25 Mart 1976.

general Celil Gürkan, "12 Mart'a Beş Kala" adlı kitabının değişik yerlerinde kendisini şöyle tanıtır:

"Öteden beri şu soru, bir saplantı halinde kafamı hep kuralayıp durmuştur: Birçok ülke, deyim yerinde ise uluslar trenindeki liks yataklı vagonlarda, ya da hiç değilse kadife döşeli birinci veya ikinci mevkilerde seyahat ettikleri halde, en az o ülkelerin halkı kadar yetenekli, karakterli, onurlu bir tarihsel geçmişe sahip ve de uygarlığa açık benim ulusum NEDEN yüzyıllar boyu yük vagonunda, haydi bilemediniz tahta döşemeli üçüncü mevkide seyahat etmek zorunda kalmıştır ya da bırakılmıştır? Öteki ulusların Türk ulusuna üstün gelen ne özellikleri vardı ki böyle sine bir ayırım, sanki değişmez bir yazgı gibi hükümünü yürütüyordu?

Bu saplantı, yaşam ilerledikçe, meslekteki rütbem yükselip görev çevrem genişledikçe, hele hele geçici ve sürekli görevler nedeniyle yabancı ülkelerde bulunup o ülkelerin halklarını ve toplumsal yaşam düzeylerini gözleme olanağı buldukça, daha da güç kazanmıştır.

Ama hemen şunu eklemek isterim ki, mensubu olmaktan elbette büyük onur duyduğum ulusum hakkındaki bu düşüncem, hiçbir zaman aşırı ulusçuluk eğiliminden kaynaklanmamıştır. Ne dün, ne de bugün..."¹⁹²

"Sadece bölüğünün erlerine, <Hazırol! Rahat> komutası verip nişancılık eğitimi yaptırmakla görevini yerine getirmiş bir subayın kalp huzurunu duyacak bir çağda değildim artık..."¹⁹³

"... gidişin ATATÜRK devrim ve ilkeleri temeline dayalı laik ve tam bağımsız ATATÜRK Cumhuriyetinin sağ kalıp kalmaması sorununu gündeme getirdiği kanısına varmıştım."¹⁹⁴

¹⁹² s.112.

¹⁹³ s.116.

¹⁹⁴ s.117.

"Kendi kendime düşünüyorum: Laiklik özelliğini tümünden yitirecek, tam bağımsızlık ilkesine karşı duyarlılığı büyük ölçüde aşınmış duruma gelecek bir Türkiye'nin, ATATÜRK Cumhuriyeti ile artık ne gibi bir ilişkisi kalmış olabilecekti ve böyle bir Türkiye'nin <çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkma> çabası gösterebileceği düşünülebilir miydi?"¹⁹⁵

"... benim yanında yer aldığım tavır.. çeşitli SAĞ ve SOL darbe olasılıklarına karşı, koşullar kaçınılmaz kıldığında uygulanacak ATATÜRKÇÜ, devrimci ve ilerici, hayırhah, yurtsever bir müdahaleyi öngören bir tavır idi... İnsanların bir genel doğrultusu olur. Benim genel doğrultum ise İttihat Ve Terakki, Hareket Ordusu, Kuvayimillîye ve 27 Mayıs çizgisi ile bütünleşmiş bir doğrultudur... Öteki arkadaşlarımla birlikte komünizm ile, Marksizm ile en ufak bir ilgimiz yoktu..."¹⁹⁶

"Bugün, geçen bütün deneyimlerden sonra biri çıkıp da bana, ulaştığım siyasal düşüncenin ne olduğunu sorsa, tereddüt etmeksizin vereceğim yanıt şu olacaktır:

ATATÜRK'ün TAM BAĞIMSIZLIK ilkesine inanmış bir Kemalist.

Bağımsızlık bilinci ile dopdolu bir sosyal demokrat.

Devrimci ve ilerici bir emekli General!..."¹⁹⁷

İşte, 12 Martçıların saf dışı bıraktığı subaylar bu düşünce ve görüşlere sahip olanlardı. 12 Mart'ı destekleyen güçler ve çevreler, onlara komünist dediler! Örneğin; AP'li bakanlardan Turhan Bilgin'e göre bu subaylar "Marksist tepeden inmeciler"di.¹⁹⁸ Daha 17 Mart 1971 günlü Tercüman'da Ahmet Kabaklı da "Sebebin Sebebi" adlı yazısında

¹⁹⁵ s.119.

¹⁹⁶ s.121.

¹⁹⁷ s.136.

¹⁹⁸ Milliyet, 17 Mart 1976.

aynı suçlamayı yapacaktı. Örnekleri arttırmak gereksiz. Çünkü, o dönemin gazetelerini karıştıracak olursanız özellikle AP yanlılarının hemen her gün aynı savı öne sürüp durduklarını görürsünüz. Ama 12 Mart'ın sıkıyönetim mahkemesi başkanı Tuğgeneral **Ali Elverdi**'nin daha sonra AP'ne girip bu partiden Bursa milletvekili seçilmesi ve bu arada AP Çankaya Gençlik Örgütünde 28 Mart 1976'da verdiği *"Türkiye'de Komünizm"* konulu konferansında 12 Mart'ın ordudaki solcuların ayıklanması için yapıldığını söylemiş bulunması,¹⁹⁹ başlıbaşına ilginç olsa gerektir. Ama belki bundan da ilginç olanı, daha 12 Mart'tan önceki günlerde bile Orgeneral **Muhsin Batur**'un kendisini destekleyen havacı subayları aynı biçimde suçlaması ve onların da **Batur**'a 3 şubat 1971 günü bir "muhtıra" vermeleridir. Bu muhtıra şöyle başlıyordu:

"Dün akşam (1.2.1971) <Havacılar> bir araya geldik. Liderimizin [Batur'un] görüşleri enine boyuna incelendi.

Biz Komünist Değiliz!

*Mütalaanın son cümlesi bizi çok tedirgin etti. Milletimizin beklediği ve bizim de yüzde yüz inandığımız liderimiz ile bu derece kesin çizgiler ile ayrı düşmememiz gerekir kanısındayız..."*²⁰⁰

12 Mart'a uzanan günlerde yaşananlar üzerine yazılanlar incelendiğinde ortaya çıkan gerçek şudur: Bir yandan, yukarıdaki kesimlerde belirtilen gelişmelerden rahatsız olan ordudaki Atatürkçü subayların herhangi bir eylemli girişimde bulunmalarını denetim altında tutabilmek ve bir yandan da buna karşın bir müdahale yine de önlenemezse kendileri bunun başında olabilmek amacı ile, genel-

¹⁹⁹ C.GÜRKAN: s.373.

²⁰⁰ A.y., s.261.

kurmay başkanı, kuvvet komutanları ve kimi yüksek rütbeli subaylar, böyle bir müdahaleyi düşünen öteki subaylarla yakın bir ilişki içinde olmuşlar, hatta kendilerini böyle bir girişimin başında göstermişlerdir. Ancak gelişmelerin denetimlerinden ve yönlendirmelerinden çıkmak üzere olduğunu görünce de, alt kademeler daha herhangi bir eylemde bulunmadan komutanlar 12 Mart Muhtırası'nı vermişler ve "Atatürkçü" kesimi saf dışı bırakmışlardır. **Celil Gürkan**, bu gerçeği, denize düşen birini arkasından atlayıp kurtaran adamı çevredekiler överek kutladıklarında, onun "İçinizden hangi kalles itti beni denize?" demesine ilişkin fıkra benzetiyor.²⁰¹

Bu konuda en kanıtlayıcı gelişme, 12 Mart Muhtırası ile düşürülen Başbakan **Süleyman Demirel**'in, yeni başbakanı ve hükümeti göreve başlayıncaya değin geçen süre içinde tek bir kararname imzalaması ve onun da bu subayların saf dışı bırakılmalarını sağlayan emekliliklerine ilişkin kararname olmasıdır. Başka bir deyişle, **Demirel**, bu subaylara karşı, kendisini iktidardan düşüren genelkurmay başkanı ve kuvvet komutanları ile işbirliği yapmıştır. **Demirel**, açıkça söylüyor:

*"... bu muhtıradan sonra 16 Mart 1971 günü... ordu-
dan tekaüt edilen 16 adet yüksek rütbeli —bir kısmı generaldir—
subayın evraklarını imzaladım. Çünkü onların memleketi götür-
mek istedikleri istikamet başkadır."*²⁰²

Muhtırayı verenlerin niçin doğrudan doğruya iktidara el koymadıklarını ve TBMM'yi kapatmadıklarını açıklarken de **Demirel** diyor ki:

²⁰¹ A.y., s.89.

²⁰² G.CİVAOĞLU: Tercüman, 16 Mart 1978.

*“Kuvvet dengesini denk getirememişlerdir... Planları bozulmuştur.”*²⁰³

Kuşkusuz muhtıracılar ile onların ordudan tasfiye ettiği subayların, **Demirel**’in dediği gibi, *istikametleri* birbirinden çok değişik idi. 12 Mart Muhtırası’nı verenlerin *istikameti*’nin ne olduğunu hep birlikte acı ile, gözyaşı ile, yaşadık; aydın ve kitap düşmanlığının ne olduğunu onların sayesinde anladık. 12 Eylül ise, 12 Mart’ın yarım bıraktığını tamamladı.

Demirel, niçin bu emeklilik kararnamesini imzaladı? Sorunun yanıtı kendiliğinden ortada: Bir kez, muhtırayı verenler onun için “ehveni şer”di, yani kötülükler içinde daha az kötü olandı. İkincisi, iç siyasal yeniden yapılanmada onlar **Demirel**’in yapmayı isteyip yapamadıklarını gerçekleştireceklerdi.

Dediğim gibi, bu ilk tasfiyeyi başkaları izledi. 12 Mart’ın öngördüğü modeli benimsemediği saptanan subaylar ya emekliye ayrıldı ya da pasif görevlere getirildiler.²⁰⁴ Gerekçe de, çoğunlukla “komünist” olmaları ya da “disiplinsiz” sayılmalarıydı. Ne var ki, Tümgeneral **Celil Gürkan**, tam üç yıl süreyle Orgeneral **Cevdet Sunay**’ın özel kalem müdürlüğünü yapmıştı. Hiç olmazsa bu yakın ilişki nedeniyle **Sunay, Gürkan**’ın kim ve ne olduğunu biliyordu. **Sunay**, 12 Mart 1971 günü Cumhurbaşkanlığı koltuğunda oturan ve 12 Mart’ın tüm uygulamalarına arka çıkacak kişi olmasına karşın, **Gürkan** ve arkadaşları hakkında yapılan komünistlik suçlamaları karşısında bildiği ger-

²⁰³ A.y.

²⁰⁴ Bu dönemde MİT’teki subayların görevlerinden alınmaları konusunda bkz. C. ARCA YÜREK: **Darbeler...**; s.177 vd.

çeği Yankı dergisine verdiği bir demeçte açıklama gereğini duydu:

“Türk Silahlı Kuvvetlerinin mensupları vatan ve millet sevgisi ile bu varlıkların korunması ve savunulması için ilköcii ve imanlı olarak yetiştirilmişlerdir. Bu topluluk, kendisini, hiçbir zaman belirttiğim esas vazifelerinden uzak tutamaz ve uzaklaştıramaz... Türk Silahlı Kuvvetleri içinde, disiplin ve diğer gereklerle zaman zaman tasfiyeler yapılmıştır. Türk Silahlı Kuvvetlerinin siyasi doktrinlerle ilişkisini ileri sürmek tehlikeli ve hatalıdır. Türk Silahlı Kuvvetlerinin günlük politika ve çekişmeler dışında tutulması, devletin gücünü ve etkisini korur ve sürdürür. Bu ilkenin tarîhi idrakinde, Atatürk devrim ve ilkelerine bağlılığın tam ve sarsılmaz şuuruna sahip olan Türk Silahlı Kuvvetleri içinde Marksist hareket hiçbir zaman ortam bulmanmıştır ve asla bulamayacaktır.”²⁰⁵

Ancak, **Sunay** ne demiş olursa olsun, silah arkadaşlarını komünist olmakla suçlamaktan çekinmeyecek olan bu komutanlar, **Sunay**’ın da yardımı ile kendilerine engel olabileceklerini düşündükleri subayları saf dışı bırakarak Türkiye’yi yeniden ve tümüyle, bilinçli ya da bilinçsizce, ABD’nin öngördüğü kalıpların içine sokmuşlardır.

-III-

Anayasa Değişikliği

12 Eylül, 12 Mart’ın yarım bıraktığı uygulamaları sonuçlandırmıştır. Bu açıdan bakıldığında, 12 Mart, 12 Eylül’ün bir aşamasıdır. 12 Mart’ın o günkü koşullar nedeniyle kesip atamadığı, ancak bir ölçüde üstesinden gelebildiği “sorun”ların başında 12 Eylül’ün kökünden çözdüğü

²⁰⁵ Yankı, 14-20 Haziran 1971.

“anayasa sorunu” gelir. Gerçekten de, 12 Mart, 1961 Anayasası’nın demokratik, toplumcu ve özgürlükçü hükümlerini yozlaştırmakla yetinmek zorunda kalmış, buna karşılık 12 Eylül, 1961 Anayasası’nı tümüyle yürürlükten kaldıramamıştır.

12 Mart’ta gerçekleştirilen anayasa değişikliklerinin konumuzdaki yerini doğru saptayabilmek için Dördüncü Bölüm’ün I. kesiminde belirtilenleri anımsamak gerekir. O kesimde belirttiğim gibi, 1961 Anayasası’nın düşünce özgürlüğünün ve toplumsal örgütlenmenin gelişip yaygınlaşmasına sağladığı yasal olanaklar, emekçi kesime sağladığı hak ve özgürlükler, ekonomik ve siyasal açıdan bağımsız bir Türkiye özleminin dile getirilmesi ile sonuçlanmış, emekçi kesim ise bir yandan haklarını artık arayabilirken, bir yandan da ekonomik sömürünün emperyalizmden kaynaklanan boyutunu görmeye başlamıştı. 12 Mart 1971 öncesi gelişmelere daha geniş bir açıdan bakıldığında, 1961 Anayasası’nın ülkemizde antiemperyalist bir uyanış için elverişli bir ortamı yaratmış olduğu görülür. Hiç kuşku yok ki, bundan da emperyalist ülkeler ve bunların başını çeken ABD ciddi bir biçimde rahatsızlık duymaktaydı.

Konuyu irdelemekte bir adım daha atmadan önce şu gerçeğin de altını yeniden çizmekte yarar var: **Demirel** iktidarı, 12 Mart öncesi dönemde, temsil ettiği sınıfın ekonomik çıkarlarını geliştirmek isterken ABD’nin reçetelerine ters düşmüş olmakla birlikte, 1961 Anayasası’na karşı o da yine sınıfsal kaygılarla aynı rahatsızlık içindeydi. O denli ki, bu Anayasa ile ülkenin yönetilemeyeceği sözü **Demirel**’in ağızından düşmez olmuştu. Bu nedenledir ki, 12 Mart’ın yaptığı Anayasa değişiklikleri **Demirel**’in öngördüğü değişikliklerden hiç de başka olmayacaktı. Elimizde bu durumu hiç kuşku götürmeyecek bir biçimde kanıtlayacak

belge, **Demirel** hükümetinin TBMM'ye sunduğu "**Anayasa Nizamına Karşı İşlenen Fiillerin Önlenmesi Hakkında Kanun Tasarısı**"dır. Bu tasarımı inceleyip değerlendirmek üzere Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nin kurduğu komisyonun²⁰⁶ raporuna göre; tasarı, düşünce özgürlüğüne, hukukun temel ilkelerine aykırıydı. Raporun sonuç bölümünde de tasarı yasallaşacak olursa "uygulayıcısının elinde çok tehlikeli bir silah" olacağı belirtiliyor ve "demokrasimizi tekrar geri gelmeyeceği bir yere götürebileceği korkusu" açıklanıyordu.

12 Mart'ın gerçekleştirdiği Anayasa değişiklikleri bu tasarı doğrultusunda oldu:

1)Hak ve özgürlüklerin alanı daraltılarak kısıtlandı.

2)Gözetim altına alma süresi 24 saat iken, önce 7, sonra da 15 güne çıkarıldı.

3)Memurların sendika kurma hakları kaldırıldı.

4)Hükümete, kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisi verildi.

5)TRT'nin özerk statüsüne son verildi.

6)Devlet Güvenlik Mahkemeleri kuruldu.²⁰⁷

Gelişmeleri inceleyince görüyoruz ki, Anayasa değişikliği önerisi, hatta taslak metin, MİT tarafından Bakanlar Kurulu'na verilmiştir.²⁰⁸ Ayrıca, **Sadi Koçaş**, Genelkurmay Başkanı **Memduh Tağmaç**'ın bu değişiklikler için "Ordu istiyor" dediğini ve değişiklik önerilerinin kendileri ta-

²⁰⁶ Komisyon Prof. Dr. Faruk Erem, Prof. Dr. Bülent Nuri Esen, Prof.Dr.Münci Kapani, Prof.Dr.Uğur Alacakaptan ve Doç.Dr. Ergun Özbudun'dan oluşmuştur. Komisyonun raporu, Ankara'da 1969'da Hukuk Fakültesi yayını olarak yayımlanmıştır.

²⁰⁷ ŞÜKRÜ KARATEPE: **Darbeler, Anayasalar ve Modernleşme**; İz yyn., İstanbul 1993, s.242.

²⁰⁸ S.KOÇAŞ: **12 Mart...**; s.155.

rafından hazırlatıldığını belirttiğini açıklamaktadır²⁰⁹ Oysa, biz artık biliyoruz ki, o günlerde MİT bugünkünden çok daha fazla ordunun denetiminde olduğu gibi, o sırada MİT'in başında bulunan Korgeneral **Fuat Doğu** 12 Mart-çılar ile işbirliği içinde bulunan bir kişidir. Öte yandan, 16 Mart günü hangi anlayışta olan subayların hangi subayları saf dışı bıraktıklarını da biliyoruz. Anayasa değişiklikleri için **Koçaş**, Başbakan **Nihat Erim**'e *"Genelkurmay Başkanı maalesef Cumhurbaşkanının kayıtsız şartsız emrindedir. Cumhurbaşkanı da MİT Müsteşarının etkisindedir. Yani onlar bir sacayağıdır"* dediğini açıklıyor. **Koçaş**, sözlerini şöyle sürdürmüş: *"MİT Müsteşarının kafa yapısı ve kabiliyeti ortada. Çalışkan, fakat çapı ortanın altında bir adamdır. Askerlik hususunda bile ortanın altındadır. Gizli servislerde 20 yıl çalışmanın verdiği pratik bir bilgi ve tecrübesi var. Ama ne hukuktan anılar, ne de özellikle devlet idaresinden. Nasıl kabul edebiliriz böyle bir ekibin teklifini?"*²¹⁰ Daha da ilginç olanı, **Koçaş**'ın bu konuya değinirken subay tasfiyelerinde ya da bir üst rütbeye yükseltilmelerde, 27 Mayıs ve 12 Mart'ta (doğal olarak 12 Eylül'de de) ölçütün genellikle ABD açısından belirlendiğini, gerçi gelişmeleri "tesadüf"lere bağlasa da, şu sözleriyle yine de doğrulamakta olmasındır:

"Bu konu Türkiye'nin kader mücadelesinde etkisi olan önemli bir husustur. Bu yüzden üzerinde kısaca durmak gerekir. Aslında bu üç büyük makama da insanların talih ve tesadüflerle yükselmemeleri gerekir. Biz genç subayken, örneğin bir Tuğbay İzzet Aksalur için <istikbalin Genelkurmay Başkanı> dendiğini duymuştuk. Sonra da bu nitelikte başka komutanlar tanıdık. Ama

²⁰⁹ A.y., s.167.

²¹⁰ A.y., s.165.

bunların hiçbirisi bu makamlara yükselmedi de, tesadüfler kimleri getirdi”²¹¹

Bu durumun bir “tesadüf” sonucu olup olmadığını anlamanın tek yolu vardır. O da, böyle yükselenlerin uygulamaları arasında bir koşutluk olup olmadığına bakmaktır. Elinizdeki kitap, bu koşutlukları ortaya koymaktadır.

-IV-

Aydın Düşmanlığı

Üçüncü Bölümün I. ve II. Kesimi’nde ulusal ve anti-emperyalist bilinçlenmenin öncülerinin aydınlar olduğunu, bu nedenle de, aydınların, ulusal kalkınma ve güçlenmemizi çıkarlarına aykırı bulan emperyalist güçlerin doğal hasımları olduğunu belirtmiş bulunuyorum. Bu gerçek karşısında da, hiç duraksamadan diyebiliriz ki, ülkemizde aydınlarla yönelen baskı ve kısımların arkasında emperyalizm ve ona bilinçli ya da bilinçsizce hizmet sunanlar vardır. 12 Mart, bu gerçeğin açık kanıtıdır.

Gerçekten de, 27 Mayıs döneminde ilk belirtilerini gördüğümüz ve 12 Eylül döneminde ise doruğa ulaşacak olan “aydın”dan ve “aydınlık”tan korkmak, 12 Martçıların’da çok belirgin bir nitelik kazanmıştır. Körü körüne Amerikancı olmayan, ulusal çıkarlarımızı savunan birçok aydınımız, yazarımız, öğretim üyemiz... uydurma suçlamalarla tutuklandılar, işlerinden atıldılar. Burada birkaçını anmakla yetineceğim: Oktay Akbal, Prof.Dr.Uğur Alacakaptan, Doğan Avcıoğlu, Mustafa Ekmekçi, Prof.Dr. Bülent Nuri Esen, Sabahattin Eyuboğlu, Vedat Günyol, Uluç Gürkan, Alpay Kabacalı, Turgut Kazan, Yaşar Kemal,

²¹¹ A.y., s.165, n.62.

Doğan Koloğlu, Oktay Kurtböke, Nezihe Meriç, Altan Öymen, Erdal Öz, Emil Galip Sandalcı, İlhan Selçuk, Turhan Selçuk, Ali Sirmen, İlhami Soysal, Prof. Dr. Mümtaz Soysal, Sevgi Soysal, Atilla Tokath, Erol Türegün...

Şu sözler 12 Mart döneminin Başbakan Yardımcısı Sadi Koçaş'ın:²¹² *"Basında AP iktidarını; Türkiye'nin bozuk düzenini tenkit eden ne kadar yazar, ne kadar üniversite hocası varsa hepsini tutukladılar."*²¹³ Yine Koçaş, Bakanlar Kurulu'nda MİT yetkililerinin verdiği birifingte "komünist" olmakla suçlanan bu aydınlara bu sıfatın nasıl yüklendiğini, bundan ne anlaşıldığını belirtiyor ve MİT yetkilisinin sözlerini aktarıyor:

"-Efendim, Sayın Koçaş bilirler. Harp Okulunda bizim bir makineli tüfek hocamız vardı. Bir gün ona sorduk, Hocam, nasıl anlıyorsunuz tutukluluk yapan bir makineli tüfeğin arızasının nerede olduğunu? Dedik. Sesinden, dedi. Kulaklarımı öyle alışkın ki; tak tak seslerini dinlerken arıza varsa hemen anlarım. Hatta arızanın yerini ve nedenini de anlarım. Sadece alışkanlık. Biz de bu konuya, yani komünizm konusuna öylesine alıştık ki, bir yazıyı okurken, komünizm propagandası olup olmadığını hemen anlarız. Örneğin, şu yazıyı ele alalım..."

Koçaş devam ediyor:

²¹² S.KOÇAŞ: 12 Mart....; s.225.

²¹³ Koçaş ile birlikte 10 bakanın Nihat Erim Hükümetinden istifa etmelerinin bir nedeni de, Koçaş'ın belirttiğine göre, aydınlara karşı izlenen ve kendilerinin engel olamadıkları bu tutumdur. Koçaş, istifa mektubunda bunun "...ortaya çıkan bir kısım uygulamalar gerek dünya kamuoyunda, gerekse Türkiye'de aydınlar arasında kaygılar yaratmıştır" tümcesi ile dile getirildiğini belirtiyor (S.-KOÇAŞ: 12 Mart...; s.198).

“...dedikten sonra... yazarın sadece iktidarı tenkit eden, benim anlayışıma göre ideolojik yönü hiç olmayan yazısını, ağır ağır, tane tane okudu. Bitirince de bize dönerek:

-İşte, dedi, sosyal adalet, sosyal güvenlik, reformlar maskesi altında...”²¹⁴

Gerçekte, bu uygulamalarda maskesi düşenler 12 Martçılar’dı. Örneğin; ülkemizin seçkin aydınlarının başında gelen Prof. Dr. **Şerafettin Turan**, Prof. Dr. **Mustafa Akdağ**, Doç.Özdemir Nutku ve **Atilla Erdem**, **Musa Çadırcı**’ya karşı Türk Ceza Kanunun 146/3. maddesinden açılan ancak Ankara 1 nolu Sıkıyönetim Mahkemesi’nin 1974/2 Esas, 1974/3 karar sayılı ve 5 Eylül 1974 günlü hükmü ile beraat ile sonuçlanan davada 4 Haziran 1973 günlü oturumda, Dil Ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde verdiği konferans sırasında izleyicilerin tekbir getirdiği, konferans salonundaki Atatürk resimlerinin indirildiği, Milli Gazete yazarlarından **Şule Yüksel Benler** adlı aşırı dinci kadın tanık olarak dinlenecek, **Özdemir Nutku**’ya yüklenen ve suç sayılan eylemlerden biri de “*Ayak Bacak Fabrikası*” oyununun sahnelenmesi olacaktır. Bu davada askeri savcı **Baki Tuğ**’un savlarını destekleyen tüm tanıkların Türk-İslam Sentezi görüşünü savunan ve Türk ulusunu ümmetleştirmek isteyen kişiler arasından seçilmiş bulunmaları, unların sonraki yıllarda üniversite yönetiminde kilit görevlere getirilecek olmaları ise başlı başına aydınlatıcıdır. Tarihimizi, Türk olmanın bilinci ile irdeleyen, kozmopolit Osmanlı ile Türk’ün karşıtlığını gözler önüne seren Prof. Dr. **Mustafa Akdağ**’ın sorgusunun yapılacağı sırada 23 Nisan 1973 günü geçirdiği bir mide kanaması sonucu ölmesi, 12 Mart-

²¹⁴ A.y., s.235.

çıları tarihin Türk ulusu adına mahkûm etmesi için yeter de artar bile!

Oktay Akbal, Cumhuriyet'te 12 Mayıs 1990'da yayınlanan *"Biz Niye Buradayız?"* başlıklı yazısında **Vedat Günyol**, **Sabahattin Eyuboğlu** ve arkadaşları tutuklandığında bir yetkilinin *"Biz her şeyi biliyoruz"* dediğini yazdıktan sonra şöyle diyor:

"Neyi biliyorlardı? Ne vardı bilinecek? Eyuboğlu'nun evindeki sanat toplantıları, birlikte yapılan çeviriler, içkili söyleşiler, dostluklar, arkadaşlıklar mıydı? Bu ülkeye kültür aydınlığı getirmeleri miydi? Neydi bildikleri?"

Akbal'ı ben yanıtlayayım. Bildikleri şuydu: Aydınlanmış bir Türkiye, emperyalizme ve onun yerli işbirlikçilerine geçit vermeyecekti!

Aydınlıktan korkanlar 12 Mart döneminde bir profesörü ve bir yazarı daha tutuklamışlardı. Profesörün adı, **Muammer Aksoy**'du; yazarınki ise, **Uğur Mumcu**. Her ikisi de, laikliğin, Atatürkçü çizgide bağımsız ve ulusal Türkiye Cumhuriyeti'nin yılmaz savunucusuydu. Yıllar sonra her ikisi de karanlık güçlerce öldürüldü. Buraya değin sergilediğim gerçekler karşısında diyorum ki, **Aksoy**'un ve **Mumcu**'nun katillerini ve onların arkasındaki güçleri ortaya çıkarmakla yükümlü olanların, iz sürmeye ve delil toplamaya 12 Mart günlerinden başlamaları gerekir.

-V-

Sonuç

ABD'nin dünyaya bakış açısından koşullandırılmış bulunan kimi generallerin tüm çabalarına karşın, 12 Mart öncesinde Atatürk ilke ve devrimleri doğrultusunda düşü-

nen ve bağımsız bir Türkiye'nin ulusal çıkarlarını her şeyin üstünde gören subaylar orduda çoğunlukta bulunmaktaydı. Ne ki, Amerika'nın Türkiye için yazdığı reçeteye karşı çıkan herkesi komünist olarak gören bu bir avuç ve komuta kademesinde bulunan üst rütbeli subay için Atatürkçü subaylar bir tehlike oluşturunuyordu. Üstelik, yaşanan olaylar ABD'nin maskesini düşürdükçe sayıları giderek artan bu subaylar Atatürk ilke ve devrimlerinde sapmalara bir son verilmesini istemekte idiler. Ulusal çıkarlarımızı gözeten subayları ordudan tasfiye etmeyi kendileri için bir görev bilen kimi komutanların bu tutumu için 15 Eylül 1970 günlü Devrim gazetesinde yayımlanan ve Kara Kuvvetleri Komutanınca birlik komutanlarına gönderilen "GİZLİ KİŞİYE ÖZEL" şu emir iyi bir kanıt oluşturmaktadır:

"Konu: sakıncalı personelin temize çıkarılması

1) Sakıncalı durumları tespit edilenler gerekli işlemlerin yapılması için zaman zaman ilgili makamlara bildirilmektedir.

Bazı komutanlarca sakıncalı durumu bilinen personelin <Çok çalışkan, ciddi, terbiyeli> gibi vasıfları bildirilerek temize çıkarılması istenmekte, ancak bunların ideolojik eğilimleri hakkında liüzumlu açıklama yapılmamaktadır.

2) Bu vasıflar bir sicil için gerekli olursa da personelin sakıncalı yönünü belirtmekten uzaktır.

Bir askeri şahısta bu niteliklerin var olması, onun aşırı bir ideolojiye sahip olmadığına delalet etmez.

3) Sakıncalı şahıs hakkında bir fikir edinebilmek için temas ettiği şahıslar, teşekküller ve ideolojik fikri yapısı gibi faaliyetlerin de incelenerek değerlendirilmesi gerekir.

4) Sakıncalı personelden temize çıkarılması istenenler hakkında yukarıdaki esasların da göz önüne alınarak tekliflerin yapılmasını rica ederim."

Genelkurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç'ın 12 Mart'tan çok kısa bir süre önce, 22 Şubat 1971'de Milli Güvenlik Kurulu'nda yaptığı konuşmasında geçen, "...sol, Silahlı Kuvvetler üzerinde çalışmalarını arttırmıştır. Sol, Silahlı Kuvvetleri ele alıp, devleti ele geçirmek istemektedir."²¹⁵ sözlerini de bu emir çerçevesinde değerlendirmek gerekir.

Tağmaç, bazı emekliye ayrılmış subaylar Nihat Erim hükümetince basit görevlere atanınca buna tepki gösterecek ve Erim'e, "Bunları nasıl tayin ederler? Biz orduyu bunlardan kurtardık..." diyecektir.²¹⁶

12 Mart'ın ünlü generallerinden ve TRT'nin başına getirilen Musa Öğün'ün Sadi Koçaş'a bu gibi subaylar için söylediği de şöyle:²¹⁷

"... Hepsi Atatürkçülükten bahsediyor, ama inanma. Düpedüz solcu bu ikinci gurup... Ben solcu diye Marksistleri kasdediyorum. Bunların da tabii karşısındayım... bunlara karşı biz Genelkurmay Başkanının etrafında güçlü bir gurup halindeyiz... bir şeyler yapılmasına engel olmayı düşünüyoruz. Ama alttan gelen tazyik çok ağır..."²¹⁸

12 Martçılar'a göre Marksist olanlar kimlerdi? Kim belirliyordu bunların Marksist ya da komünist olduklarını? Yukarıda MİT'in o zamanki yöneticilerinin bu görevi üstlendiklerini belirtmiştim. Yaşanmış bir olayla konuya biraz

²¹⁵ C.ARCAYÜREK:Açıklıyor; C.V. s.285.

²¹⁶ S.KOÇAŞ: 12 Mart....; s.271.

²¹⁷ A.y., s.18-19.

²¹⁸ Koçaş, bu konuşma sırasında Öğün'e "Sosyal adalet, sosyal güvenlik ve fırsat eşitliği gibi ilkelerden yana olan; bu yüzden solcu bilinenlere de Marksist demiyorsundur inşallah" dediğini belirtiyor. (a.y.). Yine Koçaş'ın 12 Martçıların ordudan çıkardığı subaylarla ilgili yargısı da şu: "İçlerinde 8-10 tanesini yakından tanıyordum. Pırlanta gibi insanlardı." (a.y., s.56).

daha açıklık getireyim. Koçaş, 12 Martın Erim hükümetinin Başbakan Yardımcısı olarak tanık olduğu bir olayı anlatıyor:

*"Bu arada Kemal Satır da bir yakınının evvela bakan olmasını tavsiye etmiş sonra da müsteşar olmasını istemişti. Hepimizin tanıdığı bir insandı. Başbakan, Satır'a karşı müşkül durumunda kalmamak için o zamanaki uygulamaya göre MİT'ten sor-du. Gelen rapor korkunçtu. CHP içinde Sayın Satır'ın dostu, Ecevit'in karşısında diye tanıdığımız ve gerçekten Sayın Satır'ın bakan olarak önerdiği, sosyal adaletten ve sosyal demokrasiden bir adım daha solda olmayan bu insan için <Aşırı sol temayüllü ve Biilent Ecevit'in militanlarından> diyordu MİT, yazılı cevabında."*²¹⁹

Menderes'in Türk istihbarat örgütünü Amerika'nın bir yan kuruluşu olmaktan çıkarmak için çaba gösterdiğini ancak bunda pek de başarılı olmadığını biliyoruz. 27 Mayısçılar'dan **Suphi Gürsoytrak**'ın sözleriyle anımsatayım:

*"Milli Emniyet Başkanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Seferberlik Tetkik Kurulu, Genelkurmay İstihbarat Başkanlığı, NATO ve özellikle CENTO örgütü. Bütün bu örgütler içinde, Genelkurmay İstihbarat Başkanlığı hariç, diğerleri Amerikalılarla çok içli dışlı bir çalışma düzeni içindedirler."*²²⁰

Cüneyt Arcayürek *"Darbeler Ve Gizli Servisler"* adlı kitabında önce 21 Ocak 1972 günlü Daily Telgraf gazetesini CIA'nın eylemlerini içeren listeden ve sonra da 3 Temmuz 1974'te yabancı ajansların geçtiği bir haberden alıntı yapıyor:²²¹

²¹⁹ A.y., s.106.

²²⁰ SUPHİ GÜRSOYTRAK: 27 Mayıs'tan On Yıl Sonra Neredeyiz?; Devrim, 27 Şubat 1970.

²²¹ s.145.

"21 Ocak 1972 günlü Daily Telgraftan:

"1971 Türkiye. Ordunun girişiminden hemen sonra, hükümetin zorunlu istifasında CIA ajanlarının eylemli katkıları."

3 Temmuz 1974, yabancı ajanslar:

"Watergate skandalına adı karışan Beyaz Saray'ın eski danışmanlarından Howard Hunt, Amerikan Merkezi Haberalma örgütünde -CIA- çalıştığı sürece görevinin <yabancı hükümetleri devirmek> olduğunu söylemiştir. Açılan davada verdiği ifadesinde 20 yıllık CIA görevi süresi içinde <hep yabancı hükümetlerle ve onları devirmekle> ilgilendiğini açıklamıştır."

Bu kitabın başından bu yana CIA'nın çalışmaları, eylemleri ve Türk makamları ile nasıl "yekvücut" olduğuna ilişkin ortaya konan gerçekleri anımsayın. Dördüncü Bölüm'de yazılanları göz önüne getirin. O zaman, 12 Mart yerli yerine oturur. Dahası, 12 Martçılar'ın ulusal çıkarlarımızı savunan aydınlarımızı niçin saf dışı bırakmaya kalkıştıkları, Atatürkçü subaylara "komünist" dedikleri kendiliğinden anlaşılır.²²²

Gelişmelere ışık tutacak bir noktaya daha değinmek istiyorum. 12 Mart Muhtırası'nın altında imzası bulunan

²²² Koçaş, "Atatürk'ten...." adlı kitabının IV. Cildinde s.1842'deki notta 12 Martta Amerikalıların bir rolü olduğu savının "evham" ve kesin bir yanlış olduğunu belirtmektedir. Ancak, "12 Mart..." anılarında bu kanısını değiştirerek şöyle demektedir:

"12 Mart Muhtırasının verilmesinde CIA'nın rolü, hatta eylemi yok mudur? Roller de olabilir, eylemleri de vardır sanırım. Ama buna rağmen onları, örneğin MİT'i suçladığım ölçüde suçlayamıyorum. Bir ölçüde, bir anlayışa göre görevlerini yapmışlardır onlar. İşin ahlâkiliği ya da devletlerarası usullere, dostluk ve ittifak anlayışına uygun olup olmadığı tabii ayrı bir konudur. Biz bu gerçekten dolayı, işlerine geldiği sürece onları baştaçı yaparak, kendilerine bu olanağı vermiş olanları daha çok suçluyoruz."(s.989).

generaller öngörülen çizgide yollarına devam ettikleri sürece onlar için bir sorun yoktu. Ne var ki, bu generallerden ikisi, **Muhsin Batur** ve **Kemal Kayacan**, emekli olduktan sonra şu ya da bu nedenle CHP'ne girince iş değişti. 12 Mart öncesinde ve Orgeneral **Memduh Tağmaç** ve **Celal Eyiceoğlu** bir yana bırakılarak, 12 Mart döneminin "ilginç" davalarından ve **Talat Turhan**'ın önde gelen sanıkları arasında yer aldığı "**Bomba Davası**" diye tanınan davada **Batur** ve **Kayacan** askeri savcı tarafından suçlandılar.²²³ Çünkü, onlar, kendileri için öngörülen rolün dışına çıkmaya kalkmışlardı.

Dediğim gibi 12 Mart, Türk tarihinin kapkaranlık bir sayfasıdır. Son iki bölümde belirttiklerim hiç yaşanmamış olsaydı bile, 12 Martçılar, **Nihat Erim**'e hükümeti kurdurduklarında Dünya Bankası'nda çalışmakta olan **Atilla Karaosmanoğlu**'nun da bakan olarak hükümete alınmasının kararlaştırılması üzerine olup bitenler bu değerlendirmeyi yapmamız için yeterlidir. Çünkü, **Karaosmanoğlu** için, MİT, solcu olduğu gerekçesiyle olumsuz rapor vermiş, bunun üzerine de **Nihat Erim**, o sıra Dünya Bankası'nın başında bulunan ABD'nin eski savunma bakanı **Mc Namara**'dan **Karaosmanoğlu**'nun hükümete alınıp alınmayacağını sormuştur. Komünizm düşmanlığı ile dünyaya ün salmış bulunan **McNamara** "rapor"unda **Karaosmanoğlu** için ne dese beğenirsiniz? "Başarılı, milliyetçi, pırıl pırıl bir beyin".²²⁴ Dilimizde, bu düşülen durum için, bilirsiniz, "kıraldan çok kıralcı olmak" denir. Ve siz bakanlar kuruluna alacağınız bir kişi için bile Amerika'nın görüşünü

²²³ Bkz. **TALAT TURHAN: Savunma**; 2. İstanbul, 1986; **UĞUR MUMCU: "Bomba Davası"**; Cumhuriyet, 9-13 Kasım 1985.

²²⁴ **S.KOÇAŞ: 12 Mart....**; s.104-105.

sormuş iseniz, artık ABD’nin 12 Mart’ta rolü “var mıydı, yok muydu?”nun tartışması bile yapılmaz.

12 EYLÜL: “SON DARBE”

-I-

“12 Eylül’ün Nedeni = 12 Eylülcüler’dir” Savı

12 Eylül daha çok yeni. Yaşları çok genç olmayanlar 12 Eylül 1980’den başlayan dönemin getirdikleri ile kendi günlük yaşamlarında tanışmış bulunuyorlar. Çoğu kişi ya dönemin kurbanı ya da tanığı oldu. O nedenle gelişmelerin yalnızca konumuzda doğrudan yeri olan birkaçı üzerinde durmakla yetineceğim. Kaldı ki, bugünkü toplumsal ve siyasal yapımız da 12 Eylül’ün temellerini atıp duvarlarını yükselttiği yapıdan başka bir şey değil.

Üzerinde durmamız gereken ilk olgu, en yetkili ağızlardan 12 Eylülcüler’e yöneltilen 12 Eylül’ün kamuoyunda “meşru” görülmesini sağlayan koşulların bu darbeyi gerçekleştiren generallerce bilerek ve isteyerek, hatta planlanarak yaratılmış bulunduğu suçlaması olacak. Bu suçlamayı yapanlara göre, 12 Eylül rejiminin uygulamaya geçirilebilmesi için 12 Eylül öncesinde yaşanan anarşi ve terör bu generaller tarafından bile bile engellenmemiş, hatta körüklenmiştir. Böylece, anarşi ve terörden bunalan halk, son çare olarak, ordunun iktidara doğrudan el koymasını ister duruma getirilmiştir. Bu amaçla da sorunlara demokratik parlamenter sistem içinde çözüm bulunamayacağı, dahası bu sorunlardan bu sistemin sorumlu olduğu kanısı

uyandırılmıştır. **Kenan Evren**'in kendisi de, 12 Eylül'den sonra yaptığı bir konuşmada, anarşi ve terörden bunalan halkın ne duruma düştüğünü çok "veciz" bir biçimde dile getirmiştir:²²⁵

"Artık vatandaş öyle bir hale gelecekti ki, <Lanet olsun, cumhuriyet geleceğine, ne gelirse gelsin, yeter ki sokağa rahat çıkalım, rahat gezelim, rahat ticaret yapalım> diyecekti."

Böylece 12 Eylül geldi!

12 Eylülcüler'in iktidara el koyma gerekçelerinin başında gelen demokratik parlamenter sistemin anarşi ve terörden sorumlu olduğu savı da (öteki en önemli "gerekçe" ise irtica idi ki birazdan bu konuyu ayrıca ele alacağız) 12 Eylül 1980 gününden başlayarak **Kenan Evren** tarafından hep öne sürülmüştür. **Evren**, 12 Eylül 1980 günü radyo ve televizyonda yaptığı ve darbenin nedenlerini açıklayan konuşmasında diyordu ki:

"...Siyasi partiler, bu kritik dönemde milletin özlemle beklediği önlemleri almak yerine; iç gerilimi devamlı arttırarak, yıkıcı ve bölücü mihrakları büsbütün kışkırtarak, onlara cüret ve cesaret verecek beyan ve eylemleri ile âdeta yarışarcasına seçim yatırımları için zemin yaratma yollarını tercih etmişlerdir. İktidara gelen siyasi partiler, devlet teşkilatının bütün kademelerini kendi görüşleri doğrultusundaki kişilerle doldurarak, kanu görevlilerinin ve vatandaşlarımızın bir tarafa girerek kamplara bölünmesini zorunlu hale getirmişler, giderek anarşi ve bölücülüğü destekleyen kaynakların şekillenmesine ve kanu kuruluşlarında çalışanlarla, polis ve öğretmenlerin dahi birbirine düşman kamplara ayrılmalarına neden olan partizan tutum ve davranışlardan

²²⁵ KENAN EVREN: Türkiye Cumhuriyeti Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in Söylev Ve Demeçleri (12 Eylül 1980-12 Eylül 1981); Ankara, 1981, s.22-23.

vazgeçmemişlerdir. Böylece tarafsız halkımız, devletten beklediğini parti kapılarında aramaya mecbur bırakılarak devlet otoritesi yok olmaya, vatandaşların hak ve hukukunu korumak ve ona tarafsız hizmet götürmek yerine, devletin saygınlığı yavaş yavaş erimeye malikûm olmuş ve dolayısıyla ülkemizde tam otorite boşluğu teşekkül etmiştir.”²²⁶

Bu savlarında kim haklıydı? Siyasal partileri ve liderlerini suçlayan 12 Eylülcüler mi, yoksa darbecilerin 12 Eylül’e yol açan ortamı kendilerinin hazırladıklarını öne süren siyasal parti liderleri mi? İnsan dönüp 12 Eylül öncesine baktığında gerçekten de dönemin siyasal partilerinin **Kenan Evren’e** hak verdirecek davranışlar içinde bulunduğunu görür. Ancak bu durum, **Kenan Evren** ve arkadaşlarının da aynı dönemde neler yaptıklarını ya da gerektiği halde neleri yapmadıklarını göz ardı etmemiz için bir neden olmadığı gibi, dahası, bu durumun yol açtığı öne sürülen anarşi ve terörü ortadan kaldırmak için iktidara el konduktan sonra ulusça yaşadığımız ve etkileri hâlâ süren karanlık günleri unutturamaz ve unutturmamalıdır da!

12 Eylül’de ABD’nin yerinin ne olduğu saptayabilmek için önce bu darbeyi gerçekleştiren generallerin 12 Eylül 1980’e uzanan günlerde anarşi ve terör karşısındaki tutumlarına değinmek gerekir. Çünkü, 12 Eylül sabahı bu darbe gerçekten de halkın büyük çoğunluğunun onayı ile karşılanmışsa, bunun nedeni, **Evren’in** de belirttiği gibi, anarşi ve terörden herkesin bunalmış olmasıydı. Başka bir deyişle, İkinci Bölümün IV. Kesimi’nde üzerinde durduğum üzere, 12 Eylül, meşruluğunu bu olgudan almıştı. Pekiyi ama, toplumun bu noktaya getirilmesinde, **Evren’in** deyişiyle, *“lanet olsun... ne gelirse gelsin, yeter ki sokağa ra-*

²²⁶ 14 Ekim 1980’de Diyarbakır’da (a.y., s.63).

hat çıkalım, rahat gezelim, rahat ticaret yapalım” diyecek kadar canından bezecek bir durum içine düşürülmesinde ya doğrudan doğruya 12 Eylülcüler’in rolleri varsa, o zaman konuyu anarşi ve teröre son verilmesi açısından değil, fakat iktidara el koyabilmek için anarşi ve terörü tırmandırmak açısından ele almak gerekir. Üstelik, iktidara el koymak salt iktidara el koymak için yapılmayacağından, bu yolla bir amacın gerçekleştirilmesi istendiği için, bu amacın ABD’nin çıkarlarına uygun bir amaç olduğu saptanacak olursa, 12 Eylül öncesi yaşananlarda da Amerika’nın rolü kendiliğinden ortaya çıkar.

12 Mart 1971’de olduğu gibi, 12 Eylül 1980’de de darbecilerin devirdiği Başbakan, **Süleyman Demirel**’dir. “Neden 12 Eylül?” sorusunu yanıtını daha sonra vermeye çalışacağım, ancak şimdiden şu kadarını belirteyim ki, ABD ve yandaşları, istedikleri amaca 12 Mart’ta koşullar elvermediği için tümüyle ulaşamamışlardı, bu kez 12 Eylül’de yarım kalan işlerini son bir darbe ile bitireceklerdi. Ama bunun için de bu kez koşulların tamam olması gerekiyordu. Şu sözler **Demirel**’in:

“Komuta heyeti, bir taraftan sureti haktan görünüp, diğer taraftan tertip içersinde olmuştur. Bu tertibi de iyi kamufl etmiştir.

.....Sonuç olarak, tarihine gömdüğümüz ve zaman içinde tarihin hükmüne bıraktığımız, özellikle altını çizerek belirtiyorum, Silahlı Kuvvetlerimizin değil, yalnızca 5 kişilik komuta heyetinin kanla beslediği Darbe Planının çirkin yüzünü ve kirli belgelerini biz deşmedik.

Ne yaptınız?

Ne devralıp, ne bıraktınız?

Elinizdeki yetkileri kullamp devleti koruma ve kollama görevi yerine, devletin dibine dinamit koyanların akıttıkları kanları ikbalinizin merdivenlerine basamak yaptınız.

<Memleket elden gidiyor, gelin kurtaralım> diyenlere kem baktınız. Bal alıp, acı sattınız.

Anarşiyi, terörü, vurgumu, soygumu, önleme çağrılarına kulağınızı tıkayıp yangını seyre daldınız.

Kapı aralarında gezip, mektuplar yazdınız.

Akan kanlar, yanan canlar, göl olan yaşlar karşısında darbenize meşru zenin yarattınız.

Çaresizlik içinde, çare arayanlara, iftira attınız.

Siz bunları yaptınız...²²⁷

Yine Demirel'e göre:²²⁸

"Sayın Evren şunun hesabını vermek zorundadır: 13 Eylül günü duran kan, 11 Eylül günü niye akıyordu? Hayır efendim! Verdiği cevaplar da kurtaramaz kendisini. Kendileri daha iyi biliyor niye durmadığını o kanların. Kanlar akıyordu, çünkü Sayın Evren'in Çankaya'ya çıkması gerekiyordu. Bu ithamla karşı karşıyadır. Yani Evren Çankaya'ya çıksın diye 11 Eylül günü o kanlar akıyordu ve maalesef, 13 Eylülde de onun için durmuştu. Bu ithamla karşı karşıyadır."

Demirel'e göre, 12 Eylül öncesinde darbeci general-ler, "Müdahale ortamının oluşmasını bekliyor ve istiyor"du.²²⁹ "Halk, ertesi günü yapılacak darbeyi <iyi oldu> diyebilmesi için, bunca kana ilaveten, daha çok bunaltılmalı idi."³⁰ Demirel diyor ki:

²²⁷ SÜLEYMAN DEMİREL: "Demirel'den Evren'in Anılarına Yanıt"; Milliyet, 23 Kasım 1990.

²²⁸ SÜLEYMAN DEMİREL ile söyleşi: "Kanlar Evren'i Çankaya'ya Taşımak için Akıyordu!"; Nokta, 18 Kasım 1990.

²²⁹ S.DEMİREL: "...Yanıt"; Milliyet, 20 Kasım 1990.

²³⁰ A.y., 18 Kasım 1990.

*"Biz; oturmuş, ilkenin neresine ne olduğunu, daha ne yapalım diye düşünürken, darbeyi karşılama için, şenlik yapılır gibi, sokaklarda, bombalı pankart patlatılması düşündürücüdür."*²³¹

Demirel, Evren'in arularına Milliyet'te verdiği yanıtlarında ve daha birçok yerde darbecilerin 12 Eylül'ü halkın gözünde meşru gösterecek ortamı nasıl hazırladıklarını kanıtlayacak bir çok somut olaydan da söz etmektedir. Örneğin; anarşi ve terör yüzünden nüfusu 50 binden 25 bine düşen Siverek'ten komutanlarca çekilmiş bulunan askeri birliğin yeniden gönderilmesi için hükümetin bütün emir ve çabalarını komutanların boşa çıkardığını, bu nedenle de Siverek'te terörün bir türlü önlenemediğini, ancak terörün önlenememesinden yakınanların da komutanlar olduğunu belirtmektedir.²³²

Başbakanlığı döneminden bir başka somut kanıtı da **Bülent Ecevit** veriyor:²³³

"Örneğin, ben Orta Anadolu'nun o sırada <Hilal> diye anılan bazı illerini sağcı teröristlerin harekât merkezi durumuna getirmeleri ve fiili yönetimleri altına almaya başlamaları üzerine, ısrarla, o illerde de sıkıyönetim istedim. Fakat Genelkurmay Başkanı Evren, <Elimizdeki kuvvetler daha çok ilde sıkıyönetime el-vermez, buna gücümüz yetmez> gerekçesiyle benim bu isteklerime karşı çıktı.

...Fakat 1979'da, benim birkaç Orta, Doğu Anadolu ilinde de sıkıyönetim istememe <Gücümüz, kuvvetimiz yetmez> gerekçesiyle karşı çıkan Evren, nasıl olduysa 12 Eylül 1980'den

²³¹ A.y.

²³² A.y., 23 Kasım 1990.

²³³ Bülent Ecevit; Ecevit'ten Evren'in Anıları Üzerine Düşünceler; Milliyet, 29 Kasım 1990.

itibaren Silahlı Kuvvetlerin gücünün 67 ilde de sıkıyönetime yeteceği kanısına vardı (o sırada Türkiye'deki il sayısı 67 idi).

Nasıl ki 11 Eylül 1980 gecesine kadar sıkıyönetim uygulanan birkaç ilde bile şiddet eylemlerindeki tırmanışı önleyemeyen Silahlı Kuvvetler, 12 Eylül sabahından itibaren bütün ülkede güvenliği sağlayabilecekti?"

Gerçekte, Demirel'in de, Ecevit'in de, 12 Eylül öncesinin bu iki başbakanının da, belki içlerine sindiremedikleri için, belki bilemeyeceğimiz başka nedenlerle söylemedikleri bir olgu daha var. O da, devlet içinde yuvalanmış, dünyayı Amerikalılar'ın gözüyle gören gizli bir örgüt ve bu örgütün 12 Eylül'ün hazırlanmasındaki rolü. Bu konuya geçmeden önce, **Muhsin Batur**'un, gelişmeleri daha iyi kavrayabilmekte ve 12 Mart ile 12 Eylül'ün bağlantısını kurmakta yararlı olacak bir açıklamasına değinmek gerekiyor:

"10 Mart 1971 günü zamanın Genelkurmay Başkanı Org. Tağmaç; 19 kara orgeneral ve korgeneralini, 4 oramiral ve koramirali, 5 hava orgeneral ve korgeneralini Ankara'da topladı ve kendilerine şu soruyu yöneltti: <Yaşadığımız koşullar altında Silahlı Kuvvetler ne şekilde hareket etmeli?>. Toplantıya katılanların azınlığı ikaz, çoğunluğu müdahale taraftarı olarak fikirler ileri sürdüler, idareye el koymanın bu aşamada doğru olmadığı dile getirildi.

Şimdi gelelim Sayın Evren'e... toplantıda söyledikleri şunlar:

•Ortamı kâfi derecede dile getirildi. Siviller, hep kurtuluş iiminin Silahlı Kuvvetlerde olduğunu söylerler.

•Ortamı yaratan çıbanın başı Anayasada. Sağ ve sola açık hâkimler diktatoryası var.

•Meclis, Anayasayı değiştirmez. Silahlı Kuvvetlerin zoru veya direkt kendisi Anayasayı değiştirmelidir.

•Askeri idare teessüs edecekse, Anayasa ve kanun müsveddeleri harekât yapılmadan hazır olmalıdır...’’²³⁴

Demek ki, Evren, kendisinin konuşmalarında ve anılarında öne sürdüğünün tersine 1977’den sonra baş gösteren gelişmeler karşısında soruna çözüm bulmak için çok partili demokratik sistemden vazgeçmeyi düşünmek zorunda kalmış değildir. O ve arkadaşları, daha 1971 Martin’da bu görüştedirler!..

-II-

Özel Harp Dairesi / Kontrgerilla

Türkiye’nin iç siyasal arenasında 12 Eylül 1980 öncesinde zaman zaman bacayı sararcasına alevlenen tartışma konularından biri de, “Kontrgerilla” ya da “Özel Harp Dairesi” idi. Bu konu 1990 sonunda NATO çevrelerinde “Gladio” adı verilen gizli örgüt üzerinde tartışmalar başlayınca Türkiye’de de yeniden gündeme geldi.

Belleklerimizi tazelemek için 1980 öncesinde bu konuda önce sürülen görüşlerden bir iki kesiti yorumsuz olarak aktarıyorum.

Bülent Ecevit (Ana muhalefet partisi lideri olarak):

“12 Mart sonrası dönemde adı sanı ortaya çıkan ve tedbirlerin ve hatta soruşturmaların hukukiliğini de ve insaniliğini de gölge düşüren Kontrgerilla adlı örgütün, bu resmi görüntülü fakat gayriresmî örgütün niteliği ve amacı üzerindeki örtü kaldırılmamıştır. Bu örtü kaldırılmadıkça... bazı perde arkası kişi veya

²³⁴ MUHSİN BATUR: Hava Orgeneral Muhsin Batur’un [Evren’in Anılarına] Yanıtı; Milliyet, 15 Ocak 1991.

örgütlerin yeni birtakım karanlık roller oynamakta oldukları ihtimalini akla getirecektir.”²³⁵

Bülent Ecevit (Başbakan olarak):

“Türkiye’de dışadönük olarak oluşturulan bu gayrimizanî savaş ve savunma kavramı öyle anlaşılıyor ki, geçmiş yıllarda ülkemizin yine bunalımlı bir döneminde o yılların bazı sorumlularınca içedönük olarak uygulanmıştır.”²³⁶

Süleyman Demirel (Ana muhalefet partisi lideri olarak):

“İddianın arkasında cinayet isnatları vardır... Ecevit’in karışık zihni suçu devlete bulaştırmaktadır.”²³⁷

Bülent Ecevit, 34 kişinin ölümü ve yüzlerce kişinin ağır yaralanması ile sonuçlanan 1 Mayıs 1977 olayından sonra Cumhurbaşkanı **Fahri Korutürk**’e yazdığı 7 Mayıs 1977 günlü mektubunda ise şöyle diyordu:

“Sayın Cumhurbaşkanı,

...söz konusu örgüt, gerilla ve kontrgerilla savaşları için ve her türlü yer altı faaliyeti için planlar yapar ve insan yetiştirir... gizlilik içinde çalışır, demokratik hukuk dışındadır... 1974’e kadar gizli olarak Amerikalılardan mali destek görürdü. Amerikan askeri heyetiyle aynı binada çalışırdı. Amerikan desteğinin 1974’te sona erdiği bildirilmiştir... Bu örgüte iyi niyetli kimselerin dışında siyasi düşünceleri yönünden yurt savunması için gördükleri eğitimi Türkiye’deki şiddet eylemlerinde kullananların bulunabileceği güçlü olasılıktır...”²³⁸

²³⁵ Giresun konuşması; Milliyet, 27 Eylül 1974.

²³⁶ Basın toplantısı; Milliyet 2 Şubat 1978.

²³⁷ Milliyet, 5 Şubat 1978.

²³⁸ Hürriyet, 4 Şubat 1978.

Süleyman Demirel:

*"Sözü geçen örgüt anladığıma göre Özel Harp Dairesidir."*²³⁹

Adalet Partisi milletvekili **Müfit Bayraktar**, Türkiye Büyük Millet Meclisi Bütçe Karma Komisyonu'nda:

*"...komünistlere karşı ise mubahtır..."*²⁴⁰

Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) Genel Başkanı **Alparslan Türkeş:**

*"Bu iddiaların hepsi yalan ve iftiradan ibarettir."*²⁴¹

Gerçekte bu gibi tartışmalar doğru ile yanlışın birbirine karıştırılmasından kaynaklanıyordu. İşin içyüzü şuydu: Özel Harp Dairesi, yurt savunması için kurulmuş yarı askeri bir örgüttü. Kuruluş amaçlarının başında da, olası bir savaşta Türkiye'nin belli bir bölgesinin ya da tümünün düşman tarafından işgal edilmesi durumunda halkın bir direnme savaşı yapabilmesini planlamak geliyordu. Ancak, yalnız planlama yapmak yeterli değildi. Bir düşman işgali gerçekleştikten sonra halkı örgütlemek, eğitmek, onlara silah ve cephane sağlamak düşünülemezdi. Bu nedenle de daha barış zamanında uygun kişiler bu amaçla seçilip eğitilmeli, silah ve cephaneleri daha bugünden belli yerlerde depolanmalıydı. Seçilen bu kişilerin adlarının, kimliklerinin gizli tutulması gerekiyordu. Çünkü bunların kimlikleri bilinirse, doğaldır ki, düşman ilk iş olarak onları yakalar, etkisiz duruma getirirdi. Bu nedenle de, kurulan bu örgüt, gizli bir örgüt oldu.

Hemen belirteyim: Benim kişisel kanıma göre, böyle bir örgütün varlığı, yurt savunması için gereklidir. He-

²³⁹ Hürriyet, 5 Şubat 1978.

²⁴⁰ Milliyet, 1 Şubat 1978.

²⁴¹ Milliyet, 4 Şubat 1978.

men her devlet, kendi koşullarına göre bu tür örgütlere sahiptir. Uygulamanın öncülüğünü de, Sovyetler Birliği, İkinci Dünya Savaşı sırasında Alman ordularına karşı kurduğu benzer örgütlerle yapmış, Nazi orduları Rusya'nın birçok bölgesini işgal ettiğinde bunlar Almanlar'a büyük kayıplar verdirmişlerdir. Bu nedenle de, doğrudan doğruya ve soyut olarak böyle bir örgütün kurulmuş olmasına yönelik eleştirilere katılma olanağı yoktur. Korgeneral **Faruk Güventürk**'ün bu duruma ilişkin şu açıklamasının da gerçekçi olduğuna inanıyorum:

“ÖHD [Özel Harp Dairesi] kurulmuş, gerekli planlama yapılmış, bu alandaki her birlikte komando ve gerilla eğitimine önem verilmiştir. Her genelkurmayın bir savaş için yaptığı hazırlık, planlama ve kuruluşların kaynakları gizlidir. Demokrasi nedeniyle bu planlar açıklanmaz, tartışma konusu yapılmaz.”²⁴²

Konu, 1990 yılı sonlarına doğru yeniden alevlendiğinde de Genelkurmay Harekât Daire Başkanı Korgeneral **Doğan Beyazıt**, 3 Aralık 1990'da basına verdiği brifingte şöyle demiş bulunuyor:

“Özel Harp Dairesine bağlı olarak harp zamanında görev yapacak sivil personelin, işi gereği sürekli olarak aynı bölgede kalıp kalmayacağına dikkat edilir. Bu kişilerin muhitinde saygın, sözü geçen kişiler olması göz önünde bulundurulur. Özel Harp Dairesi bir insan bankası gibi çalışır. Seçilecek insanlar konusunda gerekli araştırma ve değerlendirmeler yapılır. Bu personel gizli tutulur.”²⁴³

Buraya değin hep “doğrular” söz konusu. Ne ki, “yanlışlıklar”ın temeli de, Özel Harp Dairesi'nin kuruldu-

²⁴² FARUK GÜVENTÜRK: “Gerilla, Kontrgerilla Ve Ötesi”; Milliyet, 13 Şubat 1978.

²⁴³ Güneş, 4 Aralık 1990.

ğu günlerde atılmış bulunuyor. Bugün, *"komünist"* SSCB dağılıp yıkılmış durumda. Türkiye için artık *"komünist"* Ruslar'dan gelecek bir saldırı ve işgal gündemde değil. Belki ilerde *"kapitalist"* Ruslar buna yeltenebilirler! Olası düşman İran, Kuzey Irak'ta kurulacak bir Kürt devleti,, daha düne kadar PKK'ya destek vererek de ülkemize karşı tutumunu açıkça ortaya koyan Suriye, ya da Büyük Yunanistan peşinde koşan Yunanistan gibi ülkeler... Ne var ki, ÖHD'nin kurulduğu, geliştiği dönemde Türkiye'nin yöneticilerinin gözünde en büyük tehlike, devlet olarak SSCB, ideoloji olarak da komünizmdi. Buna tarihsel Türk-Rus savaşlarının anılarını ve İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminde Türk-Rus savaşlarının anılarını ve İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminde Sovyetler'in Türkiye'ye karşı izledikleri saldırgan tutumu da ekleyin. Öte yandan, bu kitabın başından beri gelişmelere nasıl Amerikan gözlüğü ile baktığımıza ilişkin olarak söylenenleri de burada anımsamak gerekir. Şu halde, *"komünist"* düşmana karşı savaşacak bu örgütün elemanları bu savaşı canla başla yapabilecek kişiler arasından, başka bir deyişle, en *"antikomünist"* insanlardan seçilmeliydi. Yani, bu elemanlar sağ ideolojiye sahip olmalıydı.

Görüşmemizde, Genelkurmay eski İstihbarat Başkanı Oramiral **Sezai Orkunt** geçmiş dönemle ilgili olarak bu gerçeği şöyle dile getirmiş bulunuyor:

"Bir korkusu var Silahlı Kuvvetlerin elde ettiği bilgiler, itibarı ile. Birtakım güçlerin Türkiye'yi tamamiyle sola çekmek için faaliyetler yaptığı malum. Bunu gayet iyi bilen Silahlı Kuvvetler, sağdan çok soldan korkar. Çünkü o zamana göre sağ organize değildi. Organizasyon MHP ile olmuştur."

Biraz yukarıda geçen ve **Ecevit**'in bu örgütün Amerikalılar'dan parasal destek gördüğüne ve Amerikalı görev-

liler ile aynı binada oturduklarına ilişkin sözlerini aklımızda tutarak ABD Savunma Bakanı **Robert McNamara**'nın 1967'de Temsilciler Meclisi Dışişleri Komitesi'nde yaptığı açıklamayı görelim:

*"...yapılan yardımlarda güttüğümüz temel amaç, gerekli olduğu yerlerde, polis ve diğer güvenlik kuvvetleriyle birlikte, gereksinilen iç güvenliği sağlayacak yetenekte yerli askeri ve yarı askeri güçlerin yetiştirilmesine yardımcı olmaktır."*²⁴⁴

Açıkça görülüyor ki, ÖHD, 1980 öncesinde, Amerikalılar'ın yönlendirdiği gizli bir örgüt niteliğine bürünmekte gecikmemişti.

Bilgisine başvurduğum Tümgeneral **Celil Gürkan** ise şunları söylüyor:

*"Ben Genelkurmay Plan-Harekât Dairesi Başkanıydım. O zaman benim teşkilatımda **Özel Harp Şubesi** diye bir şube vardı. Ancak, asıl özel faaliyette bulunan teşkilat, Genelkurmay komutasında faaliyet gösteren bir teşkilattı. Adı, **Seferberlik Tetkik Kurulu** idi".*

İşte, zamanla Seferberlik Tetkik Kurulu unutulacak ve ortadan kalkacak, yerine ÖHD geçecektir.

Celil Gürkan'ı dinlemeyi sürdürelim:

"ÖHD'nin mahalline masraf [amacına uygun] olduğunu sanmıyorum. ÖHD'nin müspet düşünen kişiler için varılmak istenen amaç doğrultusunda çalıştığına kani değilim. Çok çarpıtılmıştır."

ÖHD'nin bir üyesi olarak Kıbrıs'ta **Selahattin Bey** kod adı ile Sancaktarlık²⁴⁵ yapmış olan Yarbay **Hüseyin**

²⁴⁴ E.DEĞER: CIA., s.94-95.

²⁴⁵ Kıbrıs'ta ÖHD'ne bağlı olarak kurulan ve Rumlar'a karşı mücadele veren Türk Mukavemet Teşkilatının başında Bayraktar de-

Yakış'ın²⁴⁶ kendisiyle görüştüğümde anlattıkları konuyu daha bir aydınlığa kavuşturacak:

"ÖHD, Türk toplumunun ÖHD'si olma vasfını kaybetti.

*Çünkü kuruluşunda sağcı bir temel üzerine kuruldu. Mukavemet personeline dersler verilirken bazı sözler söylenmiştir. Mesela, komünizm mihrakları vardır, bunlar dernekler, sendikalar, siyasal partilerdir, hatta bunların içinde Atatürk'ün kurduğu parti de var gibi. Böylece belli bir siyasal görüşün ideolojisine sahip çıkmış gözükmektedir."*²⁴⁷

Gelelim ABD'nin "**dolaylı saldırı**" kuramına ve bu kurama bağlı olarak ortaya atılan stratejiye... Bu kurama göre, ABD yörüngesinde olan bir ülkenin korunması için bu ülkenin SSCB'nin doğrudan ve açık saldırısına uğramasına gerek yoktur. Ülkedeki Amerikan yanlısı rejimin tehlikeye girmesi, komünizme doğru kaymaya başlaması yeterlidir. Öte yandan, ABD, o ülkeyi komünizme doğru kaydıran iç güçlere karşı iktidara yardımcı olacaktır. Bu iç güçler de, **düşman** olarak görülmelidir. İşte, her ne kadar, ABD, demokrasiden yana bir devlet ise de, eğer o ülkede komünizmin yayılmasını önlemek için demokrasiye son verilip askeri bir diktatörlük gerekli ise, ondan yana olunmalı,

nen bir komutan bulunuyor, onun altında da Sancaktarlar geliyor-du.

²⁴⁶ Hüseyin Yakış, daha sonra Rauf Denктаş'ın danışmanlığı görevinde bulunmuştur. AKP'nin ilk dışişleri bakanı Yaşar Yakış'ın kardeşidir,

²⁴⁷ Türk Mukavemet Teşkilatı kurulduğunda, sağ ideolojinin bu örgüte egemen olması konumuz bakımından ilginçtir. Örneğin; örgütün amblemi başını yukarıya kaldırmış bir bozkurttu. Sloganları arasında da "Bozkurtlar temelimiz" sözü yer almaktaydı. Örgüt, Rumlar ile işbirliği yaptığı gerekçesiyle "solcu" olarak tanınan bazı Kıbrıslı Türkler'in öldürülmesinden sorumlu tutulmaktadır.

onun başarısı için çalışılmalıdır. Çünkü böylece, demokrasiye karşı olan komünizmin önüne set çekilmiş olur ve uzun vadede böylece yine özgür dünyanın demokratik cephesi kazançlı çıkar. Şu halde, o ülkenin vatandaşlarının bir bölümü artık ortadan kaldırılmaları gereken düşmanlardır. Ne var ki, **düşman** ve **dost** güçler aynı kentlerde, köylerde iç içe yaşamaktadırlar. Bu nedenle de, açık bir cephe savaşı ile bunları ortadan kaldırmanın olanağı yoktur. O halde, bu düşmanlar tek tek yakalandıklarında uygulanacak **imha** yöntemi bireysel, topluca bir hedef oluşturlarsa kitlesel terördür.²⁴⁸

Biz, ülkemizde Amerika'dan yana olmayan, ya da yalnızca belli konularda Türkiye'nin çıkarlarının Amerika'ninkinden ayrıldığını savunanlara da "**komünist**" dendiğini biliyoruz. Hatta gördük ki, 12 Mart'ta, darbeci generallerden ayrılan general ve amirallere bile komünistlik suçlaması yapılmış bulunuyor. Çünkü, hiç kimse kalkıp da birine "Sen Amerika'nın çıkarları yerine ulusal çıkarlarımızı savunuyorsun" diye bir suçlamada bulunamazdı. Bunun yerine, ABD'nin çıkarlarına aykırı —bunlar istediği kadar ulusal çıkarlarımızı savurursa da— her görüş ve davranış, komünistlikle suçlanarak saf dışı bırakılabilirdi. Buna gerçekten inananların çıkacağı da kuşkusuzdu. Öyle de olmuştur.

12 Eylül öncesi döneme bu bilgilerin ışığında bakıldığında başlıca üç gelişme görülür:

1) Sağ ideolojiye mensup silahlı kişilerin sol olarak tanımlanan çevrelere karşı giriştikleri saldırılar, solun da

²⁴⁸ Bu konuda E.DEĞER'in adı geçen kitabında ve TALAT TURHAN'ın **Özel Savaş, Terör Ve Kontrgerilla** başlıklı incelemesinde (Tümzamanlar yyn., İstanbul, 1992) ayrıntılı ve belgelere dayanan bilgi bulunmaktadır.

önce savunma ve giderek karşı saldırı amaçları ile silahlanmasına ve aynı çeşit eylemlerde bulunmasına yol açmıştır. Bu da, solun silahlı eylemlere karşı olan kesimini de hedef durumuna getirmiştir (12 Mart 1971 öncesinden başlayarak).

2) Silahlı sağ terör odaklarının soldan çok daha örgütlü, amaçlarına ulaşmakta çok daha başarılı oldukları görülmektedir.

3) Ancak olaylar daha kuşbakışı incelendiğinde, bireysel bazı terör eylemleri dışında, sol ya da sağ kaynaklı terörün bir merkezden yönlendirildiği görülebilmektedir.²⁴⁹

Tümgeneral **M.Reşat Güleken**, anarşi ve terör tırmanırken bir uzman olarak yazdığı yazısında bakın ne demiş:

"...Yabancı istihbarat elemanları ile özgürlükçü demokrasi düşmanı yerli işbirlikçilerin yan yana çalıştıklarını gösteren belirtiler küçümsenemez.

...Türkiye'de sürdürülen anarşik olaylar yansız biçimde ve bilimsel açıdan incelendiğinde, bunların belirli odak noktalarından kaynaklandıkları, olayları yaratanların özel savaş kurallarına uygun hareket ettikleri görülecektir...

²⁴⁹ Bu gerçeğin çok sayıda somut kanıtı vardır. Ben burada, olaylara ışık tutacağına inandığım tek bir örnek vermekle yetineceğim. İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı 3.nolu Askeri Mahkemesi'nin 1981/689 esas sayısına kayıtlı olarak görülen ve solcu bir örgüt hakkındaki davada bir örgütün 29 Eylül 1980'de adam öldürmede kullandığı belirtilen Unique marka 8477356 seri nolu tabanca, bu tarihten bir ay önce 27 Ağustos 1980'de MHP'liler tarafından bir kahve taranmasında kullanılmış ve bir hafta sonra da 6 Ekim 1980'de MHP Eyüp ilçe binasında ele geçirilmiştir. Ayrıca, örneğin bkz. UĞUR MUMCU: "**Soru İşaretleri...**"; Cumhuriyet, 15 Kasım 1990.

*Düzenli olmayan savaş kuvvetleri, özellikle cephe hiikii-
metleri dönemindeki unursamazlık, sorumsuzluk ve yönetim bo-
zukluğundan yararlanarak yer altı unsurları ve destek unsurları
biçiminde örgütlenmişlerdir.*

*Gerilla taktik ve tekniğikonusunda iyi eğitilen bu unsur-
lar, bireysel muhalefet, gurup halinde muhalefet, küçük sabotaj
hareketleri, küçük şiddet hareketleri, büyük sabotaj hareketleri,
büyük şiddet hareketleri, biçiminde düzenli (nizami) olmayan sa-
vaş eylemlerini bugüne kadar sürdürmüşlerdir. Bu kanundışı un-
surlar, giriştikleri terör ve yarattıkları korku ile bir yandan kamu
görevlilerini ödevlerini yapamaz duruma getirmeye, halkı canun-
dan bezdirmeye çalışırken öte yandan da psikolojik savaşın silahı-
nı oluşturan propaganda eylemlerini beceri ile sürdürmekte, ulu-
su bölmeye, halkın devlete olan güvenini sarsmaya çalışmakta ve
ayaklandırmaya özendirme çabası içinde bulunmaktadır.”²⁵⁰*

General **Güleken**, yazısında bir noktaya daha dik-
kati çekiyor:

*“...Birleşik Amerika silah ambargosu ile Kıbrıs sorunu
ve Türk-Yunan ilişkilerine çözüm getirilmeye başlandığı bir dö-
nemde bu tür insanlık dışı olayların tezgâhlanması bir rastlantı
olmasa gerektir.”*

Yine **Güleken**’e göre, bunların arkasında “otoriter
rejim hevesleri” bulunmaktadır.

Eski Milli Savunma Bakanlarından **Hasan Esat Işık**’ın
ÖHD için söylediklerini de belirtirsem konu bir bakıma
kendiliğinden özetlenmiş olacak:

- “Fikir planında geçerli ve doğru. Yalnız,*
1)*Fikri ABD vermiş,*
2)*Finanse etmiş,*

²⁵⁰ M.REŞAT GÜLEKEN: “**Malatya Olayları Ve Düzenli Olma-
yan Savaş Sorunu**”; Milliyet, 24 Nisan 1978.

3)Bu örgüte sızmalar olmuş. Bu sızmalar, Pentagon'dan başlar, CIA sızmasına kadar sürer. Bir yabancı ülkenin Türkiye'deki hareketlenmeleri izlemesini anlarım, ama o ülkedeki hareketleri yöneltmeye, kanalize etmeye başlamasını anlamak mümkün değil.”²⁵¹

Toparlayalım:

1)12 Eylül öncesinin iki başbakanı birden anarşi ve terörün “komuta heyeti” tarafından bilinçli olarak engellenmediğini, hatta tırmandırıldığını, bununla güdülen amacın da böylece uygun ortam oluşturularak iktidara el koymak olduğunu öne sürmektedirler.

2)Olayların derinine inildikçe, bazı ayırık durumlar dışında genelde, bu terörün “gayrinizami harp” tekniğine uygun olarak ve belli bir merkezden yönlendirildiği anlaşılmaktadır.

3)Ülkemizde bu tür bir savaşı yürütebilecek örgüt elemanları ÖHD içinde bulunmaktadır.²⁵²

4)ÖHD, ABD tarafından finanse edilmiş, elemanları Amerikalılarca eğitilmiş ve koşullandırılmıştır. Üstelik, bu elemanlar, aşırı sağcı kişiler arasından seçilmiştir.²⁵³

²⁵¹ Cumhuriyet, 14 Ekim 1985.

²⁵² Çok önemli bir gerçeği önemle vurgulamak gerekir. Bu söylenenler, hiçbir zaman ÖHD'nin bir örgüt olarak ve resmen terör olaylarının içinde olduğu biçiminde anlaşılmamalıdır. Burada anlatılmak istenen bu örgütün içinde yer alan kimi elemanların yasa dışı olarak bu gibi eylemlere giriştikleridir.

²⁵³ ÖHD'nin elemanları bu tür kişiler arasından seçildiğinde başlangıçta bunların kendi siyasal örgütleri bulunmuyordu. Ancak, sonraki yıllarda MHP kurulunca, bu gibi kişiler, doğal olarak bu parti içinde yer almaya başladılar. Böylece, ÖHD'de MHP'nin ağırlığı duyulmaya başlandı. Ne var ki, MHP milliyetçilik çizgisini İslamcılığa doğru kaydırınca, bu kez ÖHD, aşırı dinci elemanlara da sahip olmak durumu ile karşı karşıya kaldı. “Düşman” komü-

5)ABD, özellikle 12 Mart ile ilgili bölümlerde belirtildiği gibi, Türkiye'deki gelişmeleri kendisi için tehlikeli görmekte ve bunları askeri bir yönetimin iktidara el koymasını sağlayarak önlemeyi bir strateji olarak benimsemiş bulunmaktadır.

6)ÖHD'nin bu strateji çerçevesinde kullanılabilecek elemanları Genelkurmay'a bağlıdır.

Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için, 12 Eylülcüler'in bir kez iktidara el koyduktan sonra ABD'nin istek ve çıkarları doğrultusunda önlemler alıp almadıklarına bakmak gerekiyor.

-III-

12 Eylül 1980 Öncesi Ve Sonrasında ABD İle Darbeciler Arasında Bazı İlişkiler

Yukarıda belirtilen gerçekleri, **Emre Kongar**, El Salvador'daki kanlı olayları, CIA'nın bunlardaki rolünü, "**Ölim Mangaları**"nı, bunların "sol"a karşı nasıl kullanıldığını ve Türkiye'de olup bitenler ile El Salvador'daki gelişmeler arasındaki koşutluğu anımsattıktan sonra diyor ki,

nist, başka bir deyişle de "dinsiz" SSCB olduğu sürece bu durum belki de önemsenmemiştir. Ancak SSCB'nin dağılması ve İslam ülkelerinin düşmanca tutumları açıkça ortaya çıkınca, sanırım, konu ciddi bir sorun oldu. Bu nedenle de, Genelkurmay'da basına 16 Kasım 1990'da verilen brifingte Korgeneral Doğan Beyazıt'ın "...dünyadaki gelişmeler karşısında askeri stratejilerde değişiklik meydana geldikçe, ÖHD'nin görevleri de yeniden gözden geçirilecektir" demesi başlıbaşına bir önem taşımakta, bu örgütün yapısının ve işleyişinin değiştirildiğini göstermektedir. Tam bu sıralarda, yani ÖHD'nin "yeni strateji"ye uyum sağlaması gündeme geldiğinde İslami terör olaylarının görülmesi ise üzerinde ayrıca durulacak bir gelişmedir.

“Türkiye’deki 12 Eylül müdahalesi de iti ite kırdırma stratejisinin iflasının hem bir sonucu, hem de bir kanıtıdır.”²⁵⁴ Biz ayrıca buraya değin ortaya konan gerçeklerden Türkiye’nin ekonomik alanda kendini toparlamasının ABD ve ortaklarını kaygılandırıldığını da biliyoruz. O nedenle bunları yinelemeden bazı somut gelişmelere değinmekle yetinmek yerinde olacak.

“Ekonomi”den başlayalım biz de. 12 Eylül öncesinde MİT’te Ekonomik İşler Daire Başkanı olan **Mahir Kaynak** ile **Cüneyt Arcayürek**, CIA’nın “hükümet düşürme tekniğinde ekonomik etkinlikler” üzerinde konuşuyorlar:

“-Çok doğal, dedi Kaynak, Mesela Bülent Ecevit’in devrilmesi olayı. Ben Teşkilata <Margarin Türkiye’de bir problem haline gelecek ve Ecevit’in düşürülmesinde kullanılacak> dedim.

-Nasıl?

-Çünkü o sırada Amerikalılar büyük ölçüde Türkiye’deki yağ rekoltesi ile meşguldüler ve bu konuda sürekli raporlar veriyorlardı.

-Akaryakıt ile de ilgileniyorlar mıydı?

-Ne gerek vardı. Zaten o konuyu dışarıdan daha iyi biliyorlardı.

-Ama yiyecek maddeleri... İçerde ne kadar sağlamıyor. Türkiye’nin açığı ne kadardır, sorusunu sürekli sordular.

-Açığı kapatamadığımız anda?...

-Kuyruklar olacağını biliyorlardı.”²⁵⁵

O günleri yaşamamış ya da unutmuş olanlara anımsatayım: 12 Eylül öncesinde terör ölçüsünde olmasa

²⁵⁴ EMRE KONGAR: **12 Eylül Kültürü**; 2.basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993, s.139-141.

²⁵⁵ C.ARCAYÜREK; **Darbeler...**; s.129.

bile halkı canından bezdiren bir başka olay da “temel gıda ve ihtiyaç maddeleri”nin yokluğuydu. İnsanlar, birkaç paket yağ, bir iki elektrik ampulü ya da bir tüpgaz alabilmek, arabalarının deposuna bir iki litre benzin koyabilmek için saatlerce, bazen de elleri boş dönmeyi göze alarak kuyruklarda beklemek zorunda bırakılmışlardı.

Bu ve benzer olaylara dayanarak **Mahir Kaynak**, 12 Eylül’ün nedenlerini sıralarken, Türk ekonomisindeki bağımsızlığa gidişi ikinci neden olarak belirtmekte ve bu nedenlerle iktidarın Amerikalılarca devrileceğini belirten bir rapor düzenleyerek bunu üst makamlara verdiğini açıklamaktadır.²⁵⁶

Şimdi de Ecevit’i dinleyelim:

“Biz, büyük bir mücadeleden sonra, 1979 başlarında, IMF ve OECD ile geniş kapsamlı bir yardım anlaşması imzalamıştık; fakat bu yardımın akışını sağlayacak işlemler sürekli geciktiriliyordu. Askeri müdahale olunca yardımın büsbütün kesileceğini, o yüzden Türkiye’nin çok sıkıntıya düşeceğini düşündüm ve kaygılandım... Fakat tam tersi oldu; dış yardım akışı askeri müdahaleden sonra hızlandı. Anlaşılan yardım musluklarını ellerinde tutan bazı dış çevreler, musluğu açmak için böyle bir durumu beklemişlerdi.”²⁵⁷

Aynı IMF **Demirel**’in Maliye Bakanı **Cihat Bilgehan**’ı da oyalamış ve bir türlü istenen yardımı sağlamamıştı.

Ne var ki, 12 Eylül’den sonra yardım muslukları birdenbire açılacak ve Türkiye’ye gelen ABD Senatosu Askeri Komite Başkanı **John Tower**, düzenlediği basın toplantı-

²⁵⁶ A.y., s.130.

²⁵⁷ FİKRET BİLA: “Ecevit 12 Eylülü Anlatıyor”, III; Milliyet, 4 Ağustos 1989.

sında, 12 Eylül yönetimince yapılan işkenceleri yadsıyacak ve “*Türk-Amerikan ilişkileri en iyi dönemini yaşıyor*” diyecekti.²⁵⁸ Çünkü artık Türkiye, ABD’nin reçetesini harfi harfine uygulamaktaydı. Bu reçetenin son biçimi ise, **Demirel**’in başbakanlığı sırasında 24 Ocak 1980 Kararları ile ortaya konmuştu, ama **Demirel**’in bunu uygulamasına olanak yoktu. Reçete, ancak 12 Eylül yönetimi gibi bir rejim ile uygulanabilirdi. Reçetenin ne olduğuna ve nasıl uygulandığına daha sonra değineceğim. Burada şunu bilmemiz gerek: Teknisyen olarak bu reçeteyi en iyi uygulayabilecek kişi de, ABD’nin gözünde, **Turgut Özal**’dan başkası değildi. O nedenle **Demirel** ve yakın çalışma arkadaşları gözaltına alınırken, **Demirel**’in müsteşarı **Turgut Özal** ekonomiden sorumlu devlet bakanı ve başbakan yardımcısı yapıldı. Hem de, daha sonra üzerinde duracağımız üzere, 12 Eylül’ün gerekçelerinden biri de MSP’nin Konya Mitingi, bu partinin “irticai” faaliyetleri olduğu ve **Özal** MSP’den aday olmuş bulunduğu halde! 12 Eylül, irtica ile mücadele edeceğini ilan ettiği, generallerin ellerindeki dosyalarda ülkemizdeki irticanın en önde gelen akımının Nakşibendilik ve **Özal**’ın da bu tarikatın bir üyesi bulunduğu yazılı olduğu halde!

12 Eylül yönetiminin yaptırdığı *güidümlü* 6 Kasım 1983 seçimlerinde, ABD’nin **Turgut Özal**’ın üç yıllık uygulamalarından ne denli mutlu olduğu ortaya çıkacaktı. Bu, aynı zamanda 12 Eylül’ün ilk üç yılının da ABD’de ne denli olumlu bir izlenim bıraktığının açık bir kanıtıydı. ABD, seçimlerden sonra Türkiye’nin **Özal**’sız kalmasını istemiyordu. 6 Kasım seçimlerinde önce, ABD Dışişleri Bakanlığı’nın

²⁵⁸ HASAN CEMAL: **Tank Sesiyle Uyanmak – 12 Eylül Günlüğü**; 5. basım, Bilgi yyn., Ankara, 1986, s.237-238.

görüşlerini yansıtmakla tanınan Wall Street Journal gazetesinin 26. Ağustos 1983 günlü sayısında yer alan başmakalede bu durum şöyle dile getirilmişti:

"... bizim hesaplarımıza en uygun parti ise, eski başbakan yardımcısı Turgut Özal'ın liderliğindeki Anavatan Partisi-dir... Amerikan diplomasisinin Türk generallerinden bilmelerini kesinlikle istedikleri nokta şudur: Toplumda bir gerginlik yaratılmadan, seçimlerde Özal'ın partisinin kazanması, demokrasiye erken dönüş için esen bir ümit rüzgârıdır. Amerikan Dışişleri Bakanlığı, bu işin üstesinden gelinmesini dikkatle izlemektedir... Olayın akışı içinde Amerikan dış politikası, herhangi bir bunalım ortaya çıktığında kendisine etkili taktikler bulabilir..."²⁵⁹

Bu makale, ertesi gün, 27 Ağustos'ta, Türkiye'nin Washington Büyükelçiliği'nce Ankara'ya teleksle gönderilecek ve altında *"yazı, tümüyle Amerikan yönetiminin görüşünü yansıtmakta"* dır notu yer alacaktır.²⁶⁰

ABD'nin Özal'a arka çıkması olayının bir başka yönünü ise, Milli Demokrasi Partisi Genel Başkanı E. Orgeneral **Turgut Sunalp** şöyle anlatır:²⁶¹

"Haig, 12 Eylül döneminde Türkiye'ye üç defa gelmiş, Evren'le iki defa görüşmüştür. Zaten, bunu kendisi de doğruluyor. Haig, buraya 12 Eylül 1983 günü gelip Evren'i ziyaret etti. O tarihten tam on gün önce, seçime girecek siyasi partiler, milletvekili aday listelerini Konseye vermişlerdi. Benim partim de vermişti. Konsey bunları inceleyerek istemediği adayları veto edecekti. Veto edilen aday da milletvekili listesinde yer almayacaktı.

²⁵⁹ YALÇIN DOĞAN: **Dar Sokakta Siyaset, 1980-1983**; 4.basım, Tekin yyn., İstanbul, 1985, s.12-15.

²⁶⁰ A.y..

²⁶¹ EMİN ÇÖLAŞAN: **"Pazar Sohbeti (Turgut Sunalp ile)";** Hürriyet, 14 Şubat 1989.

Nitekim veto işlemleri Ekim 1983 başlarında bitirildi. İşte, bu listeler incelenirken Haig, Ankara'ya geldi. Evren'i ziyaret etti. Kendisine, <Aman, Özal'ı veto etmeyin> dedi."²⁶²

Konuya bir başka boyuttan bakan **Emin Çölaşan**, "**Turgut Nereden Koşuyor?**" adlı kitabında 12 Eylül'ün asıl sonucunu şu sözlerle ortaya koyuyor:

"Bu kitabın yayımlandığı 1989 yılı başlarında, ülkemizi bir aile yönetiyor ve bu ailede devlet yönetimine katkıda bulunan dört önemli isim var. Turgut, Yusuf, Ahmet ve Semra... Turgut bu ülkenin başbakanı ve Dünya Bankasından geliyor. Birader Yusuf ekonomiden sorumlu devlet bakanı ve o da Dünya Bankasından geliyor. Babasının konuttaki en yakın danışmanı Ahmet ise, IMF'den geliyor. Semra, herhalde eğitim düzeyi tutmadığı için olsa gerek, bu iki kuruluştaki görev almanuş.

Günümüz Türkiyesini Dünya Bankası ve IMF öğretiminin geçmiş bir aile yönetiyor. Ne mutlu bize... Orada öğrendiklerini bizde uyguluyorlar."²⁶³

Gerçekte, 12 Eylül yönetimi, demokratik yaşama indirdiği ağır darbelere ve insan haklarının sistemli bir biçimde çiğnemesine karşın, demokrasi ve insan hakları şampiyonluğunu kimseye bırakmayan ABD ve yandaşlarından büyük destek, hoşgörü görmüştür. Doğal olarak bu destek ve hoşgörünün bir bedeli de olacaktı. Bu çerçevede ABD ile olan içli dışılığa geçmeden önce **Kenan Evren**'in kaleminde İngiltere ve Almanya'nın tutumunun ne olduğunu görelim:

²⁶² 12 Eylül döneminde Genelkurmay Sıkıyönetim Koordinasyon Başkanlığı yapan Korgeneral Nevzat Bölügiray da **Sokaktaki Askerin Dönüşü, 12 Eylül Yönetimi Dönemi** (Tekin yyn., İstanbul, 1991) adlı kitabında Özal'ın ABD'nin etkisi ve baskısı ile 6 Kasım 1983 seçimlerine girebildiğini belirtmektedir (s.103).

²⁶³ 6. basım, Tekin yyn., İstanbul, 1989, s.78.

*"12 Eylül harekâtından beri İngiltere'den daima anlayış gördük."*²⁶¹

*"Alman hükümetinden menfi bir tutum görmedik. Bizim Almanya'da bulunan vatandaşlarımızdan aşırı uçlara mensup olanlarla, Alman aşırı uçları arasındaki işbirliği ile yapılan propaganda sonucu Alman basın ve televizyonunda bazı şeyler yer aldı. Bunun dışında bir şey yok."*²⁶⁵

6 Kasım 1983 seçimlerinden hemen önce de yeniden Türkiye'ye gelen ABD Dışişleri Bakanı General **Alexander Haig**'in Evren ile 14 Mayıs 1982'de yaptığı görüşmede söyledikleri ise başlıbaşına değerlendirilecek denli ilginç:

*"Türkiye'yi her zaman Hür Dünyanın stratejik bir değeri olarak mütalaa etmişizdir. Bu değerlendirme yalnız NATO çerçevesinde değildir. Netice itibarı ile NATO'nun gerçekleştirilmesi gereken durumlar bellidir. Türkiye NATO'nun ötesinde bir önem taşır... iyi bilirsiniz ki Washington'da dostlarınız vardır. Başkan Reagan durumu gayet iyi kavramıştır. Başarınız için her desteği verecek. Sizin başarınız bizim de başarımız sayılır..."*²⁶⁶

Durum bu olunca Amerika'yı yerici ve hatta eleştirci bir söz söylemek şöyle dursun, insanlarımızın böyle düşünmelerinin bile 12 Eylülcüler'in düşmanlığını üzerinde toplamak için yeterli olmasını yadırgamamak gerekir. Genekurmay Sıkıyönetim Koordinasyon Başkanı olarak tanıdığı olduğu bir olayı Korgeneral **Nevzat Bölügiray**'dan dinlersek konu daha da açıklık kazanacaktır:

²⁶⁴ KENAN EVREN: **Kenan Evren'in Anıları**; III, Milliyet yyn., 1991, s.28.

²⁶⁵ A.y., s.167.

²⁶⁶ A.y., s.165,169.

"Ayrıca nasıl olmuşsa olmuş, Sayın Fehmi Güneş'in²⁶⁷ özel not defteri de ele geçirilmiş ve bize gönderilmişti. Bir el büyüklüğündeki not defterinde aynen şunlar yazılıydı: <...Türkiye ve Türk demokrasisi ABD'nin patronajı dışına çıkmadıkça gelişemez, erginleşemez... Demokrat olmayanlar, demokrasiyi koryamaz ve kollayamaz... Demokrasiye yapılmış darbe...> Bu notlarda bir aşırılık görmüyordum. Kişinin kendi özel görüşleriydi. Ancak, MGK [Milli Güvenlik Konseyi], büyük bir ilgi gösteriyordu. Genel Sekreter Sayın Üruğ bize şu notu gönderiyordu: <...kişi hakkında varsa ilave bilgi ve not defterinin suretini isteyelim. Bakan olduğu için. Ziyaret ettiği kişilerin dikkatini çekelim. Emniyet Genel Müdürlüğü ile temas, bakalım onlarda ne bilgi var...>"²⁶⁸

Bölügiray, bu satırların ardından şu notu düşmüş: *"O günler, siyasi kişilerin özgürce gezemediği, dilediği kişileri ziyaret edemediği ve hatta özel not defterlerine not bile alamadığı acı günlerdi."*²⁶⁹

Birinin eşinin umarsız bir hastalığa yakalanması durumunda o kişinin deva bulmak için çırpınmasını anlamamak olanaksızdır. **Evren**'in anılarından aldığım ve şimdi okuyacağınız satırları bu nedenle asla eleştirilecek bir olayın açıklaması olarak düşünmüyorum. Ne ki, olayın siyasal boyutunu da görmemek ve aşağıdaki satırları okurken sorulması gereken "Amerika'nın bu ilgisi niçin?" sorusunu sormamak da elden gelmez. Çünkü, **Evren**'in anıları arasında şu bölümler de var:

"18 Ocak Pazartesi [1982]-... en son çare olarak Amerika'ya göndermeyi düşündüm. Fakat mevcut paramla yanında bir

²⁶⁷ CHP'li eski içişleri bakanı.

²⁶⁸ N.BÖLÜGİRAY; s.91.

²⁶⁹ N.BÖLÜGİRAY; s.91.

doktor, hemşirc ve bir kızıyla Sekine'yi [eşi] Amerika'ya göndermem ve oradaki bir hastanede tedavisini sürdürmem mümkün değildi.. Bu durum Amerika Birleşik Devletleri Başkanına nasıl aksettirildi bilemiyorum. Bir müddet sonra ABD Dışışleri Bakanı Alexander Haig, bizim Dışışleri Bakanı İlder Türkmen'e haber göndermiş. Arzu edilirse eşini Amerika'da tedavi edebileceklerini bildirmiş..."²⁷⁰

"31 Ocak Pazar- ... Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Reagan, bir uçak gönderilmesini ve Washington'daki Volter Read hastanesinde tedavisinin yapılmasını ilgililere söylemiş..."²⁷¹

"5 Şubat Cuma – Sabah ABD'deki kıdemli ataşe telefon etti. Amerika saati ile gece yarısından sonra Washington'a varmışlar. Seyahatleri iyi geçmiş, hastaneye yatırmışlar. Hastanede Başkan Reagan için ayrılan özel bölüme almışlar..."²⁷²

ABD gibi "**çıkarcı**" ve "**para**" üzerine kurulu bir devletin hiçbir şeyi karşılıksız yapmayacağını TC Devleti'nin Başkanı bilmeliydi!

Bu gördüğümüz ve birazdan ele alacağımız bütün gerçekler karşısında da Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral **Tahsin Şahinkaya**'nın 12 Eylül 1980 gününden hemen önce 11 Eylülde ABD'den dönmüş —tıpkı 12 Mart'ta **Muhsin Batur** gibi— ve Washington'un 12 Eylül darbesinin yapıldığını bütün haber ajanslarını ve öteki ülkeleri "atlatarak" hemen dünyaya duyurmuş olması ister istemez insanı düşündürmektedir.²⁷³

²⁷⁰ s.35.

²⁷¹ s.60.

²⁷² s.65.

²⁷³ Evren, ABD'nin 12 Eylül darbesinden önceden bilgili olduğu ve bu nedenle de darbeyi önce Washington'un açıkladığı savını birçok kez, bunun Amerika ve Türkiye arasındaki saat farkından ileri geldiğini söyleyerek yanıtlamıştır. Ancak, bu konudaki

Yunanistan'ın NATO'nun Askeri Kanadına Dönmesi

12 Eylülcüler'in ABD'nin direktifleri ile Türkiye'yi yönettiklerinin ve bu arada ulusal çıkarlarımızı hiç de düşünmediklerinin en açık ve tartışmasız kanıtı Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına dönmesini **Kenan Evren** ve arkadaşlarının sağlamış olmalarıdır.

Evren, 12 Eylül'den hemen sonra 16 Eylül 1980'de yaptığı basın toplantısında, bir yabancı gazetecinin "Türk-Yunan ilişkilerinin şimdiki durumunu nasıl değerlendiriyorsunuz? Geleceği hakkında ne düşünüyorsunuz?" sorusunu,

*"...Yunanistan'ın NATO ittifakına dönmesi için her türlü gayret gösterilecek..."*²⁷⁴

diye yanıtlayarak 12 Eylül yönetiminin bu konuda izleyeceği tutumu açıkça ortaya koymuştu. Çok geçmeden, 23 Ekimde de, Yunanistan, NATO'nun askeri kanadına döndü. Türkiye, veto hakkını kullanmayarak bunu sağlamış oluyordu. Daha önce NATO'nun askeri kanadından çıkmış bulunan Yunanistan'ın bu kanada yeniden dönebilmesi için tüm NATO ülkelerinin "Evet" demesi gerekmektedir. NATO ülkelerinden birinin "Hayır" demesi durumunda bu durum gerçekleşemeyecekti. Yunanistan'ın dönmesi ise en başta ABD'nin isteği idi.

değerlendirmelerin en gerçekçi olanlarının başında Cüneyt Arca-yürek'in "**Darbeler Ve Gizli Servisler**" adlı kitabında ve "**Kim Yutar?**" ara başlığı altında yazdıkları gelmektedir. (s.190-191).

²⁷⁴ ...Evren'in Söylev ve demeçleri...; s.41.

Gerçekte, 12 Eylül'den önce **Demirel** hükümeti üzerinde bu konuda büyük bir baskı bulunuyordu. **Demirel**'in Türkiye'nin bu dönüşü veto etmemesi için öne sürdüğü ve önce Yunanistan ile Türkiye arasındaki sorunların bir çözüme ulaştırılması görüşü üzerine de, ABD, doğrudan doğruya Genelkurmay Başkanlığı ile ilişkiye geçerek sonuca ulaşmaya çalışmaktaydı. Bu tarihlerde, 12 Eylül'den önce, 23 Ağustos 1980'de **Mehmet Ali Birand** bir yazısında bu durumu şöyle dile getirmişti:

“Büyük bir gizlilik içinde ve ABD'nin çabaları sonucu, NATO Avrupa Kuvvetleri Komutanı General Rogers ile Türk ve Yunan Genelkurmay başkanlıkları arasında sürdürülen pazarlıklar hakkında, Türk Dışişleri Bakanlığı tamamen devre dışı bırakıldığı gibi, NATO'daki askeri delegasyonlara dahi ayrıntılı bilgi verilmemektedir... Yunanistan'ın NATO askeri kanadına dönmesinden sonraya komuta kontrol sahaları müzakerelerini bırakmak, Ege'deki eski statünün de facto geçerli kalacağını kabul etmek anlamına gelecektir. Oysa Ege'de Türkiye'nin daha geniş bir saha elde edememesi, her şeyden önce Yunanistan'ın bir takımadalar devleti olduğu yolunda Yunan tezini pekiştirecek, Atina'nın Ege'de kurduğu ve sürdürdüğü hükümdarlığına güç kazandıracak ve nihayet Türkiye, yıllardan beri sürdürdüğü tezlerinin tümünden, karşılığında hiçbir şey almadan vazgeçmiş duruma düşecektir.”²⁷⁵

Yunanistan'ın, NATO'nun askeri kanadına dönmesi üzerine de **Hasan Cemal**, “12 Eylül Günlüğü-Tank Sesiyle Uyanmak” adlı kitabında önce şunları yazmış:

“Perşembe, 23 Ekim: Ve Yunanistan, NATO'nun askeri kanadına döndü. Türkiye vetosunu kullanmadı, iyi niyetini gös-

²⁷⁵ MEHMET ALİ BİRAND: “Yunanistan, NATO'nun Askeri Kanadına Dönüyor”; Milliyet 23 Ağustos 1980.

terdi. Böylece Türkiye, Türk-Yunan sorunlarında ve batıyla ilişkilerinde çok önemli bir kozunu yitirmiş oldu..."²⁷⁶

Hasan Cemal, bir de dipnot koymuş. Bu notta şunlar yazılı:

"Jimmy Carter, 1985'in Temmuz ayında Cumhuriyet muhabiri Ufuk Güldemir'in sorularını yanıtlarken şöyle demiştir: <Asıl zorlandığım konu, Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına entegrasyonu sağlamak olmuştı. Gerçi bu sorun sonraları daha kolay çözüldü. Biraz General Rogers sayesinde. Sayın Evren ile çok yakın dosttu. Sayın Evren'in, çok takdir ettiğim bu güçlü liderin iyi niyetli yaklaşımı olmasaydı, bu sorun çözülemezdi. Yıllarca uğraşıp, vaatler yapıp, telkinlerde bulunup başaramamıştık, ama dostlukla oldu. 1980 Harekâtı olmasaydı bu mümkün olamazdı. (Cumhuriyet, 21 Temmuz 1985)"

Gerçekten de, nasıl 12 Martçılar işbaşına gelir gelmez hemen haşhaş ekimi yasağını koydularsa, 12 Eylülcüler de iktidara el koymalarından bir ay gibi kısa bir süre sonra Yunanistan'ın NATO'ya dönmesini sağlayarak günümüze değin yoğunlaşarak süren ve daha da sürecek olan Yunanistan ile Türkiye arasındaki sürtüşmede Yunanistan'ı güçlendirdiler, ülkemizi zayıflatılar!

Demirel'in bize söyledikleri de şöyle:

"Biz 79'un Kasımında hükümeti yeniden kurduk. Kasımın sonu ya da aralık ayıydı, General Rogers bana geldi dedi ki: <Yunanistan'ın NATO'ya dönmesi lazım.> Benim kendisine dediğim şuydu: <Yunanistan NATO'dan çıkarılmıştır, kendi arzusu ile çıkmıştır. Çıktığı sene 74'tir, aradan 5-6 sene geçmiştir, şartlar değişmiştir, aynı şartlarla dönemez.> Sonra döndüm adama dedim ki: <Sayın General, siz Türkiye'ye Yunanistan'ın menfaatleri açısından baktığınız sürece Türkiye ile olan münasebetleri

düzgün hale getiremezsiniz. Yani Yunanistan'a sahip çıkmaktan, Yunanistan'ı haklı çıkarmaktan vazgeçin.> Ben onların getirdikleri teklifi kabul etmedim.

Daha sonra 80'in içersinde onların getirdikleri teklifi benim önüme birkaç defa bu Haydar Saltık Paşa falan da getirdi Rogers Planı diye. Ben kabul etmedim. Sonra 12 Eylül geldi. 12 Eylülden kısa bir süre sonra benim önüme getirdikleri o Rogers Planı kabul edilmiştir. Evet, hemen ardından!..

Yunanistan eski şartlarda dönemezdi. Yeni şartlar çıkmıştır. Ona göre kıumanda sahaları değişecek, birtakım şeyler değişecek. Yani 6 sene gayubetten sonra hiçbir şey olmamış gibi adanın elini kolunu sallayarak gelmesini ibra edemeyiz ve bu bizim menfaatlerimize aykırıdır. Benim görüşüm buydu. Sonra 12 Eylül oldu. Birleşik Amerika'nın çok ısrarla isteyip de bizim yapamadığımız afyon yasağı 12 Martın arkasından gelmiştir. 12 Eylülün hemen arkasından da Rogers Planı kabul edilmiştir."

Bülent Ecevit'in yaptığı açıklamalar da, en az **Demirel**'in söyledikleri kadar ilginç. Ecevit'in öncelikle parmak bastığı gerçek şu:

"Şimdi şu bir gerçek: Yani birçok veriler bir araya toplandığı vakit ortaya çıkan bir gerçek şu ki, Türkiye'de yer alan bütün askeri müdahaleler Amerika tarafından tahrik edilmiş olmasa bile, ki tahrik edilmiş de olabilir, Amerikan desteğine, Amerikan onayına dayanılarak yapılmıştır. Örneğin 27 Mayıs 1960 sabahı devlet radyosundan MBK adına yapılan ilk açıklama önce ABD'ye, NATO ve CENTO'ya bağlıyız diye güvence verilmiştir. 12 Mart müdahalesinin ardında sivil siyasal güçlerin haşhaş ekini yasağına karşı direnmelerinin önemli bir rolü olduğuna inanıyorum... 12 Eylül askeri müdahalesini de Amerika tarafından teşvik edilmiş olduğu duygusunu da, izlenimini de kuvvetlendiriyor."

Ecevit sözlerini şöyle sürdürüyor:

“... Ve 12 Eylül askeri müdahalesinin hemen ardından, Türkiye’nin koşulsuz olarak Yunanistan’ın NATO’nun askeri kanadına dönmesine izin vermesi çok ilginçtir. Oysa, Türkiye’nin o konuda ileri sürdüğü koşulları bütün NATO organları çok makul buluyordu. Hatta NATO Müttefik Kuvvetlerinin Avrupa’daki başkomutanı olduğu sırada hazırladığı projede General Haig bile Türk görüşüne büyük ölçüde ağırlık veren bir rapor hazırlamıştı. Yani NATO’dan Türkiye’ye o konuda yönelik bir baskı da yoktu, siz Yunanistan’a bu ödünleri vermelisiniz diye. Ama 12 Eylül’den kısa bir süre sonra bildiğiniz gibi bizzat Devlet Başkanı Sayın Evren’in attığı bir adımla Yunanistan’ın şartsız olarak dönüşüne izin verilmiştir... 12 Eylül’den sonra başka ilginç bir şey oldu. Biz 1974’te hükümetteyken ilk kez Ege’deki haklarımızı gündeme getirmiştik... Demirel hükümeti sürecinde de bu devam etti. Fakat 12 Eylül askeri müdahalesinden sonra hiçbir gerekçe gösterilmeden Türkiye, Ege’deki haklarından söz etmez oldu. Hâlâ bu süreç devam ediyor [1990]...”

Her Türk vatandaşının bu olayı çok ciddi bir biçimde düşünüp değerlendirmesi gerekir. Ben, olayın yorumunu Hıfzı Veldet Velidedeoğlu’na bırakıyorum:²⁷⁷

“...tarihsel gelişimi, daha sonra Yunan’ın saldırgan politikasını Genelkurmay Başkanı ve Milli Güvenlik Konseyi Başkanı kimliğiyle Devlet Başkanı olarak bilmiyor mu idi ki, gerek Ege Denizindeki karasuları ve FIR hattı, gerek Anadolu kıta sahanlığı, gerekse Kıbrıs konularında hiçbir sağlam garanti almadan Yunanistan’ın NATO askeri kanadı üyeliğine geri dönmesini, Amerikalı general Rogers’ın hatırı için, tek başına kabul ediverdi? Evren şimdi ne düşünüyordur? O şimdi, babasının bağından üzüm bağışlar gibi, elimizdeki bu ulusal politik kozu Yunanlılara

²⁷⁷ HIFZI VELDET VELİDEDEOĞLU: “Mitsotakis Ve Evren”; 12 Eylül, (tarihsiz), s.384.

*bağışlamanın sorumsuzluk ve rahatlığı içinde, Marmaris'teki vil-
lasının bahçesini düzenlemektedir. Ama Türkiye, bu siyasal hata-
nın sıkıntısını daha uzun zaman çekeceğe benziyor. Bu tarihsel
hata hiçbir zaman bağışlanamaz.*"²⁷⁸

²⁷⁸ Evren'in anılarında yer alan şu bölüm, onun, bir yandan bu ola-
yın üzerinden daha iki yıl geçmeden nasıl "sıkıntı" ve "üzüntü"
içine düştüğünü, ama bir yandan da devlet yönetim anlayışının ne
denli basit ve yetersiz olduğunun ve devletlerarası ilişkiler konu-
sunda tam bir bilgisizlik içinde bulunduğu açık bir kanıtıdır:

"21 Haziran Pazartesi, [1982]- ...Bugün kendisine [NATO
Avrupa Müttefik Kuvvetleri Başkomutanı General Rogers'a] Ege
konusunda Yunanistan'ın takındığı tavrıdan duyduğumuz sıkın-
tıyı ve Yunanistan'ın NATO'nun askeri kanadına dönüşü için ya-
pılmış anlaşmaya uymadığı [hangi antlaşma!?-ÇY] ve dolayısıyla
Ege'deki komuta kontrol konusunun halledilemediğinden dolayı
hissettiğimiz üzüntüyü dile getirdikten sonra: Ben size söyleme-
miş miydim, <Biz Türkiye olarak Yunanistan'ın NATO'nun as-
keri kanadına dönmesine bugüne kadar karşı olmadık, bugün de
karşı değiliz. Ancak gerek bizim, gerek Yunanistan'ın ve gerekse
NATO'nun ileride başının ağrıması ve tekrar tekrar bu mese-
lelerin gündeme gelmemesi bakımından, evvela Ege'deki komuta
kontrol konusu, hava sahası, FIR hattı gibi problemler halledilsin,
ondan sonra Yunanistan askeri kanada dönsün. Eğer bunlar halle-
dilmeden dönecek olursa, Ege'deki komuta kontrol meselesi
açıkta kalır. Nitekim şimdi öyle oldu> deyince, <Haklısınız... an-
cak ben bu görevde kaldığım sürece meselenin halli üzerinde ısr-
arla duracağım. Peşini bırakmayacağım Ben size söz verdim...>
dedi."

Evren, bir de not koymuş: "NOT: Rogers bu konunun üze-
rinde hakikaten ısrarla durdu. Çeşitli girişimleri oldu. Fakat onun
talihsizliği Papandreu gibi bir kişinin Yunanistan'da söz sahibi
bulunmuş olmasıdır" (III, s.1 91).

**ABD Ve Ortaklarının İsteklerinin
Yerine Getirilmesine Bir Örnek Olay:
Tütün Tekeli'nin Kaldırılması**

Giderek unutulmaya başlanan fakat 12 Eylülcüler'in ABD ve yandaşlarının çıkarlarını –ulusal çıkarlarımızı hiç düşünmeksizin— kollayıp gözettiklerini belgeleyecek bir olay da tütün tekelinin kaldırılmasıdır. Olayın bir önemi de, **Turgut Özal** ve 12 Eylül generalleri arasındaki görüş ve amaç birliğini gözler önüne sermesidir. Tütün tekelinin kaldırılmasında izlenen yol da oldukça ilginçtir. Çünkü tütün tekeli ile ilgili yasa maddeleri, yasama tekniğine ve yöntemlerine tümüyle aykırı olarak bir gece yarısı ilgisiz bir başka yasa tasarısının sonuna ansızın eklenen bir madde ile kaldırılmış bulunuyor.²⁷⁹

3 Haziran 1986 günlü ve 19126 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 3291 sayılı yasanın 17/2. maddesini okuyacak olursak tek bir tümce ile karşılaşırız:

"1177 sayılı Tütün ve Tütün Tekeli Kanununun 20, 21 ve 38 ve 41 ve 43. maddeleri yürürlükten kaldırılmıştır."

Kaldırılan en önemli madde 38. maddeydi ve şöyleydi:

"a)Yurtiçinde tüketim için tütün, tömbeki, kıymak, sigara, yaprak sigarası, enfiye, ağız ve pipo tütünü ve kıyılmış tütün yapmak ve bunları alımeti farikalı kutularda ve paketlerde satışa hazırlamak ve satmak.

b)Yabancı memleketlerden tömbeki, yaprak sigarası, tütünü ve diğer tütün mamulâtı ve sigara getirmek,

²⁷⁹ Bu konuda bkz. ŞENER AKYOL: "Kanun Yapma Sanatı Ve Kanunlaştırma Süratı"; Güneş, 18 Temmuz 1986.

Devlet tekelindedir.

Bu tekel, Tekel İdaresi tarafından işletilir..."

Bu tekel, 12 Eylül yönetiminin ekonomiyi ellerine bıraktığı yardımcısı ve Devlet Bakanı **Turgut Özal**'ın başbakanlığı döneminde kaldırılmış oluyordu. Ne var ki, bu "icazetli" dönem doğrudan doğruya 12 Eylül'ün bir uzantısıydı. Ama asıl önemli olan, tütün tekelinin kaldırılması sürecini 12 Eylülcüler'in kendilerinin başlatmış bulunmasıydı.

Tütün tekelinin kaldırılması, ABD ile yandaşlarının 40 yıldır önerip durdukları devletçiliğe son verilmesi, Türkiye'nin kapılarının yabancı sermayeye açılması istek ve planlarının çok önemli bir aşamasıydı. Gerçekte, hem **Demirel**'in hem de **Ecevit**'in başbakanlıkları dönemlerinde ABD'den ve çokuluslu sigara şirketlerinden tütün tekelinin kaldırılması için birçok öneri, hatta baskı gelmişti. Ne var ki, tıpkı haşhaş sorununda olduğu gibi, her ikisi de bunları geri çevirmiş ya da göğüslemişlerdi, ama 12 Eylül'de **Bülend Ulusu** tarafından kurulan hükümet hemen tütün tekeli kaldıracağını açıklamıştı.

Tütün alanında 12 Eylül'deki gelişmeleri görmeden önce bu konuda tütün tekelinin kaldırılmasından hemen sonra görüşlerini sorduğum **Demirel** ve **Ecevit**'i dinleyelim:

Demirel:

"Türkiye'ye kaçak sigara giriyor diye Amerikan sigarası ithal ediyoruz. İthalatımız birinci yıl 8 milyon dolarken ikinci yıl 40 milyon dolara çıkmıştır. Üçüncü ve dördüncü seneler daha da yukarı çıkacaktır. Yani bizim vatandaşımız Türk tipi tütün ile pekâla yetinirken şimdi köye bile Amerikan sigarası girmiştir. Şimdi Türkiye Cumhuriyeti devleti kendi tütünüyle yapılmış si-

gara yerine sigara ithalatını serbestleştirerek Amerikan sigarasını teşvik ediyor.

Yabancı menşeli tütün içimi artırarak sürerse Türkiye yiyeceği ekmeği dışarıdan alır, içtiği sigarayı, neredeyse giydiği elbiseyi dışarıdan alma tehlikesiyle karşı karşıya kalır. Ödemeler dengesi kapatılmazsa ödünç para bulmaya mecbur hale gelir ve bu mecburiyet sürdükçe Türkiye dışarıda, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin hukukunu korumak için güçlükler çeker. Türkiye'nin bir numaralı meselesi ne idealizm, ne şu, ne budur. Türkiye'nin bir numaralı meselesi ödünç para bulma mecburiyetinden kurtulma hadisesidir. Tütünden sağladığın 4 milyon dolarlık kaynağı kurutacaksın ve bunun yanında 5 milyon dolarlık sigara ithal edeceksin. Döviz geliri ve giderleri arasındaki denge böyle bozulur...

Ben, yabancı sermayenin tarlaya ve tarıma girmesini yadırgamam. Bizim çiftçimizin, bizim tarlamızda yaptığı ve yapabildiği bir şeyi bir yabancının gelip yapmasını yadırgarım..."

Aynı gerçekleri yineleyen Ecevit'e göre ise:

"... ne açıdan bakılırsa bakılsın döviz açısından, dışsatım açısından, istihdam açısından Türk tütününün yerini Virginia tütününün alması, Türkiye'de sigara alanında devlet tekelinin yerini yabancı tröstlerin alması son derece sakıncalıdır... Tütün konusu ideolojik farklılıkları aşan bir önem taşımaktadır."

Dediğim gibi Milli Güvenlik Konseyi'nce kurdurulan **Bülend Ulusu** hükümetinin programında tütün tekelinin kaldırılacağı ve yabancı sermayenin önünün açılacağı öngörülmüştü. Ulusu hükümetinin Gümrük Ve Tekel Bakanı ise emekli Korgeneral **Recai Baturalp** idi. Ne var ki, Bakan **Baturalp**'in, Başbakan **Ulus**'yu önce 27 Kasım 1981 günlü ve 5-2-7943 sayılı bir yazı yazarak şunları belirttiğini görüyoruz:

“... böylece sigara darboğazı asılmış, 1977 yılından beri yurtdışında yaptırılan fason sigara imalatı da son bulmuştur. İç tüketim tamamen karşılanmış ve talebi aşan bir üretim fazlası yaratılarak ilk defa bir miktar ihracat da gerçekleştirilmiştir.

Son bir yıllık fiili satışlar dikkate alınarak fabrikalarda ulaşılan üretim seviyesinin bir değerlendirmesi yapılacak olursa, üretimin, yurtiçi talebinin üzerinde ve kısa sürede ihracatla da kapatılmayacak seviyedeki kapasiteye eriştiğini görürüz. Nitekim, geçtiğimiz yaz aylarında idarelerimizde meydana gelen stoklar nedeniyle, fabrikalarımızın düşük kapasiteyle çalıştırılması zorunluluğu ile karşı karşıya kalınmıştır...

Sigara sanayiinin bugün ulaştığı ve pek yakın bir gelecekte ulaşacağı üretim kapasitesi dikkate alındığında, özel teşebbüs tarafından yapılması düşünülen yatırımların, sigara sanayii yerine başka sanayi dallarına kaydırılması, kalkınma yolunda ilerleyen ve gayret sarf eden ülkemizde, kıt kaynakların en verimli tarzda kullanılması açısından daha yararlı olacaktır.”

Baturalp, 10 Aralık 1981’de 6-1/7852 sayılı bir yazı daha yazarak bunda tütün tekelinin niçin kaldırılmaması gerektiğini gerekçeleri ile açıklıyor ve sonuç olarak diyordu ki:

“Toplum sağlığı ve büyük ölçüde mali amaçlarla tesis edilen devlet tekellerinin faaliyet gösterdiği sigara sanayiinde; hazineye rizikosuz gelir sağlamak şeklinde ifade edilebilecek mali amaçların yanı sıra, tütün tarımının ekonomik ve sosyal yaşamımızdaki yeri de dikkate alınacak olursa, önemli bir görev ifa edilmektedir. Bu nedenle, hükümet programında yer aldığı için ilgili (b) yazınız ekinde takdim olunan yasa tasarısının çıkmasına gerek olmadığını takdirlerinize arz ederim.”

Bu yazıyı imzalamasından topu topu 11 gün sonra, 21 Aralık 1981’de **Baturalp**, Gümrük Ve Tekel Bakanlığı’ndan ayrılmak zorunda bırakıldı.

Ne olmuştu da, **Bülend Ulusu** hükümetinin bir üyesi olduğu ve hükümet programında tütün tekelinin kaldırılacağı ön görüldüğü halde, **Baturalp**, bunun ulusal çıkarlarımıza aykırı olduğu sonucuna varmıştı.

Olan, bakanlık bürokrasisinin gerçekleri bakana anlatmış olmalarıydı. Bu gerçekler özetle şunlardı: Türkiye'nin sayılı dışsatım ürünlerinin başında tütün geliyordu. Eğer tütün tekeli kaldırılırsa, Türkiye bu alanda dış pazarı yitireceği gibi, iç pazar da yabancılara kaptırılacaktı. Öte yandan, tütün karşıtı kampanyalar yüzünden ABD ve İngiltere gibi ülkelerde sigara tüketimi hızla düşmekteydi. Oysa, bu ülkelerin silah satışından sonra en çok gelir sağladıkları alan sigara satışlarıydı. Örneğin; İngiltere'de hazine'nin 1983'te tütünden sağladığı gelir 4.550 milyon sterling ile üçüncü sırada gelmekteydi.²⁸⁰ Bu durum karşısında, bu ülkeler, az gelişmiş ülke pazarlarına yönelmekteydi. Sağlığa zararlı olmak açısından ise, Türk tütünü, yabancı tütüne oranla, çok daha az zararlıydı. Öte yandan Türk tütünü, köylünün başka bir ürün yetiştirmesine olanak tanımayan kıraç arazide yetiştirilmekteydi. Eğer dış ve iç pazar yabancılara kaptırılırsa, aileleri ile birlikte 5 milyon kişi aç kalacaktı.²⁸¹

İşte **Baturalp**'ın bu gerçekleri görüp benimsemesi, onun bakanlıktan uzaklaştırılmasına neden olmuş bulunuyor. Ancak bakanlık bürokrasisinin yine de tütün tekeli²⁸² ve benzer konularda 12 Eylül yönetimine direnmeyi sür-

²⁸⁰ ASH-ACTION ON SMOKING: **Some Interesting Statistics About Smoking**; Londra, Mart 1985.

²⁸¹ Saptanan bu gerçekler ve olumsuzluklar bugün fazlasıyla ve bir yıkım ölçüsünde gerçekleşmiş bulunmaktadır.

²⁸² Bu konuda bkz. ÇETİN YETKİN: "**Vural Arıkan Olayı'nın İçyüzü**"; Hürriyet, 22-31 Mayıs 1988.

dürmesi üzerine Gümrük Ve Tekel Bakanlığı'nda büyük bir bürokrat temizliğinin gerçekleştirilmesi gecikmeyecekti.²⁸³

Bir yandan, temizlenmesi zaman alan bürokrasinin direnmesi, bir yandan da kritik bir dönemde bütün üreticisinin tepkisi, hazinenin birdenbire devletin bu büyük gelir kaynağından yoksun kalmayı göze alamaması gibi nedenlerle, bütün tekelinin ABD ve yandaşlarının istekleri doğrultusunda kaldırılması için bir süre beklenmek zorunda kaldı. Ne ki, yine de, bir gece ansızın ve TBMM'nin gündeminde yer almadığı için muhalefetin Meclis'te bulunmadığı bir sırada hileyle kaldırılabilirdi. Bunu da o günün başbakanı, fakat 12 Eylül'ün başbakan yardımcısı ve devlet bakanı, 12 Eylül yönetiminin 1983 seçimlerinde kendine karşı görüşte olup hemen herkesi veto edip seçime girmelerini engellerken iktidar kapısını ona açtığı **Turgut Özal** becerebilirdi. Bu sırada **Kenan Evren** de Cumhurbaşkanı idi.

-VI-

“İrtica”nın Önünün Açılması Ve Laiklik Karşıtlığı

12 Eylül yönetiminin ABD'nin çıkarları uğruna irtica'nın (gericiliğin) önünü açtığı, laikliğe tümüyle ters uygulama-

²⁸³ Bu temizliğin ne gibi bir “zihniyet” ile yapıldığını kanıtlayacak ilginç bir belge, bir yüzbaşının İçel Sıkıyönetim Komutan Yardımcılığına verdiği 27 Ekim 1981 günlü rapordur. Bu rapor, bu komutanlıkça 27 Ekim 1981 gün ve isth:7130-1326/81 sayı ile Adana'daki 6. Kolordu Komutanlığına, oradan da Ankara'ya gönderilmiştir. Bu raporda, Gümrük ve Tekel Bakanlığı'nın üst düzey yöneticilerinin sol ya da komünist eğilimli oldukları öne sürülmektedir.

malarda bulunarak Cumhuriyet'e onarılması güç, hattâ olanaksız zarar verdiği tarihsel bir gerçektir.

ABD, o günlerde "komünizm" ve "din" çelişkisinden yararlanarak SSCB'ni güneyden ve güneybatıdan bir kuşak gibi çevreleyen ülkelerde dinci bir yapılaşmanın gerçekleştirilmesi ve kökleştirilmesi siyasası izlemekteydi. Pakistan, Afganistan ve Türkiye bu kuşakta yer alan ve halkı Müslüman olan ülkelerdi. Bu ülkelerdeki dinci bir yapılanma, ABD'ne göre, komünizmin önünde güçlü bir engel oluşturacaktı. Buna "*Yeşil Kuşak*" adı verildi.

Ancak, Türkiye açısından bu yeşil kuşağın oluşturulması Kemalist / Atatürkçü düşünce ve laiklik ağır darbeler yemiş olmakla birlikte hâlâ egemen iken o kadar kolay mıydı? Atatürk milliyetçiliği ve laiklik bunun önünde dikilen birer engel değil miydi? O halde yapılması gereken şey çok açıktı: Atatürkçülüğü "dejenere etmek" ve laiklik engelini kaldırmak, hiç olmazsa zayıflatmak! İşte, 12 Eylülcüler'in ABD'nin bu amaçları doğrultusunda davrandıklarını görüyoruz.

Bu çerçevede göze çarpan ilk gelişim, Türkiye'nin izlediği dış siyasada din etkenine yer verilmesi olmuştur. Türkiye, İslâm ülkeleri ile ilişkilerinde her zaman ölçülü olmuş ve diplomatik alanda onlardan uzak kalmayı yeğlemiş bulunuyordu. Bu tutumun tarihten gelen nedenleri olduğu gibi²⁸⁴ Türkiye Cumhuriyeti'nin laik bir devlet olmasına

²⁸⁴ Araplar'ın özellikle 1. Dünya Savaşı'nda Türkler'in Hristiyan düşmanları ile işbirliği yaparak bizi nasıl sırtımızdan vurdukları unutulmuş değildi. Kaldı ki, Hatay üzerinde hak savında bulunan Suriye'yi başka Arap ülkeleri de desteklemekteydi. Üstelik, Türkiye'ye karşı eylemlerde bulunan Türk, Kürt ya da Ermeni terör örgütlerinin bu ülkelerde üstlendikleri ve eğitim gördükleri de bilin-

karşılık bu ülkelerin teokratik yapıda bulunmalarıydı. Öte yandan, bu ülkelerin kendi aralarında oluşturdukları uluslararası kuruluşlarının tümünün ilk amacı olarak şeriatın tam anlamı ile gerçekleştirilmesi gösterilmekteydi. Bu amaç, laik Türkiye Cumhuriyeti'nin varlık nedenine ve rejimine taban tabana karşıtı. Bu nedenle, örneğin, 60'lı yıllarda Suudî Arabistan tarafından ortaya atılan bir *İslâm Birliği* ya da *İslâm İttifakı* önerisini Türkiye soğuk karşılamış ve böyle bir ortaklığa yanaşmamıştı.

Türkiye, ilk kez 1969'da Arap ülkelerinin çağrısı üzerine ve Kudüs'te El Aksa Camii'nin yakılması nedeniyle Rabat'ta toplanan konferansa katılmıştı. Bunu, Türkiye'nin İslâm Konferansı çerçevesinde yapılan toplantılara temsilci göndermesi de izlemiş bulunuyordu. Ancak, yine de ne Konferans'a, ne de Sekreterliği'ne üye olunmamıştı. Türkiye'nin bu biçimde katılımı *hukukî* (de jure) değil, *fiilî* (de facto) idi. Üstelik, toplantılara temsilci olarak alt düzeyde diplomatlar gönderiliyordu. Gerçi, Türkiye 1975'te İslâm Konferansı'na resmen katılacaktı ama buna ilişkin antlaşma Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden geçirilmediği için *fiilî* durum sürmekteydi. Ayrıca, bu dönemde Türkiye Konferans'ın örgütüne katılmış değildi.

12 Eylül döneminde Millî Güvenlik Konseyi'nin çıkardığı 2656 sayılı ve 14 Nisan 1982 günlü, 2657 sayılı ve aynı tarihli, 2668 sayılı ve 28 Nisan 1982 günlü yasalarla Konferans'ın örgütlerine katılmaya başlamıştır.²⁸⁵ Türkiye'-

meyen bir gerçek değildi. Ayrıca, İran İslam Cumhuriyeti'nin "devrim ihracı" hevesinde olduğu da yaşanan bir olguydu.

²⁸⁵ Bu örgütler şunlardır: İslâm Kalkınma Bankası, İslâmî Sanat-Kültür Ve Tarih Araştırma Merkezi, İslâmî Mirasın Korunması Komisyonu, İslâm Ekonomik Ve Sosyal Araştırmalar Ve İstatistik Merkezi, İslâm Ticaret Geliştirme Merkezi, İslâmî Eğitim

nin katıldığı bu kuruluşlardan İslâm Konferansı Ekonomik Ve Sosyal Kalkınma Daimi Komitesi'nin merkezi İstanbul'dadır, başkanı da Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'dır!...

Türkiye, bu İslâmî örgüt ve kuruluşlara, "**Anayasal hükümlerinizi ve bağlı olduğumuz antlaşmalar hükümleri saklı kalmak üzere**" üye olmuş bulunuyor. Başka bir deyişle, böylece laik devlet düzeni ile çelişmeyecek bir işbirliğini kabul ettiğimiz öne sürülmüş oluyor. Bu nedenle de *İslâm Fıkıhı Akademisi'ne, İslâm Uluslararası Adalet Divanı'na ve İslâm Eğitim-Bilim Ve Kültür Örgütü'ne* Anayasamız'ın laiklik ilkesine ters düşeceği için girilmemiş...

Ne var ki, başında *İslâm* sözcüğü bulunan bir kuruluşa hangi çekince ile olursa olsun katılmanın laik olmak ile kendiliğinden çelişip çelişmediği sorusunu bir yana bırakarak, bu kuruluşlardan en teknik görünümdeki *İslâm Kalkınma Bankası'nı* ele alarak bunun amacının gerçekte ne olduğuna bakalım. Banka'nın "**Antlaşmanın Maddeleri**" ana başlıklı tüzüğüünün "**Amaç, işlevler, yetkiler ve üyelik**" başlığını taşıyan 1.bölümünün 1.maddesi Banka'nın amacını belirtiyor ve aynen şöyle:

"İslâm Kalkınma Bankası'nın amacı, şeriata uygun olarak, üye ülkelerin ve İslâm toplumlarının tek tek veya topluca ekonomik gelişmelerini ve sosyal ilerlemelerini sağlamaktır."

Kurumları Meslekî Eğitim Merkezi, İslâmî Bilimsel Ve Teknolojik Araştırma Vakfı. İslâm Konferansı Örgütü'ne bağlı olarak da: Ekonomik Ve Sosyal Kalkınma Daimî Komitesi, Bilimsel Ve Ekonomik İşbirliği Daimî Komitesi, Kültür Ve Enformasyon İşbirliği Daimî Komitesi.

İşte, *laik* Türkiye Cumhuriyeti, *şeriat*a uygun *olarak* çalışan bu Banka'da "gubernör üye" sıfatı ile bulunmaktadır!...

Şu sözler Banka'nın başkanı **Ahmet Muhammed Ali**'ye ait:

*"Rabita ile işbirliği içindeyiz..... İlgi alanlarımız çakıştığı noktada, onların hazırladığı projeleri finanse ediyoruz. Şeriat düzenine göre çalışmak zorundayız."*²⁸⁶

Bu açıklamayı Banka'nın bir toplantısı için Türkiye'ye geldiğinde yapan **Ahmet Muhammed Ali**, Banka'nın burs verdiği öğrencilerle birlikte namaz kılacak ve onlara imamlık yapacaktır.^{287/288}

Kenan Evren, İslâm ülkeleri ile ülkemizin laiklik üzerine kurulu yapısını sarsan bu ilişkilerin 12 Eylül'ün eseri olduğunu şöyle diyerek belgelemiş bulunmaktadır:

"12 Eylül'den bu yana Ortadoğu ve İslâm ülkeleri ile ilişkilerimizin geliştirilmesi özel bir siyasi ve ekonomik muhteva kazanmıştır. Bu ülkelerle aramızda mevcut tarihi, kültürel ve manevi bağların güçlendirilmesi ve karşılıklı çıkarlara hizmet eden verimli bir işbirliğinin en yüksek düzeye çıkarma çabası içerisindeyiz. Gerek ikili planda ve gerek İslâm Konferansı çerçevesinde

²⁸⁶ Cumhuriyet, 25 Mart 1987.

²⁸⁷ Milliyet, 25 Mart 1987.

²⁸⁸ İslâm Konferansı Örgütü'nün Türkiye'ye bakış açısını belgelemek için Coşkun Kırca'nın Milliyet'te 4 Aralık 1989'da yayınlanan "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Ve İslam Konferansı Örgütü" başlıklı yazısından şu bölümü okumak yeterli olacaktır:

"1993 sonbaharında İKÖ'nün Tunuslu genel sekreteri, İslamiyetle ilgili olmayan, hatta laik bile sayılamayacak KRY'nın (Kıbrıs Rum Yönetimi'nin) başvurusu ve FKÖ'nün de (Filistin Kurtuluş Örgütü'nün) desteğiyle, İKÖ'nün New York'taki toplantı salonundan KKTC'nin lehvasına kaldırıma kalkışmış(tır)."

çok taraflı olarak luz verdiğimiz çeşitli temasların olumlu neticelerini görmekteyiz.”²⁸⁹

Anlaşılan, bu gelişmelerden en çok etkilenen **Kenan Evren** olmalı ki, 12 Ocak 1981’de **Ziya ül-Hak** için İslam Zirve Konferansı nedeniyle verdiği yemekte, “*Hicretin 1500.yıldönümünde yapılacak bu konferans...*” diyerek Hicrî takvimi kullanarak Konferans’ın tarihini dile getirecektir!...

Durum böyle olunca, **Uğur Mumcu**’nun ortaya çıkardığı ve 12 Eylülcüler’in Türkiye’deki imamların aylıklarının Rabita örgütüne ödettirdiğine şaşmamak gerekir.

O Rabita örgütü ki, **Kenan Evren**’in de izleyicileri arasında bulunduğu bir “devlet brifingi”nde hakkında şu saptama yapılmış bulunuyordu:

“**Gayesi.... Atatürk düşmanlığını yaymak.... Gerici bir gençlik kitlesi meydana getirmek, hilafetin ihyasına çalışarak şariat esaslarına göre bir devlet kurmaktır.**”²⁹⁰

Aynı Brifing’in metnin 141.sayfasında “İslami kisveye bürünmüş muzır faaliyette bulunan teşkilatlı akım ve tarikatlar” başlığı altında bunlardan “gizli olarak faaliyet gösteren”lerinin başında **Nakşibendi Tarikatı**’nın geldiği yazılıdır. **Turgut Özal** ve ANAP’ın kurucularından birçoğu bu tarikattendi. **Özal**, 12 Eylül döneminin ekonomiden sorumlu başbakan yardımcısı olarak görev yapmış bulunuyor!...

Öte yandan, **Kenan Evren**’in din etkenini siyasete sokarak bu yolla da Yeşil Kuşak kuramının işini kolaylaştırmış olduğunu görüyoruz. Örneğin, **Evren**, **devlet başkanı** sıfatı ile 12 Eylül döneminin özünü ortaya koyan ilk yılında

²⁸⁹ Radyo Ve TV Konuşması, 12 Eylül 1981.

²⁹⁰ s.149. Brifing’in metni **Uğur Mumcu** tarafından bana verilmiştir.

yapmış olduğu konuşmalara bu açıdan bakarsak bu gerçek kendiliğinden anlaşılır.²⁹¹

"Komutanlık Allah vergisidir." (Kara Harp Okulu'nda, 30 Eylül 1980).

"Bir insan, bir Müslümanı yalnız namaz kılmakla, oruç tutmakla, hacca gitmekle Müslümanı olmaz. Kalbi temiz olsun, kalp temizliği esastır. Ben bir hocanın çocuğuyum. Dinin ne demek olduğunu pekâlâ bilirim." (Van, 2 Ekim 1980).

"Dinimiz bize der ki, 'Allahla kul arasına kimse giremez'. Allah bu konuda onları memur etmedi.... Allah nezdinde kimin kâfir, kimin Müslüman olduğunu ancak Allah bilir, başka kimse bilemez.... Hulus-ü kalple Allahına inanmış kimselerin tuttuğu oruç, kıldığı namaz, namazdır." (Ağrı, 2 Ekim 1980).

"İlim Çin'de de olsa gidin oradan öğrenin, demiştir Peygamber efendimiz.... Şeriatın kestiği parmak acımaz...." (Diyarbakır, 14 Ekim 1980).

"Alınları akıtılmadan edinilen servet dinimiz açısından haramdır." (Bayram gazetesine demeç, 20 Ekim 1980).

"İsraf zaten dinimizce de günahtır." (Eskişehir, 19 Kasım 1980).

"Bizim dinimizin enri budur.... Allah bize yardım etti. Havayı açtı. Ben yağmur yağacak diye korkuyordum." (Konya, 15 Ocak 1981).

"Dinimizin gereği budur." (Konya Yüksek İslam Enstitüsü'nde, 15 Ocak 1981).

"Allahın rahmeti üzerinize olsun." (Adapazarı, 16 Ocak 1981).

²⁹¹ Kenan Evren'in buraya alınan sözleri, T.C.Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in Söylev Ve Demeçleri, 12 Eylül 1980—12 Eylül 1981 (Ankara, 1981) adlı kitapta yer almaktadır.

"Tanrısı bir, Kuranı bir, peygamberi bir, aynı yakarış ve sesleniş içindeki saf ve temiz insanları birbirinden koparmaya imkan yoktur Allahın hikmetine bakın ki şu yağmurlu günde bize biraz fırsat verdi, sizlerle daha rahat konuşmak imkanını bulabildik." (Hatay, 17 Ocak 1981).

En son ve en iyi din olan dinimizi bize emanet eden peygamberimiz..... Hepimiz bir Allaha inanıyoruz, bir peygamberimiz var, aynı Kuranı kullanıyoruz, aynı Kuran sureleriyle namaz kılıyoruz..... Peygamber efendimiz hazretleri, İslam dininde hurafe yok buyurmuştur." (Kahramanmaraş, 17 Ocak 1981).

"Sevap değil, günah işliyorsunuz." (Alaşehir, 28 Mart 1981).

"Muhterem din adamlarının elini öpeceğiz." (Çanakale, 10 Ağustos 1981).

"Ekmekleri çöp tenekesine, çöp sepetine atarlar. Bu ginahtır." (Sivas, 4 Eylül 1981).

Bu ve benzeri sözler, 12 Eylül döneminin en yetkili ve sorumlu kişinin Atatürkçülüğe ve laiklik kavramına aykırı düşen bir anlayışa sahip olduğunun kanıtlarıdır. Çünkü:

1)*Ulusal birlik* yerine, *dinsel birlik* öne sürülmüştür.

2)Böylece *ulus* yerine, *ümmet* anlayışı ön plana çıkarılmıştır.

3)Laik devlet yasalarının ve bunların devletçe sağlanan yaptırımlarının yerine, *günah* kavramını geçirilmiştir.

4)Devlet yönetiminde din siyasal bir amaçla kullanılmıştır.

5)Bilimsel olarak açıklanması gereken meteorolojik olaylar mistik bir anlayışla halka anlatılmıştır.

Başka bir deyişle, Evren'in "Hayatta en hakiki mürşit ilimdir" ilkesi yerine, "Hayatta en hakiki mürşit dindir" ilkesine sahip çıktığı açıkça görülmektedir.

-VII-

12 Eylül Üniversiteleri

12 Eylülcüler 4 Kasım 1981'de 2547 sayılı Yükseköğretim Yasası'nı kabul ettiler. 4 Kasım'da yürürlüğe giren bu yasa ile üniversitelerimizin yapısı, çalışması baştan aşağı değiştirildi. Tüm üniversitelerin üzerinde kısaca YÖK olarak anılan Yükseköğretim Kurumu kuruldu. Buna koşut olarak 1982 Anayasası'na da birtakım hükümler konuldu. Bu konudaki eleştiriler ve tartışmalar o günden bu yana sürüp gelmektedir. Eleştiriler üzerine Yasa'da birtakım değişiklikler de yapıldı. Ne ki burada ele alınacak olan konu bu değil. Buna karşılık, 2547 sayılı yasaya dayanarak yapılan atamalar ve yükseltmeler ile 1402 sayılı Sıkıyönetim Yasası uygulanarak üniversitelerdeki görevlerine son verilenler, 12 Eylül'ün gerçek kimliğini ve dinci yapılanmayı üniversitelerde de gerçekleştirdiğini açıkça ortaya koyacağı için, bu konuya değinilecek. 12 Eylülcüler'in savlarına göre, üniversitelerdeki görevlerine son verilenler, anarşi ve terör olaylarına karışan, 12 Eylül öncesinin kaos ortamının yaratılmasında sorumluluğu olan ve Atatürk devrim ve ilkelerine karşıt düşüncede olan kişilerdi. Buna göre de, görevlerine son verilmeyenler ve hatta yükseltilenler böyle olmayanlardı. Ben, görevlerine son verilenler üzerinde de durmayacağım. Buna karşılık, görevde bırakılanların içinde hangi görüşte olanların bulunduğu değineceğim.

Öncelikle belirtilmeli ki, sözü edilen 2547 sayılı Yasa'nın 4.maddesinde şöyle denilmektedir:

“Yükseköğretimin amacı: Öğrencilerini Atatürk inkılâpları ve ilkeleri doğrultusunda Atatürk milliyetçiliğine bağlı Türk olmanın şeref ve mutluluğunu duyan vatandaşlar olarak yetiştirmektir.”

“*Ana İlkeler*” başlıklı 5.maddenin (a) bendi ise şöyledir:

“Öğrencilere, Atatürk inkılâpları ve ilkeleri doğrultusunda Atatürk milliyetçiliğine bağlı hizmet bilincinin kazandırılması sağlanır.”

Bundan sonraki sayfalarda okuyacaklarınızı Milli Güvenlik Konseyi’nin çıkardığı bu yasanın anılan bu maddelerine göre değerlendirmeniz gerekiyor. Başka bir deyişle, karşımıza “Ne dediler ama ne yaptılar?” sorusu çıkacak.

Bir kere, 12 Eylül’ün 1402 sayılı Sıkıyönetim Yasası’na dayanarak üniversiteden “tasfiye” etmediği, tersine etkin görevlere getirdiği öğretim üyeleri arasında çok sayıda tarikatçı bulunmaktadır. Bu öğretim üyeleri bu durumlarıyla övünmüşler ve tarikatçılığı üniversitelere sokmuşlardır. Örneğin “*Mehmed Zahid Kotkuu (Rha) Hazretleri*”nin müritlerinden olduğunu ve nasıl bir eğitimden geçtiğini 14 Kasım 1990 günlü Milli Gazete’ye açıklayan bir profesörün olayları ne gibi bir mantıkla değerlendirdiğini kendisinden dinleyelim:²⁹²

“*Aynı sene köyüme gidip bayram vaazı yapacaktım. Hoca efendinin huzuruna çıktım. ‘Efendim, ben köyüme vaaz yapmak için gideceğim’ dedim. Gayet soğuk durdu ve ‘Gidecen mi?’ dedi. ‘Gidecem efendim’ dedim. O zamanki cahilliğimiz işte. ‘Müsaade eder misiniz, uygun görürseniz gitmek istiyorum’ desene,*

²⁹² 12 üniversitelerinde çoğunlukla hangi düşüncenin egemen kılındığını kanıtlayacak olan bu alıntılar, öğretim üyelerinin soyadlarına göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

hayır, biz 'Gideriz' dedik: 'Git bakalım' dedi, ama sonradan anladım ki -onu gayet soğuklukla söyledi. Neyse, biz elini öpüp yola çıktık. İstanbul'un dışına vardık, bir sis var, iki metre önümüzü göremiyoruz. Çocuklar ve hanım ille dönelim diyor, ama ben 'İlle de gidecem, vaaz edecem' diyorum. Eskişehir'e vardık, şehrin dışına çıkar çıkmaz lastik patladı. Gece vakti, karanlık, sabaha iki saat filan vardı. Yanımızda yeğenim de vardı, neyse yedek lastiği bulup taktık, 50 km. gittik bizim yedek lastik de patladı. Yolun ortasında kaldık. O zaman anladım ki hoca efendinin 'Git bakalım' deyişi ile hadi git gidebilirsin demek istemişmiş. Oradaki hatamızı anladık, içimizi yaktı hoca efendi."

Aynı hoca efendinin bu kere "Doç.Dr." unvanını taşıyan bir başka müridi aynı gazetede diyor ki:

"..... bir sözü dikkatimi çekmişti: 'Kardeşim sen doçent olursun, profesör olursun, paşa olursun, şu mevkiye gelirsin, bu mevkiye gelirsin, hoca, alim veya fabrikatör olursun, bunları olursun, ama adam olmak zordur' derdi. Hoca efendiye göre adam olmanın ölçüsü İslama göre idi".

Kitabının basım tarihini Hicri takvime göre koymuş bulunan bir hukuk profesörümüzün İslamî terörü konu alan bir makalesinde yürüttüğü şu mantık ise gerçekten ilginç:

".....Yok eğer, terör ve anarşiye sebep olanların Müslümanlar olduğu kastediliyorsa, bu da yanlıştır. Çünkü:

Türkiye nüfusunun yüzde 98'i Müslümandır. Ve şimdiye kadar terör ve anarşiye sebep olanların içinde gayri Müslim, Hristiyan ve Yahudi vatandaşlara zaten rastlanmış değildir.

Geriye bir ihtimal kalıyor. O da, 'İslamî terör' tabirini, Müslümanlar, İslam dinî hükümlerini tatbik etmek için, din adına, dinî hükümlere uymayan kimselere ceza vermek şeklindeki davranışları sebebiyle kullanmış olabilirler.

Böyle bir tabir de yanlışdır: Çünkü, İslam hukukunun cezai hüükimlerini tatbik edecek kimseler, şahıslar değil, mahkemelerdir.”²⁹³

Bir başka İslamcı profesörümüz bakın ne doğru söylemiş:

“İmam hatip, ilahiyat ve hatta Kuran kursları hakkında hüicum ve yaygarada bulunanlar vardır [Bunlar] pozitivist düşünce ve felsefeye sahip kişilerdir.”²⁹⁴

Medreselerin ihya edilmesini savunan²⁹⁵ bir tıp profesörümüzün bilim tarihi ve felsefesi üzerine şu görüşleri de, 12 Eylül’ün bu gözde hocalarının kafa yapısına ışık tutacaktır:

“BATININ GEÇİRDİĞİ ŞOKLAR: Batı Kopernik, Kepler, Galile, Newton’ın dünya ve güneş hakkındaki buluşları ve Edwin Hubble’ın Samanyolu galaksisini keşfi ile bir kozmolojik şok, Darwin ile bir biyolojik şok, Freud ile bir psikolojik şok, yirminci asrın sonunda ise bir enformasyon şoku geçirmiştir.

Türk toplumu bu şokların ilk üçünü geçirmiş kabul edilemez. Zira Kopernik, Kepler, Galile ve Newton’dan önce İbni Hazm, Gazali, Fahreddin Razi, Birüni, İbni Arabi, İbni Sina gibi doğulu toplumları kozmolojik, biyolojik ve psikolojik şoka sokmayacak alimler ve buluşlar vardı. Müslümanlar gerek kozmolojik, gerekse biyolojik ve psikolojik şoku geçirmedi. Çünkü Kur’anı Kerim’de gerek astronomi ve gerekse insanın insan olarak yaratıldığına dair aşikâr bilgiler mevcuttu.”²⁹⁶

Bu görüşte olan öğretim üyeleri, doğal olarak, 12 Eylül ile üniversitelerde başlayan yeniden yapılanmayı be-

²⁹³ Zaman, 23 Ekim 1990.

²⁹⁴ Zaman, 7 Nisan 1990.

²⁹⁵ Zaman, 7 Şubat 1989.

²⁹⁶ Türkiye, 22 Mayıs 1990.

ğenen ve savunan kişilerdi. Sözelimi, bir profesör, “YÖK Yok Olsun mu?” başlıklı bir makalesinde YÖK ile birlikte “ilim yapma, araştırma bilim payelerinin alınmasında âdil ölçüler getirilmiştir” dedikten sonra yazısını şöyle sürdürmüştü bulunuyor:

“İstanbul’dan uçağa binen yolcular, Diyarbakır’da derslerini verip dönebilmektedirler. Tıpkı Paris’den kalkıp Marsilya Üniversitesinde dersini vermeye giden Fransız hocaların yaptığı gibi!”²⁹⁷

Böylece, hocaları Fransız hocalarla havada yarışır duruma gelen bazı öğretim üyelerinin ilginç “bilimsel” yorumlar yaptıklarına da tanık olmaktadır. İşte, bir başka profesörün bir bilimsel saptaması:

“Bu işle [hattatlık] uğraşanların ömrü çok uzun olur. Hattat Necmeddin Okyay Hoca 95, Hattat Hamid 96 yaşına kadar yaşamıştır. Daha önce nice meşhur hattatlarımıza bakın, hep uzun ömürlüdürler. Neden dersemiz, İslam inancına göre Allah’ın insanlara verdiği ömür, sayılı nefestir. Hattatlar, elleri titremesin diye nefeslerini tutarlar. Dolayısı ile uzun ömürlü olurlar denir....”²⁹⁸

12 Eylül ile birlikte İslami bir renge bürünen çoğu üniversitelerimizin dünyadaki gelişmelere bilimsel değil, ama dinsel açıdan bakmalarını doğal karşılamak gerekir. Örneğin, bir profesörün gerçek anlamda çocuk haklarının Batı ülkelerinde değil, önce Arabistan’da İslam ile varlık kazandığını öne sürmesini bu çerçevede değerlendirmeliyiz. Yine bir üniversite öğretim üyesine göre, Hanefi Fıkıhı anaokullarını tanımadığı için annelerin başka bir iş ya da meslekle uğraşmaması gerektiğini söylemiş olması da bu

²⁹⁷ Türkiye, 22 Mayıs 1990.

²⁹⁸ Zaman, 31 Ekim 1989.

gibi konuların yükseköğretimde fıkıh açısından ele alındığının su götürmez bir kanıtıdır. Ne var ki, bu profesörün, İslam'da çocuk haklarının neler olduğunu sıralarken, *"Evlenme yaşına gelen çocuğun evlendirilmesi çocuğun hakları arasında zikredilir. Bu hak batının çocuk haklarında yoktur"* görüşünü öne sürmesi (İslam dininde kız çocuklarının çok küçük yaşlarda evlendirilebildiği ve evliliğin aynı zamanda kendiliğinden cinsel ilişkiyi içerdiği arumsandığında) gerçekten yadırgatıcı olmaktadır.²⁹⁹

Öte yandan, 12 Eylül üniversitelerinde bilim adamları *"Cin nedir?"* gibi sorulara bilimsel! yanıtlar arar olmuşlardır. Örneğin bir doçent doktorun bu konuda ulaştığı sonuç şu:

"Cin denilen, dünyada yaşayan ve çoğu kez ins (insanlar) karşılığı kullanılan, insanlar gibi mümini ve kâfiri bulunan bir varlık çeşidinin varlığı kesindir....."

İslam bilginleri cinleri çok çeşitli açılardan incelemişlerdir. Mesela:

- 1.Cin'in varlığı,
- 2.Cin'in ne zaman yaratıldığı,
- 3.Neden yaratıldığı,
- 4.Cisim mi, yoksa cevher mi olduğu,
- 5.Çeşitleri,
- 6.Niçin cin dendiği,
- 7.Yerler mi, içerler mi, aralarında evlenme çoğalma var mıdır?

.....

²⁹⁹ Zaman, 22 Kasım 1989. Profesör, aynı görüşlerini Diyanet dergisinin Haziran 1992 tarihli 18.sayısında da yinelemiş bulunmaktadır.

*Cin'in varlığı kesin bir gerçek olup bunun dışında kalan konularda az-çok görüş farklılıkları vardır. Cinlerin varlığı konusunda kimsenin bir tereddüdü olmamıştır, olamaz da...."*³⁰⁰

Yukarıda yükseköğretimin amacının 2547 sayılı yasa-
sada nasıl belirtildiğine değinmiştim. Yasa'nın 4.madde-
sinin 2.fıkrasında yer alan amaç şuydu: **"Türk olmanın şe-
ref ve mutluluğunu duyan"** öğrenciler yetiştirmek! Şimdi
şu görüşe sahip bir doçent doktorun böyle öğrenciler yetiş-
tirip yetiştiremeyeceğini bir düşünün bakalım:

*"...Bizler hangi soy ve sopa mensup olursak olalım, so-
yumuz herhalde peygamber soyundan da üstün değildir."*³⁰¹

Açıkçası, Arap olmak, Türk olmaktan üstünmüş!...

Bir ekonomi doçenti de diyor ki:

*"İnsanı anlatan bilimlerin İslamileştirilmesi lazım. İkti-
sat, sosyoloji, psikoloji, hukuk bilimlerinin Müslümanlaştırılması
lazım."*³⁰²

Türkiye'nin ekonomik sıkıntılarını aşması için de
önerdiği yol şu:

*"Devlet önce kendi günahlarını ortadan kaldıracak. Önce
üretimdeki yanlışları kaldıracak. Helal şeyleri isteyen herkes üre-
tebilecek..."*³⁰³

Ayrı doçent trafik kazalarının nedeninin *"dini bil-
giden yoksunluk"* olduğunu söylerken³⁰⁴ liseyi imam-hatipli
olarak bitiren bir başkası 12 Eylül'ün üniversitelere uygun
gördüğü düzen içinde nasıl profesör olduğunu açıklıyor:

³⁰⁰ Diyanet, Temmuz 1992, sayı 19.

³⁰¹ Zaman, 23 Mayıs 1993.

³⁰² Zaman, 28 Mart 1992.

³⁰³ A.y..

³⁰⁴ Zaman, 11 Ağustos 1991.

“YÖK kamunu çıkınca bizim okul [Yüksek İslam Enstitüsü] Üniversitesi İlahiyat Fakültesi oldu. Bu sefer akademik çalışmalar gerekti. Sırasıyla doktora yaptım, arkasından yardımcı doçent olduk, sonra doçent oldum.”³⁰⁵

Bu profesör, aynı yazısında zamanında Saidi Nursi'nin huzuruna varıp hayır duasını nasıl aldığını da bu arada anlatıvermiş bulunuyor. Dahası, Atatürk devrim ve ilkelerinin nasıl geçersiz duruma getirilmekte olduğunu sevinçle kaydetmiş.

Bir tıp profesörü de şu uygulamaları gayrı milli bulmuş: Hilafetin kaldırılması, ağırlık ve uzunluk ölçülerinin değiştirilmesi ve kızlarla erkek öğrencilerin yan yana oturulması.³⁰⁶

Jeoloji ders notlarında gökcisimlerinin Allah korkusuyla yeryüzüne düştüğünü söyleyenleri, “Allaha isyan edilmesi için beş yıldızlı oteller yapılmaktadır” diyenleri³⁰⁷ bir yana bırakalım ama Tansu Çiller in başbakan ve bir kadının Aydın valisi olduğu günlerde, kadınların bu gibi görevlere getirilmelerinin “.....altında....orta malı olmalıdır şeklinde bir mana da gizlidir”³⁰⁸ diye yazabilen bir profesörün 12 Eylül sayesinde bu unvanı taşıyabilmesi, Risale-i Nurlar’dan feyz aldığını rahatlıkla açıklayabilmesi³⁰⁹ gerçekten düşündürücüdür.

12 Eylül sayesinde bir diş hekimi doçent, “Maalesef bazı ders müfredatındaki bilgiler İslam dinini temel prensipleri ile çatışmaktadır”,³¹⁰ bir tıp profesörü, “21.yüzyılda doktorlar

³⁰⁵ Zaman, 10 Kasım 1989.

³⁰⁶ Milliyet, 14 Ocak 1989.

³⁰⁷ Milli Gazete, 29 Mayıs 1990.

³⁰⁸ Zaman, 11 Mart 1993.

³⁰⁹ Zaman, 22 Ekim 1989.

³¹⁰ Sur, Haziran 1984, sayı 99.

reçetelerine namaz'ı yazacaklar..... Onda hiçbir şüphem yok"³¹¹, bir başka bilim adamı "tekbir getirilerek bir yangının söndürülebileceğini"³¹² öne sürebilmişlerdir.

Bir de şu gazete haberini okuyalım:

"Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesinde ders kitabı olarak okutulan ve Prof.Dr....'ın editörlüğünde 10 öğretim üyesi tarafından hazırlanan Biyokimya-1 ders kitabında, insan beyninde dua, tapınma ve hüürmet merkezleri olduğu öne sürüldü."^{313/ 314}

Bunlar yalnızca birkaç örnek. Ancak, bugün bu Orta Çağ anlayışlı öğretim üyelerinden arınmaya çalışan bazı üniversitelerimizin ne duruma sürüklendiklerini, neyle savaştıklarını daha da açıklığa kavuşturmak için bu kere ad da vererek birkaç örnek daha sunmak istiyorum.

Tarih, 14 Eylül 1984. Aydınlar Ocağı'nın düzenlediği ve iki gün sürecek olan *"Ülkemizi 12 Eylül'e Getiren Sebepler Ve Türkiye Üzerindeki Oyunlar"* konulu seminer başlıyor. Semineri izleyenlerin arasında 12 Eylül'ün has adamı ve artık başbakan olmuş bulunan **Turgut Özal** var.

³¹¹ Diyanet, Ağustos 1991, sayı 8.

³¹² Güneş, 11 Aralık 1989.

³¹³ Cumhuriyet, 23 Ekim 1989.

³¹⁴ Cumhuriyet'in 17 Kasım 1989 günlü haberi de şöyle: "Bu kitaba ilişkin olarak Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Akademik Kurulunun görevlendirdiği komisyon <Biyokimya-1 kitabının Atatürk adını taşıyan bir üniversitede yayınlanmasının ve tıp öğrencilerine ders kitabı olarak okutulmasının hayretle karşılandığını> vurguladı. Komisyon raporunda kitabın bilim adına ortaçağ düşüncesinin ve laiklik karşıtı yaklaşımın pervasızca sergilendiği bölümle başladığına işaret edilerek, <...bu kitap bir biyokimya kitabıdır. Biyokimya bir pozitif bilimdir. Oysa bu kitap daha ilk sayfasında 13 hadis ve 9 özdeyiş içinde, bilimin maneviyat ve takva ile bütünleşmedikçe 'hınzırın boynuzuna mücevher takılmış gibi' aykırı ve zararlı olan hikmetlerle başlamıştı> denildi. İlginç olanı, bu kitabın giriş bölümünde Kenan Evren'in sözlerine de yer verilmiş olmasıdır."

Ayrıca devlet "erkanı" da orada: İçişleri, Milli Eğitim, Gençlik Ve Spor, Kültür Ve Turizm bakanları, İstanbul valisi, milletvekilleri v.b.. Kürsüde, 1982'de Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanlığı'na atanan **Prof.Dr. Salih Tuğ** konuşuyor ve önce bütün İslam milletlerinin bir araya gelerek "ılayı kelimetullah" ideali uyarınca bir "cihan devleti" kurmaları gerektiğini söyledikten sonra sözlerini şöyle sürdürüyor:³¹⁵

"İdeal bir İslam toplumu ortaya çıkarmada veya bunu yaşatmada Müslüman-Arap milleti tebliğ metninde işaret edildiği gibi nasıl vaktiyle yorulmuş idi ise Müslüman Türkler de bugün yorgun sayılmalıdırlar."

Açıkçası, Türkiye Cumhuriyeti Devleti, bu İslam cihan devleti içinde eriyecek ve üstelik Türkler öncülüğü de artık yorgun olduğu için Araplar'a bırakacak, yani onların egemenliği altına girecek!...³¹⁶

Şunlar da yine dekanlık görevinde bulunmuş olan Prof. Dr. **Ahmet Akgündüz'e** ait:

"Güneydoğu meselesinin sebepleri/Birinci sebep: Güneydoğuda mukaddes İslamiyet milliyeti yerine kavmiyet şuurunun yerleştirilmek istenmesi..... Güneydoğu meselesinin birinci sebebi. Türkiye Cumhuriyeti'ni kuranların, vatandaşları birbirine bağlayan bağlarda değişiklik yapmak isteyişleridir. Bunlar, asırlarca bu insanları birbirine bağlayan bağları bir tarafa bırakmış-

³¹⁵ Ülkemizi 12 Eylül'e Getiren Sebepler Ve Türkiye Üzerindeki Oyunlar—Tebliğler, Tahliller Ve Sonuç Bildirisi; İstanbul, 1984, s.134.

³¹⁶ Moon tarikatı toplantılarına da katılmış bulunan Salih Tuğ'un başka görüş ve düşünceleri için bkz. ÇETİN YETKİN: "YÖK Üniversitelerinden Kesitler"; [Y.A.R.] Müdafaa-i Hukuk, 30 Ekim 1999, sayı 15, s.23-25.

lar ve meseleyi cebir ve kanun ile ve sadece <Ne mutlu Türkün diyene> kalıbıyla çözemeye çalışmışlardır.”³¹⁷

Erzurum'daki Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi Beyin Ve Sinir Cerrahisi Ana Bilim Dalı Başkanı **Prof. Dr. İsmail Hakkı Aydın**'ın bir bilimsel araştırmada ulaştığı sonuç da şöyle:

“Bir beyin araştırmasında bilim adamı olarak Fethullah Gülen'in gerek beyin korteksini ve gerekse korteksaltı yapılarını birlikte ahenk ve armoni içinde kullanabildiğini gördüm. Otomize hareket ve bilgilerin merkezi durumundaki subkortikal alanları, korteks dışı bir güçle yönlendirebiliyor, ancak bir orkestra şefi gibi kelimeleri ve cümleleri hedefine isabet ettiriyordu. Korteksin etkisi ile çok kısa da olsa fasılalı bir akış olması gerekirken, akıcı ve etkileyici üslubu, beyin hücrelerinin ileri derecede bir talim ve terbiye aldığını gösteriyor....”³¹⁸

Ve son olarak da Prof. Dr. **Suat Yıldırım**, depremin nasıl olduğunu açıklıyor:

“Allah uzay denizinde yüzen bir geni tarzında yarattığı yer küresinin içine, hikmetle koyduğu bir bombaya, azgın mümin-kirleri ve gafil Müslümanları uyandırmak için bazen, <Haydi göster kendini, patla!> emrini verir.”³¹⁹

12 Eylülcüler'in üniversiteden uzaklaştırdıkları öğretim üyeleri içinde dinci kesimden yalnızca tek bir kişi vardı. O da, yapılan yanlışlık çabuk anlaşılmış olacak ki, hakkındaki uzaklaştırma kararı hemen kaldırılarak görevine geri döndürüldü.

³¹⁷ AHMET AKGÜNDÜZ: **Güneydoğu Meselesi Ve Çözüm Yolları**; Osmanlı Araştırmaları Vakfı yyn., İstanbul, 1994, s.44.

³¹⁸ İSMAİL HAKKI AYDIN: **“Bir Beyin Bilimcisi İle Fethullah Gülen Hocaefendi”**; Zaman, 8 Eylül 1995.

³¹⁹ SUAT YILDIRIM: **Müminler Felaketleri Nasıl Değerlendirir?”**; Zaman, 23 Mart 1992.

Üniversiteden uzaklaştırılmayanlar arasında yukarıda belirtilen düşüncedeki kişiler çok sayıdaydı. Üstelik, yeniden atanan ve yönetim görevlerine getirenlerin büyük çoğunluğu da bu türden insanlardı.

Ülkemizin dış siyaseti din temeli üzerine oturtulmaya çalışılırken, Türkiye'nin düşmanı olan devletlerin yıkıcı ve bölücü eylemleri bu devletlerin halkı Müslüman olduğu için görmezlikten gelinirken, devlet yönetiminde dinselilik ön plana çıkarılır ve 1983 seçimlerinde Milli Güvenlik Konseyi **Atatürk**'ün yaverini bile veto ederek seçime sokmaz fakat tarikat üyelerine olanaklar tanınır ve makamlar verilirken, üniversitelerimiz de bu duruma sürüklenmiştir.

Şunu hiç kimse yadsıyamaz: 12 Eylül 1980 öncesinde üniversitelerimizin eleştirilecek yönleri ne denli çok olursa olsun, hiçbir zaman, 12 Eylül'ün biçimlendirdiği üniversitelerde ortaya çıkan bu tablo görülmemiştir. Önce de hiç çağdışı, bilim dışı, Atatürk devrim ve ilkelerine düşman öğretim üyesi yok muydu diye sorulacak olursa yanıtı "Evet"tir. Ancak, bunlar hem sayıca azdı ve hem de asıl önemlisi, üniversitelere damgalarını basacak durumda değillerdi.

Aradan geçen zaman sonucunda ve özellikle de 28 Şubat olayından sonra kimi üniversiteler yapılan yeni rektör atamaları ile bir toparlanma sürecine gireceklerdir. Ancak, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. **Yücel Aşkın** ve On Dokuz Mayıs Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. **Ferit Bernay** olaylarında görüldüğü üzere bir kere sağlanmış olan gerici kadrolaşmanın direnci çok güçlü olacaktır.

VIII

12 Eylöl'ün Bilançosu

12 Eylöl'de ABD'nin rolünü hiç kimse yadsıyamaz. Gerçi bu gerçek, 12 Eylöl 1980 öncesinde yaşanan anarşi ve terörün 12 Eylöl ile birlikte büyük ölçüde üstesinden gelindiği, insanların sokaklarda artık korkusuzca dolaşabildikleri olgusunu ortadan kaldırmaz, ama bu anarşi ve terörün niçin o boyutlara ulaşmış olduğu da yanıtlanması gereken, yukarıdaki sayfalarda üzerinde durduğumuz bir başka sorudur. Asıl hiç unutulmaması gereken tarihsel gerçek ise, anarşi ve terörü ortadan kaldırmak bahanesi ile Türk halkına reva görülen uygulamalar ve ulusal çıkarlarımızın ciddi bir biçimde zedelenmiş olmasıdır.

12 Eylöl döneminde başkaca neler olup bittiği üzerinde uzun uzadıya duracak değilim. Yalnızca bazı olayları ve uygulamaları anımsatmak amacı ile bunlardan birkaçına bir iki tümce ile değinmek istiyorum.

16 Eylöl 1980'de grev yasağı üzerine grevdeki 51.000 işçiye işbaşı yaptırıldı; 10 Kasım 1980'de Onur Yayınları sahibi **İlhan Erdost** Mamak Askeri Cezaevinde dövülerek öldürüldü; 3 Aralık 1980'de 18 yaşından küçüklere verilecek idam cezaları yaşam boyu hapis cezasına çevrilmesi yasanın emredici hükmü olmasına karşın 17 yaşındaki **Erdal Eren** asılarak idam edildi. 19 Aralık 1980'de Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu yöneticilerinin tutuklu olarak yargılandıkları ve çoğu için idam cezası verilmesi sistemiyle açılan davaya başlandı. 15 Ekim 1981'de tüm siyasal partiler kapatıldı. **Bülent Ecevit** demeç ve yazıları nedeniyle birkaç kez tutuklandı, hapse mahkûm edildi. 650.000 kişi gözaltına alındı. 230.000 kişi sıkıyönetim mahkemelerine gönderildi. 14.000 kişi vatandaşlıktan çıkarıldı. 388.000

kişiy e pasaport verilmedi. 23.700 derneğ in ç alışmaları durduruldu. Yalnız İstanbul'da kapatıldıkları için gazeteler toplam olarak 300 gün çıkmadı. Yargılanıp mahkûm edilen gazetecilerin aldıkları cezaların toplamı 3315 yıla ulaştı. 927 yayın, 189 film yasaklandı. 229 kişi cezaevinde öldü... Birçok subayın emekliye sevk edilmesinin yanı sıra 3854 ğretmen, 988 güvenlik görevlisi, 266 din görevlisi, 120 ğretim yesi, 47 yargıç ve savcı, 35 mülki amir işten çıkarıldı. 1980'de sendikalı işçi sayısı 5.721.074 iken, 1985'te bu sayı 1.711.254'e düştü. 1979'da ortalama işçi günlük creti 8.4 dolar iken, 1985'te 4 dolara indi. Dış borçlardaki artış ise, 1980'de 16.2, 1981'de 16.8; 1982'de 17.6; 1983'te 18.4; 1984'te 21.3, 1985'te 25.3; 1986'da 31.2; 1987'de 36 milyar dolara yükseldi.³²⁰

1961 Anayasası'nın yerine 1982 Anayasası'nın geçilmesi, baskı altında yapılan Anayasa oylaması, aynı oylamada **Kenan Evren**'in Cumhurbaşkanı setirilmesi, AP ve CHP ileri gelenlerinin hiçbir suçlama yapılmaksızın ve yargı kararı olmaksızın hapsedilmeleri ve başkalarının üzerinde durmuyorum artık. Kısacası 12 Eylül, Türkiye'yi bugünkü durumuna getirdi.

IX Sonuç

12 Eylül uygulamaları neyi gerçekleştirmeyi amaçlamıştı? Bu soruların yanıtını önce bir gazetecinin gözlem-

³²⁰ ERCAN YAşA (hazırlayan): **Hayatın Kopuşunun Onuncu Yılı, 12 Eylül 1980-12 Eylül 1990; Nokta zel Ek, Eylül 1990; ayrıca bkz. 12 Eylül'n Getirdikleri; Günaydın, 12 Eylül 1990; Rakamlarla 12 Eylül; Güneş, 12 Eylül 1990.**

lerinden, sonra da bir bilim adamının saptadıklarından yaptığım şu alıntıları okuyarak görelim. Gazeteci gözüyle bu "sonuç" şöyle:

"Yalnız Taiwan, Kore giysileri, İtalyan ayakkabıları, Japon otomobilleri, oyuncakları, Fransız parfümleri, Alman nutfak araçları değil, bir sürü de kedi köpek, kuş gibi akla gelmeyecek ıvır zıvır alındı dışarıdan..."

Gerçek kahveyi unutup Nescafe'ye başlamaları gibi. Oysaki ... ham kahve alıp hazırlamak o denli kolay ve ucuzken. Şimdi herkes 100 gramlık nescafe paketini boşaltıveriyor fincanına, ya da Lipton çay torbasını sallayıveriyor sıcak suyun içine..."

Televizyonda saatlerce süren sözde eğlence programları gerçekte tümüyle yeni çıkan markaların ya da ne işe yarayacağı bilinmeyen ıvır zıvırın tanıtılmasına yarınmış..."

Tüketimi kamçılarlamak için yapılan tüm çabalara karşın, içinde her şeyin bulunduğu mağazalarda bugün bir şey eksik. Müşteri. İşsiz insanlar en temel gereksinimlerini bile giderebilecek durumda değiller çünkü artık... Süpermarketlerin geniş park yerlerinde bekleyen yüzlerce otomobil, tepelene dolu alışveriş arabalarını iten insanları gören bir yabancı güçlük çeker ülkenin ekonomik bir bunalım içinde olduğuna inanmakta..."

İkinci gözlemcimizin anlattıklarına geçelim:

"... Bütün bu gaddarlıklar <Marksist kanseri> kesinlikle ve kökünden temizlemek için sistemli bir biçimde yapıldı. Parlamento kapatıldı, siyasal partiler yasaklandı, ülkenin her yanında sıkıyönetim ilan edildi..."

Askeri diktatorya altında... ekonomi alanında, Milton Friedman ve Friedrich Hayek'in konakladığı Chicago Okulunun yeni-liberal tutucuları cirit atıyor. Özel-kişileştirilmeyen bir şey kalmadı gibi. Sanayi, sağlık, eğitim sistemi, üniversiteler, sosyal sigortalar... Devlet tüm sosyal görevlerine son veriyor, halk piya-

sanın zorbaları eline teslim ediliyor. Her şeyi piyasa diüzenliyor... [ABD] veya bazı Avrupa ülkelerinde de bu böyle, bu teori <yeni dalga> diye satışa sunuluyor. Devlet kokusu saçan her şeyin üstüne böyle gidiliyor. Bu en azından ekonomik ve sosyal alanda böyle. Devletin ekonomik, sosyal görevleri kolektivizm ve sosyalizm olarak damgalanıyor. İşte toplum böyle özelleştirilip lime lime ediliyor. Bireyler kendilerini ayakta tutabileceklerse bunu sadece piyasada yapabilirler, dolayısıyla da Adam Smith'in hayalleri böylece gerçekleşmiş olacak: Serbest piyasanın pırıl pırıl yasaları aklına estiğı gibi at oynattıkça kapitalist cennet doğuyor...

...İthalatın kapıları ardına kadar açılınca ulusal sanayi darmadağın oldu. Sonunda korkunç bir işsizlik baş gösterdi. Ülkenin uluslararası sermaye ve maliye çevrelerine bağımlılığı akıl almaz boyutlara vardı. Dış borçlar... milyar dolara dayandı... Hep dışarıda dolaşan maliye bakanı yükselen borçlar nedeniyle Uluslararası Para Fonuyla ve maliye çevreleriyle oturup kalkmaktan bir türlü evine dönemiyor...Alınan kredilerin %70'ten fazlası, tüketim malları (otomobil, renkli televizyon, alkollü içkiler, konfeksiyon, parfüm, radyo vb.) ithaline harcanıyor. Buna karşılık gerçek üretken faaliyetler için yapılan yatırımlar hiç denemek kadar.

Bu son on yılda zenginlik merkezileşti. Ekonomideki en büyük beş holding en önemli 250 sanayi işletmesinde sermayenin üçte ikisini kontrol ediyor...

Sosyal alanda ise... ücretler uçurumundan düşer gibi indirildi..."

Kuşkusuz, bu satırları okurken diyeceksiniz ki, "Bunları hep biliyoruz, yaşıyıp duruyoruz. Ne gerek vardı şimdi burada böylece uzun uzadıya yinelemeye?" Ne ki, bu

alıntılar Türkiye ile ilgili değil! Dünyanın öbür ucundaki Şili'nin durumunu gözler önüne seriyor!³²

Gerçekte, Şili'de neler olup bittiğine 12 Eylül 1980 sabahı baksaydık, ülkemizde nelerin olup biteceğini önceden görebilirdik. Öylesine ki, orada askeri yönetimin ilk üç ayı içinde 19.000 kamu görevlisinin işine son verilmiş, üniversitelerden öğretim üyeleri uzaklaştırılmış, din siyasete âlet edilmişti. Ekonomik ve toplumsal alanda bizde yapılacak olanlar orada aynen yapılmıştı.

Bu noktada şu soruyu yanıtlamamız gerekir: Dünyanın bir başka köşesinde, ayrı bir tarihsel geçmişe sahip, apayrı özellikler taşıyan bir ülkede bir askeri yönetimin uygulamaları arasında bu koşutluğun, bu aynılık diyebileceğimiz benzerliğin bulunması nasıl açıklanabilir? Değişik koşulların değişik sonuçlar doğurması bu nedenle de Şili'nin ve Türkiye'nin ulusal çıkarlarının kaçınılmaz olarak tıpatıp aynı yönde olmaması gerekirken neden aynı uygulamalar gerçekleştirilmiştir?

Konuya ABD ve ortakları açısından bakarsak sorunun yanıtı kendiliğinden verilir. Çünkü Şili ile Türkiye açısından da değişmeyen, sabit olan faktör ABD ve yandaşlarının çıkarlarıdır. Her iki ülkede de yapılanlar, emperyalizmin çıkarlarının gerçekleştirilmesini amaçlamaktadır. Açıkçası Şili'de de, Türkiye'de de, askeri yönetimler ellerine verilen reçeteyi uygulamışlardır. Bu reçetenin ilk sırasında,

³²¹ İlk alıntı, NUR DOLAY: **Latin Amerika Başkaldırıyor**, Süreç yyn., İstanbul, 1983, s.19-20, 22; ikincisi, JORGE ROJAS: **"Şili: Dün ve Bugün"**, çev. Yılmaz Öner (Almancadan), **Latin Amerika'da Militarizm, Devlet ve Demokrasi Dosyası**; derleyen: Ragıp Zarakolu, Alan yyn., İstanbul, 1985. s.253-254.

Demirel iktidarının bir türlü uygulayamadığı 24 Ocak kararları bulunuyordu.

Şili’de askeri darbenin niçin ve nasıl yapıldığı, bunda ABD’nin rolünün ne olduğu bu konuda yapılan çok sayıda yayın, açıklanan belge, CIA görevlilerinin itirafları ile kanıtlanmış bulunuyor. Bu kitabın başından beri ortaya konan gerçekler ise Türkiye’nin emperyalizmin ağına düşmesi için 12 Eylül’ün ulusal varlığımıza indirilen son darbe olduğunu kanıtlamaktadır.

GENEL SONUÇ

Her bölümün sonunda "Sonuç" başlığı altında o bölümün bir değerlendirmesini, çoğu kez öteki bölümlerle de bağlantısını kurarak, yapmaya çalıştığım için, ayrıca bir "sonuç"a varmak gereksiz olacak. Yalnızca yeniden vurgulamakta yarar gördüğüm bir iki noktaya değinmekle yetineceğim.

Önce şunu yeniden belirtmek gerek. 27 Mayıs ile 12 Mart ve 12 Eylül'ü birbirinden ayıran çok şey var. Bunlara yeri geldikçe değindim. Özellikle de, 27 Mayısçılar'ın Türk ulusuna bir armağanı olarak değerlendirilmesi gereken 1961 Anayasası, 27 Mayıs'ı; bu Anayasa'yı yozlaştıran 12 Mart'tan, tümüyle ortadan kaldıran 12 Eylül'den ayırır. Ancak buna karşın, hangi açılardan da, her üçünün aynı çizgide ele alınması gerektiğini belirtmiş bulunuyorum.

İkincisi, 27 Mayıs emir-komuta zinciri içinde yapılmamış olmasına karşın, 27 Mayısçılar'ın ordudan gördükleri genel onay nedeniyle, hemen tüm subaylara mal olmuştur. O denli ki, ordudan tasfiye edilen subayların hemen hemen tümü de 27 Mayıs olayının ya içinde yer almış, ya da onu onaylamış bulunuyorlardı. Bu onayın ordudan ayrılımlarından sonra da sürdüğünü görüyoruz. Fakat, 12 Mart ve özellikle de 12 Eylül için aynı şeyi söylemek olanaksızdır. Korgeneral **Nevzat Bölügiray**'ın dediği gibi, 12 Eylül, " ... *Askerlerin ya da paşaların politikaları değil, MGK [Milli Güvenlik Konseyi'nin] politikası idi.*"³²² Bu nedenle de, ülkemizdeki askeri darbeleri tüm ordumuzun eseri gibi

³²² N.BÖLÜGİRAY: s.30.

görünmek son derece yanlışdır. Yine aynı nedenle, darbelerde Amerika'nın etkisini ve yönlendirmesini ordumuzda değil, fakat kişisel planda bazı subaylarda aramak gerekir. Ne çare ki, bu darbelerde sözü geçen kişiler onlar olmuşlardır. **Demirel**'in deyişiyle, "...ordu ile bu müdahaleleri tertipleyenleri, birbirinden ayırmak lazım... birtakım insanlar çıkıyor, ordu adına bir şeyler yapıyorlar. Ordu mecbur oluyor onları takip etmeye."³²³ Bu nedenle de, herkesin, iki kez askeri müdahale ile iktidardan düşürülen **Demirel**'in şu sözlerine katılması gerekir:

"Milli sınırlar ve ülke fikri var olduğundan beri, milli ordu, müessese olarak vardır. Milli ordu, milli sınırların ve ülke güvenliğinin vazgeçilmez, vazgeçilemez en büyük kuruluşudur.

Türk ordusu, dünyadaki milli orduların içinde, geçmiş en parlak olan, en ciddi ve en güvenilir ordulardan biridir.

Vatandaş olarak ve devlet sorumlusu sıfatı içinde, Türk ordusuna karşı her an derin takdir ve saygı besledim..."³²⁴

Eğer ülkemizde bir gün yine bir darbe olacaksa, bunun ulusal çıkarlarımızı gerçekten koruyabilmek amacı ile yapılıp yapılmadığını belirleyecek mihenk taşı, darbecilerin **Amerika ya da başka bir emperyalist devlete (devletlere) rağmen** bu darbeyi gerçekleştirip gerçekleştirmedikleri olacaktır. Çünkü dünya nüfusunun ancak yüzde 20'sini oluşturan sanayileşmiş ülkeler, toplam gelirin yüzde 67'sine sahiptirler. Bunun dışında kalan ve Türkiye'nin de içinde bulunduğu ülkeler ise dünya nüfusunun yüzde 80'ini oluşturmalarına karşın, gelirin yüzde 33'ü ile yetinmek zorundadırlar. Yeryüzünün en yoksulları dünya nüfusunun yüzde

³²³ TANJU CILIZOĞLU: **Zincirbozan'dan Bugüne Demokrasi Mücadelesinde Demirel**; İstanbul, 1988, s.118.

³²⁴ A.y., s.215 (DYP Kongresinde konuşma).

30'unu oluşturmakta olmalarına karşın, gelirin yüzde 3' ile yetirmek zorunda bırakılmıştır. Emperyalizmin **global / küresel** sonucu budur. Bu durum giderek daha da kötüleşmektedir. Bu nedenle de, herhangi bir ülkede iktidara el koyan askeri yönetim ulusunu yüzde 80'in içinden çekip kurtarmayı amalamıyorsa; tersine, bu dilim içinde kalması, dahası gelirden payının azalması yolunda önlemler alıyorsa; o yönetim, emperyalizme hizmet ediyor demektir. Ne yazık ki, lkemizde 27 Mayıs ile temelleri atılan ve 12 Mart ile 12 Eylül'de yapılan budur.

Unutulmaması gereken, emperyalist devletlerin de kendi çıkarlarını koruyacak olmalarıdır. Herhangi bir ülkenin bağımsız ulusal bir yapıya kavuşarak sanayileşmesi, kalkınması, emperyalizmin çıkarlarına indirilmiş bir darbedir. Bu toparlanıp kalkınmayı, bağımsızlığı elde etme ya da koruma çabalarını engellemek için yapılan askeri darbeler de, emperyalizmin çıkarlarını sürdürmek için yapılan karşı darbeleridir.

KAYNAKÇA

Özel Görüşmeler

Çeşitli tarihlerde SÜLEYMAN DEMİREL, BÜLENT ECECİT, YILMAZ ERKEKOĞLU, KENAN EVREN, CELİL GÜRKAN, SADİ KOÇAŞ, SEZAI ORKUNT, MİTHAT PERİN ve HÜSEYİN YAKIŞ ile yapılan görüşmelerden de yararlanılmıştır.

Belgeler

Kitapta geçen ve alındıkları yer belirtilmeyen belgeler ve dava dosyalarına ilişkin bilgiler araştırma sırasında elde edilmiştir.

Grenada ve CBS televizyonlarca düzenlenen ve Ecevit'in katıldığı açıkoturumda yapılan konuşmalara ilişkin metin, Milliyet gazetesi adına Uğur Özen ile yaptığımız bir araştırma sırasında Ecevit tarafından verilmiştir.

Basılı Kaynaklar

"ABD'nin Yeni Planları-Ortadoğu'da Türkiye İçin Düşünülen Rol"; Devrim, 5 Ocak 1971.

SAMET AĞAOĞLU: Demokrat Partinin Doğuş Ve Yükseliş Sebepleri-Bir Soru; İstanbul, 1972.

SAMET AĞAOĞLU: Arkadaşım Menderes; İstanbul, 1967. Ak Devrim; Ankara, 1960.

BEDİA AKARSU: "27 Mayıs Devrimi Üzerine"; Cumhuriyet, 21 Mayıs 1994.

- OKTAY AKBAL: **"Biz Niye Buradayız?"**; Cumhuriyet, 12 Mayıs 1990.
- AHMET AKGÜNDÜZ: **Güneydoğu Meselesi Ve Çözüm Yolları**; Osmanlı Araştırmaları Vakfı yyn., İstanbul, 1994.
- VEYSEL AKPINAR: **"Kontrgerilla Yahut ÖHD"**; Yeni Nesil, 18 Kasım 1990.
- HASAN AKSAY: **"Polis Ve Gizli Örgütler"**; Milli Gazete, 18 Kasım 1990.
- M.CİHAT AKYOL: **"Teritoryal Savunma"**; Milliyet, 25 Ağustos 1989.
- ŞENER AKYOL: **"Kanun Yapma Sanatı Ve Kanunlaştırma Süratı"**; Güneş, 18 Temmuz 1986.
- MEHMET ALTAN: **"Kontrgerilla"**; Sabah, 16 Kasım 1990.
- MEHMET ALTAN: **Süperler Ve Türkiye**; Afa yyn., İstanbul, 1986.
- KURTUL ALTUĞ: **27 Mayıs'tan 12 Mart'a**; 2.basım, Yılmaz yyn., İstanbul, 1991.
- Anayasa Nizamını Koruma Kanunu Tasarısı Hakkında Ankara Hukuk Fakültesi'nin Kurduğu Komisyonun Raporu**; AÜ Hukuk F. yyn., Ankara, 1969.
- CÜNEYT ARCAYÜREK: **Darbeler Ve Gizli Servisler**; 5. basım, Bilgi yyn., Ankara 1990.
- CÜNEYT ARCAYÜREK: **"Demirel, Evren'i Suçladı"**; Cumhuriyet, 20 Mart 1990.
- AMİL ARTUS: **İhtilalin Adalet Bakanı Amil Artus'un Anıları**; yayına hazırlayan İlhami Soysal, VI: **<Tasfiyeyi NATO ve ABD İstedi>**, Milliyet, 22 Mayıs 1987.
- Ash-Action On Smoking: Some Interesting Statistics About Smoking**; London, March 1985.
- FALİH RIFKI ATAY: **"Barış Kurucu Amerika"**; Ulus, 15 Mart 1947.

- FALİH RİFKİ ATAY: "Missuri"; Ulus, 8 Nisan 1946.
- TOKTAMIŞ ATEŞ: "27 Mayıs Devrimi"; Cumhuriyet, 25 Mayıs 1990.
- DOĞAN AVCIOĞLU: Devrim Ve Demokrasi Üzerine; Tekin yyn., İstanbul, 1980.
- ŞEVKET SÜREYYA AYDEMİR: İhtilalin Mantığı Ve 27 Mayıs İhtilali; 4. basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1990.
- ŞEVKET SÜREYYA AYDEMİR: Menderes'in Dramı; Remzi Kitabevi, İstanbul, 1969.
- TALAT AYDEMİR: Talat Aydemir'in Hatıraları; İstanbul, 1968.
- AYDINLIK: (Kontgerilla Üzerine); 8 Ağustos-30 Eylül 1978.
- DAVID A.BALDWIN: Foreign Aid and American Foreign Policy - A Documentary Analysis; Frederick A. Praeger, New York, 1966.
- KEMAL BAĞLUM: Anıpolitik, 1945-1960; Bilgi yyn., Ankara, 1991.
- MEHMET BARLAS: Numan Esin İle röportaj; Milliyet, 26 Mayıs 1980.
- JOHN BARRON: KGB-Sovyet Gizli Emniyet Örgütünün Organizasyonunun Kuruluş Ve Çalışmaları; çev.Celal Bayrak, Nebioğlu yyn. İstanbul, 1974.
- T.ARSLAN BARTU: "29 Yıl Sonra Ortaya Çıkan Belgeler: ABD İstihbaratının Gizli 27 Mayıs Raporunu Açıklıyoruz"; Milliyet, 26-27 Mayıs 1989.
- MUHSİN BATUR: Anılar Ve Görüşler; 4. basım, Milliyet yyn., İstanbul, 1985.
- MUHSİN BATUR: "Hava Orgeneral Muhsin Batur'un Yanıtı; (Kenan Evren'in anılarına)", Milliyet, 15 Ocak 1991.

MUHSİN BATUR: "Muhsin Batur Yanıtılıyor-Eski Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur'un Celil Gürkan'ın Anılarına Açıklamaları"; Cumhuriyet, 12-13 Kasım 1985.

NUR BATUR: "İngiliz Gizli Belgelerinde Menderes-Amerika Kavgası ve 27 Mayıs'a Doğru"; Milliyet, 13-18 Şubat 1989.

BEDRİ BAYKAM: 27 Mayıs İlk Aşkımızdı; Ümit yyn., Ankara 1994.

FAHRİ BELEN: Ordu Ve Politika; İstanbul, 1971.

MURAT BELGE: 12 Yıl Sonra 12 Eylül; 2. basım, Birikim yyn., İstanbul, 1992

TURHAN BİLGİN: "12 Mart"; Milliyet, 24 Mart 1976.

FİKRET BİLA: "Demirel 12 Eylül'ü Anlatıyor"; Milliyet 7-9 Eylül 1989.

FİKRET BİLA: "Ecevit 12 Eylülü Anlatıyor"; Milliyet, 4 Ağustos 1989. III "İMF ve OECO Darbeyi Bekledi".

FİKRET BİLA: "27 Mayısçılar'dan Sert Eleştiri"; Milliyet, 7 Haziran 1990.

M.ALİ BİRAND: Emret Komutanım; 7. basım Milliyet yyn., İstanbul, 1986.

M.ALİ BİRAND: "Kontgerilla'ya Soruşturma Gerekir"; Milliyet, 14 Kasım 1990.

M.ALİ BİRAND: "Yunanistan, NATO'nun Askeri Kanadına Dönüyor"; Milliyet, 23 Ağustos 1980.

KORKUT BORATAV: Türkiye İktisat Tarihi, 1908-1985; 3. basım, Gerçek yyn., İstanbul, 1990.

MEVLÜT BOZDEMİR: Türk Ordusunun Tarihsel Kaynakları; AÜ. SBF yyn., Ankara 1982

NEVZAT BÖLÜĞİRAY: Sokaktaki Askerin Dönüşü (12 Eylül Yönetimi Dönemi); Tekin yyn., İstanbul, 1991.

- RIFKI SALİM BURÇAK: Türkiye’de Askeri Müdahalelerin Düşündürdükleri;** Ankara, 1988.
- KÂMİL BÜLENT: CIA-Amerikan İstihbarat Ajansı;** Ulus, 10 Kasım 1962’den başlayarak aralıklarla 101 gün.
- İSMAİL CEM: Tarih Açısından 12 Mart; C.II, Tarihteki Yeri Ve Sonuçları;** Cem yyn., İstanbul, 1977.
- HASAN CEMAL: 12 Eylül Günlüğü, Tank Sesiyle Uyanmak,** 5.basım, Bilgi yyn. Ankara, 1986.
- TANJU CILIZOĞLU: Zincirbozan’dan Bugüne Demokrasi Mücadelesinde Demirel;** İstanbul, 1988.
- GÜNERİ CİVAOĞLU: “12 Mart’ı Demirel Anlatıyor”;** Tercüman; 12-24 Mart 1978.
- FİRUZ ÇİLİNGİROĞLU: “12 Eylül Hukuku Geriye Götürdü”;** Nokta, 2 Temmuz 1989.
- EMİN ÇÖLAŞAN: 12 Eylül Ekonomisinin Perde Arkası;** 21. basım, Milliyet yyn., İstanbul 1989.
- EMİN ÇÖLAŞAN: “Pazar Sohbeti (Nevzat Bölügiray)”;** Hürriyet, 3 Aralık 1989.
- EMİN ÇÖLAŞAN: Turgut Nereden Koşuyor?;** 6.basım, Tekin yyn., İstanbul, 1989.
- M.EMİN DEĞER: CIA, Kontrgerilla Ve Türkiye;** Ankara, 1977.
- M.EMİN DEĞER: Emperyalizmin Tuzaklarındaki Ülke Ya da Oltadaki Balık Türkiye;** 2. basım, Çınar yyn., İstanbul, 1993.
- SÜLEYMAN DEMİREL: Evren’in Anılarıma Yanıt;** Milliyet, 18-24 Kasım 1990.
- SÜLEYMAN DEMİREL: “Kanlar Evren’i Çankaya’ya Taşımak İçin Akıyordu”;** (Söyleşi), Nokta, 18 Kasım 1990.
- MAHMUT DİKERDEM: Dar Sokakta Siyaset, 1980-1993;** 4.basım, Tekin yyn., İstanbul, 1985.

- YALÇIN DOĞAN: **IMF Kışkacında Türkiye, 1946-1980**; 3. basım, Tekin yyn., İstanbul, 1987.
- NUR DOLAY: **Latin Amerika Başkaldırıyor**; Süreç yyn., İstanbul, 1985.
- YAVUZ DONAT: **Demirel'in Yokluk Yılları**; Bilge yyn., Ankara, 1993.
- OKTAY EKŞİ: **"Bu Telaş Niye?"**; Hürriyet, 19 Kasım 1990.
- OKTAY EKŞİ: **"Kontrgerilla"**; Hürriyet, 31 Ocak 1978.
- OKTAY EKŞİ: **"Yine Kontrgerilla"**; Hürriyet, 4 Şubat 1978.
- KÂNİ EKŞİOĞLU: **"27 Mayıs Devrimi Darbe mi?"**; Cumhuriyet, 2 Haziran 1986.
- AYYUK ERENBERK: **"27 Mayıs Ve Gerçekleri"**; Cumhuriyet, 28 Mayıs 1993.
- SEDAT ERGİN: **"Washington Kaynaklarına Göre Milli Birlikçilerden Kim Amerikancıydı?"**; Hürriyet, 27 Mayıs 1990.
- NİHAT ERİM: **"Amerikan Yardımı Dolayısı İle"**; Ulus, 20 Mart 1947.
- ORHAN ERKANLI: **Anılar... Sorunlar... Sorumlular, 27 Mayıs 1960-12 Mart 1971 Türkiye'si**; İstanbul, 1972.
- ORHAN ERKANLI: **Askeri Demokrasi, 1960-1980**; Güneş yyn., İstanbul, 1987.
- TAYLAN ERTEN: **"Darbeleri Kurcalama, Kontrgerillaya Dokunma"**; Dünya, 12 Kasım 1990.
- NUMAN ESİN: **"27 Mayıs'ın Bilançosu"**; Yön, 23 Mayıs 1962.
- AHMET ŞÜKRÜ ESMER: **"Amerika'nın Alâkası"**; Ulus, 15 Mart 1947.
- KENAN EVREN: **Kenar Evren'in Anıları**; I. 4. basım, 1990; II, 1991; Milliyet yyn., İstanbul.

- KENAN EVREN: Türkiye Cumhuriyeti Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren'in Söylev Ve Demeçleri, 12 Eylül 1980-12 Eylül 1981; Ankara, 1981.
- MEHMET EYMÜR: "MİT'te Gördüklerim"; Milliyet, 11-28 Mayıs 1991.
- MÜMTAZ FAİK FENİK: "Amerika'nın Hududu Akdeniz'dedir"; Vatan, 5 Ekim 1946.
- SÜLEYMAN GENÇ: 12 Mart'a Nasıl Gelindi? Bir Devrin Perde Arkası, 1960-1971; İleri yyn., Ankara, 1971.
- ALİ GEVGİLİ: Türkiye'de 1971 Rejimi, Tarım Toplumundan Sanayi Toplumuna Geçiş Aşaması; Milliyet yyn., İstanbul, 1973.
- ALİ GEVGİLİ: Yükseliş Ve Düşüş; Altın Kitaplar, İstanbul, 1981.
- MAHMUT GOLOĞLU: Demokrasiye Geçiş, 1946-1950; Kaynak yyn., İstanbul, 1982.
- SADIK GÖKSU (hazırlayan): Darbler, "Demirkırat"lar Ve 27 Mayıs; Anahtar Kitaplar, İstanbul (tarihsiz).
- M.REŞAT GÜLEKEN: "Malatya Olayları Ve Düzenli Olmayan Savaş Sorunu"; Milliyet, 24 Nisan 1978.
- MEHMET GÖNLÜBOL-ÖMER KÜRKÇÜOĞLU: <1965-1973 Dönemi Türk Dış Politikası>; Olaylarla Türk Dış Politikası, I. 1919-1973'de 4.basım, AÜ SBF yyn., Ankara 197, s.511-562.
- SEMİH GÜNVİR: Fatih Rüştü Zorlu'nun Öyküsü; Bilgi yyn., Ankara, 1985.
- SEMİH GÜNVİR: "Yerel Savunma Birlikleri"; Milliyet, 21 Kasım 1988.
- CELİL GÜRKAN: 12 Mart'a Beş Kala; Tekin Yay., İstanbul, 1986.
- SUPHİ GÜRİSOYTRAK: "27 Mayıs'tan On Yıl Sonra Neredeyiz?"; Devrim, 17 Şubat 1978.

- GEORGE S. HARRIS: **"The Role of the Military in Turkish Politics"**; Middle East Journal, C.XIX, Winter-Spring 1964 (**"CIA Ajanı Gözüyle Türk Ordusu"**; Devrim, 30 Aralık 1969).
- NAZLI ILICAK: **15 Yıl Sonra 27 Mayıs Yargılanıyor**; Ker-
van yyn., İstanbul, C.I, 1978; C.II- 1975.
- SADİ IRMAK: **"Türk Sendikaları"**; Ulus, 24 Şubat 1947.
- RASİH NURİ İLERİ: **"27 Mayıs ve <Askeri Demokrasi>"**;
Yeni Gündem, 24-30 Mayıs 1987.
- FERİT İLSEVER: **İşte Kontrgerilla**: (Basın Konferansı, 22
Kasım 1990), Sosyalist Parti yyn., İstanbul, 1990.
- ABDİ İPEKÇİ: **"Ecevit'in Açıklamaları: Anarşi Ve Güven-
lik Sorunu"**; Milliyet, 15 Ağustos 1978.
- ABDİ İPEKÇİ-ÖMER SAMİ COŞAR: **İhtilalin İçyüzü**; İs-
tanbul, 1965.
- MEHMET KAFKAS: **"27 Mayıs 1960 Utancı"**; Zaman, 27
Mayıs, 4 Haziran 1991.
- SUPHİ KARAMAN: **"27 Mayıs'ın Yaşayan Kurumları"**;
Cumhuriyet, 27 Mayıs 1991.
- SUPHİ KARAMAN-SAMİ KÜÇÜK-SEZAİ OKAN: **"Seçi-
me Gidilseydi Darbe Yapamazdık"**; demeç, Milliyet, 27
Mayıs 1989.
- ŞÜKRÜ KARATEPE: **Darbeler, Anayasalar Ve Modern-
leşme**; İz, Yay., İstanbul, 1993.
- ALTEMUR KILIÇ: **"Kontrgerilla"**; Tercüman, 19 Kasım
1990.
- COŞKUN KIRCA: **"Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Ve
İslam Konferansı Örgütü"**; Milliyet, 4 Aralık 1989.
- NECİP FAZIL KISAKÜREK: **Benim Gözümde Menderes**;
Ötüken yyn., İstanbul, 1970.
- HİKMET KIVILCIMLI: **27 Mayıs Ve Yön Hareketinin Sı-
nıfsal Eleştirisi**; Ant yyn., İstanbul, 1970.

SADİ KOÇAŞ: Atatürk'ten 12 Mart'a; C.I. Atatürk'ten 27 Mayıs'a; C.II, 27 Mayıs; C.III, 27 Mayıs'tan İkinci Cumhuriyet'e; C.IV. İkinci Cumhuriyet'ten 12 Mart'a; İstanbul, 1977.

SADİ KOÇAŞ: 12 Mart Anıları; İstanbul 1978.

EMRE KONGAR: 12 Eylül Kültürü; 2.basım, Remzi yyn., İstanbul.

SİNAN KORLE: "Conilerin Düşünceleri"; Vatan, 9 Nisan 1946.

OSMAN KÖKSAL: "Celal Bayar İle Çankaya'da Altı Ay"; Devrim, 20 Ocak-17 Şubat 1970.

SAMİ KÜÇÜK: bkz. SUPHİ KARAMAN-SAMİ KÜÇÜK-SEZAI OKAN.

ÖMER E. KÜRKÇÜOĞLU: Türkiye'nin Arap Orta Doğu-su'na Karşı Politikası, 1945-1970; AÜ SBF yyn., Ankara, 1972.

ÖMER E. KÜRKÇÜOĞLU: bkz. MEHMET GÖNLÜBOL - ÖMER KÜRKÇÜOĞLU

CEMAL MADANOĞLU: Anılar, 1911-1953; Evrim yyn., İstanbul, 1982.

CEMAL MADANOĞLU: "Madanoğlu 27 Mayıs'ı Anlatıyor"; Devrim, 26 Mayıs 1970.

CEMAL MADANOĞLU: "Muhafaza-i Nizam-ı Alem"; Devrim, 27 Ocak 1970.

Marşal Planı Ve Siz; Ankara, 1950.

NURŞEN MAZICI: Türkiye'de Askeri Darbeler Ve Sivil Rejime Etkileri; Gür Yay., İstanbul, 1989.

GEORGE MCGHEE: ABD-Türkiye-NATO-Ortadoğu; Bilgi yyn., Ankara 1992.

ADNAN MENDERES: "Teessür Verici Bir Manzara"; Vatan, 19 Mayıs 1946.

UĞUR MUMCU: **Bomba Davası**; Cumhuriyet, 9-13 Kasım 1985.

UĞUR MUMCU: **"CIA'dan Milli Emniyet'e Maaş"**; Cumhuriyet, 9 Nisan 1987.

UĞUR MUMCU: **"Soru İşaretleri..."**; Cumhuriyet, 11 Kasım 1990.

NADİR NADİ: **"Nasıl Bir Rejime Gidiyoruz?"**; Cumhuriyet 27 Nisan 1960.

NADİR NADİ: **"Ordu Yalnız Milletin Emrindedir"**; Cumhuriyet, 16 Haziran 1960.

NADİR NADİ: **Perde Aralığından**; 2.basım, Cumhuriyet yyn., İstanbul, 1965.

SEZAİ OKAN: bkz. SUPHİ KARAMAN-SAMİ KÜÇÜK-SEZAİ OKAN.

CEVAT OKTAY (Derleyen): **Cemal Madanoğlu İnkılabı Anlatıyor**; Ankara (tarihsiz).

12 Eylül Öncesi Ve sonrası; Hazırlayan: Milli Güvenlik Konseyi Genel Sekreterliği, 2.basım, Ankara, 1981.

12 Mart'a Nasıl Getirildik?; Ufuk Ajansı yyn., Ankara, 1971.

ÖRSAN ÖYMEN: **Bir İhtilal Daha Var, 1908-1980**; Milliyet yyn., İstanbul, 1986.

İLHAN ÖZAY: **"27 Mayıs Ve 1961 Anayasası"**; Cumhuriyet, 26 Mayıs 1994.

ERGÜN ÖZBUDUN: **Demokrasiye Geçiş Sürecinde Anayasa Yapımı**; Bilgi yyn., Ankara, 1993.

MUZAFFER ÖZDAĞ: **"Celal Bayar'a 27 Mayıs 1985 Günlü Mektup Metni"**; Milliyet, 26 Mayıs 1989.

O.METİN ÖZTÜRK: **Ordu Ve Politikası**; Gündoğan yyn., Ankara, 1993.

AHMET RAŞİDOĞLU: **CIA Ve Emperyalizm Kışkacında Türkiye**; Saadet yyn., İstanbul, 1992.

- JORGE ROJAS: **Dün Ve Bugün**; çev. Yılmaz Öner, **Latin Amerika'da Militarizm, Devlet Ve Demokrasi Dosyası**; derleyen: Ragıp Zarakolu, Alan yyn., İstanbul, 1985.
- B.ROSS: bkz. DAVID WISE-B.ROSS
- SABAHATTİN SAVAŞMAN: **3. Adam Anlatıyor. MİT-CIA İlişkisi**; Kaynak yyn., İstanbul (tarihsiz).
- DERYA SAZAK: **"Kontrgerilla, Evren, Demirel"**; Milliyet, 15 Ağustos 1989.
- ADNAN SELEKLER: **"Politikanın Öbür Yüzü"**; Milliyet, 11-28 Mayıs 1980.
- M.ZEKERİYA SERTEL: **"Dünya Sulhünde Amerika'nın Rolü"**; Tan, 30 Ekim 1945.
- M.ZEKERİYA SERTEL: **"Türkiye'nin Amerika İle Münasebetleri"**; Tan, 15 Ekim 1945.
- DÜNDARSEYHAN: **Gölgedeki Adam**; İstanbul, 1966.
- ALİ SİRMEN: **"Yine Notam 714"**. Cumhuriyet, 8 Mart 1980;
- ALİ SİRMEN: **"Sorun Çözülüyor mu?"**; Cumhuriyet, 13 Ekim 1980.
- ALİ SİRMEN: **"Sonunda Oldu"**; Cumhuriyet, 25 Ekim 1980.
- ALİ SİRMEN: **"Belliymi"**; Cumhuriyet, 23 Eylül 1981.
- ALİ SİRMEN: **On İki'den On-İki'ye Türkiye**; 3.basım, Çağdaş yyn., İstanbul, 1988.
- JAMES SPAIN: **"Amerika-Türkiye Ve Haşhaş"**; Günaydın, 22 Kasım 1975.
- MUAMMER TAYLAK: **27 Mayıs Ve Türkes**; Ankara, 1976.
- ESAT TEKELİ: **"Birleşik Amerika Ve Dünya Ekonomisi"**; Ulus, 21 Nisan 1945.
- The Economy of Turkey-An Analysis ve Recommendations for A Development Program (Report of A Mission sponsored by the International Bank for Recons-**

- truction and Development in collaboration with the Government of Turkey); The John Hopkins Press. 1951.
- NİZAMETTİN NAZİF TEPEDELENLİOĞLU: *Ordu Ve Politika*; Bedir yyn., İstanbul, 1967.
- M.W.THORNBURG: *Türkiye Nasıl Yükselir?*; Hür Fikirleri Yayma Cemiyeti yyn., İstanbul, 1948.
- ORHAN TOKATLI: "12 Mart'ı Anlatıyorlar"; *Milliyet*, 12-21 Mart 1976.
- METİN TOKER: *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları, 1944-1973*; Bilgi yyn., Ankara, 1991; *DP'nin Altın Yılları, 1950-1954*; 2.basım; *DP Yokuş Aşağı*; 3.basım; *Demokrasiden Darbeye; Yarı Silahlı, Yarı Külahlı Bir Ara Rejim, 1960-1961*; 2.basım.
- METİN TOKER: *Tek Partiden Çok Partiye*; *Milliyet* yyn., İstanbul, 1970.
- METİN TOKER: *Türkiye Üzerinde 1945 Kabusu- 2.Dünya Savaşından Sonra Türk-Sovyet Ve Türk-Amerikan İlişkileri Üzerine Bir İnceleme*; Akis yyn., Ankara, 1971.
- HAYDAR TUNÇKANAT: "Özel Harp Dairesi'ni Sağ Partiler Kullandı"; *Günaydın*, 19 Kasım 1990.
- TALAT TURHAN: *Özel Savaş, Terör Ve Kontrgerilla*; Tümm zamanlar yyn., İstanbul, 1992.
- TALAT TURHAN: *Savunma*; C.I, 2.basım, İstanbul, 1986.
- ALPARSLAN TÜRKEŞ: "Özel Harp Dairesi Düşmana Karşıdır"; *Türkiye*, 18 Kasım 1990.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Ve Geçici Maddeler Eklenmesi Hakkında Anayasa Değişikliği*; TC Başbakanlık Neşriyat Ve Müdevvenat Genel Müdürlüğü yyn., Ankara, 1971.
- Türkiye'de Anarşi ve Terörün Sebepleri Ve Hedefleri*; YÖK yyn., (basıldığı yer belirsiz), 1985 (?)

- SITKI ULAY: "Giderayak 27 Mayıs";** Cumhuriyet, 27-31 Mayıs 1994.
- SITKI ULAY: Harbiye Silah Başına!- 27 Mayıs 1960;** Kitapçılık Tic. Ltd. yyn., İstanbul, 1968.
- ASIM US: Hatıra Notları-1930'dan 1950 Yılına Kadar Atatürk Ve İnönü Devirlerine Ait Seçme Fıkralar;** İstanbul, 1966.
- Ülkemizi 12 Eylül'e Getiren Sebepler Ve Türkiye Üzerindeki Oyunlar—Tebliğler, Tahliller Ve Sonuç Bildirisi;** İstanbul, 1984.
- ZAFER ÜSKÜL: Siyaset Ve Asker-Cumhuriyet Döneminde Sıkıyönetim Uygulamaları;** Afa yyn., İstanbul, 1989.
- WALTER F. WEIKER: 1960 Türk İhtilali;** Cem yyn., İstanbul, 1967.
- DAVID WISE-B.ROSS: 1960 Görünmeyen Hükümet CIA;** 2.basım, Çev. Alaattin Bilgi, Onur yyn., Ankara, 1976.
- HIFZI VELDET VELİDEDEOĞLU: 12 Eylül, Karşı-devrim-12 Eylülü 10. Yılı, 1980-1990;** 2.basım, Evrim yyn., İstanbul (tarihsiz).
- AHMET EMİN YALMAN: Yakın Tarihte Gördüklerimiz Ve Geçirdiklerimiz; C.IV, 1945-1970;** İstanbul, 1970.
- ERCÜMENT YAVUZALP: Menderes'le Anılar,** Bilgi yyn., Ankara, 1991.
- ERCAN YASA: Hayatın Kopuşunun Onuncu Yılı, 12 Eylül 1980-12 Eylül 1990;** Nokta, (Özel ek), Eylül 1990.
- ÇETİN YETKİN: "II. Dünya Savaşının Bitiminde Çok Partili Düzene Geçişte Temeldeki Bozukluk";** Atatürkçü Bilinç, Ocak 1994.
- ÇETİN YETKİN: 12 Eylül'de İrtica Niçin Ve Nasıl Gelişti?;** Ümit yyn., Ankara, 1994.
- ÇETİN YETKİN: "Türkiye'de Askeri Müdahaleler Ve Amerika";** Milliyet, 11-20 Ocak 1991.

- ÇETİN YETKİN: "Vural Arıkan Olayının İçyüzü"; Hürriyet, 22-31 Mayıs 1988.
- ÇETİN YETKİN: "YÖK Üniversitelerinden Kesitler"; [Y.A.R.] Müdafaa-i Hukuk, 30 Ekim 1999, sayı 15.
- "27 Mayıs İhtilâlinde Amerika Gizli Teşkilatı CIA'nın Parmağı Var mı?"; Yön, 2 Ocak 1963.
- 27 Mayıs İnkılabının Hikayesi (basıldığı yer ve tarih belirsiz).
- AHMET YILDIZ: "27 Mayıs Ve Gerçekler"; Cumhuriyet, 27 Mayıs 1986.
- "147'ler"; Yön, 17 Ocak 1962.
- 147'ler Meselesi-Beyaz Kitap; İstanbul, 1962.

DİZİN

- A-
- Abdülhamit, II;** 77, 78
- İhsan Ada;** 45
- Adalet Partisi (AP);** 115, 116, 117, 118, 123, 131, 132, 143, 148, 153, 154, 162, 230
- Afganistan;** 210
- Ahmet Muhammed Ali;** 213
- Oktay Akbal;** 161, 164
- Mustafa Akdağ;** 163
- Ahmet Akgündüz;** 226
- Eşref Akıncı;** 30
- Yılmaz Akkılıç;** 136ⁿ¹⁷⁶
- İzzet Aksalur;** 160
- Aksa Mescidi;** 121
- Muammer Aksoy;** 164
- Cahit Akyol;** 30
- Uğur Alacakaptan;** 161
- Alemdar Mustafa Paşa;** 77
- Ali Fuat Paşa;** 77
- Ali Suavi;** 77
- Alman,-Almanya;** 12, 32, 33, 52, 91, 181, 194, 195, 231
- Yusuf Alpmansü;** 46
- Altıncı Filo;** 122
- Amerika Birleşik Devletleri (ABD);** 6, 7, 8, 11-25, 27, 28, 32, 33, 34, 35, 36, 38, 39, 40, 41, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 61, 62, 64, 65, 66, 68, 69, 70-71, 72, 73, 76, 79, 83, 86, 87, 89, 90, 91, 93, 94, 95, 96, 103, 104, 106, 110-124, 127-133, 135-137, 138-143, 144, 145, 149, 157, 158, 160, 164, 165, 167, 169, 170, 173, 174, 177, 183, 184, 185, 187, 189, 190, 191, 192, 193, 196, 197, 198-203, 204, 205, 208, 209, 210, 229, 232, 233, 234, 236
- anarşi;** 84, 103, 108, 109, 150, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 186, 217, 219, 229
- Anavatan Partisi (ANAP);** 193, 214
- Anayasa (1961);** 48, 80, 81, 84, 86, 107, 108, 126, 129, 130, 138, 144, 150, 157-161, 177, 178, 230, 235
- Anayasa (1982);** 217, 230
- Melih Cevdet Anday;** 46
- Ankara;** 35, 54, 55, 65, 131, 135, 150, 163, 193
- Ankara Palas;** 22
- antiemperyalist;** 143, 144, 145, 158, 161
- antikomünist;** 11, 14, 15, 16, 41, 95, 147, 182
- Arabistan;** 221

- Arap-İsrail Savaşı (1967); 121
Arap,-lar; 120, 121, 122, 123, 148, 211, 223, 226
Ardahan; 43, 65
Sadun Aren; 99
Amil Artus; 27, 34
Yücel Aşkın; 228
Mucip Ataklı; 33, 99
Hüseyin Ataman; 24
Faliş Rıfki Atay; 13ⁿ⁵, 19
Atatürk; 36, 50, 78, 79, 80, 108, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 163, 164, 165, 168, 184, 214, 218, 228
Atatürk devrim ve ilkeleri; 42, 48, 50, 150, 152, 157, 164, 165, 166, 217, 218, 224, 228
Atina; 199
Doğan Avcıoğlu; 161
Avrupa; 11, 21, 53, 55, 56, 120, 202, 232
Talat Aydemir; 27ⁿ³⁷, 32, 35, 85, 106
İsmail Hakkı Aydın; 227
aydınlar; 48, 84, 96, 105, 147, 156, 161-164, 168
Aydınlar Ocağı; 100, 101, 102, 225
az gelişmiş,-lik; 7, 85, 208
-B-
Babîâli; 77
İbrahim Balaban; 46
Balmumcu; 45
Barker Raporu; 57, 60, 115
J.M.Barker; 57
basın özgürlüğü; 45
Batı,-lı; 12, 13, 14, 16, 17, 55, 61, 85, 111, 117, 120, 143, 148, 200, 220
Muhsin Batur; 134, 135, 136, 137, 138, 151, 154, 169, 177, 197
Recai Baturalp; 206, 207, 208
Celal Bayar; 25, 67, 79
Müfit Bayraktar; 180
Fahri Belen; 25, 80
Şule Yüksel Benler; 163
Ingrid Bergman; 23
Taceddin Berin; 24
Ferit Bernay; 228
Doğan Beyazıt; 181, 188ⁿ²⁵³
Cihat Bilgehan; 191
Vedii Bilget; 108, 109
Turhan Bilgin; 153
1 Mayıs 1977 olayı; 179
Birleşmiş Milletler (BM); 116, 121
Boğazlar (İstanbul); 11, 113
Bomba Davası; 28
J.Bowker; 54
Nevzat Bölügiray; 30, 194ⁿ²⁶², 195, 235
Brejnev; 112
Rıfki Saim Burçak; 28

burjuvazi; 108, 109, 110, 118,
148

Bursa; 44

Kamil Bülent; 73

bürokrasi; 84, 109, 130, 208,
209

-C-

J.Carter; 200

CBS Televizyonu; 90

CENTO; 167, 201

Cezayir; 74

CIA; 7,8, 39ⁿ⁵⁶, 40, 65, 69, 71-
76, 88ⁿ¹²³, 91, 93, 109, 124,
127, 130, 132, 133, 137, 140,
167, 168, 188, 189, 190, 234

Gary Cooper; 23

A.Coşun; 68

Cumhuriyet (Türkiye); 32, 78,
111, 120, 152, 153, 164, 210

Cumhuriyet Halk Partisi
(CHP); 23, 25, 107, 123, 126,
139, 146, 167, 169, 230

-Ç-

Musa Çadircı; 163

İhsan Sabri Çağlayangil; 7,
8, 66, 119, 121, 142, 148

Fevzi Çakmak; 23

"Çanlar Kimin İçin Çalıyor?";
23

İbrahim Hilmi Çığıracan; 45

Tansu Çiller; 224

Çin Halk Cumhuriyeti; 116
-D-

L.Dayton; 54

De Gaulle; 74, 79

M.Emin Değer; 129

Süleyman Demirel; 110-124,
138, 139, 140, 143, 148, 155,
156, 158, 159, 174, 175, 176,
177, 179, 180, 191, 192, 199,
200, 202, 205, 234, 236

demiryolu; 58

demokrasi/demokratik; 5, 6,
25, 26, 35, 81, 84, 108, 109,
142, 158, 159, 171, 172, 178,
179, 181, 184, 185, 186, 194,
196

Demokrat Parti (DP); 21, 25,
26, 42, 45, 48, 52, 55, 57, 61,
63, 65, 72, 79, 81, 86, 93, 96,
97, 100, 105, 107, 143, 150

Deniz Harp Okulu; 27ⁿ³⁷, 150

Devrimci İşçi Sendikaları Fe-
derasyonu (DİSK); 229

dış yardım; 34, 61, 62, 191

Dışişleri Bakanlığı (ABD); 8,
33, 83, 140, 192, 193

Dışişleri Bakanlığı (Türk); 7,
54, 64, 65, 66, 67, 121, 122,
199

Dickson; 124, 125, 127, 133

Dickson Raporu; 124-134

diktatör,-lük; 85, 90, 91, 177,
184, 231

Dil-Tarih Ve Coğrafya F.; 24,
163
Emin Dirvana; 24
Diyarbakır; 148
Zeki Doğan; 24
Adnan Doğu; 30
Fuat Doğu; 160
dolaylı saldırı; 184
A.Dulles; 73
Dünya Bankası; 169, 194
düşünce özgürlüğü; 41, 42,
45, 107, 159
-E-
Bülent Ecevit; 90-93, 139, 140,
167, 176, 177, 178, 179, 182,
190, 191, 201, 205, 206, 229
Ege; 199, 202
eğitim (subay); 17, 24, 29, 32,
34, 35, 50, 76, 95, 105
D.Eisenhower; 52, 79
Mustafa Ekmekçi; 161
ekonomi,-k; 12, 13, 15, 50, 52,
54, 55, 56, 59, 60, 62, 80, 96,
103, 109, 115, 118, 119, 120,
145, 148, 158, 190, 191, 192,
194, 205, 207, 213, 214, 223,
232, 233
El-Aksa; 211
El-Fetih; 148, 149
El-Salvador; 189
Elrom; 147
Ali Elverdi; 30, 154

emekçi; 108, 109, 144, 158
emeklilik / tasfiye (subay); 29,
30, 31, 32, 51, 83, 96, 100,
105, 147, 148, 155, 156, 166,
235
EMİNSU; 29ⁿ⁴³
emperyalizm,-emperyalist;
15, 16, 21, 28, 55, 72, 93, 96,
103, 104, 108, 158, 161, 164,
233, 234, 236, 237
Attila Erdem; 163
Rüştü Erdelhun; 87
Rüştü Erdeniz; 24
İlhan Erdost; 229
Erdal Eren; 229
L.Erhard; 52, 53
Nihat Erim; 19, 65, 138, 141,
142, 146, 160, 166, 167, 169
Sadi Erinanç; 68
Orhan Erkanlı; 6, 27, 28, 81,
99, 102
Bülent Nuri Esen; 161
Melih Esenbel; 54
Numan Esin; 89
Kenan Evren; 89, 105, 173,
175, 176, 177, 178, 193, 194,
195, 196, 198, 200, 202,
203ⁿ²⁷⁸, 209, 213, 214-217,
230
Sekine Evren; 197
Celal Eyiceoğlu; 30, 169
Mehmet Eymür; 71

Sabahattin Eyuboğlu; 161,
164

-F-

Faruk (Kıral); 75

faşizm; 12, 142

FBI; 68, 91

Mümtaz Faik Fenik; 19

Filistin Kurtuluş Örgütü
(FKÖ); 122, 130, 213ⁿ²⁸⁸

W.Fletcher; 88, 88ⁿ¹²³

Fransa,-Fransız; 79, 221, 231

Fuat Paşa; 77

-G-

gayrınizami savaş; bkz.
kontrgerilla

gerici,-lik; 42, 98, 99, 104, 148,
150, 172, 192, 209

Gladio; 178

Grenada Televizyonu; 90

grev; 44, 229

M.Reşat Güleken; 186, 187

Fethullah Gülen; 227

Fehmi Güneş; 196

Semih Günver; 55ⁿ⁷³, 64

Vedat Günyol; 161, 164

Na ci Gür; 30

Celil Gürkan; 135, 136, 151,
155, 156, 183

Uluç Gürkan; 161

Faruk Gürler; 30

Cemal Gürsel; 27ⁿ³⁷, 33, 43,
44, 65, 75, 131, 132, 133, 134

Suphi Gürsoytrak; 34, 72, 76,
82ⁿ¹¹⁸, 167

Selahattin Güvendiren; 25

Faruk Güventürk; 43, 181

-H-

A.Haig (general); 91, 92, 93,
193, 194, 195, 197, 202

Handley; 139, 140

haşhaş yasağı; 7, 115, 137,
138-143, 145, 200, 205

Hayali Ve İlmi Sosyalizm; 45

"Hilal"; 176

Hindistan; 140, 141

Adolf Hitler; 13ⁿ⁵

hukuk; 84, 85, 105, 147, 159,
160, 173, 170, 211, 219, 220,
221

Howard Hunt; 168

-I-

Irak; 182

Sadi Irmak; 24ⁿ²⁸

Hasan Esat Işık; 54, 187

-İ-

idam cezası; 229

ideoloji,-k; 12, 13, 14, 15, 118,
165, 184, 185

İkili Antlaşmalar; 112, 113,
126

- İkinci Dünya Savaşı; 11, 12, 13, 14, 16, 31ⁿ⁴⁴, 32, 39, 49, 79, 111, 181
- iktidar (siyasal); 5, 8, 25, 26, 28, 31, 35, 42, 48, 57, 61, 63, 67, 76-84, 85, 87, 93, 96, 104, 105, 107, 110, 116, 117, 123, 124, 131, 143, 144, 148, 150, 151, 158, 162, 171, 172, 173, 174, 184, 189, 200, 234, 237
- iktisadi devlet kuruluşları; 58, 59
- IMF; 191, 194, 232
- İhsan İncesu; 46
- Vahi İncesu; 46
- İncirlik; 113
- İngiltere,-İngiliz; 11, 12, 17, 32, 53, 54, 90, 91, 92, 194, 195, 208
- İsmet İnönü; 11, 14ⁿ⁶, 22, 26, 57, 79, 116, 117, 123, 126
- insan hakları; 194
- İran; 74, 182
- İrtica; bkz. gericilik
- İskenderun; 122
- İslam Birliği; 211
- İslam Kalkınma Bankası; 212
- İslam Konferansı; 211, 212, 213
- İslam Zirve Konferansı; 214
- İslamcı; 148
- İsrail; 121, 122, 123, 146, 148
- istihbarat; 39, 70, 71, 72, 74, 78, 167, 182, 186, 240
- İstiklal Harbi; bkz. Ulusal Kurtuluş Savaşı
- işçi,-sınıfı; 46, 47, 48, 145, 229, 230
- İtalyan; 12, 91, 231
- İttihat Ve Terakki; 77, 153
- İstanbul; 11, 17, 18, 21, 25, 46, 119, 147, 211, 221, 230
- İstiklal Mahkemeleri; 78
- J-
- jandarma; 68
- Japon; 231
- L.Johnson; 110, 116, 117, 149
- Jüpiter Füzelere; 68
- K-
- Alpay Kabacalı; 161
- Ahmet Kabaklı; 153
- Orhan Kabibay; 36
- Kamboçya; 140
- kapitalizm,-kapitalist; 13, 15, 55, 110, 182, 232
- Suphi Karaman; 33
- Muzaffer Karan; 98
- Attila Karaosmanoğlu; 169
- Tevfik Karasapan; 87
- kara yolu; 58
- Kemal Kayacan; 169
- Mahir Kaynak; 190, 191

- Turgut Kazan;** 161
Yaşar Kemal; 161
J.F.Kennedy; 132
KGB; 128
Kıbrıs; 51, 65, 95ⁿ¹²⁹, 116, 117, 139, 140, 149, 183, 187, 202
Aydın Kırıışoğlu; 136ⁿ¹⁷⁶
kışkırtıcı ajan; 130, 137, 138
C.Kidd; 122
Sadi Koşas; 30, 131, 132, 138, 146, 147, 159, 160, 162, 163, 166, 167
Doğan Koloğlu; 162
komplo teorileri; 8
komünizm,-komünist; 12, 13, 15, 16, 17, 22, 23, 24, 41, 42, 44, 50, 73, 74, 94, 95ⁿ¹²⁹, 98, 107, 108, 111, 149, 153, 154, 156, 157, 162, 165, 168, 180, 182, 184, 185, 210
Konya Mitingi (MSP); 192
kontrgerilla; 178-189
Refik Koraltan; 67
Kore; 33, 231
Sinan Korle; 18ⁿ⁸
Ahmet Salih Korur; 69, 70
Fahri Korutürk; 179
Kosigin; 112, 113, 119
Metmet Zait Koktu; 218, 219
Osman Köksal; 33
Fuad Köprülü; 21, 67
Köy Enstitüleri; 24
Köy,-lü; 46, 47, 185
kredi; 53, 61, 62, 65
Kudüs; 211
Orhan Kuneralp; 122
Oktay Kurtböke; 162
Kuruşçev; 112
Kemal Kurdaş; 68, 68
Krupp; 52
Zeki Kuneralp; 65
Sami Küçük; 33, 88
-L-
laiklik; 108, 209-217,
Langley; 74
Laos; 140
Liberalizm; 148
Londra Antlaşması; 66
-M-
Cemal Madanoğlu; 33, 40
Mamak Askeri Cezaevi; 229
Marşal Planı; 55, 56
R.McNamara; 34, 169, 183
Marmaris; 203
Avni Mehmedoğlu; 46
Adnan Menderes; 23, 43, 52, 53, 54, 60, 63, 64, 67, 70, 72, 75, 76, 83, 87, 89, 93, 100, 105, 167
Adolf Menjou; 22
Nezihe Meriç; 162
meşru,-luk; 38, 84-86, 171, 173
Mısır; 75, 122

- Millî Birlik Komitesi (MBK); 167, 178, 195, 198, 199, 200, 202
- 27, 29, 31, 33, 35, 43, 68, 81, 84, 86, 88, 89, 97, 98, 99, 100, 200
- Millî Demokrasi Partisi (MDP); 193
- Millî Güvenlik Konseyi (MGK); 193, 196, 202, 206, 211, 218, 235
- Millî Güvenlik Kurulu (MGK); 82, 151, 166
- Millî Kalkınma Partisi; 25
- Millî Mücadele; bkz. Ulusal Kurtuluş Savaşı
- Millî Selamet Partisi (MSP); 139, 192
- Milliyetçi Hareket Partisi (MHP); 101, 180, 162
- MİT; 69, 70, 71, 159, 160, 162, 167, 169, 190
- Missuri (gemi); 17, 18ⁿ⁹, 22
- Moskova; 64, 65, 74, 91, 116, 119
- Moskova Radyosu; 23
- Uğur Mumcu; 69, 164, 214
- Musaddık; 74
- Mustafa Reşit Paşa; 77
- N-
- NATO; 7, 27, 27ⁿ³⁷, 32, 33, 34, 35, 39ⁿ⁵⁶, 43, 48, 64, 65, 107, 116, 117, 118, 124, 127, 144, 167, 178, 195, 198, 199, 200, 202
- Nakşibendi; 192, 214
- Necip (General); 75
- Aziz Nesin; 45, 100
- R.Nixon; 140
- Norstad; 27ⁿ³⁷, 34, 35
- nota (SSCB); 11, 13
- Said Nursi; 224
- Özdemir Nutku; 163
- O-
- OECD; 191
- L.E.Oliver; 24
- Salih Omurtak; 24, 31ⁿ⁴⁴
- 14'ler; 89
- Sezai Orkunt; 182
- Orta Amerika; 74
- Orta Çağ; 225
- Orta Doğu; 72, 74, 118, 122, 123, 148, 213
- Osmanlı Devleti; 32, 77, 111
- Ö-
- Musa Öğün; 166
- İmran Öktem; 150
- Hanifi Öncül; 30
- Saim Önhan; 24
- Atlan Öymen; 162
- Erdal Öz; 162
- Ahmet Özal; 194
- Semra Özal; 194

Turgut Özal; 192, 193, 194, 204, 205, 209, 214, 225
Yusuf Özal; 194
Necati Özdeniz; 24
Fahri Özdilek; 33
Özel Harp Dairesi; bkz.
kontriğerilla
özelleştirme; 231, 232
Necdet Özgün; 68
Ethem Özyılmaz; 24

-P-
Pakistan; 210
PKK; 95ⁿ¹²⁹
Muhittin Baha Pars; 20
Pentagon; 113, 188
Hasan Polatkan; 67
Mithat Perin; 52, 53

-R-
Rabat; 211
Rabıta; 213, 214
D.Reagan; 195, 197
rejim; 5
Risale-i Nur; 224
Rogers (general); 199, 200, 202, 203ⁿ²⁷⁸
Rogers Planı; 201
W.Roosevelt; 20, 21,
Rus,-ya; 12, 13, 15, 17, 43, 44, 65, 113, 181, 182
Ryan; 135, 136

-S-
sağ,-cı; 28, 42, 99, 129, 130, 150, 153, 176, 177, 182, 185, 186
Haydar Saltık; 30, 201
Tevfik Samurbaş; 24
sanayi,-sanayileşme; 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 60, 61, 72, 93, 96, 114, 115, 119, 143, 207, 231, 232, 236, 237
Semih Sancar; 30
Emil Galip Sandalcı; 101, 162
Sarıyar Barajı; 58
Selim Sarper; 27ⁿ³⁷
Kemal Satır; 167
Sabahattin Savaşman; 70, 71
seçim (1946); 25
seçim (1950); 26, 79
seçim (1983); 193, 194, 228
Seferberlik Tetkik Kurulu; 167, 183
Selanik Bankası; 25
İlhan Selçuk; 162
Turhan Selçuk; 162
Adnan Selekler; 55, 76
Zekeriya Sertel; 21, 22
Dündar Seyhan; 35, 36, 37, 38
sıkıyönetim; 46, 145, 148, 154, 163, 176, 177, 195, 217, 218, 229, 231

sınıf (toplumsal); 14, 15, 118, 143, 148, 158
Sipahi; 77
Ali Sirmen; 162
Siverek; 176
siyasal parti; 173, 184, 193, 231
Soğuk Savaş; 14
sol,-cu; 28, 41-48, 97, 98, 99, 107, 129, 130, 144, 145, 150, 153, 154, 166, 167, 177, 182, 185, 186, 189
sosyal demokrasi / demokrat; 41, 42, 91, 92, 167
sosyalizm; 41, 42, 232
Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB); 11, 12, 13, 14, 16, 17, 43, 57, 63, 64, 65, 72, 75, 89, 93, 94, 95ⁿ¹²⁹, 96, 101, 111, 112, 113, 114, 124, 128, 143, 145, 181, 182, 184, 210
İlhami Soysal; 162
Mümtaz Soysal; 162
Sevgi Soysal; 162
J.Spain; 142
J. Stalin; 13ⁿ⁴, 112
subay; 7, 9, 24, 25, 26, 27, 27ⁿ³⁷, 29, 30, 31, 32, 34, 36, 37, 49, 76, 95, 97, 106, 115-124, 135, 147, 149, 150, 151, 153, 155, 160, 165, 235, 236
Turgut Sunalp; 193

Cevdet Sunay; 69, 119, 134, 156, 157
Suriye; 122, 182
Suudi Arabistan; 211
Orhan Süerdem; 30
-Ş-
Tahsin Şahinkaya; 134, 136, 137, 197
İlhan Şenel; 30
Ferruh Şenerdem; 30
Şeriat,-çı; 148, 149, 211, 212, 213, 214
Şili; 233, 234
-T-
Memduh Tağmaç; 28, 30, 87, 151, 159, 166, 169, 177
Süleyman Takkeci; 30
Talat Paşa; 78
Tan (gazete); 11
Abdullah Tanrıku; 45
Hamdullah Suphi Tanrıöver; 20
Tanzimat; 77
Telgrafçılar; 101
teokrasi; 211
terör; 84, 95ⁿ¹²⁹, 103, 150, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 186, 217, 219, 229
M.W.Thornburg; 60
Thornburg Raporu; 60
ticaret; 14, 54, 55, 56, 58, 172, 174, 211

Attila Tokatlı; 162
Metin Toker; 22
Cahit Tokgöz; 25
Necip Torumtay; 30
J.Tower; 191
Marta Tözge; 46
H.Truman; 21, 34
Baki Tuğ; 163
Salih Tuğ; 226
Haydar Tunçkanat; 124, 128,
132, 133
Fevzi Turagay; 24
Cemal Tural; 132
Şerafettin Turan; 163
Talat Turhan; 28, 169
Nejat Tümer; 30
Erol Türegün; 162
Türk-Amerikan Dostluk
Dermeği; 22
Türk Ceza Kanunu md. 141,
142, 146; 46, 47, 48, 163
Türk-İslam Sentezi; 101, 163
Türk-Sovyet Tarafsızlık Ve
Saldırmazlık Antlaşması; 11
Alparslan Türkeş; 27ⁿ³⁷, 35,
36, 37, 72, 98, 180
Türkiye Büyük Millet Meclisi
(TBMM); 20, 78, 86, 87, 123,
144, 155, 159, 209, 211
Türkiye İşçi Partisi (TİP); 144,
145
Behçet Türkmen; 70
İlter Türkmen; 197

Faik Türün; 30
Tevfik Türlü; 30
Tütün Tekeli; 204-209
-U-
U-2 (uçak); 113
Fevzi Uçaner; 24
Hidayet Uğur; 38, 39
Sıtkı Ulay; 25, 44, 102ⁿ¹⁴³
ulusal çıkar; 7, 9, 13
Ulusal Kurtuluş Savaşı; 13,
37, 78
Uluslararası İmar Ve
Kalkınma Bankası; 57
Bülend Ulusu; 205, 206, 208
Asım Us; 17
Uzak Doğu; 141
-Ü-
Uluslararası Para Fonu; 68
Üçüncü Dünya Ülkeleri; 64,
116
ümmet; 216
üniforma; 24
üniversite; 28, 46, 95-105, 107,
162, 163, 217-228, 231, 233
Ürdün; 122
Necdet Üruğ; 196
-W-
Washington; 35, 47, 65, 69, 74,
75, 193, 195, 197
G.Washington; 75

Watergate; 140, 168

Webster; 91

-V-

Vahdettin; 105

Vatan Cephesi; 43

V.M.Vinogradov; 120

Vietnam; 140

-Y-

yabancı sermaye; 59, 109, 110,
205, 206

Yahya Han; 86, 109

Hüseyin Yakış; 183, 184

Yassıada; 52, 67, 69

S.Yavan; 68

Ercüment Yavuzalp; 60ⁿ⁸⁶

Yeni Dal Gurubu; 46

Yeniçeri; 77

Yeşil Kuşak; 210, 214

Cemal Yıldırım; 25

Suat Yıldırım; 227

Ahmet Yıldız; 33, 86, 87

21 Mayıs 1963 Olayı; 32

22 Şubat 1962 Olayı; 32, 35

24 Ocak 1980 kararları; 192,
234

28 Nisan 1960 Olayı; 46

28 Şubat; 228

Sabri Yirmibeşoğlu; 30

Yugoslavya; 44

Yunan,-istan; 7, 17, 34, 142,
182, 187, 198-203

Yükseköğretim Kurumu
(YÖK); 103, 217, 221

Yükseköğretim Yasası; 217

147'ler; 97, 98, 99, 100, 102,
104, 147

-Z-

Ziya ül-Hak; 214

Fatin Rüştü Zorlu; 52, 53, 63,
64, 65, 66, 67, 72, 76, 93

Zürich Antlaşması; 66

KISALTMALAR

AÜ – Ankara Üniversitesi

A.y. – aynı yerde

Bkz. - bakınız

C. - cilt

D. - dergi

F. - fakülte

s. – sayfa

SBF – Siyasal Bilgiler Fakültesi (AÜ)

TBMM – Türkiye Büyük Millet Meclisi

v.d. – ve devamı

yyın.- yayın, yayını

ZC – Zabıt Ceridesi